

Ha istenes: akkor mise – ha mitikus: akkor mese

Egyszer volt, hol nem volt, volt hét gömöri ember* – meg egy asszony. Sajnos, mára csak volt hét gömöri ember, mert egy közülük már a Teremtőnél van.

Mondom, volt hét gömöri ember meg egy asszony, akik nagy jó dolgukban elhatározták, hogy közöset fognak szülni. Nem is akármit, hanem országot! Nem is akárhogyan, hanem újjá! Annak rendje és módja szerint szándékukat ki akarták hirdetni a templomban. Mégsem lehet „csak úgy” születni. Előtte fogantatás kell, azelőtt meg esküvő, mégazelőtt meg a kidoboltatás.

Az írástudók szörnyülködtek mindennek hallatán. Még hogy hét férfi meg egy asszony közösen országot szül! Ez azért mégsem járja!

A nyakas gömöriek meg azt mondták: „Lesz ami lesz! Csak azért is megszüljük. Ha nem tehetjük a templomban, hát kihirdetjük másutt.”

Így is tettek.

Az esküvőre igen szépen felkészültek. Megadták a módját. Volt címer, zászló, étel, ital – csak a vőfély hiányzott. Az egyik kigondolta, hogy Mátyás királyt kellene vőfélynek elhívni. Mostanában a vőfélyt szokták védnöknek is hívni, de ez most nem számít. Igen ám, de Mátyásból Gömörben csak egy van, az is bronzból! No de ez az apró probléma mégsem állíthatja meg az esküvőt: ha bronzból van, hát támadjon föl! – mondták. Épp elég ideig volt már a más-világon és épp elégszer hangzott el ez a mondat: „Meghalt Mátyás, oda az i g a z -ság.” Meghalt Mátyás oda az e g é s z -ség. Meghalt Mátyás oda az i g é s -ség. Gondolták: rögtön két legyet ütnek egy csapásra. Nem csak királyi vőfély kerül így, hanem újra közénk költözik az i g a z -ság, az e g é s z -ség, no és az i g é s -ség. A hét gömöri ember meg az asszony mindezt nagyon akarta.

És így is lett.

Az országgraszoló esküvőn Mátyás lett a védnök-vőfély, 's tódultak az emberek csodát látni. A szertartás olyan jól sikeredett, hogy onnantól kezdve háromszáz meg hét gömöriről kell beszéljek. Ami igaz az igaz: ebben már benne van az egy asszony is.

Jut eszembe: beszélgettem Mátyás királlyal. Kérdeztem, hogyan érezte magát a szertartáson. Erősen köszönte az étkezést, szállást. Végtelen örömmel töltötte el, hogy szerte Gömörben fekete serege maradékaiba botlott.

Azt is elmesélte: a kapa pedig nem csak az urak megleckéztetésére való. A többszáz éves túlvilági létben az Égi Apa és az Égi Anya elmondta neki, hogy a kapát Ég Apáról, a kannát Ég Annáról nevezték el az emberek, amikor ezeket az Égből ajándékba kapták. Az Égiek azért adtak kapát és kannát az embernek, hogy betölthessék rendelt feladatukat, hogy paradicsommá tegyék a Földet. Kapálják, öntözzék.

Még a szertartás éjszakáján meg is fogant háromszáz meg hét lélekben az ország magja. Az emberek szívük alatt hordozták, dédelgették, ki-ki természete és képessége szerint kezdte tulajdonságokkal felruházni. Igen sok színt lehetett felfedezni rajta, már zsenge embrió korában. Tudhatjátok magatokról, hogy ha csak két szülő van is, akkor is vannak köztük eltérések a gyermeket illetően, itt pedig éppen háromszáz meg hét szülő volt. Még szerencse, hogy a hét ember egyike az egészet egybekovácsolta. Azóta neki a neve is ez: **Egybekovácsoló**.

Az idő múlásával háromszáz meg hét szív alatt nőtt, növekedett az Ország. Na de ez édes teher. A nagyobbik gond a megfelelő kelengye, meg az erre való előteremtése volt. Egy Ország mégse születhetik akárhová! Egy Ország még sem feket, vagy állhat akárhol! A szülők bölcsőül összehordták alá a világot. Legalábbis a világot alkotó négy elemet. Annak rendje és módja szerint dombocskát készítettek, amelyet a bronz fogott össze. Az a bronzot a körosztó – mostanában csak keresztnek mondják – tagolta négy felé. A déli alapba jó **Zsíros**- földet, mondom jó zsíros földet hozott az egyik. A keletibe **György** elhozta a sárkánytól a tüzet. A nyugatiba egy-két **Csobó**-, mondom egy-két csobogó patak vizét öntötték. Az északiba egy **Szélto** levegőt fűtt. Egyben volt a négy elem: a tűz, a víz, a levegő, a föld.

Jöhetett, születhetett már most az ötödik! Mármost az ötödik elem!

Gömbölyödött szépen a háromszáz meg hét, nőtt, növekedett bennük az Ország. Ideje volt bába után nézni, hogy a szülésnél majd minden rendben legyen, hogy az újszülött meg ne sérüljön születés közben, 's hogy igen szép legyen a külleme.

Két bábát is találtak. Az egyik annak Dzsepettónak hosszúrési rokona, aki a fából faragott élő fiúcskát. A másik bába maga volt a Gyöngyösi által is megénekelt „vulkánok” hanvai megzabolázója. Mindenféle tűzi- és szülész fogók mestere. Én már tudom, 's majd Ti is meglátjátok: igen remekbe szabott munkát végeztek.

S íme, lássatok csodát, meg is született, pontos időre! Világra jött az élő fa. A szerelem! Gömörország.

* Gömörben az „ember” a férfi régies, hagyományos megjelölése

Eszrényi Éva

A kender feldolgozása Lőkösházán

Adatközlőim mindannyian nyelvjárásban beszéltek, és nagyon jó dolognak tartom, hogy ha már a népi mestersegek sajnálatos módon nem is élnek, legalább a népnyelvet nem felejtik el az emberek. Bár a televízió, a rádió, a másnyelvű emberekkel való keveredés érezteti is hatását, a mag mégis megmaradt. Most pedig nézzük: hogyan lesz a kendermagból vászon?

*

Minden faluban szinte minden család foglalkozott kender termesztésével. A kenderföld volt a falu legjobb földje. Nagysága családonként kb. 2-3 ár volt. Közel kellett lenni a víznek is hozzá. Lőkösházán erre alkalmas hely volt a Turóc-folyó mellett lévő terület.

Május 15-én, Zsófia napján vetették el a kendert. A kendermag kissé hosszúkás alakú, kis méretű és a vége felé hegyesedő. A magot kézzel vetették el. Jó sűrűn szórták, hogy szép vékonyra nőjjenek a szálak. Inkább legyen satnya, nem pedig erős, vastag, mert így a rostjai is finomabbak lesznek. A magas és vékony szál a legjobb, a vastagból csak zsákot, durvább anyagot lehet szőni. A földnek jó kövérnek kell lennie. Ezt a földet erősen meg is trágyázták. A vetés után beboronálták, s már nem volt rá gond egészen a szedésig. A kender kb. 1,5 m magasra nőtt meg. Olyan is volt, amely kivirágzott, de nem termelt magot – ez volt az ún. *bakkender*. Augusztusban, aratáskor „*kinőtték a virágosát*“ a kenderből, azt, amely kivirágzott – a többi, amin majd mag lesz, még hagyták, egészen őszig.

Szeptemberben, amikor a mag megérett, kinőtték az egészet. A kender kiszedése nem igényel semmilyen segédeszközt. Kézzel végzik, ugyanúgy, mint a vetést. Kézzel átfognak egy kisebb mennyiséget, gyökérrel együtt kihúzzák és a földet a gyökérről egy kicsit leveregetik. Innen kezdve a munkafolyamatok elvégzéséhez már különböző segédeszközökre is szükség volt. Ezeket az eszközöket általában mindenki otthon, sajátkezűleg készítette. A kender megmunkálásába szinte a család valamennyi tagját bevonták. A legtöbb munka a gazdasszonynak jutott, de volt olyan munka is, amit egyedül nem tudott elvégezni. Miután a kendert kiszedték a földből, a tetejéről sulyokkal „*kisulykolták*“ a magot. Ezt a magot vetették el a következő évben. Utána összekötötték csomóba. Egy *csomó* egy maréknyi kendert tett ki, amennyi a kézbe elfért, ezt pedig olyan kenderrel kötötték össze, amely nem nőtt meg rendszeren. (Egy pár szál ilyen rövid kendert összesodortak, ez lett a csomó átkötésére alkalmas kötél.) Ezeket a csomókat beáztatták kenderáztatóba, az ún. *mocsolyába*. A mocsolyát úgy készítették, hogy a vizes réten ástak egy gödröt, amelyben mindig volt víz. Ez kb. 1 m

mélységű volt, és ezt több család használta. Ebbe a gödörbe befektették a csomókat, hogy a víz ellepje. Sokszor 4-5 csomót kévébe kötöttek, s így tették a vízbe. Ezt befedték *csátéval*, deszkát és követ raktak rá, hogy a víz ellepje. Ez így ázott 2-3 hétig. Közben megforgatták a réten. Az áztatás azért volt szükséges, hogy a kender fás része megpuhuljon. A már megszáradt kendert tilóval „*kicsapták*“. Utána pedig a malomba vitték, hogy ott megtörjék hengerrel, s ezzel is puhítsák a szálakat. Utána kevesenként „*megettörték tilóval*“, ezt „*kifésülték fésűvel*“, így keletkezett a *csepű* és a *szosz*. A fésűt úgy fogta az ember, hogy az alsó végét a lábával rögzítette, a felsőt a bal kezével fogta. Jobb kezével fogta a kendert, és huzogatta a fésűn alulról felfelé. Amikor a kender egyik végét már kifésülte, megfordította, a kifésült részt a kezére csavarta, s a másik végét is kifésülte. Ami a fésűben maradt, az lett a *csepű*, ami a kezében volt, az a *szosz*. Ami pedig kihullott, az volt a maradék, a *pazderma*, ezt *kócnak* is nevezik. Ezt elégették, mert már nem volt felhasználható semmire. A csepűt és a szoszt külön *bábokba* kötötték.

Mikor végeztek a kendermunkával, télen megkezdődött a fonás. A bábót felkötötték a guzsalyra. Guzsaly kétféle volt: *székesguzsaly* és *kerekesguzsaly*. A bábót a guzsalyra szalaggal erősítették rá. A fonalat a székesguzsalyról *orsóra* engedték, a kerekesguzsalyról pedig *fejfokra*. Az orsóról és a fejfokról a fonalat *motóla* segítségével „*lemotólalták*“, a végét megkötötték.

Ezután megkezdődött a *fehértés*, azaz a lúgozás. Levették a fonalat a motóláról, összefordították, hogy ne gabalyodjon össze. A fehértést otthon végezték. Lugzókádkba rakták, a *csepegőlyukba* szalmát raktak, a kádakba belerakták a még nyers szürke fonalat, letakarták régebbi vászonnal, hamuval leszórták és forró vízzel leöntötték. A kicsurgott lugzóvizet újramelegítették és több alkalommal ezzel leöntözték. 2-3 nap alatt a fonal szép sárga lett. Tiszta vízben kimosták, kiszáritották, s újra motólára tették, utána fejfokra felcsörölték, feltekerték. A csörölés csörlő segítségével történt. Ezután „*megvették a vetőfán*.“ A vetőfán mindig kiszámolták, hogy milyen hosszút és széleket akartak szőni. A fonal hosszát jegyzékbe, nem méretben. Ha szélesebbet akartak, nagyobb csomót raktak egy helyre, ha hosszabbat, akkor csak sűrűn engedték. Hogy hány métert akartak szőni attól függött, hogy hányszor tekerték rá a fonalat a vetőfára (kb. 1-2 m 1 oldal). A vetőfára a fonalat *vetősulyokkal* engedték fel. A vetőfárról levették, s felhúzták a szátyvára.

A szátyva főbb részei: *szátyvatartófa*, *hengerek*, *lábváltó*, *nyist*, *bordatartók*.

A szátyvát, vagy szátyvát általában mesterember, ács készítette. Komoly, pontos munkát igényelt az elkészítése, mert a szátyvát csak alkalmakként, a házban rakták össze, így a részeinek pontosan összeillőnek kellett lenniük. Ha a szátyva nem volt jól összerakva, a rajta szőtt vászon *kajácnak*, azaz ferdének sikerült. A vetőfán megvetett fonalat beszédtek a *rétkába*, hogy egyenletesen is párosan legyen. A csomóból párosával beleszedett fonal a rétkán keresztül egyenletesen engedődik a hengerre. A henger

olyan széles, mint a szátyva, de csak kb. 12 cm átmérőjű. A feltekert fonalat beszedték a nyistbe (ebbe megy bele a fonal és csüng rajta). Ez olyan, mint a tű foka, és nyist-szemnek nevezik. Ebbe úgy kell beleszedni, hogy az egyik fonalat az első nyistbe, a másikat a hátsóba. A nyist nagysága attól függ, hogy milyen széleset akarunk szőni. A nyistből beszedték a bordába egy tompa kés segítségével.

A borda megint attól függ, hogy milyen széleset akarunk szőni. A nyist a tartófára volt akasztva. A bordába úgy szedték bele a fonalat, hogy egy elsőt meg egy hátsót párosan, egyszerre szedtek. A nyist fonalból volt, vagy műből (enyves anyagból), a borda nádból készült. A bordából a fonalat hozzáerősítették a hengerhez, amire a már kész vásznat tekerték. A lábváltóhoz hozzáerősítették a nyistet, ezáltal váltotta a szálát a szövésnél. A váltás által rés keletkezett, és az ún. csónakba behelyezett csöveken lévő fonalat át Dobták. A csövet a szövéshez bodzafából készítették, mert annak ki tudták lyukasztani a közepét. Amikor váltottak a lábbal, a bordával megerősítették a vásznat. Szükség volt egy kezdővásznonra is, amelynek végét összecsomózták. A fonalak végeit is összekötötték, és az erre használt botra felhúzták úgy, hogy egy kezdővásznon fonalsomó és egy szátyváról jövő csomó egymás mellé kerüljön. Így kezdődik el a szövés. A kezdővásznon vége a hengeren volt, a bot meg a borda előtt volt. A kis csövekre csőrő segítségével fejfokról lecsörölték a fonalat. 1-1 csőről kb. 5-6 cm vásznat tudtak szőni. Attól függött a vászon minősége, milyen volt a fonal vastagsága. A vászon vastagsága szerint lehetett megkülönböztetni, mit mire lehetett használni. A kész vásznat – de csak a simát – fehérítették. A kockás, ill. a csíkos vászon szövéséhez a fehérebb fonalat használták, így azt már nem kellett fehéríteni. A fehérítés úgy történt, hogy a vásznat naponta 4-5-ször bemártották tiszta vízbe, és ezt kihúzták a rétre. Ha nagyon meleg volt és könnyen száradt, akkor még meg is öntözték. A vásznat már a felvetésnél díszítették az által, hogy a befűzött szálak közé más színt fűztek. Lőkösön és környékén főleg „csíkozták“ a vásznat. A két szélére 2-3 csíkot tettek. Később „kockázták“ is. A kockázás már a szövésnél történt. Nagyon szép felszedetteket lehetett szőni egy külön segéddeszka segítségével, amit választó deszkának is neveztek. Előre, túvel kiszámították, kiszámolták a mintát és így váltották. Ha csak fehérre volt szöve, akkor ún. merkeléssel, kalotázással, vagy száröltéssel díszítették, de gyakran előre rárajzolt mintákkal is. A fonal vastagságától függően a megszőtt vásznat megkülönböztették, így volt durva és vékony vászon. Durva vászonból készült a zsák, ponyva, az ágyba való szalmazsák és a lópokróc. Vékony vászonból varrták a ruhaféléket, a nadrágot, bőgatyát, inget, surcot. Ebből készült a törülköző, törlő és szakajtókendő, amit a kenyér sütésénél használtak. Az ágylepedő, a fejteltakaró, meg a derekaljhuzat, és az abrosz megvarrásához szintén a vékony vásznat használták. Ismeretes volt még a komakendő, amit akkor használtak, amikor kisbaba született. A még gyenge anyuka helyett megfőztek a szomszéd asszonyok, s a komakendővel letakarva enni valót vittek neki. Nagyon

szépek voltak a dísztörülközők is, amit a mosdó fölé a tükörré helyeztek. A dísztörülköző virág- és gyümölcs-mintával volt díszítve. Sokszor szöveg is volt ráhímezve. Mint például: „Jó reggelt“, vagy „Légy tiszta“. Szöveggel és hímzéssel volt díszítve a „falvédő“ is, ami ékes dísz volt minden gazdasszony konyhájának. Nem volt ritka, hogy még a surcra is szöveget hímeztek, pl. „Jó étvágyat“, de néha hosszú, versnek beillő szöveg is díszelgett a surcon. „Fehéret virít az árpa, sokat kesereg az árva, ha pirosat virítana, egy árva sem maradna.“ Az abroszt, surcot díszítették felszedettel és hímzéssel is. Sokszor kirojtozták a szélét, s ezzel még díszesebbé varázsolták. A rojtozást csomózással végezték, s virág- vagy gyümölcs mintát készítettek még rojtból is. Ezeket a holmikat főleg saját szükségletükre készítették az emberek, de akinek jutott eladásra belőle, az kivitte a vásárra. A vásznat tekercsben tárolták és így is szállították. Olykor úgy is értékesítették, hogy előre megrendelő szatócsoknak adták és méterben lemérték. A nagyanyáinktól örökölt szöttesekben még ma is gyönyörködhetünk.

A kender feldolgozásához szükséges eszközök

1. ábra: csónak

2. ábra: 1- cső, 2- fonal

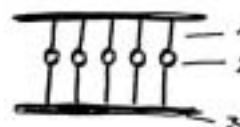
3. ábra: fejfok. 1- fonaltartó, 2- henger

4. ábra: orsó

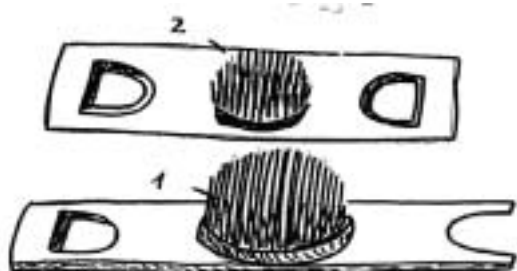
5. ábra: borda

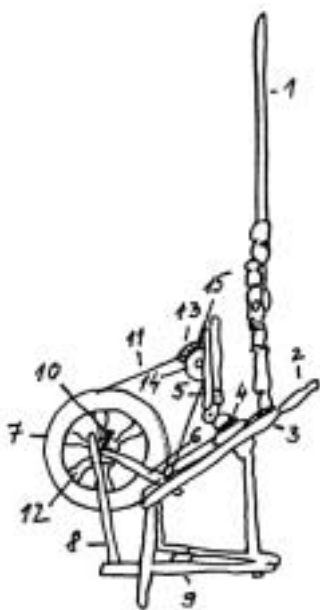
6. ábra: nyist. 1- nyistszál, 2- nyistszem, 3- nyistfa

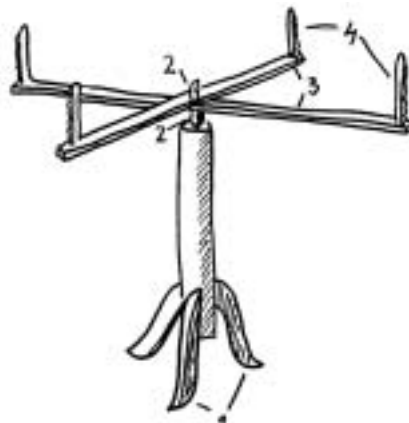
7. ábra: rétka. 1- rétkafa, 2- rétkafog

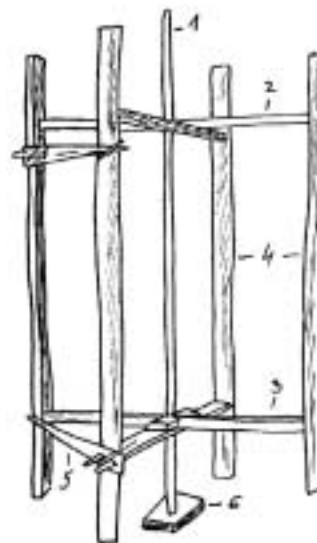
8. ábra: 1- nagygerében, 2- kisgerében

9. ábra: székes guzsaly
1- guzsalyzalag, 2- báb (szőszből) 3- guzsalypálca10. ábra: kerekes guzsaly
1- guzsalypálca, 2- csavaró, 3- alja, 4- töki, 5- vitorlatarló, 6- tengelyfa, 7- kerék, 8- juliska, 9- talpaló, 10- tengelyszeg, 11- szj, 12- kiüllő, 13- vitorla, 14- külső karika, 15- orsó

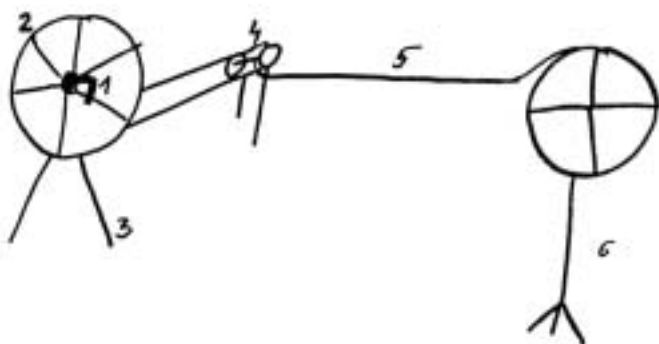
11. ábra: sulyok és mángorló

12. ábra: motóla. 1- láb, 2- csap, 3- levél, 4- citrafa

13. ábra: vetőfa
1- tartófa, 2- keresztfa, 3- keresztfa, 4- köz, 5- fonaltartó, 6- láb

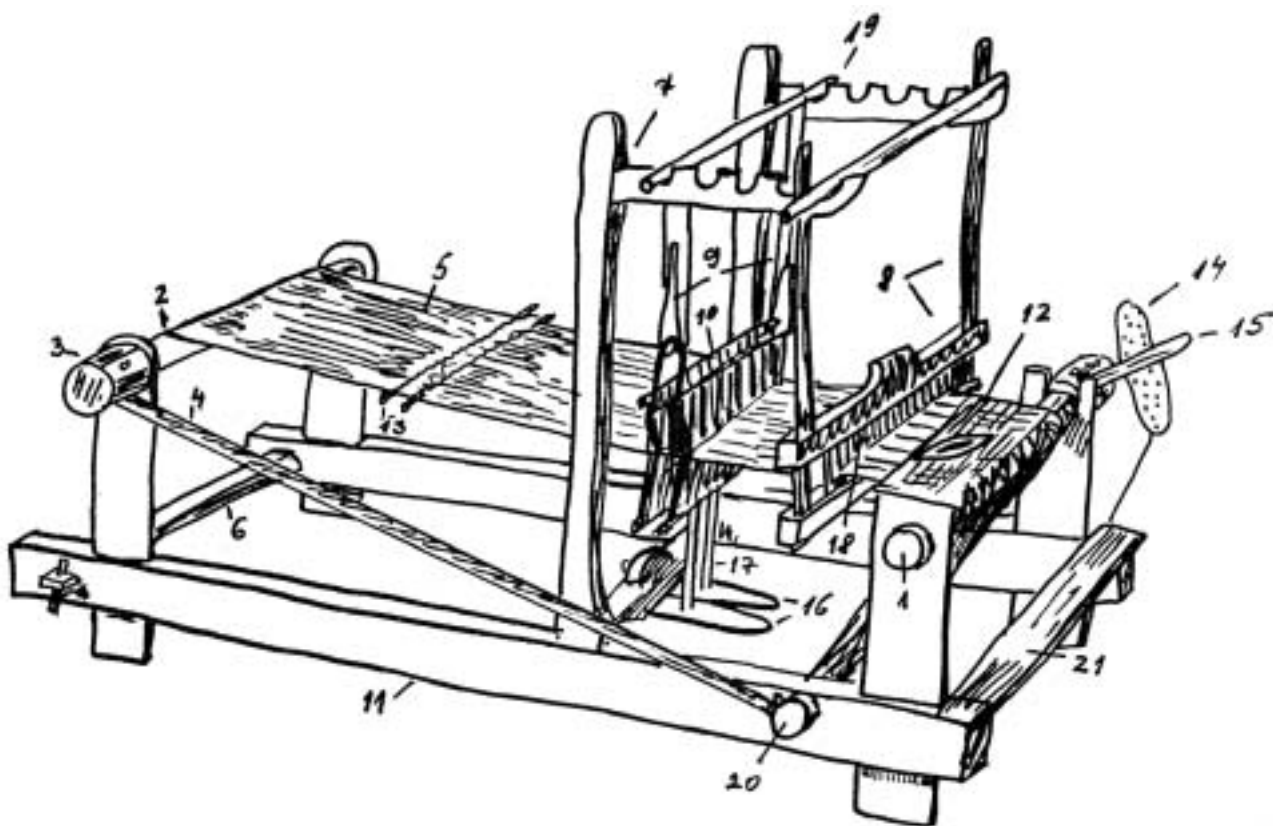
14. ábra: tiló. 1- nyelve, 2- lába, 3- nyílása

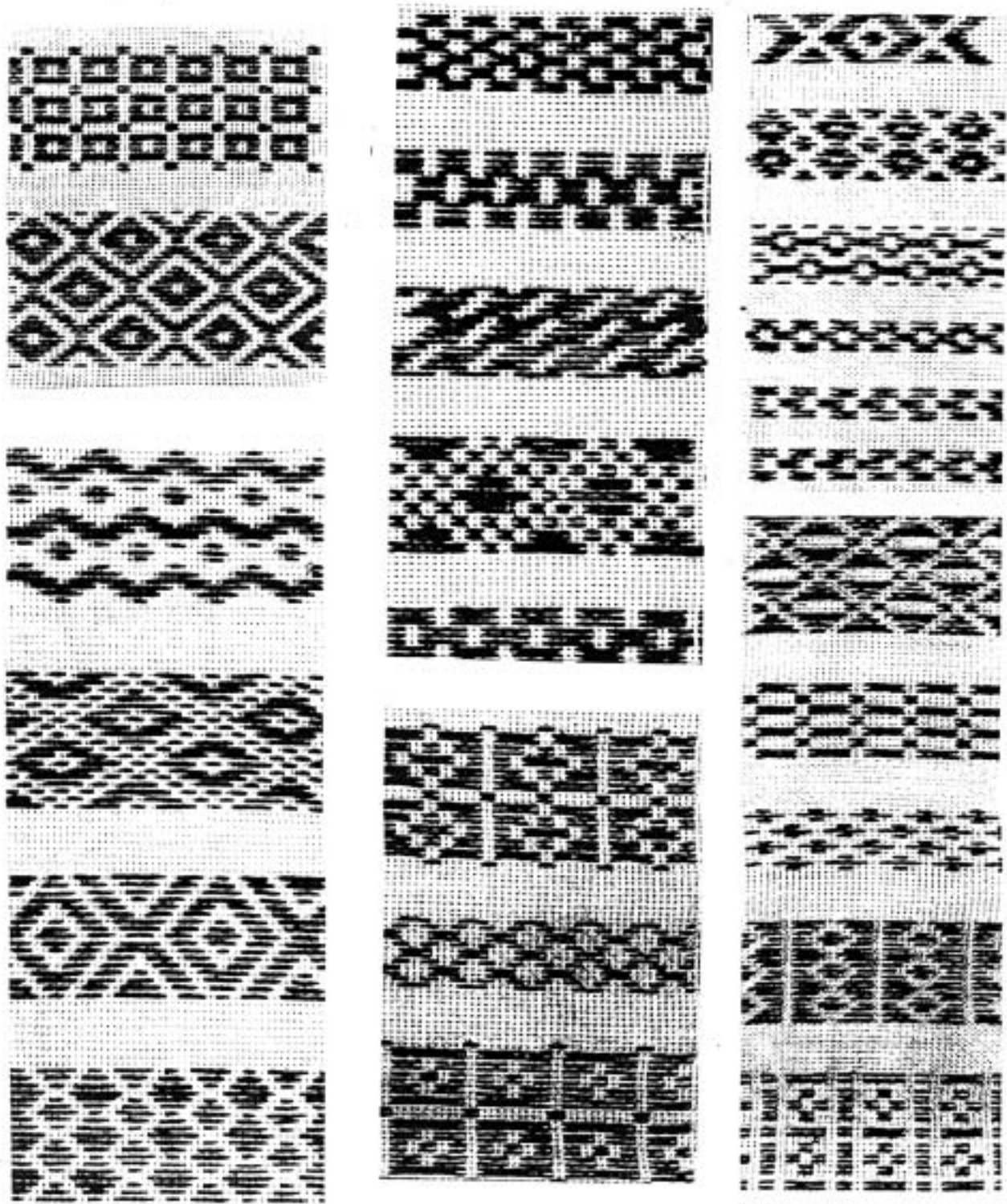
15. ábra: csörlő - motóla
1- hajtókar, 2- kerekek, 3- láb, 4- fejfok, 5- fonal, 6- láb

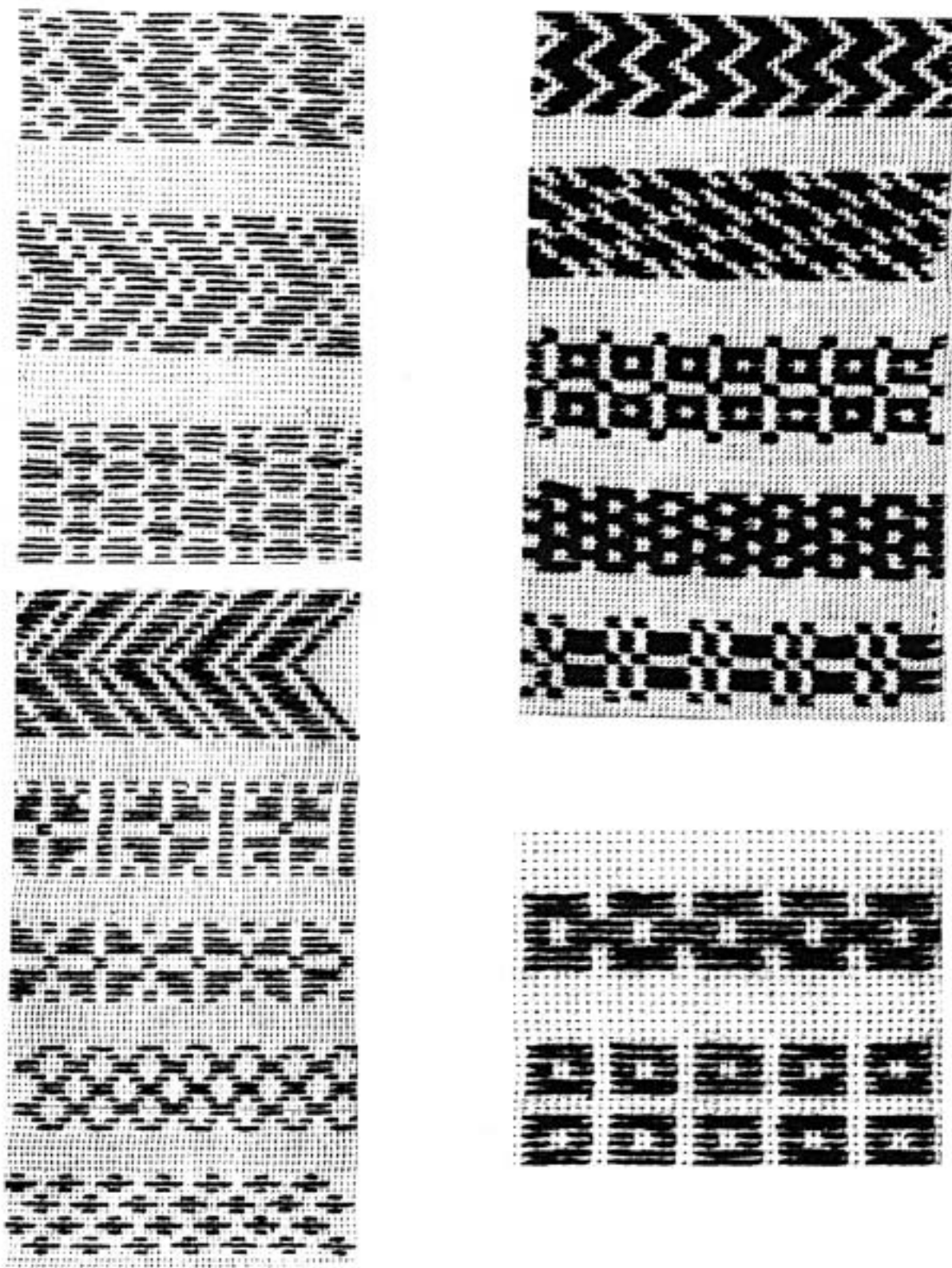
16. ábra: 1- lugzó dézsa, 2- abroncs, 3- donga, 4- csurgótyuk, 5- csepegő szalma, 6- lavór

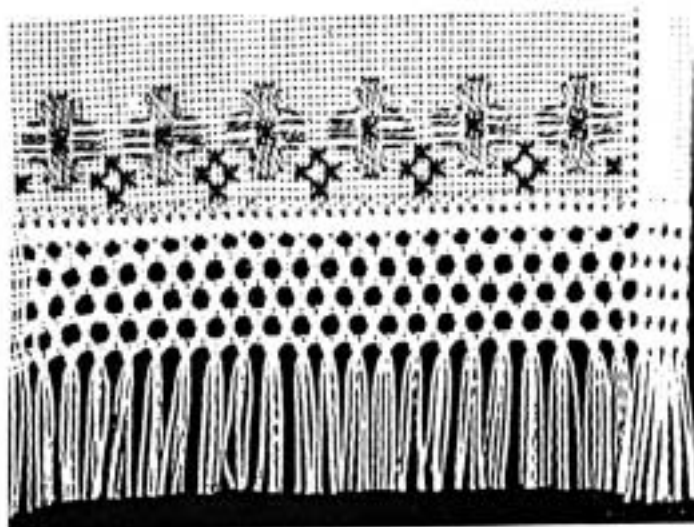
17. ábra: szátyva
1-vászon tartó fa, 2- henger, 3- eresztő henger, 4- eresztő rúd, 5- fonal, 6- tartó fa, 7- szátyvatartó fa (főfa), 8- bordahaj
9- nyisttartó, 10- nyist, 11- talp, 12- vászon, 13- csépké, 14- lyukasfa, 15- szorító, 16- lábváltó, 17- lábváltó madzag, 18- borda,
19- nyist tartó fa, 20- vászon tartó henger, 21- lóca

18. ábra: Minta a felszedettel való díszítésre

19. ábra: Minta a felszedettel való díszítésre

20. ábra: Minta a rojtozással való díszítésre

*Az írás a nyitrai Konstantin Filozófus Egyetemen megvédett diplomamunka szerkesztett változata.

Csobó Tünde

Fejezetek a harmaci református iskola múltjából*

1. Iskolaügy és oktatás

„Szálljon a réginek mindig erős lelke
Szent falaid közé te – ÚJ ISKOLA!
Derűben, borúban égő honszerelme:
Légy tovább oltára, őre, temploma!
Rakjon imádságos, puha fészket itten
Örök élő hitnek zengő madara:
Zengő énekére függjön rajtad lsten
Fényes napszemének áldó sugara!“

(Pósa Lajos)

Arra, hogy az oktatás mikor és milyen tartalommal kezdődött, nincs pontos adatunk, csak következtethetünk rá az általános református gyakorlatból. A protestantizmus első századában főleg a hitviták, majd a hitéletre, az új vallásra vonatkozó magyar nyelvű könyvek megjelenése volt a jellemző, amit **Károli Gáspár** 1590-ben megjelenő magyar nyelvű bibliafordítása tetőzött be. A Biblia mellett az egyházi énekek és főként **Szenci Molnár Albert** zsoltárfordításai adták az ismeretanyagot, amelyet el kellett sajátítani a konfirmandusoknak. Megkívánt gyakorlat volt a családi bibliaolvasás, imádkozás és a közös éneklés is. Ekkor pedig a család egy tagjának legalább olvasni tudónak kellett lennie.

Kezdetben nem különült el a papi és tanítói tisztség, a prédikátornak nevezett pap látta el a tanítói feladatot is. Az 1619-ben Pozsonyba citáltak névsorában megkülönböztetik a prédikátort és a mestert vagy rektort. A harmaci **Szendrei Márton** prédikátorként szerepel.

A katekizálás – a konfirmációra való felkészítés – a templomban folyt: önálló helyiségről vagy oskoláról az első említések a 18. század végéről származnak, addig csak mint tanulóház fordul elő a bejegyzésekben. Ennek ellenére, bár a neve nem mutatja, mégis már 1775-ben új iskolát építettek. Ez bizonyíték arra, hogy már 1775 előtt volt iskola a faluban, még ha nem is az volt a neve.

Ezt az 1775-ben épített „ház“-at 1794-ig használták iskolának, aztán magtárrá alakították. Nem romos állapota adott rá okot, inkább az egyre szaporodó tanulók tették sürgőssé egy nagyobb iskola építését. A most már magtárként használt épület gerendáján még 1861-ben is olvasható volt ez a latin felirat: „anno 1775 die bis Juni postulate Georgis Pap Ludirectore et Steph. Domonkos Curatore.“ A gerenda másik oldalán: „Sit gratia, sit pat, sit salis Inhabitantii, nec desint epule, pocula, quotidie Ingreadiens, gratulans vivat multum jubilando emigranti numen propitio sit. Amen.“

Íródott 1775. június 2. napján, a pap neve pedig **Dió-**

szegi Péter volt. Az 1794-ben épült iskolát a régivel szemben építették fel. Ez az épület volt aztán 68 évig a tudomány csarnoka.

Az épület fából készült, hosszában 8 öl, szélességében 3 öl volt, a fal magassága alig érte el az 1 ölnyt. Egyetlen lakószobáját 1834-ben kideszkrétatták, szalmafedelét pedig 1849-ben lecserélték cseréptetőre. Az épület belső vége, a tulajdonképpeni iskola volt az, amely az 1860-as évekre már használhatatlanná vált.

Az utolsó években olyan rozoga állapotban volt, hogy a gyerekek a falban levő boronát kiszedték és az úgy támadt nyíláson szabadon ki- és bejárhattak. Ekkorra belseje a tartóoszlopok süllyedése miatt mélyen fekvő lett, a terem kevés fényt kapott, ablakai ide-oda dőltek, falazata alacsony, egyenetlen volt, az egész teremnek pedig egynegyedét elfoglalta a konyha-kemence. Az iskola így olyan zugszerű kinézetet mutatott, hogy az előljárók úgy gondolták, ez már nem felelhet meg az újabb kor nevelési igényeinek.

Mivel ebben az időben az ország oly sok gonddal, bajjal küzdött, a falu és az egyház csak saját erejére számíthatott egy új iskola építése során.

Az iskolához tartozó gazdasági épületek újjáépítését az egyház vállalta magára, míg az iskola építését a nép fedezte adományaival.

Bár a nép nem bízott a sikerben, 1861-ben, az elbontott istálló helyén, egy hónapon belül új istálló állott. Az egyház ezzel betartotta ígéretét, most a népen volt a sor.

A nép nyugalomát azonban 1861-ben egy addig ismeretlen esemény zavarta meg: „[...] községünkben császári lovas s gyalog katonai adó exekúció jelent meg, s több napi itt tanyázása után, nem csak keves pénzünket vitte magával, de a nép legtöbb fizetni nem tudó részét, az uzsorások drágán kiségitő körmei közé juttatá.“

1862-ben ismét megjelentek a császár katonái, mikor nagyobb adót követeltek.

Ilyen helyzetben volt az egyház és a nép, mikor az iskola építésének küszöbén állott.

Ennek ellenére 1862. április 28-án a régi iskolát elbontották, május 5-én az alapkövet is letették, június 5-én pedig a tető is kész volt az új iskolán. Mindezt így örökíti meg a jegyzőkönyv: „Nap nap után, gyalog és szekeres munkások özönlék el az iskola körüli helyeket, s az egyház szakadatlan kiadásait újabban érkezett ajánlási befizetések pótlák, mellyek közé a lelkesebb közbirtokosok adományi is oda vegyülének. Az építés nem akadt meg egyetlen napra sem, s az egyház az egész építés folyam alatt nem jött olly helyzetbe, hogy azonnal fizetni ne tudott volna.“

Június közepétől augusztus közepéig állott a munka, mivel az aratás a mezőre szólította az embereket. Augusztusban viszont új erővel ismét nekiláttak az iskola befejezéséhez.

A lelkesedés eredményeként szeptember első hetében elkészült az új harmaci iskola. A lelkes előterjesztette azt a tényt, hogy az egyház és a nép is kiköltekezett, ezért szerényebb körülmények között kívánja felszentelni az épületet. Végül az előljáróság és az összes népesség egy-

Egykori és majdani iskolások Harmacról • A szerző archívumából

behangzó határozata szerint méltó ünnepséget rendeltek el szeptember 21-ére, az iskola felszentelésére. Mivel az egyház csak saját híveit vendégelhette meg, így a „vidékiek“ ellátását a nép magára vállalta. Segítségül a faluból 40 osztrák forintot küldtek e célra.

„Meghívattott a környezeti papság; 14-16 tagból álló tanítói énekhar; minden, az építést segélyezett közbirtokos, s ezeknek felszólítottjai. [...] Az egyház 200 egyén számára tervezett teríteni az udvaron, 70-80 úri vendég részére a tanteremben. – Az ünnepély előtti napot, már valódi innepélyté tevő az iskola körüli mozgalom. A minden teendőre kijelölt külön megbízottak, mind saját végzendőikhez láttak. Míg az útszán a körül ponyvázott konyha építés folyt, az alatt az iskola környékéről az építés utolsó maradványai is eltisztítottak; rövid időn a tiszta udvar zöld gallyakkal volt körül rakva, s bejárata díszkapuvá alakítva. – Rendezők, gazdasszonyok, felszolgálók, munkások jártak-keltek teendőikben. – A tanterem képekkel, tükör- s virágkoszorúkkal díszítettett, s asztalai a lakomához teljesen felterítettének; a lombos udvaron négy hosszú asztal karóztatott le, mindenik ötven-ötven emberre számítva, mindenik asztalhoz egy külön asztalnok (:vendég gazda:) választatva, ki – a rend tekintetéből – jelölt vendégeit saját asztalához volt meghívandó. – Ez alatt a magán házaknál is készülőködés, tisztogatás volt látható, s az útszák gondosan kispertetének.

September 21-dike vasárnapi derűben virradt fel. A mozgalom azonnal megkezdődött, mit fokozatosan növelt az érkező vendégek jövetele. Lassanként egy nép folyamára vált az útsza, mellyen tarka vegyületben hullámozott az ünnepélyes közönség. Kevéssel 11 óra előtt megszólalt a harang, s mindenki a templom felé indult, s végül belépett oda testületileg a papság is. Minden hely a zsúfolásig el volt foglalva, minden arczon ünnepélyes derű sugárzott; katedra, sz.[ent] asztal, karzat, virágkoszorúval s szalagokkal díszlett. Közönséges éneklés után a tanítói énekhar, – melly **Szóllósi István** r.[ima] szombati énekevezér által igazgattatott, – zengett alkalmi éneket. Egyházi szónokul a helybeli lelkész lépett fel, beszélven Esdrás ó: 14-16. «Építnek vala, [...] elvégeztették pedig a ház. [...] és megszentelék ezt a házat nagy örömmel.» Igék alapján. – Szónoklat után újjól a tanítói kar énekelt, s a meghatott közönség kilépett a templomból. A harangok ismét megszólaltak, s az összes közönség, élén a papokkal, az iskola felé indult. Oda érve, a virágokkal átfont, s nemzeti zászlóval ékesített díszkapu előtt megállapodott, s az ott felállított tanuló gyermekek üdvözlétét fogadá. Ezután a 70-dik dicséretet énekelve (:1 és 7ik verset:) bevonult a közönség beférhető része az isk.[ola] udvarára, az oszlopzat alatti folyosón pedig, melly koszorúkkal s lobogóval vala díszítve, – tiszt.[eletes] **Borsody József** simonii lelkész úr foglalá el a számára készített helyet. Az éneklő kar ismét énekelt, s éneke után t.[iszteleles] Borsody úr mondá el a szentelési imát. Az ima végeztével, az iskola ajtaja a lel-kész által felnyitattott, s az énekhar az utó alkalmi éneket s végül a Szózatot hangoztatá. Ezek után a helybeli lelkész felolvasá mind azoknak nevét, kik az

iskola építéséhez bár mi adományokkal is járulának, s tekint.[etes] tiszt.[eletes] **Szűgyi György** úr, – czikóházi birtokos és harmaczi isk.[olai] felügyelő, – bezará az ünnepélyt egy, leginkább a lelkészhez intézett szivélyes szónoklattal. – A háttérben álló zenészek ráharsanták a Rákóczit, s a közönség öröm zajgással oszlott szét iskolában s a lakoma asztalok körül, köszöntve egymást, s éltetve az egyházat. – Az ebéd nemsokára megkezdett, külön zene mellett mind benn, mind künn. – Bent a 70 terítékű asztalnál, majd felét a helyiségeknek, delnök foglalák el; kint 200 egyén lakomázott, vegyesen az itteni s vidéki népből. [...] A bevégzett ebéd után, táncz multság kezdődött bent és kint, melly csak éjjel után végződött. – Illy örömmünnepélyt készített magának a nép, – áldozat készsége s csüggedetlen kitartása által. Legyen méltó emlékezetben.“

Balogh Béla krónikájában **Katona József** prédikátornak az egyházi építkezések és egyéb tevékenységek terén szerzett érdemei közé feljegyzi: „Ő ülteté be azon gyümölcsös kertet, melly a templom mellett van, s ő építeté az ottani tanulószobácskát.“ Arról nem szól, hogy ez melyik évben történt. Ezzel kapcsolatos az 1789. évi leltározás 6. pontja is, melly így hangzik: „Van fellyebb a templom körül egy szép szilvákert, Katona József állíttatta be újonnan. Abban van egy kis tanulóházacska, mellyben van tüzelő hely, rajta pléhes ajtó, apró béltet ablakocskák, két fenyődeszka szék.“ Erről a templomhegyen levő „tanuló szobácskát“-ról találtam bejegyzést 1841. augusztus 23-án is, mikor a lelkész felkérte a gondnokot, hogy fedesse be, mivel az már fedél nélkül volt és így pusztulásnak indult volna.

Ezen építkezések ilyen gyors egymásutánisága egyaránt tanúsítják az egyház anyagi erejét, oktatással szembeni törődését és a nép lelkes buzgalmát.

„Isten a nemes igyekezetet megsegíti; s a népet, melly a közügyért lelkesül s áldozik is: örömmel s virágzással áldja meg!“

2. Mesterek, rektorok, oktatók, tanítók

T.
Tanítód legjobb barátod,
Javadra van, tudod, látod.
Légy hát neki szó 'fogadó,
Minden tisztességet adó.

(Arany ABC)

A társadalomban sok minden múlik a tanítókon. Ők vetik meg az alapját annak, hogy a gyerekek hasznos tagjaivá váljanak a társadalomnak.

Eötvös József is így vallott erről: „[...] Úgy hiszem, senki nem fogja kétségbe vonni ezen állításomat, hiszen elismert elv: hogy minden iskolánál, de főként a népis-kolában tulajdonképpen minden a tanítótól függ...“

Régi feljegyzések szerint a tanítókat mestereknek, később rektoroknak, utóbb oktatóknak hívták, és csak a legújabb időkben nevezték őket tanítóknak. Az 1789-től

Aratás a harmaci határban • A szerző archívumából

Néhai iskolások szántás közben • A szerző archívumából

vezetett Protokollum a bejegyzendő témákat két csoportba sorolja, ezek közül az 5.: „Az Eklésiának eleitől fogva való Prédikátorainak és oskola Mestereinek [...] nevük“. Ennek ellenére a rektorok, mesterek nevei nem szerepelnek benne. Ezért a tanítók névsorát a krónikából igyekeztem kiolvasni, melyet Balogh Béla oly nagy gonddal szerkesztett. A névsorról ez olvasható: „[...] az e korbani tanítók névsorát úgy adom, a mint azokat az anyakönyv külön osztályaiból kifürkészhettem. A protocollumi jegyzésekben pedig nevöket kiírni is terhelő munkának találtatott, s rendesen csak így említettnek: «a mesterért járónak», «a mester fia halálakor» sat.“

Serkei Pólus István: itt halt meg 1753-ban

Domonkos János: említették 1756-ban

Ubrisi Ferencz: említették 1759-ben

Dömsödi Sámuel: említették 1763-ban

Polgári György: meghalt 1771-ben

Aszalai Kis János: házasodott 1772-ben

Pap György: neve a gerendába vésvé 1775-ben

Csabai János: említették 1782-ben

Böte György: említették 1793-ban

Igo János: itt halt meg 1794-ben

Serfőző János: időtöltő 1794-ben

Némedi András: 1795-1799

Jászai Mihály: 1799-1805

Réti András: 1805-1821

Szabó János: 1821-1838

Győry Dániel: 1838-1849

Győry János: 1849-1851

Török Károly: 1851-1854

Fűkőh György: 1854-1858. Itt halt meg.

Székely József: az 1858-as iskolai évet vitte csak végig.

Újváry Ferenc: 1858-1889

Milyenek is voltak ezek a tanítók?

Részletesebben csak Szabó Jánost mutatja be először a protokollum és a krónika. „Közkedbességű, s kitűnő testi erejű egyén. Őt még csaknem egészen érintetlenül hagyták a fiatalabb tanítók közt már az ő életében ébredező

mozgalmak; azonban annál melegebben vólt érdekelve a tanítók közt még akkor annyira uralgó barátság által [...]“ Balogh Béla így ír Szabó János szinte híressé és legendássá vált erejéről: „Kitűnő testi ereje még most is felelegetett e községben, sőt a távolabb vidékben is. – A teli hordóból – maga emelve azt szá-jához – ivott; a köblös zsákokat – mik búzával vóltak töltve – párvával szedte hóna alá s úgy vitte; a termékkel rakott szekeret egy maga megfogva, kerekketlenül eresztette le a Hadaricskáról.“

Győry Dánielt 1838-ban Bátkából hívták Harmacra. „Győry a tanítói kar azon egyéneihez tartozott, kik a haladást választották jelszavokül. Készséggel felvevé ő tanmodorába mind azon javításokat, miket az újabb törekvések e téren felszínre

hoztak, – s miket sikereseknek talált, azonnal othonosította iskolájában.“ Mint jó kántor, énekkart is alapított, és tanítványai hosszú ideig kitűntek a templomi éneklésben. Bár éberem őrizte tekintélyét, a tanítói hivatal tekintélyét soha sérteni nem engedte, mégis teljes népszerűségnek örvendett és közszeretettel élt az egyházban. Ő vólt a falu jegyzője is, mivel ebben az időben mindig a tanító látta el ezt a hivatást is. „Személyes érdemei között említendő még nyílt jelleme, valódi magyar vendégszeretete, vidor kedélye, s kifogyhatatlan mulattató – hasonlói vagy ingerlői irányában mindég találó – élcei.“

Az erkölcsös magatartást oly sokra becsülő és azt meg is követelő egyházközségnek igen sok gondja akadt Török Károly tanítóval. „Az Oskola tanító Török Károly ellen közönséges panasz emeltetett, elő adatván, hogy tsak nem minden héten két s három napokra elhadja Oskoláját s az Ekkllézsiját – innya a kortsmába is bé jár s ott – és még a Czigány háznál is – magát hegedülteti, a Halgatókkal gorombáskodik, melly tettei miatt köz utálatba esett a Nép előtt, s többen elmozdítottását kívánták“. 1853-ban az esperes által kijelölt biztosok megvizsgálták a harmaciak panaszát. A falusiak úgy vélték, a tanító „erköltstelen tettek által bé motskolta hivatalát.“ A bizottság által bűnösnek talált Török Károlynak az egyház megengedte, hogy az 1853/54-es iskolai évet végigtanítsa, de aztán „magáról gondoskodjon“.

Egy igen szomorú eseményről, mely babonával párosul, olvasható bejegyzés a Krónikában. Igo János 1794-ben vólt a falu tanítója, neve mellett ez olvasható: „Különös találkozás az eseményeknek a babonával. **Bátly Pál** beszéli, hogy midőn Igo szobája mestergerendájára felakasztotta magát, az első észrevevők közül senki se merte levágni, azon babonás okból, hogy ki az akasztottat levágja, az maga is úgy fog egykor kimúlni. – **Nagy Gábor** lelkész szinte oda futván a rém hírre, saját késével vágta el a szerencsétlen kötelét, s néhány évvel később, mint Szkárosi pap, ő is felakasztotta magát.“

3. A tanítók díjazása

„Aki a legjobban érdekelve volt a tanítás ügye által, az a tanító volt. De hogy félre ne értessem, érdekelve: a meny-nyiben a tanítványok száma szerint csekély jövedelme is többült.“

Ezeket a jövedelmeket a tanító számára szabályozták, pénzbeli vagy természetbeli adományokban szabták meg. Egy 1792. március 12-én tartott egyháztanácsi gyűlés keretében leszögezték: „[...] hogy az Oskolába járó Gyermekék fizetése meg határozottasson, melly is ekképen határozódott meg:

Minden Gyermekért, akar férfi, akar leány gyermek légyenek: fizessenek

1. 4 tojást

2. Kézpénzt esztendő's Gyermekékért, t. i. kik eszten-deig tanítottak, 5 garast

3. Második esztendőben s tovább 1 v. [áltó] forintot

4. Minden Gyermekért, akar férfi akar l. [eány] 7 véka zab

5. Ismét egy Canikuláris csirke minden Gyermekért akar férfi, akar leány légyen, 1 csirke

6. Minden Gyermekért akar férfi akar leány légyen Caniculába, 1 szakasztó búza

7. A leányokért pedig egy-egy v. [áltó] forint“

A kor szellemiségét tükrözi az a tény is, hogy milyen különbséget tettek a fiúk és a lányok között. Külön pontba foglalták, hogy a lányok taníttatásáér plussz 1 váltó forintot kellett fizetni a tanítónak.

Ezt követően, 1808-ban a „Visitatio alkalmasságával“, azaz a meglátogatott egyházközségben az „Oskola Rector fizetése így állapított meg:

1. Egy egész Helyes egy kila Búza – fél ekés egy véka – sellér (zsellér) fél véka – feleséges Cselédek, Pásztorok fél véka.

2. Fát – egész ekés egy szekerral ad, a kétekeéseket kivéve, kik a Prédikátornak fizetnek.

3. Tanító bér – Első esztendőben minden féle Tanítványtól 25 1/2 krt., Másodikban 51 krt., egy véka zab – egy szakajtó Búza, és egy Csirke Esztendőnként.“

Az 1808-as fizetésről szóló rendeletet 1830. december 20-án átértékelték és szükségesnek látták azt a jegyzőkönyvbe feljegyezni. „[...] Oskola Rectori fizetése, melly Ekklézsiánkban a jelenvaló időben gyakorlásban van, és ezután is léssen – illy renddel:

Oskola Rector Fizetése és Jövedelme

1. Egy egész ekés Házhelyes Gazda egy kila búza – fél ekés egy véka – zsellér vagy Gyalog fél véka – feleséges Cselédek és Pásztorok fél véka.

2. Tüzifát adnak összesen 7-hét ölet.

3. Szántóföldje van minden Nyomonn négy négy köb-lös, mellyet maga művelteti;

A Czikóházi Pusztá Határjában is van egy Nyomonn két vékás földje, ezt is maga művelteti.

4. Rétye a Harmatzinn két darab, összesen négy embervágó, mellynek anyafüvét az Ekklézsia kaszálja és hordja bé, maga takartatja; A Czikóházinn is van fél embervágó Rétye, maga dolgoztatja.

5. Kenderföldje a Harmatzinn két darabban Öt vékás, az Ekklézsia szántatja, zsírozatja, vetteti; A Czikóházinn

egy vékás, ezt maga dolgoztatja.

6. Káposztaföldje a Harmatzinn mintegy fél vékás föld, ezt is az Ekklézsia szántatja, zsírozatja.

7. Kukoritzaföldje a Harmatzinn mintegy két vékás föld, az Ekklézsia szántatja, zsírozatja.

8. Tanító Bér: első esztendőben mindenféle Tanítványtól 25 1/2 krt., másodikban 51 krt., egy véka zab, egy szakasztó búza és egy vacatiós Csirke esztendőnként. Halott temetés 12 kr. mellyet pengőbe fizetnek.“

A tanítói fizetés fontos szerepet játszott az oktatásban, ennek bizonyítéka, hogy rendszeresen tárgyát képezték egy-egy egyháztanácsi gyűlésnek. Egy 1834-es indítványban ez olvasható: „Az Oskola Director jelentést tevén a felől, hogy minekutánna bizonyos, hogy nem minden Oskolás Gyermekék járulnak addig míg Oskolások az Úr Asztalához, hanem azután küldetnek idővel Oskolába, s akkor készíttetnek különösen az úr asztalához négy, öt s több hetekig az Osk. Rector által – a ki ezt a fáradozást ajándékba nem tehetvén, kéri az Osk. Rector ebbéli fáradsága jutalmának meghatározását. [...] meghatározatott, hogy ennekutánna minden olyan Gyermekektől, kik az Úr Asztalához a felhozott módon készíttetnek, annak kifogás nélkül egy R[énu]s] forintot az Oskola Rectorának által fizetessen. Azonban a körülményekhez képest el is engedhet az Oskola Rectora.“

Egy 4 évvel későbbi bejegyzésben ismét kéréssel fordult a tanító az egyházhoz és a Néphez, fizetését illetően. „Oskola Rector Győry Dániel említésbe hozván, hogy a gyermekektől járó pénz fizetésnek a tanító semmi sikerét nem látja, mivel aprónként szokták bé adni – elrendeltetett, hogy minden gyermek az oskola esztendő végén fizesse ki a pénzt. A mi a többi fizetést, u. m. a szakajtó búzát és zabot illeti, akarmikor meg adhatják.“

Ezekből a határozatokból az is kiténik, hogy a tanító fizetése igen szegényes volt, ezért saját érdekében is toboroznia kellett a gyerekeket. Személyes érdekévé vált, hogy minden gyerek iskolába járjon. Ennek érdekében „tüntető komédiák gondoltattak ki, s használtattak fel általok e tekintetben, hogy a nép annál örömebb feladja, – sőt a gyermek is annál égőbb vággyal siessen oda, hol oly gyönyörű az élet.“ „Ide tartozott még az ünnepi kántálás is, ez úgy hiszem nagyon is érdeklé a rosszul dotált tanítói hivatalt.“

(Folytatása a következő számban)

* A Nyugat-Magyarországi Egyetem Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskolai Karán megvédett diplomamunka szerkesztett változata.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Balogh Béla

1860: Történeti jegyzetek a harmaci református egyház s népközség múltjából (kézirat)

1997: Harmaci krónika. (1748-1848) Gömör-Kishonti Téka 2. Rimaszombat

Szombathy László

1909: Gömör-Kishont vármegye népoktatásügyének története. Debrecen Protokollum I-II. (kézirat)

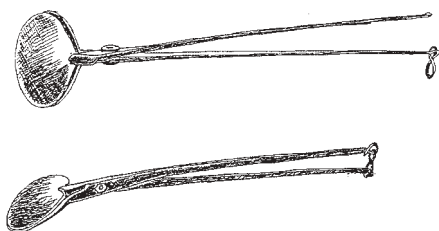
Harmaczi helv. hitv. népiskolai jegyzőkönyv (kézirat)

Jd. Szilágyi László

A karácsonyi ostyasütés

„Ostya (hostia a. m. engesztelő áldozat) neve annak a búzalisztból készített kovásztalan lapos kerek kenyérnek, amely a misénél Krisztus testévé való átváltoztatásra használtatik. Régente nagyobb, ujnyi vastagságu s bevágásokkal ellátva használtatott, hogy könnyebben törhető legyen. Jelenlegi alakját a XII. sz.-ban állapították meg. A megszentelt O.-t a pap a misében veszi magához, a hivek pedig az áldozásnál. Megőrzésére a misén kívül való használatra szolgál a szentségtartó, ciborium (l. o.) s a szentségház, tabernaculum (l. o.). L. Oltári szentség.“

(A PALLAS Nagy Lexikona. XIII. kötet.

Tornaújfalu. Ostyasütő • Köteles Erzsébet rajza

Falunkban (Tornaújfalu, Abaúj-Torna megye, jelenleg Kassa-környéki járás) mindhárom nagy keresztény ünnepnek megvoltak a maga készülődései és hagyományai, melyekből sajnos lassan egy s más elmarad. A Karácsonyt az ostyasütés, kántálás, a vigília-esti pásztorjáték (ma már nem játszák) és a betlehemezés tette emlékezetessé. Húsvétot a tojásfestés és a locsolkodás (nálunk az „öntözködés“). Pünkösdöt pedig a májusfa-állítás az eladósorban lévő „lányos ház“ kapufélfájához.

Ezek a készülődések és hagyományok tették emlékeztessé az ünnepvárást és az ünnepeket nemzedékről nemzedékre. Különösen a gyerekek azok, akik karácsonynak és húsvétot igazán örülnek, emlékeztükbe vésik a történeteket, és egy-egy szépen sikerült ünnepről még öregkorukban is szeretnek beszélni.

A karácsonyi ostyasütés, a karácsonyi kántálás és a karácsonyi „tubu“ sütése is e hagyományokhoz tartozik. Tornaújfaluban emberemlékezet óta sütöttek ostyát karácsonyra. A XX. század elején, kb. 1920-ig az ostyát az egész faluban csak egy helyen sütöttek, és pedig a kántortanítónál. Ma már nem lehet tudni, hogy az ostyasütés abban az időben faluhelyen a kántortanító feladata volt-e, mert erre nem találni utalást. Az ostyasütésben bizonyára segítettek a szomszédok és az ügyesebb sütő-főző asszonyok is, mert ilyen kis falu számára is, mint a miénk, nagyon sok ostyát kellett sütni. Karácsony előtt néhány nappal az ostyákat „szentelő-kosár“-ban hordták széjjel a falun a nagyobb diákok. Fizetés fejében a kántortanító tojást, babot, mákot, diót kapott érte.

Az ostyahordó diákok az iskolában tanult versikével köszöntöttek be a családokhoz:

„Szent Karácsony közeledvén,
Minden ember örvendezvén,
Mert Betlehem barlangjában
A kis Jézus jött világra.

Az angyalok glóriáznak,
A pásztorok furulyáznak,
Ökör, szamár melegíté,
Hogy Jézuska meg ne fázzék.

Hogy a szent éj békés legyen,
Ember állat pihenjenek,
Mester urunk azt kívánja,
S küldi e fehér ostyákat.

Békés karácsonyi ünnepeket kívánunk az egész családnak!“

Az 1920-as évektől már nem a kántortanító sütötte a karácsonyi ostyát a falu számára. Adventban az ostyasütőket (már két ostyasütő volt) családtól-családhoz vitték, és szinte állandóan sütöttek vele Szentestéig. Néha két-három családnak is egy helyen. Az ötvenes évekig a falunkban elég sok család lakott csupán egy helyiségben (általában földpadlósban), ami egyúttal konyha, hálószoba és nappali is volt. Ezt a helyiséget kétszer meszelték fehérre évente. A falu lakosainak másik részének ugyan két lakható helyisége volt, ez volt az ún. „tisztaszoba“ nálunk az „elsőház“, amit legfeljebb egyszer-kétszer használtak évente. Ezek a helyiségek már padlósak voltak, és mivel nem lakták, ezért nem is fűtötték. Az ostyasütés sem az egyik, sem a másik típusú lakásokban nem volt ajánlatos, mert az nyitott tűzhelyen történt, ahol szabadon száll a pernye és a füst.

Az ostyasütés tehát a szabadkéményű „pitar“-okban (pitvarokban), vagy a 20-as évek után az udvaron épült szellős nyári konyhákban történt. Kétféle tűzhely volt használatos: lábon álló öntött vagy pléh tűzhelyen („sparhetten“- masinán), vagy pedig téglából rakott „falas

Az 50-es években Tornaújfaluban. A női alak Szilágyi Erzsébet (szül. Bobaly). Rajzolta unokája, Köteles Erzsébet, saját visszaemlékezése alapján.

sparhett“-en (falas masinán), amelyiknek része volt a kenyérsütő kemence és a sütő is. A sparhett teteje egy vagy két részes öntött lemez volt (öntött plattnyi), mindkettőn kör alakú nyílással, amit megfelelő nagyságú és szélességű karikákkal (3 db) zártak el. Ostyasütésnél ezeket a karikákat kiszedték, és ezen a kör alakú nyíláson tették be az ostyasütőt a parázs fölé.

Az ostyának különleges tészta kell készíteni (hasonló a palacsinta tésztaéhoz), amit aztán kisebb szedőkanállal hosszanti irányban ráviszünk (ráöntjük) az ostyasütő egyik lapjára. Kissé elfolyatjuk, összezárjuk, a kar végét biztosítjuk és „becsúztatjuk“ a parázs fölé. Kb. egy félperc múlva (ez parázs mennyiségétől függ) az összezárt ostyasütőt megfordítjuk, és a másik lapját melegítjük, amíg meg nem sül. Sajnos az ostyasütés közben nem lehet megnézni, hogy meg van-e sülvé az ostya, mivel az ostyasütőnek mindvégig zárva kell lennie. Tehát, hogy mennyi idő kell arra, hogy egy ostya szép fehérre, vagy halvány sárgára süljön, az több tényezőtől függött – legfőképp a gyakorlattól. (Egyes vallásos emberek szerint az ostya addig sül meg szépen, míg elimádkoznak egy „Üdvözlégy“-et).

Hogy az ostya alakja szép ovális legyen, az ostyasütő lapjára kicsit több tészta szokás tenni. A fölösleges tészta a két kar összecukásakor kifolyik az oldalára. Ezt a kicsordult szélét a kinyitás előtt késsel körülvágjuk. A kinyitott ostyasütő lapjáról az ostyát a kés élével fella-
títjuk és levesszük.

A megfelelően felmelegített ostyasütőre, ha az ostyátészta is megfelelő összetételű, akkor nem ragad az ostya. Az ostyasütőt ajánlatos olykor gyertyacsonkkal „megkenni“.

Az ostyatészta állandóan langyosnak kell lennie, de nem melegnek (mert besűrűsödik), és néha megkavarjuk.

Az ostyatészta receptje
(1 adag, 55-60 db ostyának)
1/2 kg sima liszt
1/2 l langyos tej
1 dl langyos víz
1/2 csomag vaníliacukor
1 tojás fehérje,
csipetnyi szóda-bikarbóna
evőkanál teavaj (Smetol, Visa) elolvasztva

Elkeverve legalább 2 óráig pihenni hagyjuk. Ha az ostyatészta ritkának gondoljuk, hozzáteszünk 1-2 evőkanál lisztet.

A karácsonyi ostyasütés a családban már karácsonyi hangulatot idéz elő. Annak ellenére, hogy elég monoton munkának látszik, örömet is találni benne. Mint már említettem, különösen a gyerekek várták és szeretették nézni az ostyasütést. Örültek, ha olykor-olykor a sütővashoz ragad, mert az már biztosan az övük: melegen és ropogósan. Szerették a tüzet rakni és bámulni a lángokat. Legtöbb helyen a nagyszülők „tisztége“ az ostyasütés, és

természetesen körülvéve az unokákkal, aztán karácsony táján még felnőtt korukban is szeretettel emlékeznek az ilyen ostyasütésekre. Hogy a hangulat „még karácsonyibb legyen“, az unokákkal már közösen lehet énekelni a karácsonyi énekeket, amiket majd kántálni fognak. A szépen sült törekeny ostyákat aztán szentelő-kosárba, vagy nagy tábla rakjuk.

A plébániai ostyasütő leírása

Az ostyasütő sütőlapjai ovális alakúak. Mindkét ostyasütő lap és azok nyelei egy darabból vannak kialakítva: a lapok préseléssel, a nyelvek kovácsolással. A csap,

ami egymáshoz köti az ostyasütő két részét, nagyon kopott.

Az alaplapon két nagy és két kis körben különböző ábrák vannak bevésve. A jobboldali két nagy kör között váltakozó nagyságú „napsugarak“ vannak kiképezve. Maga a kép a keresztre feszített Krisztus, glóriával a fején, kezéből négy vércsepp csepeg. A keresztben lévő felirat (INRI) már olvashatatlan. Krisztus felfeszített teste nagyon mélyen van bevésve. A kereszt töve két oldalról ékelve van. A baloldali ábrán két kör közé jobboldalt félkörben csavardott szőlővessző van (egy szál) levéllel, szőlőfürttel és kocsánnyal. A bal oldali félkörben búzakalászkod, búzaszárral és levelekkel. Fő motívuma a három nagybetű – I H S – („*Jesus Hominum Salvator*“ = Jézus az emberek megváltója) a széles H betűből kereszt emelkedik ki. A betűk alatt a kereszt három kovácsolts vesszője. Az alsó kis körben szélesebb kereszt. A felső kis körben a baloldali nagy ábra kicsinyített mása (szőlővenyige és kalászkod nélkül).

A nagy kör átmérője 80 mm, a kiskör átmérője 32 mm. Az ábrák eléggé durva kidolgozásúak. Az ostyasütő középső része, főleg a két nagy ábra annyira meg van kopva, hogy az ábrák némely részei nehezen kivehetők.

Az ostyasütő nyelveinek zárása „lakattal“ van megoldva és a lapok összeszorítását fokozni lehet (3 x). Hossza 690 mm, súlya 4, 05 kg.

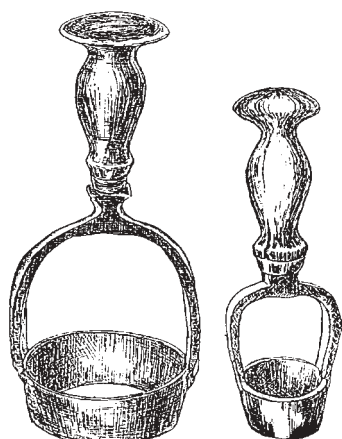
A tornaújfalui plébániai ostyasütője jelenleg a mostani harangozónál található (**Kondás Jánosné**, szül **Bubenko Anna** – 1928).

Ostyasütés a templom részére

A 40-es években a templom részére még a harangozó süttötte az ostyát – odahaza, **Fecskeéknél**, akik a temp-

lommal szemben laktak az utóházban (közös udvarban **Kovács Gyula** bácsival). A templomi ostya tésztájának összetétele a legegyszerűbb volt (mint a pászkának): búzaliszt (sima) és víz. Ezért volt az ostya tiszta hófehér. A megsütött ostyát néhány napig állni hagyták, hogy megpuhuljon (nedvességet vett fel a levegőből). Aztán az asztalon, kikeményített és megvasalt vásznon vágták ki a kétféle nagyságú ostyákat, kézi ostyavágóval.

A szentmisén és a szentségtartóban (monstranciában) használt „nagyobb ostyákat“ egy acélső-részből készült ostyavágóval vágják ki, amely egy villa alakú vasra rézzel

Ostyavágók, nagy- és kis ostyákra

van hegesztve, és esztergályozott fagogyantúban végződik. A süttött ostyából erre a célra a két nagyobb ábrát (képet) használták. A kisebb ostyákat a hívek áldoztatására a másik, kisebb átmérőjű ostyavágóval vágják ki. A nagy ostyavágó jelenleg **ifj. Fecske Emil** (1955), az újfalu harangozó-dinasztia leszármazottjának tulajdonában van. Mindkét ostyavágó a tornai r. kat. parókián is megtalálható.

Az ostyasütő ellenoldalán két függőleges vájat látható, amelyekből egy-egy elágazás van. Ha a „nagy ostyát“ kivágjuk (kinyírjuk), a csík pontosan a nagy ostya hátulja közepén húzódik, az ostyát kétfelé osztva. „Az áldozati liturgiában“ az „Agnus Dei“ ének alatt a pap két részre töri az ostyát (pontosan a vonal mentén) az elágazó részecskét letöri, és a kehelybe helyezi. A két felet felmutatja és megáldozik. A csíknak ez a jelentősége.

Azok az ostyasütők tehát, amelyeken ez a két csík van a belső oldalon, a templomi ostyák sütésére szolgáltak. Amelyiken nincs (pl. lásd később a Feri bácsién), az csak a karácsonyi ostyasütésre szolgált.

A saját ostyasütőm

Az ostyasütő két összecukható lapja alakjában megközelíti az ellipszist, melynek nagyobbik tengelye 180 mm, a kisebb 110 mm. Vastagsága 4-5 mm között változik. Valószínűleg préssel voltak kiképezve. Belső oldalai csiszolva (köszörülve) vannak, és az egyik lapra vannak rávésve (gravírozva) az ábrák.

Egy-egy sütőrész egy darabból van kiképezve az ostyasütő nyelével, mely kovácsolással volt kinyújtva. A két nyél

(100 mm-re a fejtől) csappal van összefogva, és zárása, illetve nyitása a harapófogó működéséhez hasonló. A nyél a vége felé vékonyodik. Az egyik nyél vége kampóban végződik. A másik nyél végén szem van kovácsolással

kialakítva, amelyben egy 8-as alakú (70 mm hosszú) „lakat“ függ. Ostyasütés alatt a kampóba kapcsolódik, ez tartja össze (feszíti egymáshoz) a sütőrészeket.

A hosszú (660 mm) és vékonyodó két nyél rugalmasan működik, így összekapcsolás után egyenlő nyomást fejtenek ki a sütőlapokra.

Az ostyasütőn lévő ábrák

Mivel a mellékelt lapon az egyes ábrákat nem lehet teljes élességében látni, nagy részben a kb. 150 éves és a mostoha bánásmódnak köszönhetően, megpróbálom azokat leírni:

A belső oldal negatív ábrázolás (matrica). Összesen négy ábra látható, két nagy körben és két kis körben vallásos szimbólumok láthatók. A két nagy ábra kettős körrel van körülvéve, és a két kör közötti rész is ki van töltve. A bal oldali ábra: Fő ábrája a keresztre feszített Krisztus. A keresztet körülvevő kettős körben 90 fokként egy-egy rózsaszál látható két levéllel és egy rózsával. A rózsák között hol 5, hol 6 darab, különböző nagyságú levélkék láthatóak. A kereszt a kör közepén van, a tövénél két faékkal rögzítve. Rajta Krisztus teste – tenyerén át odaszegezve (mindkét ábrán négy-négy újjal). A tenyerekből mindkét ábrán 5-5 vércsepp hull, ugyanúgy a lábakból is csepeg a vér (4-4 csepp). Teste mindkét kereszten egyformán van kiképezve, fején töviskoszorúval. A baloldali keresztre erősített tekercsnek látszó anyagon a felirat egy sorban: „INRI“ (az ábrán negatívban, „Jesus Nazarenus Rex Iudaeorum“ = Názáreti Jézus a zsidók királya).

Jobboldali ábra: A két kör nagysága és a kereszt megegyezik az előbbivel. Egyedüli eltérés a kereszt felső részén van, ahol a kereszt felső vége nem látszik, mert nagy papírlap takarja el, melyre a négy betű a következőképpen van kiírva:

IN
RI

Krisztus fejét dicsfény övezi. A kereszt tövéből nő ki (balról) három búzaszál – kenyeret szimbolizálva, (jobbról) egy szőlőtöke levelekkel és három fürt szőlővel – a bort szimbolizálva.

A két kör közötti ábrák a Jézus kínzásakor és a ke-

resztre feszítésekor használt eszközöket 4 helyen ábrázolják. Közöttük 3-4 különböző nagyságú (mélységű) pont van. A legfelső ábra – töviskoszorú keresztbetéve, rajta két nádszál. Az alsó ábra egy köteg vessző – keresztbetéve a szíjkorbáccsal (három szál szíj, amelyre golyók vannak erősítve). A három szíj egy nyélen van.

A bal oldali ábra – létra, rajta végig folyondár. A kör jobb oldalán nádszál szivaccsal, keresztbe a lándzsa.

A két nagy ábra között kis ábrák, kisebb körök láthatók. A felsőben Jézus szíve töviskoszorúval, az alsó körben „IHS“ betűk („Jesus Hominum Salvator“ – Jézus az emberek megváltója). A szélesebb H betűből kis kereszt nő ki. A H betű alatt a kereszt három kovácsolt vasszege látható.

Az egész ostyasütő hossza 770 mm, súlya 3,35 kg.

Feri bácsi ostyasütőjének leírása

Az I. világháború után már két ostyasütő volt a faluban. Az egyik a plébániáié volt, a másik egy **Likkner Ferenc** nevezetű, egyedülálló, buzgó ember tulajdonában, akit a faluban mindenki csak „Franci Feri bácsi“-nak hívott.

Az I. világháború alatt elvitték a római-katolikus templom egyik harangját, így csak kettő maradt. Feri bácsi, mint egyedülálló, jámbor, templomjáró ember járt utána, hogy új harang kerüljön a toronyba. A faluban gyűjtést indítottak a katolikus hívek között, ki-ki tehetsége szerint adakozott. Ezt az ostyasütőt a harangöntő mester ajándékozta neki fáradozásáért, ő pedig a hívek rendelkezésére bocsátotta. Jelenleg a Tornaújfalusi Tájházban tekinthető meg.

Ez az ostyasütő már alakjában is különleges. Nem ovális ostyákat süt, hanem hosszirányban elnyúlt, szabálytalan nyolcszög alakúakat. Az ostyasütő ábrái egyszerű kidolgozásúak. A nagyobb ábrák szintén kettős körökbe vannak foglalva. A kisebb és nagyobb kettős körök között háromszög, lángnyelvek és függőleges hármas vonalak váltakoznak körös-körül. A jobboldali nagyobb ábra szélesen vésett „IHS“-t ábrázol, ahol a H betűből sugárzó kereszt emelkedik ki. A betűk alatt a kereszt három kovácsolt szege látható. A bal oldali ábrán ugyanazon betűk vannak, a H betűből kereszt emelkedik ki, rajta a megfeszített Krisztussal. Alattuk úgyszintén a három szög. A felső „kisostya“: kettős körben sugárzó szív. Az alsó „kisostya“ a jobboldali nagyobbik ábrának pontos kicsinyített mása.

Műszaki leírása: Különlegessége, hogy a sütőlapok

nem egy darabból készültek, hanem külön-külön. A sütőlapok vastagsága 11 mm, hátulján a nyél irányában még 4 mm vastag, 20 mm széles csík. Mindkét sütőlap megvastagított részébe 2-2 db M6-os menettel ellátott vakfurat van kiképezve. Ebbe erősítik M6-os fejnélküli csavarral a 15 mm átmérőjű gömbvas ellapított részét, mely az ostyasütő nyelét képezi. A nyél végeit horoggal kapcsolják egymáshoz a végeiken. Ez az ostyasütő nem templomi ostyák sütésére készült, mert az ellenoldalon nincs rá kivésve az ismert két különleges „Y“ vonal. Hossza 680 mm, súlya 5 kg.

Az ostyasütés szokásköre Szepsiben

Szepsiben a 20. század 20-as, 30-as éveiben, **Majtényi József** kántor-karnagy (1860–1948), valamint később, a 30-as évek végén és a 40-es évek elején **Tóth Kálmán** kántortanító (1905–1970) működése alatt a fent leírtakhoz hasonló volt a karácsonyi ostyasütéshez fűződő szokáskör.

Ostyasütéskor a megsütött ostyákat tányérba tették és szalvétába kötötték. A család nevét cédulán rátűzték és egy tanuló két kézbe fogva vitte el a családokhoz. Belépve a házba a következő üdvözlést mondták el:

„Krisztus Urunk áldott születésének emlékére, a mi kántor urunk kívánja ezt a családot eme ajándékkal megtisztelni, hogy az ostyát Krisztus születésének emlékére elfogyassák.

Én is tiszta szívből kellemes Karácsonyi Ünnepeket kívánok.“

Sokszor azonban egyszerűen „Ostyát hoztunk, kellemes karácsonyi ünnepeket kívánunk!“ szavakkal adták át a kántor küldeményét.

Később, az 1940-es évek második felében, a „nagybajuszú“ **Lukács Ernő** kántor (1879–1969) idejében, már fedeles kosárkákban hordták szét az ostyát. Egy személyre két darabot. Ekkor már előfordult, hogy az ostya mellé mézeskürtőt is küldött a kántor.

A családok a kántornak szánt jutalmat a tányérba, illetve a kosarakba tették, és a szalvétákba visszacsomagolták. Néhány fillért kapott jutalmul az ostyahordó tanuló is.

Az ostyahordók lehettek lányok és fiúk egyaránt. Akadt olyan év is, amikor még református fiatalokat is beszerveztek az ostyahordáshoz. Legtöbbször azonban a minisztráns gyerekek voltak az ostyahordók.

Sajnos, a szepsi plébániai ostyasütő a mai napig nem került elő (Somodiban, Tornán, Tornaújfaluban még biztosan fellelhető ez a kellék). Az idősebbek elmondása szerint a szepsi ostyasütő vésete, gravírozása megegyezik az újfalusi plébániai ostyasütő vésetével (baloldalt IHS betűk, jobboldalt kereszt).*

*A közölt adatok Harsányiné Czeranko Ilonától (1927-), valamint Balláné Magyar Margittól (1935-) és Halászné Süle Katalintól (1924-) származnak.

Reményik Sándor

Az ige

Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek,
És áhítattal ejtsétek a szót,
A nyelv ma néktek végső menedéktek,
A nyelv ma tündérvár és katakombá,
Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek!

E drága nyelvet porrá ne törjétek,
Ne nyúljon hozzá avatatlanul
Senki: ne szaggassátok szirmaikat
A rózsafának, mely hóban virul.
Úgy beszéljen ma ki-ki magyarul,
Mintha imádkozna,
Mintha aranyat, tömjént, myrrhát hozna!

És aki költő, az legyen király,
És pap, és próféta és soha más,
Nem illik daróc főpapi talárhoz,
S királyi nyelvhez koldus-dadogás.

Vigyázzatok ma jól, mikor beszéltek,
Vigyázzatok: a nyelv ma szent kehely,
Ki borát issza: Élet borát issza,
Előre néz s csak néha-néha vissza -,
S a kelyhet többé nem engedi el!

Tichy Kálmán: Emlék (hidegtű)

Tichy Kálmán: Rozsnyói utca (hidegtű)

Sz. Haltenberger Kinga

Gömör és Nógrád művészei 22.

Tichy Kálmán

Amikor valaki rendkívüli művészi tehetséggel rendelkezik, természetes, hogy tisztelettel emlékezünk meg róla, vagy – szerencsés esetben – már életében tisztelet övezi. Mennyivel nagyobb tisztelet és csodálat jár annak, aki több művészeti ágat művel az átlagnál magasabb fokon! Ez lett volna a helyzet a **Tichy**-testvérekkel, **Gyulával** és **Kálmánnal**, akik mind irodalmi, mind képzőművészeti síkon a maguk korában jelentőset teljesítettek, mégis az az érzésünk, hogy sem a maguk korában, sem az utókor részéről nem élveztek megfelelő figyelmet.

Tichy Kálmán 1888. október 31-én született Rozsnyón. Apja, **Mihály**, járásbíró, édesanyja **Prahács Katalin**. Ma már nem tudhatjuk, vajon bátyja, Gyula mintáját követve, vagy önálló elhatározásból döntött-e úgy az érettségi vizsga után, hogy Münchenbe megy **Hollósi Simon** festőiskolájába. Két, Münchenben töltött év után 1907-ben már Budapesten folytatta művészeti tanulmányait **Olgay Viktor** és **Révész István** vezetésével. Tehetsége már első akadémiai évében lehetővé tette számára, hogy a *Műcsarnok* kiállításán szerepeljen képével. 1911-ben részt vett az *Iffjú Művészek Egyesületének* kiállításán. Tagja volt a *KÉVE*-nek és a *Magyar Grafikusok Egyesületének*. 1916-ban a *Szent György Céh* megrendezte a Tichy testvérek kiállítását. Más kollektív kiállításokon is szerepelt, rendszerint akvarellekkal és sokszorosított – gyakran színes – grafikákkal. Tanulmányai befejezése után Olgay Viktor tanársegéde lett. Az első világháború kitörésekor besorozták, de tehetségének köszönhetően nem került a harcok közelébe: grafikus feladatokkal bízták meg. Hadi képeslapokat és más háborús témájú grafikákat készített.

1918-tól Rozsnyón élt, ahol élénken részt vett a kultúra felélesztésében. Fokozatosan kapcsolatba került az első *Csehszlovák Köztársaság* újrainduló, az új, kisebbségi helyzetben újraformálódó szellemi élet aktív résztvevőivel, formálóival. Fölismerete, hogy nemzeti azonosság tudatunk megtartásához a gyökerek ismerete szükséges. Ezért művészeti alkotó munkája mellett sok időt és energiát szentelt a Sajó vidéke néprajzi föltérképezésének. Szorgos gyűjtőtevékenységének eredményeképp Rozsnyón színvonalas múzeum létesült. Gyűjteményének egy része ma is a múzeum gyűjteményét gyarapítja, egy másik része Budapestre került. Mint a *Csehszlovákiai Magyar Tudományos, Irodalmi és Művészeti Társaság* (ú.n. *Masaryk-akadémia*) alapító tagja, többször részesült ösztöndíjban e gyűjtőmunka támogatásaképpen. Évekig volt a *Szlovenszko Magyar Kultúregyesület* (SZMKE) gömöri körzeti titkára, valamint a *Prágai Magyar Hírlap* rozsnyói tudósítója. Tichy Kálmán szorgalmazta a regösmozgalmat, támogatta a *Sarló* létrejöttét és működését. Tagja volt a patinás pozsonyi német-magyar *Kunstverein Képzőművészeti Egyesületnek*, majd alapítótagja az első republika idején, a magyar művészek

összefogását célzó *Jednota výtvarných umelcov Slovenska*-nak (Szlovenszko Képzőművészeinek Egyesülete), amelynek kollektív kiállításain részt vett Prágában, Pozsonyban, Kassán, Rozsnyón. Gyűjteményes kiállítása volt 1923-ban Rimaszombatban és Losoncon, de művei közönség elé kerültek Lipcsében és Budapesten is. Tanulmányai alatt elsősorban a szecesszió tett rá nagy benyomást, így korai munkáin még erősen érződik e dekoratív művészi alkotói szemlélet hatása. Fokozatosan, a háború után tért át a realiztikus ábrázolásmódra, amit a témái is indokolnak: Gyakran ábrázolt városrészleteket, épületeket – *Bártfai Loggia*, *Zborói vár* stb. A szecessziós hatás a zsánerképein maradt érezhető, illetve illusztrációin és könyvgrafikai munkásságán. Illusztrálta a *Kazinczy Társaság* kiadványait, illetve kiadványainak borítóját tervezte. Grafikai megjelentek a *Mi Lapunkban*, a *Magyar Minerva*, *Magyar Írás*, *Új Auróra*, *Napkelet*, *Forrás*, *Búvár* c. lapokban. Képzőművészeti és tipográfiai témájú szócikkek a *Szlovenská grafika* c. folyóiratban is megjelentek. Gazdag képzőművészeti munkássága mellett már az 1910-es évektől irodalmi berkekben is tevékeny volt. Eleinte lírai tájleíró munkái jelentek meg a *Sajó-Vidék*-ben, majd *Erinnis* címmel közölt tudományos-fantasztikus kisregényt, melyben a háborús élményeket reflektálta. Ez az írása a Verne-regényekhez hasonlítható.

1927-ben jelent meg *A négy évszak* című kötete, mely egységben csillogtatta meg a képzőművész és irodalmár erőnyeit. A hullámzó színvonalú írások közt nagyon szép lírai versek és tájleíró lírai próza is található, de vannak a kötetben kedélyes, kissé mesterkéltnépieskedő humoros írások és különböző színvonalú gyermekmesék, melyek közül a *Bilimbim* és *Balambam* meg *A lélekcsempész* kiemelkedően szépek. A könyv erős oldala a művész saját alkotású illusztrációs anyaga. 1932-ben jelent meg egyik történelmi munkája: *Phileciumtól Pelsőcig*, melyben Pelsőc történelmét dolgozta föl. 1937-ben jelent meg a *Cinege úr végzetes tavasza* c. satirikus kisregény, amely maradandóan mutatja be Tichy ironiát és satírárt ötvöző tehetségét.

1945-ben Tichy Kálmánt Magyarországra telepítették. Ezután már csak képzőművészettel foglalkozott. Mint a *Képzőművészeti Alap* tagja szép sikereket ért el Budapestről készült rézkarc-sorozatával (*Halászbástya*, *Budapest toronyszálló*, *Gellérthegyi lelátó*, *Országház* stb.). A *Magyar Nemzeti Galéria* 1979-ben rendezte meg a Tichy testvérek emlékkiállítását, melyen Kálmánnak 15 festményét és 68 grafikáját mutatták be. A kiállítás rendezője, **F. Mihály Ida** így írt róluk a katalógus szövegében: „*Mind Tichy Gyula, mind Tichy Kálmán maradandót alkotott. Munkásságuk töredékének ismerete is rávezeti a szakembert és az érdeklődőt a közép-európai művészetben érvényesülő hatások felderítésére és helyi sajtóságok értékelésére.*” Hazai berkekben Rozsnyón, a *Bányászati Múzeumban* természetesen tiszteletben tartják és ápolják emlékét. De a nagy nyilvánosság előtt a Tichy név kevésbé ismert. **Turezel Lajos** érdeme, hogy a Tichy testvérek szerepelnek az 1997-ben a *Madách-Posonium* kiadónál

megjelent *Cseh/szlovákiai magyar irodalmi lexikonban*. Kálmán munkásságával Turczel részletesen foglalkozik a Madách-nál 1987-ben megjelent *Tanulmányok és emlékezések* c. kötetében. Képzőművészeti lexikonokban nem említik, azonban szócikke van a *Slovenský biografický slovník* (Matica slovenská 1994) VI. kötetében. Jelentősebb szerzők, akik foglalkoztak Tichy Kálmán munkásságának különböző szegmenseivel: **Sziklay Ferenc** (1928-ban), **Scherer Lajos** (1944-ben) és **Szj Rezső**, akinek terjedelmesebb tanulmánya jelent meg a Tichy testvérekről az *Új Szó* 1979/10 számában.

Bizonyára sok értékes adatot lehetne még föl kutatni Gömör e két jeles szülöttének gazdag tevékenységéről. Fiatal irodalom- és művészettörténetészeinkre még nagyon sok föltáró munka vár – amíg nem lesz késő.

Jégvirágok, őrtüzek

KEGYETLEN ZAKATOLÁSSAL ROMBO LJUK A fagyos téli délután szűz csendjét. A mozdony nekikeseredett igyekezettel rángat lefelé a Sajó-völgyön, mintha valami félelem szorongatná, míg itt halad a Szilicei, meg Pelsőci fennsík titáni sziklatornyai között. Szalóc táján járunk. Itt a legszebb a völgytorok. A pelsőci oldal hideg, mély ibolyaszín árnyékban dermed, a szilicei napfényben fürdik, a sziklák sűrű testét tündöklő hócsíkok tarkázzák. Komor ékeségül borókabokrok sötét foltjai hímezik a hegyoldal lankáit, de hogy a kép mégis szelídebb legyen, minden morcos boróka bokor meg van cukrozva szépen, fehér, puha hósapkával.

Harmadosztályú faketrec ráz össze bennünket, mintha valami nagy rosta volna, mely ki akarja válogatni a javát. Ugyan hogy ütne ki ez a rostálás? Mert ma ugyancsak sokféle emberfia utazik a valahai „legalsóbb” osztályon, mivelhogy nem a harmadosztály színvonala, tisztasága, kényelme emelkedett a közép-emberi igényekhez, hanem a társadalom zöme rongyolódott le a fapadokhoz, szennyes padlóhoz, kapadohányfüstöz.

Nagy csörömpölések közt megállunk. Egy báránybőr süveges gazda, nagy, fekete körmével kilátó-lyukat vakar a befagyott ablak jegére, kinéz, s úgy mondja:

– Szalaóc!

A másik oldalon, kis fél-ülésem, velem szemben egy dugóhúzó-bajuszú nehéz paraszti ember ül. Kurta pipát szortyogtat, tempósan fújja a füstjét. Átszól a másikhoz, aki Szalócot bementa:

– Ténnap mehált itt két ember.

– Mi vót velek? Meffattak?

– Dehogy. Meffúltak gőz áotal.

– Hót a’ hogy lehet?

– Hót úgy, hogy nad hideg vót, mikor begyüttek a szekervel, mer’ fuvaroztak Szilicéről, öszve vótak fagyva egészen. Meg akartak melegedni, hót jól merraktók a spórhérdot, elcsuktók a csövit is, hogy, a meleg ki ne mennyék, oszt mellé heverték. A zegyik még a lóbót is feerakta a spórhérdra, hogy leolvaggyék a jég a csizmójórul.

– No de ijjen bolondot!

– Úgy a’! Oszt ajjó melegbe elaluttak, a spórhérdból meg kigyütt a gőz, attól oszt’ meffúltattak.

– Hijjnye, a csudóba!? Hót hogy nem vót annyi eszek, hogy a csövet nem szabad elzórnyi?

– Vóni lett vóna, dehót főztak igen. Hamar akartak memmelegedni. Na oszt’ mire mellelték őket, hót a spórhérd ojjan vót, akar a vér, oszt’ akinek a lóba rajta vót, món sistergett a tüzes vastúl. Messült valóságval. De món nem érezte, mer’ mevvót halva. Ezzel món nem tuttak micsinyólni. Ammósikat kihúztók a zudvarba, a hóra, addig dörzsölték, míg feleszedett e’ kicsit, de món beszélni nem tudott, később ez is mehált.

– Nahót ezek se fuvaroznak többet.

– Bionnem. Tavaj is vót itt pedig ijjen eset. Mer’ kutya nehez evvel a téli fuvarval, itt fenn a hegyen. Reggeltül estig kint a fagyon, néha hóvilógnól csak estére, tízre, meg még később gyünnek haza. Meffadnak addig egészen. Oszt’ a melegedésből mindig baj lesz.

– Hót csúnya nad hidegek vannak, a’ szent!

– Vannak, vannak. De asse vót kutya, mikor a Garamon vótunk.

– Mikor Besztercebónyón?

– Ott. A zúsztatónaol.

– Ej, hammivót a’ ehhe’ a mostaniho’?

– Hammivót? Mikor a bakókat kútték le a jeget vógnyi, oszt’ nyócas csoportokba gyüttek felvóltva, mégis eefagyott kinek akkeze, kinek allóba? Hót a’ semmi vót? Meg mikor a jég megindút, az is semmi vót? Most is emlékszek, ahogy ott a gáoton vótam, hót a jég köszit csakúgy gyüttek, fel a halak, meddögölve.

– Ha’ mitú’?

– Nahót attúl, hogy ahogy a jég megindút, ha valamejik közékeveredett, összenyomta, meddögölt, oszt’ csak úgy gyütt fel a fehér hasóval. Én meg huzogtam őket kifele.

– Egy se veszett ott kórba, mi’!

– Nem óm! Vót akkor hal bővibe’!

– Mi mégse kaptónk tóled egy fíjót se!

– Ej, hót hun a pokolba vótatok ti akkor töllem? Így évődtek, a pipaszopóka mellől, mert az mindég ott babrált az én szemköztimnek a dohányságba bajusza alatt, meg alighanem a másikén is, akit a deszkatámla eltakart előlem, csak a báránybórsüvege alól felszálldogáló füstről értettem, hogy egy kenyéren élnek.

Egy hatalmas zökkenés megint odaverte a lapocskáinkat a fatámlákhoz: Gombaszögre értünk. Valaki cihelődött, leszállt. Az ajtót nyitva hagyta maga után s az bizony az ilyen ketrecből nem a fütött, zárt folyosóra nyílik, hanem egyenest a szabadba. A nyitott ajtón át a sivitva gőzölgő kapcsolótömlők felhőjében tünt el az utas, mintha elnyelte volna a semmi, mihozzánk viszont pár pillanat alatt beömlött a korai alkony dermesztő hidege. Hátra is szólt a nagybajuszú az ajtó közelében ülő másik földinek:

– Húzza be món, no!

Amaz nagy durranással csapta be az ajtót. Ha nem mondják, nem teszi. Nem fázott. Az én emberem még tovább morgott egy kicsit, de nem haragosan, inkább tréfakereső mondókával:

– Aszongya, hogy ő món kiment, hót a többiekkel meg nem törőgyik. Pedig még akór idefagyhassónk Pelsőceig.

– Hót nem nagyon siessőnk, a' szentigaz, – véli a másik.

Kétségbeejtő tolatás kezdődött. Elindultunk százszor, visszajöttünk százegyszer. Az új fűrésztelep rakományát kellett ellátni. Az ablak kikapart jegén át látszott a dohogó kémény, látszottak a fűrészt alá bekúszó szálfák, messzi erdők kidöntött óriásai, melyek halálosan felaprózott tetemeiből mi mindent nem készít a nyughatatlan kicsi féreg: az ember. Egyikből bölcső lesz, másikkól szekrény, asztal, mimás, harmadik éppen koporsónak lesz jó. Hiszen az élet a bölcsőtől a koporsóig úgyis csak munka és csalódás. Semmi más.

Mellettem, a sarokban, egy utazóféle idegen ül. Láthatóan ideges a tolatás miatt. Óráját nézegeti minden percben. Kinéz, lyukat olvaszt az ablak jegére a lehetével, menetrendjében lapoz, fel-felül magasabbra, térdeit veri s néha sziszegve szól a fogai közül:

– Hässlich ist das, schräklich!

A báránybórsüveg alól ellenben csak így véli valaki:

– Na, esse hamar érne Bukarestbe!

– Nonem, – feleli a dugóhúzó-bajusz. – Dehót ez nem sietet, ez csak ojjan sónta vonat. Még az ajjó, hogy ide nem ragadt, hogy egy kis gózt eriszt nekőnk.

Visszatoltak. Még egy sort álltunk az állomásnál. Látni a havas országutat, mely itt kanyarodik neki a szilicei fennsíknak. Két oldalt karcsú jegenyék állanak mellette őrt, az Andrassy birtok határjelzői. Szán áll az uton, körülötte nagy cihelődés. Az én szemköztim pipaszívási szünetben gémeskút módjára nyújtogatott nyakkal igyekszik kilátni az ablak légmentes nyílásán, s úgy véli:

– Nené, a bírós is ott mén món a szónkójával.

– Mejjik?

– A szilicei.

– Nemőa'!

– Deő!

– Nemhamondom!

– No fogaggyónk!

– Aha, aki ott gebeszkedik a szónka ódalón. Az abbíró.

– Az hót, 'isz arrúl beszélek.

– De nem a zó fogattya. Mós valakivel jört bent.

Egyszer nagysokára mégis csak komolyan tovább indultunk. Dühösen zakatolt velünk az öreg ketrec, hogy megint nyelvharaptató nyekkenéssel kenjen a falhoz, Vigtelkénél. Fakulni kezdett a színpompa. A sziklacsúcsoknak már csak az ormait csókolta a vérszínű napfény, a hó rózsásan izzott rajtuk, a völgyben egyre mélyebb, nehezebb lett az árnyék. Kocsink ablakain szinte szemünk láttára terjeszkedtek ki a kristálysép jéglegyezők: újrafagyott a felolvasztott pára.

Szomszédom még sűrűbben rángatta elő az óráját s szinte egyetlen összefüggő hangban sziszegte a „hässlich“-et. Viszontag az én embereim megest csak évődtek:

– Na, béjutónk-e még ma Pelsőce?

– Talóng? De ha nem teccik, kérd vissza a pénzt.

– Dejsze', amit eccer ide befizettél, nem lótod aszt többet, koma!

– Ha lóttuk, hanem, hót ha még sokójig tart, lekelőnk, oszt' menőnk gyalog.

Ez a penitencia is elmúlt. Csörömpöltünk tovább. Szóba került a minapi rozsnói nagyvásár. Kérdi a koma:

– Aszt hallom, nem valami jó vósór vót a rozsnói.

– Rozsnón? Aj, rendes óllományú vósór vót. Tele vót a kollót. (Mert hogy a vásártér korlátjainak köze volt tele felhajtott állattal, ami a gazdanépek nyelvén szólva a vásár kellő forgalmasságát jelenti.)

– Tele vót-é?

– Tele hót, csakúgy, mint mósokor szok. Vót azér minden, csak óccsón, nagyon óccsón akarik a népek.

– Óccsón, bizony, mer' a pénz adóba mén, meg a végrehajtónak. Mihójeónól is kinn vótak, úgy hallom?

– Kinn.

– Mit szólt Mihój?

– Mit szójjék? Semmit. Ma món nem ótalkodik a nép a zijjentől. Múlt időbe, ha kijött a faluba a végrehajtó valakih'e', hót a' nem merte a szemit se felvetnyi. Ma món nem ujsóg, semmibe se veszik. Semmi se mén món a zegenes utjón. Mindenki messzokta.

Megérkeztünk. Dugóhúzó-bajusz fogra akasztotta a pipáját, egyet lökött a tarisznáján és beállt a sorba az ajtó felé igyekvők közé. Báránybórsüveg előtte szorongott, visszacsavargatta a nyakát s még egyre beszélgettek. Most valami cséplőgépes huncfutságról eshetett szó, mert annyit értettem még, ahogy nagy ravaszul mondta:

– Mósna is van óm esze, nemcsak a gépesnek!

Mer' a gépes az ojjan, az pénzér', meg komenciójér' gépel a népeknek, oszt' becsapja őket. Mán ahol lehet. Dejszen, itt nem, ezen a völgyön. Meg a fennsíkon sem. Errefelé srófos eszű gazdák találódnak.

Nem láttam őket többet. Engem huszonkét fokos perro-non didergés után tovább vitt a vonat. Az ablakkeretekre olyan vastag jég volt fagyva, hogy azokat ugyan tavaszig ki nem nyitja emberfia. Egy vidéki plébánossal, meg egy pa-

rasztlegénnel utaztam. A plébános az ablakhoz hívta a legényt, kis nyílást kapart a jégre a késével s azon át mutatta:

– Itt van a szülőfalud, no, most nézd meg! A legény, – sápadt, beesett arcú, beteg fiú, – odabújt, forró leheletétől tovább olvadt az ablak jege és lassan peregve gyönyögzött alá a víz. Vagy talán a könnyei voltak?...

Mikor kiszálltam, rettenetes durranással szétrepedt a Pulmann fűtőcsöve. Gőzfelhőbe borult az egész vonat, izgatott hangok beszéltek:

– Ma már a második eset. Az elsónél a gőzfelhőbe bonyolódott kalauzra rárohant az ellenvonat és nyomorékká tépte. Az is lehet, belehal...

Kedves ismerős jön eléem, hogy elkísérjen. A hideg huszonöt fokosra nemesedett. Valódi szibériai fagyhullám. Élesen csikorog a hó, a füleimre felhúrom a prémgallért, még így is azt hiszem, meghasadnak a kegyetlen maró hidegtől. Az orrcimpáink összetapadnak a lélegzetnél, a bajuszból jeges bozót lesz. A főtér házai fölött minden kémény buzgón pipál, az érceménynek látszó alkony-égen szikrázva lobog az esthajnalcsillag és finom pengéjű, narancsszín sarlóját megvillantja az újhald.

Egyenest az előadóterembe megyünk, az estély színhegyére, melynek egyik műsorszámául jöttem, (felolvasónak.) A kivilágított színpadon a kvartett próbál, Grieg jól ismert dallamai símogatják fagytól gyötört füleimet. A régi jó bajtársak örvendő öleléssel fogadnak, aztán megkérnek:

– Most légy szíves, menj a nézőtérre, hallgasd meg a darabunkat és szólj hozzá, ha valami simítani való van rajta. Üljetek oda a kályha mellé. És közben fűts!

Odaültem, melegedtem, hallgattam, fűtöttem. Valami melegtett, nemcsak a kályha. Mert ezt a benső, drága-jó meleget akkor is éreztem, mikor a sötét nézőtér akusztikáját próbálgatva elmentem egészen a túlsó végéig. Kinn fákat repesztett a farkasordító hideg. Estére mégis vígan csilingelő szánok hosszú sora öntötte bundás béléséből messze vidék jó magyarjait, akik kemény, fagyos kilométereket hagytak maguk mögött, hogy megtöltsék a nézőteret, hogy ők is magukba szívják azt a meleget, mely nem a vörösre rakott vaskályhából, hanem a villanyfényes színpadról árad a dal, a szó, a zene hullámain.

Nem fáztam akkor sem, mikor hajnalig tartó barátkozás után testhezálló kis szobámban magamra raktam minden takarót. amit csak rekvirálni tudtam s a villanyt kioltva elnéztem még sokáig, hogy a kis vaskályha ajtaján át milyen bohókás, táncos figurákat rajzol az utolsó lobbanó tűz a padlóra. Az volt az altató zeném, mikor a hosszú kályhacső pattogva, citerálva, pengve hűlni kezdett.

Már bizonyosan aludtam, mikor a kegyetlenül fagyos hajnalban még úton voltak a hazafelé igyekvő szánok. Mintha mindegyikben kicsi lángok lobognának. Átderengenek a vastag bundákon. Mindegyik utasnak ott a szíve táján. Csodálatos csodák. Azokat is melengetik, akik kapják, azokat is, akik adják. Kicsiny, melengető, szent lángok a dermesztő sötétségben.

A magyar kultúra őrtüzei.

Téli este

ELJÖTT MEGINT ZUZMARÁS POMPÁVAL A jégcsapbajuszú öreg király. Leterítette reánk hermelinnél fehérebb palástját. Fehér minden, a tetők, az utak, a fák ágai, az emlékeink, az éjszakák. Megszépül minden, megtisztul minden, és csend van, nagy, lágy csend. A hó elfogja a léptek zaját, mintha mindenki lábujjhegyen járna: hallgat, alszik a föld, rügyekben szunnyad a tavasz, ne zavarjátok! A szekerek zörgése is tompa, szánok is csilingelnek már s a nagy fehérségbe belesuhan egy zárt, fekete autó és megáll az öreg óratorony alatt, hogy kilihegje messzi futását. Kristályablakai hóval befújva, áthevült motorja gőzölgő. Valaki jött rajta s valaki menni fog. Ki volt? Honnan? Hová? Nem tudom. Gondjaival vívódott a puhán ringó ülésen vagy édes kábulatban ábrándozott mámoros emlékeiről, talán csak egykedvűen nézegette az ablak jégvirágait? Nem tudom. Belefúródott a havas éjszakába a fekete géppel, rohant, megjött s elmege.

Az óratorony fehér fejjel áll felettünk. Visszanéz talán a múlt századokba; talán éppen arra a napra gondol, amikor kőbordái közé a török ágyúgolyót kapta?

Bíbor üvegen át tüzel a óra két kirakat, mintha vérrel hintenék a járdát. Még Mikulás óta feledték vörösén a lámpát. Mikulás... Ilyen is volt? Gondatlanság, édes, gyerekes remények, tiszta, könnyű öröm?

A havas úton át őrségváltás megy valahova. A léptek nem hallatszanak a hóban, csak a szerelvény csörren ütemesen. Vállukra vetve szuronyos fegyver. Szurony, – milyen éles szó. Hogy sístereg, sziszeg, amint az ember ajkáról elszáll. Minek is az a szurony? Közelharcban egymás mellébe vágni, borzalmas sebeket ütni vele, roncsolt, véres húscsapatokkal szennyezni a szűz havat. És a fegyver? Golyót röptíteni forrón dobogó ifjú Szívekbe, gondolatoktól gazdag agyvelőkbe. Csakugyan. Ilyen eszközről is gondoskodtunk mi, emberek. Ezeket nem lepte be a hó. Kiütköznek alóla is.

A korzón fess, finom, kicsiny lábacsák tapossák a havat. Himbálnak, ritmusosan, mint a szélben lengett

virágok szárai. A lábacsák lányokat visznek, asszonybimbókat. Mennyi szerelmet, mennyi kéjt, vágyat, szenvedést és pusztulást. Jövendőket, rettenetes és nagyszerű emberi sorsokat. Könnyet és kacajt.

Kacagnak most is. A hó fölött üdén csendül a hangjuk. Ez, ó, ez oda illik, mintha erre a fehér alapra hangjegyekkel lehetne kottázni.

Felettük, az emelet-soron, világos három ablak. Kis gyermekkorom óta soha nem láttam azt az ablakot világosnak, csak most. Nagyon öreg ember fekszik ott ravatalon, aki életében soha nem jött az utcai szobájába. Most ott van. Virrasztanak mellette. S lent a korzón kis lányok kacagnak s álmodoznak szerelmes, szép jövőről.

Az öreg ember lelke pedig azóta már valahol fenn bolyong a csillagok között s onnan mosolyog a mi hiábavaló erőfeszítéseinken.

Igen, onnan felülről, onnan kellene valahogy lenézni ide, mérhetetlen magasságból. S látni kis derengő foltot, sok-sok lámpa fénykörét: az ott az alvó város. Fehér kockák: azok házak. Apró fekete pontocskák: emberek. Hogy futkosnak, hogy erőlködnek, hogy hogy gyűlölködnek, rombolnak, acsarkodnak! Miért? Mily kicsinyek, gyengék, nevetségesek innen felülről! Nem érzik, mily rettenetes éjszaka van körülöttük, ahová lámpáik fénye már el nem ér? Nem érzik, milyen tehetetlenek, ha hófúvást kellene megállítani? Nem érzik, mily nyomasztó végtelenség van oly büszkén fennhordott fejük fölött?

Ez nekem néha eszembe jut, mikor csak úgy megyek, egyszerre rávirradok: nini, hiszen itt vagyok én magam, a fejemen még kalap, aztán fölötte már semmi nincs, semmi? – Az egész rettentő végtelenség! Hát hogy merek én, kis féreg itt ily nyugodtan menni, felnézni az égre, felhőket simogatni a tekintetemmel vagy – mást bántani, aki mellettem megy? Nem roppanthat össze minden pillanatban az a szörnyű semmi, ami állandóan a fejem fölött van? Vagy eszedbe jut-e, kedves Olvasóm, ha este lefekszel, hogy ez mily különös? Hogy olyan vagy, mint valamely beteg gép, melyet egy ideig kímélni kell, hogy tovább tudjon járni? Szépen be kell takargatni magad és őrizni reggelig és aludni, mintha meg volnál halva. Jutott-e eszedbe, hogy ilyen a halál is? S hogy minden nap kis próbát rendezünk a meghalásból? Érzed-e, hogy csak hópehely vagy a nagy hófúvásban, melynek neve: Sors? Vajjon lavinadörgésben is oly nagy legények volnánk, mint így? Vagy mikor az ezer meg ezer tonnás hőtömeg egész hegyoldalakat söpör le?

Éreznők végre, hogy ily kicsinyek vagyunk, hogy nincs időnk gyűlölni, rombolni, egymás ellen törni, csak dolgozni és meghalni? S azt nem érzed-e néha, sokszor, mindig, hogy egyik lábadal az élet mesgyéjén, másikkal a halál ösvényén jársz? Hogy elég egy megpattant ér, rozsdás szög, cyranói téglá s legott másik lábad is a sírba lép s már csak voltál? S ha „voltál“, mit hagysz itt magad után? Tettél-e olyat, amiért érdemes volt élni? Ami emberré emelhet? Aminek maradandó nyoma lesz utánad? Vetettél-e csak egyetlen magot az emberiség nagy, véres könnyeivel öntözött szántóföldjén?

Béke veled, sors viharában űzött hópehely: ember! Szeresd a telet, a téli estét. Lásd benne a csodát, a szimbólumot, az erőgyűjtésre eltemetkezett teremtő akaratot, a valóság leheletétől megdermedt álmokat, melyeknek a tavasz első csókjára ujjá kell születniök és újra és újra ostromolniuk a végzetet, mely kicsiségünk szörnyű terhével tud éppen naggyá tenni!

Bilimbim és Balambam

JÓL JEGYEZZÉTEK MEG, AMIT EZ ALKALOMMAL tanultunk, mert a továbbiakban nagy szükségetek lesz reá. Az angyali erények és az ördögi indulatok helyes megkülönböztetésétől függ, hogy később hogyan tudtok majd hivatásotoknak megfelelni.

Bongalló, a növendék angyalseregek oktatója szolt így pihés szárnyú kis tanítványaihoz, felállva felhő-katedrása mellől. A kicsik buzgó figyelmezéstől karikára nyílt szemekkel fogadták a nekik merőben új, csodás tudományokat s noha a beláthatatlanul tágas mennyei tanteemben annyian ültek, mintha Bongalló egész rózsaszín-fehér tengernek tartott volna előadást, – egyetlen rebbenést, egyetlen pissenést nem lehetett hallani.

– Bilimbim fiacskám, ismételd csak még egyszer, melyek a főbb angyali erények?

Harmatsöpp-arcú pufók angyalka állt föl a megszólításra s felelt bátran, minden habozás nélkül:

– A főbb angyali erények: a szeretet, az alázat, a megbocsátás, önzetlenség.

– Jól van, ennyi most elég. És az ördögi gonosz indulatok? Halljuk! Mondd te, Balambam fiacskám!

Nem kevésbé bájos kis angyal emelkedett most ki egy bárányfelhőpadból és biztos tudással felelt:

– A gonosz ördögi indulatok: a gyűlölet, a dölly, boszszú, irigység.

– Helyes. Egyelőre ezeket véssétek jól emlékezetetekbe. Továbbá, hogy miként ismerhetők fel az erények és indulatok az Úr teremtményeiben. Legközelebb majd beszélek nektek az Úr legtökéletesebb földi teremtményéről: az emberről. Ez lesz tanulmányaitok legérdekesebb,

egyben legfontosabb része. S ha az anyagot jól átvettük, majd kaptok a megszentelt harmatbalzsamból, amely halandó teremtmények számára láthatatlanná tesz titeket, s így fogtok leszállni a Földre, tanulmányútra, mielőtt komoly szolgálatokat megkezditek. Legyetek hát szorgalmasak! Most mehetek.

Azzal Bongalló kiterjesztette ezüst-zúsmarához hasonlóan csillogó szárnyát és elsuhant a mennyei tanteremből. A kis angyalok pedig úgy röppentek széjjel, mint mikor a hópelyhek közé hirtelen friss szél fúj. Szálltak-kerengtek, fehér szárnyaktól hordott rózsás kicsi testeik vígan csapongtak a menny sugaras azúrjában, míg lassan elszédtek, elpihentek.

Jó messze a mennyei iskolától, a csupa merő ragyogó kristályból csiszolt harmszűrő mellett, az imént szétfűjt hópelyhekből ismét kettő összetalálkozott: Bilimbim és Balambam. Leheveredtek a hatalmas kristálygép árnyába s a felhők között nyíló ablakon át elmerengve nézegettek alá a Földre. Valami volt velük. A vidám süldő angyalkák nem igen szoktak olyan sokáig hallgatni, mint ameddig ők révedtek szótlannul az előttük táruló mélységbe. Végre is megszólalt a szöszeke Bilimbim – a hangja úgy csengett, mint a neve: Hiszen tudjátok úgye, hogy a mennyben minden angyalnak külön ezüstharangja van s harangja csengéséről kapja a nevét. Minél fiatalabb az angyal, annál csilingelőbb a harangja s a neve is. És minél tekintélyesebb, idősebb valamelyik, annál mélyebb szavú a harangja s annál méltóságosabb a neve. Ezeket a harangokat minden nap több ízben megzendítik az Úr dicsőségére, s mert a harangok, ha számuk millió is, mind össze vannak hangolva, – ebből származik az a bővöletesen szép zene, amit mi, gyarló emberek, itt lenn – szférák zenéjének hívunk.

Bilimbim szólt hát, de nagyon halkán s előbb körül is nézett, nem látja-e őket valamelyik őrangyal.

– Testvérkém, Balambam, én... valamit szeretnék neked mondani.

Ugyanolyan aggodalommal, félhalkan felelt a kis barna angyal:

– Én is neked, Bilimbim...

– No, mondd akkor előbb te!

– Nem, nem, kezd csak te!

– Hát... én ... borzasztóan szeretnék... már most lemenni a Földre.

A tilos izgalmától lihegve felelt rá Balambam:

– Én is! Éppen ezt akartam mondani. De... félek. És mégis nagyon-nagyon szeretnék lemenni és saját szememmel látni mindazt, amire Bongalló mesterünk ma tanított.

– Vajjon bűn volna, ha lemennénk?

– Nem tudom. Gondolkoztam rajta. Nézd csak, hiszen később egyenesen kötelességünk lesz lemenni. Hát bűn az, ha előbb tesszük, semmint mikor már küldenek?

– Az ám, igazad lehet. De – baj van ám! Hogyan tesszük magunkat láthatatlanná?

Balambam hallgatott. Aztán mélyen elvörösödött. És szégyenkezve, csöpp újjait zavarodottan tördelve súgta:

– Én tudom, hol őrzik a szent harmatbalzsamot...

– Csak nem gondolsz arra, hogy ...

– Ha le akarunk jutni, nem lehet másként... A két kis bűnös most megint hallgatott. Sokáig. A leküzdhetetlen kíváncsiság harcolt bennük a mennyei törvények tiszteletével. A harmatbalzsamhoz nem juthatnak igaz úton. Abból – lopni kell. Csenni. Csak egy ici-picurkát. De mégis.

Nem mertek egymásra nézni. Lesütött szemekkel sutogtak tovább.

– Hát menjünk, Balambam?

– Ha akarod?

Újra hosszú csend.

– Akarod?...

Bilimbim nem is szólt, csak a szőke fürtös fejcskájével intett igent.

Most már bűntársak voltak. Meg kellett beszélni a részleteket.

– Este menjünk-e, vagy reggel?

– Csillaggyűjtáskor nem mehetünk, hiszen tudod, hogy mindegyikünknek a kijelölt csillagja mellett kell virasztania. Ha valamelyik csillag kialszik s nincs aki újra gyűjtsa, az őrangyalok észreveszik s azonnal felfedezik a szökésünket. Reggel kell mennünk, csillagoltáskor.

– Jó, hát menjünk reggel. Mikor szerezhetsz...

– ...a balzsamból? Oltás után, mindjárt. Olyankor Gangollin, a szertár őre ellenőrző körútjára indul s a balzsamkehelynél nem örökdió senki.

– És mikor jöhetünk vissza?

– A felszálló alkonyfelhőkkel.

– Még egy baj van, Balambam. Zengilla, a karnagyunk észre fogja venni, hogy a harangjaink nem csengenek zendítéskor!

Balambam megint elpirult s akadozva szólt:

– Lehet... észrevétlen összekötni a ... harangjaink kötelet a... szomszédainkéval s ha ők meghúzzák a magukét, a miénk is szól...

Bilimbim lehajtotta a fejét. A tiszta, érintetlen angyal-szívnek sok volt ilyen árat fizetni a kielégült kíváncsiságért. Már-már úgy látszott: lemond és abbahagy mindent. Aztán mégis csak, alulról fölfelé tapogató tekinteteik találkoztak. Hirtelen lesütötték újra szemeiket, – de a szerződés meg volt kötve, a szökés elhatározva.

És másnap hajnalban, csillagoltás után a két kis lurkó a szentelt balzsammal megkenve megszökött a mennyországából. Kiválasztottak egy alkalmas felhőt, azzal elhajókáztak egy hegyoromig, ott kiszálltak s megindultak alá a völgynek, melyben vágyaik netovábbja: emberlakta város terült.

Hatalmas gótívű székesegyház oromzatának kőcipkéké közé röppentek rövid haditanácsra. Jó ismerőseik, a mennybéli szenteknek kőből faragott képmásai álltak ott sorfalat s ha ez újabb lelkifurdalásokat okozott is, a hely mégis legalkalmasabbnak mutatkozott úgy a kiindulásra, mint a későbbi találkozóra.

– Külön fogunk menni, Bilimbim. Te is más úton, én is. Így többet tapasztalunk.

– Jó. Én is úgy gondoltam. Aztán majd itt találkozunk.

De mikor?

– Déli harangszónál. Aztán még időnk lesz újabb kör-
útra, ha megbeszéljük a látottakat.

– Akkor gyérink is mindjárt. Becses az időnk. Déli
harangszóra tehát itt! Szerencsével járj, testvérkém!

– Te is, testvérkém.

Megölelték, megcsókolták egymást s nem titkolható
aggodalommal indultak fölfedező útjukra. Együk jobbra
röppent, a másik balra. A város emberforgataga mitsém
látott ebből, csak a templom ódon faragványai közt fész-
kelő galambok riadtak fel s keringtek sokáig nyugtalanul
a székesegyház körül.

Zengő-bongó, mély kondulással kezdtek búgni Be-
rengária székesegyházának híres-szép harangjai, hogy a
delet köszöntsek. Az egyik harangozónak feltűnt, hogy a
galambok milyen nyugtalanok, pedig máskor nem is tö-
rődtek a harangzúgással, hiszen régen megszokták. Aztán
elcsitul a libegő, csapongó sereg, de egy helyet – kedvenc
pihenő helyüket pedig! – üresen hagytak az oromzaton.
Oda nem szálltak vissza...

Akkor érkeztek meg Bilimbim és Balambam első kör-
útjukról. Bilimbim sugárzott a boldogságtól. Balambam
megnyúlt arcocskája azonban mély levertséget árult el.

– Balambam, testvérkém, gyönyörű, óh gyönyörű,
amit átéltem. Én azt hiszem, a Földön is vannak angyalok,
csak más formában járnak, mint mi. Meg fogom kérdezni
Bongallót, mesterünket. De mi van veled, hogy oly szo-
morú vagy? Nem sikerült az utad? Vagy valami baj ért?

– Testvérkém, nagyon megbántam, hogy eljöttem.
Máris büntet a mi felséges Urunk azért, mert nem igaz
úton jártunk. Nem értem a te örömet. Nem tudom, hol
járhattál, de amit én láttam: szörnyű. Igazán nem tudom,
nem tévedtünk-e mélyebbre mint a Föld, nem szálltunk-e
le egészen a pokolig? Hiszen ez maga a pokol, tele az ör-
dög gonosz indulataival?!

– Mit mondasz? Nem értelek. Nem hihetem.

– Én sem azt, amit te mondasz.

– Testvérkém, nem szabad civődnünk. Mondjuk el szé-
pen sorjában, ki mit látott, akkor talán rájövünk, hol van a
hiba. Bennünk-e, vagy a látottakban.

– Nem bánom. Hát mondd el, mit láttál?

– Bennem hozsánnát mond az öröm. Te pedig szomor-
kods, testvérkém. Könnyíts előbb te a szíveden!

– Jaj, Bilimbim, bár könnyíteni tudnék. Halld tehát,
mit tapasztaltam. S a déli verőfényben, a hallgató kőszent-
ek társaságában, melyeken édesen turbékoló galambok
csókolóztak, tollászkodtak, – elkezdte szomorú beszámó-
lóját az egyik kis felfedező, Balambam.

– Gyönyörű, virágos udvarba röppentem mindjárt elő-
szőr, mikor elváltunk. Amint leszáltam, az udvar végéből
egy asszony, a ház asszonya futott lelkendezve a belső
házba, dühös kiáltozással hívta az urát:

– Gyere csak ki, gyere, nézd, mit művelt az a gyalá-
zatos, az a cudar!

A férfi kijött, körülnézett:

– No, mi az?

– Nézd, a fát, az eperfát, kivágatta. Az éjjel vágatta ki az

az átkozott! Hogy az ég rá nem szakad, hogy illet mer
művelni a becstelen!

– Hejnye, azt a... és szörnyű káromkodással sietett a
férfi az udvar végére, ahol, – most láttam – egy üres fatönk
fehérlett s mellette a zuhanástól összezúzva hatalmas,
terebélyes fa hevert a földön. Dühös átkozódásokkal járta
körül az ember a kivágott fát, a kerítés léceiből kirántott
egy karót s rohant át a szomszédba. Ott már a pitvar ajta-
jában állt a másik gazda, elébe kiáltotta:

– Hiszen csak gyere, híres! Megmondtam, hogy a ma-
gam két kezivel vágom ki a redves fát, ha te ki nem vá-
gatód, és nekem itt tovább árnyékolja az udvaromat!

Fejsze volt nála, összecaptak a támadójával, rette-
netes tusa kezdődött, – jaj, testvérkém, oda sem mertem
nézni! Véresre törték, zúzták, vágták egymást, végül
egybekapaszkodtak, mint két dühös fenevad és siklító,
síró asszonyok választották szét őket. Az egyik a maga
lábán ment vissza a házába, a másikat saroglyára fektetve
vitték be a virágos udvaron át, eszméletlenül. Bongalló
mesterünk tanításában is rémes volt a gyűlölet leírása, de
soha nem hittem, hogy a valóságban ilyen szörnyű lehet.
Nem hittem, hogy itt a Földön is dúlnak az ördögi indu-
latok ...

Bilimbim arcocskájáról is eltűnt a derű, riadtan hall-
gatta testvérkéje elbeszélését, egy szóval sem tudta vi-
gasztalni.

– Halld, mit láttam aztán, – folytatta Balambam.

– Gyönyörű palotába osontam be, ahol párnázott ajtók
mögött valami hatalmas úr székelt s fogadta az eléje járu-
lókat. Pompás öltözetű szolgák bocsátották be hozzá a
kérelmezőket. A Hatalmas úgy trónolt asztala mellett,
mint aki élet és halál ura, hideg, kegyetlen pillantásokkal
mérte végig az előtte görnyedőket. Olyan esdekléseket
hallottam, melyektől a szívem elfacsarodott. De még
jobban a szívtelen, könyörtelen válaszoktól. Az egyik
kérelmező, akinek sorsa a követ is megindította volna,
elsápadt, mikor a Hatalmas elutasító válaszát hallotta. A
méltatlanság fellázadt benne, szembeszállt a Hatal-
massal. Odakiáltotta neki:

– Kegyelmes úr, amit művel, az gyalázat!

– Hogyan merészel, maga nyomorult senki...

– Nyomorult senki, igen? Egy a sok százezerből, akik-
nek a sorsain gázol át az oromra cipelt bálvány! Akiknek a
véréből él az, aki egyikünkél sem különb, csak szeren-
csésebb!

– Vakmerő paraszt! Arcátlan tolakodó! Dobjátok ki
azonnal! Hé, szolgák!

És a Hatalmas dühtől reszkette nyomkodta íróasztala
villamos csengőgombját, a szolgák berohantak, szégyen-
letes, durva dulakodás után kihurcolták a szerencsétlent.
Ez hát a szívtelen, könyörtelen dölyf. Óh, bár soha ne lát-
tam volna.

Balambam parányi tenyerébe rejtette arcocskáját.
Bilimbim szótlánul simogatta lehajtott fejét.

– Szegény testvérkém, te talán csakugyan eltévedtél!
Ezek nem lehetnek emberek! Hiszen Bongalló mondotta,
dotta, hogy az ember a Föld legtökéletesebb teremtmé-

nye? És a többi tapasztalatod is ilyen?

– Ne is kérdezd. Emlékszel, hogy most nemrégén, déli harangszó előtt hirtelen megszólaltak a harangok?

– Igen. Majdnem azt hittem, hogy már dél van és sietni akartam hozzád.

– De nem Isten dicsőségére szólt a harang: vészharang volt. Egy egész család pusztulását jelentette. Láttam az embert, – ha ugyan ember ez is – amint felgyújtotta egy másiknak házát. A romok még most is füstölnek, látod, amott az őrtorony mögött? Háza, istállója, termése, igavonó barmai, mindene elpusztult ennek a szerencsétlennek. Most ott jajveszékél egész házanépe az üszkös gerendák között... Az összesereglett nép pedig tovább adja a hírt, hogy a gyújtogatás bosszú volt, egy megbántott haragosának bosszúja. A poroszlók már keresik a gyújtogatót. És láttam az irigységet is. Valakit, akinek hírül hozták egy barátja nagy örömét, sikerét, hogy szorgalmával, becsületes munkájával magasra jutott, boldog, biztos révbe ért. Az irigy tehetetlen méreggel járt fe s alá szobájában, az asztalt csapkodta öklével, úgy káromolta Istent és szidta a bolond, ostoba véletlent, mely annak, annak a másiknak hoz szerencsét és boldogulást. Oly visszataszító volt, testvérkém, ne is kívánd, hogy tovább meséljem. Mondd inkább, mit láttál te? Hátha a te tapasztalásod megvisszafelé engem is.

Bilimbim egészen elvesztette bátorságát a hallottak után. Őt is mélyen lehangolta mindaz, amit testvérkéje látott. De amint újra a saját élményeire gondolt, felderült s kedvesen csacsogva kezdte:

– Majd meglásd Balambam, rá fogunk jönni, hogy te rossz helyen jártál. Lejjebb tévedtél, a pokol fiai közé s én jártam igazában a Földön, az emberek között. Az is lehet, hogy angyalok voltak, a mi testvéreink.

Legelőbb egy szerény, kedves otthonba jutottam, ahová vándor tért be. Pihenőre kért helyet, meg valami falat ételt. Tikkadt volt, poros, lerongyolt és szomorúan elhagyatott. Ha láttad volna, testvérkém, micsoda szeretettel fogadták! Hogyan törülgette meg az asszony a székét, mellyel megkínálta, hogyan kereste ki a férje viseltes ruháját, hogy abból a lerongyolt utasnak adjon. Hogyan buzgólkodtak a gyerekek, anyjuk parancsára, az éléskamra szerény, de ízletes bőségeit hordva a vendég elé, meg mosdótálat és gyolcsot, hogy magát előbb felüdíthesse. Láttad volna, rövid időn mivé varázsolta azt az elgyötört teremést a körülötte szorgoskodó szeretet! Testvérkém, ezt kellett volna látnod! Sokáig gyönyörködtem bennük, alig tudtam eljönni abból a házból.

Aztán távolabb röptem, a város széléig, ahol derék földművesek verítékük hullásával munkálták az áldott barázdát. Egy férfi parancsolt nekik. Hintó érkezett az úton, kiszállt belőle a földek birtokosa, s a munkásoknak parancsoló férfi alázattal köszöntötte, híven beszámolt a végzetekről, parancsait kérte s tekintetéből sugárzó hűséggel leste ura minden kívánságát, hogy kedvére tehesen. Fejét meghajtotta s a legmélyebb tisztelet hangján szólt:

– Minden parancsa szerint lesz méltóságodnak. –

Amaz pedig az ő kíséretében végigjárta a földeket, a munkások mindenütt meghajtott fejjel, nagy tiszteletadással köszöntötték s magasztalták, mint áldott jötevőjüket, kenyéradó gazdájukat. Mikor a hintó elrobogott, utána röppentem s láttam, hogy a földeknek ura egy templomba tért, leborult az oltár előtt s buzgón imádkozva, alázatos szívvel halát adott az Úrnak minden áldásáért, mellyel földjeit elárasztotta.

Balambam megenyhülten hallgatta Bilimbim elbeszélését. Feledte már a maga bánatát, benne élt mindabban a szépben, amit Bilimbimtől hallott.

– Ó, mondd tovább. Mit láttál még?

– Láttam a megbocsátást. Mélyen lefüggönyözött, szomorúságot lehelő szobában ült egy hófehér hajú, leírhatatlanul bánatos arcú szép asszony. Nem volt öreg, a bánat tehetette koraósszé. Látogatót jelentettek be hozzá. Nem jól hallotta a nevét. Újra kérdezte:

– Kicsoda?

Megmondták neki. S az asszony összerezzen. Halál-sápadt lett, lehunyta a szemét. Nehezen, mélyen lélezett, s alig hallhatóan súgta:

– Vezessék be...

Egy férfi járult elé. Az, aki miatt szomorúságot lehel az egész ház, aki miatt koraósz lett a szép asszony haja, gýászbaborult a magányos élete, aki miatt sírhalmok domborulnak ott künn s azok alatt pihen mindenki, aki valaha szívének drága volt. A férje, a gyermekei, minden boldogsága.

Ez a férfi jött. Megtörtén, büntudatosan, meggörnyedve a múltak súlya alatt.

Az asszony reá emelte minden könnyüket elsírt szemét s ettől a pillantástól a férfi összetört. Odaborult a nő elé, a kezét kereste, hogy csókjával illethesse, s úgy kérdezte:

– Meg tud nekem bocsátani? ... Meg kell bocsátania, mert megöl az önvád, megöl annak borzalma, amit tettem, nincs egy nyugodt pillanatom, kárhozatra jutok, ha ön, aki ellen a legtöbbet vétettem, fel nem oldoz. Törvény nincs, mely sújtson. Bűnöm nincs, mely büntethető volna, mégis kínhalálra vagyok ítélve, ha ön meg nem bocsát!

Nehéz sóhaj szakadt fel az asszony melléről. Keze, melyet imént elvont a könyörgő elől, görcsösen markolta a szék támláját. Lehunyt szeme mögött bizonyosan fájdalom emlékeivel viaskodott.

A férfi remegve várt. Mint akinek a sorsa dől el. Esdekelve szólt:

– Emlékezzék, Asszonyom: „...miképen mi is megbocsátunk...”

– Ah, most tud a Miatyánkból idézni! – hördült fel az asszony lelkéből. – De akkor nem ismert könyörületet!

Halálos csend lett. Aztán, nagyon sokára, az asszony sápadt, lefogyott, finom keze megrebbent, a férfi felkapta a fejét, észrevette. Reáborult a kézre, könnyeivel csókolta. Alig hallottam a szent szót: „Megbocsátok...”

– Testvérkém, ez talán mindennél nagyobb! A szeretetnél is!

Balambamot úgy meghatotta a Bilimbim elbeszélése,

hogy még akkor is a megbocsátó asszonyra gondolt, mikor Bilimbim már az önzetlenséggel való találkozásáról beszélt:

– Micsoda ember volt az, Balambam! Fáradhatatlan, lelkes, mindenkire jó. Minden gondolata a másoké, minden cselekedete másokért és senki, aki hozzá fordult, nem távozott anélkül, hogy meg ne tette volna, amire kérték. Maga igénytelen, szegény, kopott, de amihez nyúlt, ott áldás, öröm, eredmény. Bizony mondom, testvérünk volt ez is!

Balambam végre föleszmélt álmodozásából. S nagy elhatározásra jutott:

– Hát testvérem, most már egyet mondok. Amit elmondtál, oly szép, hogy kárba vesztettnék érezném egész vállalkozásunkat, ha nekem is részem nem volna a te élményeidből. Vezess el mindehová, ahol jártál. Hadd örüljek én is az erények látásán.

– Szívesen, testvérem. De – megállj csak, – én is szeretnék ám valamit. Erősen hiszem, hogy te rossz nyomon jártál. Szeretnék utána nézni, magam szemével meggyőződni, mi az oka annak, hogy olyan különböző eredményekkel térünk vissza? Te is vezess hát oda, ahol te jártál!

– Ez ám nagyon jó volna. Bilimbim, de már nem futja az időből. Elkésünk a csillaggyújtástól s akkor aztán nagy baj lesz! Hanem tudod mit? Adjunk egymásnak pontos leírást, járjuk be egyidőben egymás előző tapasztalatainak színhelyét s akkor teljesül mindkettőnk kívánsága. Jó lesz így?

– Pompás! Kezdjük is hamar! Hazaindulás előtt aztán újra itt találkozunk.

Egymás kellő kioktatása után újra elröppentek a kis kutatók, most ellenkező irányokba indulva.

*

Még fenn volt a Nap az égen, mikor újból találkoztak a székesegyház homlokzatán.

– No, úgye mondtam? – kiáltotta Bilimbim már megszűrő, még röptiben. Úgye mondtam, hogy nem jól figyeltél? Felkerestem az embereidet, „ördögi szörnyeidet” s éppen az ellenkezőjét láttam mindannak, amiről te beszámoltál!

– Úgy? – felelt Balambam, szintén megérkezve az oromdíz peremére. – Én is az ellenkezőjét leltem ám annak, amit te hirdettél. Angyali lényeid csupa gonosz indulatú teremtmények. Egészen olyanok, amilyeneket első utamon láttam.

– Vajjon? Halljuk csak? Láttam a te gyűlölő szívű gazdát, amint forró szeretettel ölelte magához a kis fiát, amikor a kábulatából magához tért s látta, hogy a kis fiú mellette sírdogál. Láttam a dölyfös nagyuradat, amint felesége betegágyánál leborulva, porig hajtott fejével imádkozott a mi Urunkhoz, buzgón, alázattal. Gyűjtogatódát elfogták a poroszlók s odahurcolták az elé, akinek házáat felgyújtotta. És a bűnös mélységes megbánással, bocsánatért könyörögve hullt gyűlölt ellenfele lábaihoz, az üszkös küszöbre. A szerencsétlen, tönkretett ember pedig

megbocsátott neki. Az irigységet éppen akkor láttam viszont, mikor egy szegény bajtársának kérelmét oly buzgón ajánlotta be a főnökénél, hogy az a legkedvezőbben intézte el.

– Igen? – szólt közbe keseredetten Balambam. – Úgy bizonyára ezt is azért tette, hogy elmondhassa a másoknak: nekem köszönheted, hogy előbbre jutottál. De nem önzetlenségéből. Nyugodt lehetsz.

– Nagyon rossz színben látsz mindent, testvérem. A Föld gyönyörű, s az emberek – majdnem angyalok. Boldog vagyok, hogy köztük járhattam.

– A Föld a bűnök tanyája, s az emberek Istenünk legszörnyűbb teremtményei. Most már tudom, miért nem küldenek minket előbb közéjük, semmint elég erősek volnánk mindent elviselni.

– Ugyan, ugyan! Hát mit láttál az én embereimnél?

– Mit? Az a család, mely a te vándorodat olyan szeretettel fogadta, pár órával később elűzött a küszöbéről egy másik vándort: saját vérükből való vért, akit évek óta nem láttak, akit vétke miatt eltaszítottak maguktól. Most bebocsátást kért, de nem kapott. Földműveseid parancsolója délutánra már dölyfösebb lett magánál a földesúrnál is és lovagló korbácsával parancsolgatott a munkásoknak. Földesuradat otthonában láttam, ahol lakájával üzent ki egy elszegényedett rokonának, hogy nincs otthon. Megbocsátó lelkű asszonyod elkergette egyik régi, hú cselédjét, mert összetört egy ódon vázát, kedveseitől maradt drága emléket. Ezt a balesetet már nem tudta megbocsátani. Önzetlened? Valami kitüntetését kapott és szekundát érdemelnék Bongalló mesterünktől, ha fel nem ismertem volna nála a hiúság csúf jeleit. Most már erősen hiszem, hogy csak azért a kitüntetésért tett mindent, amit oly nagyon a javára írtál!

Ezzel Balambam majdnem dühösen elhallgatott. De az angyalok nem tudnak haragudni. Inkább szomorkodni. S Balambam szomorú volt és kicsi fejébe nem fért bele, miért nem akarja őt Bilimbim megérteni. És hogy lehet, hogy vele minden fordítva történt?

– Igazán nem tudom, – csitította Bilimbim, – hogy már most hol az igazság. Én csupa jót láttam, te csupa rosszat. Ketten pedig ugyanazoknál az embereknél láttunk jót is, rosszat is. Ebben már aligha fogunk eligazodni. Megkérdezzük majd Bongallót, jó mesterünket.

– Bongalló... jaj, csak észrevétlenül jussunk haza! Te, Bilimbim, már igyekeznünk is kell! Nézd, a Nap már hanyatlik! Messze az út a mennyig.

A galambok is fészkeikre ültek már, a lány turbékolás elhallgatott, hűvös szellő indult valahonnan a hegyek felől.

– Az ám, jó lesz igyekeznünk!

És kiröppentek pihenőhelyükről, el a város fölött, csak a hegynek vezető útnál szálltak le, hogy gyalogosan tegyenek egy darabot. Fiala angyalok szárnya még nem sokat bír.

Alig poroszkáltak egy keveset, útszéli házhoz értek. A ház előtt gyerekek játszadoztak. Az egyik elkiáltotta magát:

– Nini, nézzétek csak, kis angyalok! Jaj, de aranyosak!

Bilimbim és Balambam szörnyen megijedtek. Mi az? Hát látják őket? Hogyan lehet ez? Hamar rájöttek. Balambam szorongva bevallotta, hogy nagy félelmében és sietésben csak keveset vett a csodabalsamból s annak a hatása, – úgy látszik, – mostanáig elmúlt. Bilimbim azzal vígasztalta:

– Lásd, jók az emberek. Íme, milyen kedvesen közelítenek hozzánk?

Csakugyan. Maszatos, poros, játéktól lompos csöppségek vették őket körül, cirógatták, csodálták, tapogatták hamvas szárnyacskáikat. De valahonnan messzebről vásott suhancok jöttek.

– Hujhuj, mi az, gyerekek? Ni, nézd mán! Valódi angyalok! Tyüh, micsoda szárnyuk van! Igazi-e? Cibáld csak meg!

Most már kezdett a barátkozás egyre félelmetesebb lenni a két kis szökevényre nézve. Cibálták, lökdösték őket s egyszerre Bilimbimet éles ütés érte. Fájdalmasan felsikoltott.

– Ugye, hogy gonoszok? – jajongott vele Balambam. – Most már mi lesz velünk?

Szegény kicsi mennyei kalandorok fölött összecsapott az utcasuhancok gomolyagja. Ki tudja, mi történt volna velük, ha nem volna Klangella, az Órangyal, aki azonnal meghallja, akárhol sikolt szorongatásában egy angyal. Meghallotta most is Bilimbim kétségbeesett segélykiáltását, lenézett az égből, meglátta a két szökevényt s azonnal megmentésükre sietett. Az út porában gomolygó gyerekhadra felhő szállt alá, a dulakodók kábultan váltak szét, tapogatóztak kifelé a ködből, ezalatt Klangella magához ölelte a két kicsit s viharsebességgel szállt velük fel a békés, üdvösséges égi hazába.

Szepegve térdeltek most Bongalló előtt. Kisült minden turpisságuk, szégyenkezve, szorongva várták büntetésüket. Bongalló, amilyen szigorú, olyan bölcs és igazságos volt. Mikor már mindent bevallottak neki, azt is, hogy végképen meg vannak zavarodva a látottaktól, nem tudván, melyikük látott helyesen, s jók-e, vagy rosszak-e az emberek? – Bongalló szelíd, jóságos szóval szólt hozzájuk, hogy tapasztalásukat hasznukra fordítsa:

– Látjátok, szeleburdiak? Így jár az, aki az Ég bölcs, szent törvényeit megkerüli. Így jártatok, mert kellő tudás híjján előbb mentetek oda, ahová csak később akartalak küldeni. Meg akartátok érteni azt, ami tantárgyaink legnehezebbike, be akartátok hatolni az e m b e r s z í v rejtelmeibe, holott még nem tudjátok, hogy ez a legcsodálatosabb valami, amit Urunk, Teremtőnk alkotott!

– Mindkettőtöknek igazatok volt. Emberek közt jártatok. Jót és gonoszt láttatok. Angyali erényeket és ördögi, gonosz indulatokat. Nem tudtátok még, hogy mindezek megférnek egy és ugyanazon teremtményben, az emberben, mely minden gvarlóságával és erényével a Föld legtokéletesebb teremtménye. Tökéletes benne az isteni szikra és tökéletlen a por és hamu, melyből teremtettek s mellyé omlanak. Míg élnek, örök harcot vív bennük a jó s a rossz. A mellükbe zárt csoda: az emberszív a földi létben a hozsánás mennyei áhíttától a legizzóbb ördögi indulatig

átörül, átszenved mindent. Áldott meleget áraszt, jéggé dermedt, teremt és rombol, szeret és gyűlöl, áld és átkoz. Csupán e z ö r ö k h a r c v é g s ő m é r l e g e az, ami az ember igazi értékét adja. Hogyan képzeltek, hogy valaki előbb ítélhessen, semmint e harc lezárult, a szív dobbanása elállt s a test újra porrá lett volna? A lélek akkor visszaszáll az Úrhoz s ő ítél felette. Ő, aki alkotta és elküldte a Földre szenvedni, küzdeni, bűnbe esni és megváltatni.

– A ti szerepetek később is csak az őrszellemké lesz s nem a bírálóké. De addig még nagyon, nagyon sokat kell tanulnotok. Ne halljak hát többé ilyen szeleburdi vállalkozástokról!

A két kis bűnös lehajtott fejjel, gyöngykönnyeket hullatva hallgatta a dorgálást, szívük mélyén boldogan, hogy magyarázatot kaptak kételyeikre. Buzgón ígérték, hogy jók lesznek s megadással fogadták a büntetést:

– Törvényszegésükért ez egyszer még nem büntetlek szigorúan. Ez éjjel a maradécsillagokat fogjátok őrizni!

Meglehetősen kemény büntetés ez a mennyben. Ahhoz képest, hogy mily sötét az éj, több-kevesebb csillagot tesznek ki a kis angyalok az égre. Valami fölösleg mindég marad, hol több, hol kevesebb. Ezeket a csillagokat aztán hatalmas felhőkamrákban kell őrizni, mert ők is kivágyódnak a bársonyos égre, megszökni igyekeznek s a legfürgébb angyalkának is ugyancsak kemény munkát ad a fékentangolásuk. És Gangollin, a szertármester, nem ismer irgalmat. Jaj volna az őrzőknek, ha csak egy csillag is meg tudna szökni a kamrából!

A kakastalpon forgó vár ostroma • Tichy Kálmán vízfestménye

Kun Miklós Jenő

Megkésett elégtétel

A dalok és mesék fehérszakállú, aranykoronás királyáról

(Praznovszky Mihály: Pósa Lajos, a szelíd költő című könyvének kapcsán)

„Nemcsak ő írt egész könyvtárszámra valót, hanem nevelt a maga programja szerint egy írói gárdát, amely ebben a szellemben formálta az új magyar gyermekirodalmat. Oly erény, amelyet egykoron sokkal készségebben fognak elősmerni, mint az ma a kortársaktól várható.

Hogy őt illeti meg a mai magyar gyermekirodalom megalapításának dicsősége, nem szabad felednünk, s hogy ezzel a munkával még egy más érdemet is szerzett: a mi irodalmunk számára tervszerűen nevelt egy olvasógárdát s azt évről-évre bőven gyarapította. Sohasem lehetnek a magyar írók eléggé hálásak ezért a nagy munkájáért is, amelyet nem lankadó szorgalommal végzett évtizedeken át.“ (Herczeg Ferenc, 1914)

„Ha egy kicsit az egészen közelmúltra is visszatekintünk, sajnos észre kell vennünk, hogy az 1980-as és még inkább a '90-es évektől nagy változásokon mentek át képeslapjaink, ezzel együtt gyermeklapjaink is. A szórákoztatás központi szerepe, a profit-, az extra-profit- és a még extrább profitszerzés leküzdhetetlen vágya nem hagyják nyom nélkül az újságkészítést, az újságolvasást és ezen keresztül az emberi, a gyermeki kultúrát sem.“ (Kocsy Anikó, hírlapkönyvtáros, sajtóbibliográfus, OSZK – 2002)

„Magyarországon az általános iskolát elvégzettek 50%-a nem képes sem önálló olvasásra, sem önálló tanulásra.“ (Szilágyi Gyula, szociológus – 2004)

„Magyarországon a lakosság 60%-a egyetlen könyvet sem olvas el egy évben és még ennél is ijesztőbb, hogy a 18-29 évesek egyharmada még sohasem járt könyvtárban.“ (Nagy Attila, olvasásszociológus, OSZK – 2006)

A magyar próza **Arany Jánosa**, **Móra Ferenc** illetve a szerény írásom alcímében meghúzódó költői jelzővel elhunyt mesterét: a babéros fekete csónakon, a csillagokon túli mesevilág kódéba – a halhatatlanságba távozott Pósa Lajost, a magyar gyermekek hammelni patkányfogóját, akinek ezüsthangú sípjában nemzeti társadalmunknak egyik legértékesebb és legkomolyabb ereje szólalt meg (ugyancsak Móra tökéletes hasonlata, és pontos értékelése).

Mondják: Móra elfogult volt Pózával szemben.

Felmerül a kérdés: miként vélekedjünk a keletkezésük idején alig 22 éves **Tömörkény István** gondolatairól, melyeket 1889. február elején fogalmazott meg (hol volt még *Az Én Újságom?*), mintegy összegző előképét adva jeles írók, irodalomtörténészek, tudósok és pedagógusok – mások mellett – **Vass Mátyás**, **Gárdonyi Géza**, **Mikszáth**

Kálmán, **Bródy Sándor**, **Nagy László**, **Herczeg Ferenc**, **Herman Ottó**, **Lőrinczy György**, **Kosztolányi Dezső**, **Havas István**, **Rubinyi Mózes**, **Gyökössy Endre** és **Kenyeres Elemér** későbbi legfőbb megállapításainak:

„Ha áll az a mondás, hogy egy nemzet jövője az iskolamesterek kezébe van letéve, akkor az is áll, hogy a jövőendő iskolásfiúknak szükségük van a gyermekversekre. Azok a régi történetek pedig, hogy »Bort iszik a magyar ember nem pediglen vizet«, nem igen nevelték az iskolamesterek keze alá a fiukat.

És ebbe az állapotba, mely voltaképp nem is volt állapot, vágtak bele egyszerre a Pósa üde, szívből fakadt versei. A költő fölszállt a gyermekek derült, aranyos világába, s néz az ő szemükkel, érez az ő szívükkel, s beszél az ő nyelvükön... Az idegenből magyarba ojtott efajta dolgok után valóságos aranyversek voltak ezek...

Pósa igazán a gyermekek nyelvén beszél, a gyermekek észjárásához szól, de nem száll le arról a nívóról, amelyen alól megszűnnének azok irodalmi termékek lenni. Nekik való könnyed költői formában, a tiszta magyar népköltészet alapján tölti be azt a nemes hivatást a költő, amely méltó arra, hogy benne munkát találjon egy emberélet ideje alatt...“

„Azaz – fűzi hozzá az író idéző **Madácsy László** – **Tömörkény Pózában** az ifjúsági irodalomnak mint új műfajnak a megteremtőjét látja. Irodalmi működésének jelentőségét éppen ezért hangsúlyozza.“

Nem szándékozom a magyar mese megnevesítőjéről – pro és kontra – további véleményeket ismertetni (különben is: a Pósa-irodalom legértékesebb darabjainak már régen gyűjteményes kötetben lenne a helyük). Négy-öt emberöltő távlatából – vélhetően a tévedés különösebb kockázata nélkül – három állítást merek megfogalmazni:

1) Rangos értékelői – óvónők- és néptanítók ezreivel együtt – csak olyan mértékben voltak elfogultak vele kapcsolatban, amennyiben felismerték, hogy alkalmasint minden esztétikánál fontosabb – az É l e t.

2) Herczeg Ferenc jóslata nem vált be. Tisztelet a kevés kivételnek, szó sincs elismerésről, még kevésbé háláról.

3) Az 1945-, s még inkább az 1990 utáni riasztóan kedvezőtlen magyarországi társadalmi folyamatok eredményét lásd a mottóként feltüntetett további három idézetben.

Mindmáig egyetlen irodalomtörténészünk akadt, **Madácsy László**, aki Móra szempontú kis tanulmányában¹ foglalkozott a kérdéssel: vajon mi volt az oka a nagy író Pósa költészete iránti csodálatának s miért hálaérzetének magas foka Pósról szóló írásaiban. Ő vetette fel, hogy a Pósról írt korábbi értékelések éppenhogy érintik szegedi tartózkodásának idejét egy-két anekdota ízű adattal. Kiemelik **Dankó Pistá**hoz való barátságát, de teljesen megfeledkeznek arról, hogy Pósa írói munkásságát **Tömörkény** méltatta először helyesen, s hogy **Gárdonyi** is szerette, megbecsülte. Hosszan idéz Pósanak a tőle nehéz szívvel búcsúzó szegedi közönséghez intézett beszédéből is, mellyel kapcsolatban megemlíti, hogy az hű kifejezése volt a költő tiszta és szerény egyéniségének. Nem értékelt

túl önmagát, ismerte a maga emberi és írói értékeit.

1957-ben publikált munkája nem vert különösebb port – ahogy a néhány, 1990 után keletkezett jó szándékú írás sem.

*

„Nem tartozom azok közé, akik, ha olykor egy-egy könyvről ismertetést írnak, abban lelik örömüket, hogy oldalakon keresztül sorolják fel a hiányosságokat. Túl-ságosan is kézenfekvő és egyszerűsítő lehetőség ez, főleg olyan művek esetében, amelyek adatszerűségükkel kínálnak lőteret az »irodalmi vadászoknak«. (Kivételt képeznek persze az irodalmi lexikonok, amelyekre célozni kötelesség, s aránylag könnyű feladat...)“

Praznovszky Mihály egy 1998-as recenziójának számomra rendkívül szimpatikus bevezető sorait idéztem. A közelmúltban jelent meg a jeles irodalomtörténész, lapszerkesztő és muzeológus, *Pósa Lajos, a szelíd költő* c. – a fentebb szemléltetett felfogást alkotóként is szem előtt tartó – kismonográfiája, amely a maga nemében hosszú évtizedek után az első tárgyilagos pályakép a Dankó Pistát felkaroló, s neki márványszobrot szerző költőről; Móra Ferenc felfedezőjéről; az eredeti, magyar szellemiségű gyermekirodalom megteremtőjéről.

Praznovszky Mihály hiánypótló kötete szervesen illeszkedik a költő gyermekverseinek 2004 óta örvendően szaporodó – ám eddig szinte semmilyen publicitást nem kapott, és sajátos könyvterjesztési viszonyaink miatt elég mostoha sorsú – magyarországi kiadásaihoz (a Szlovákiában megjelent verseskötetéről is csak kevesek tudnak), fontos állomás, mi több: iránytű Pósa Lajos oly kívánatos ébredésének folyamatában.

A szerző a vélemények és ellenvélemények tükrében vet számot Pósa költészetének értékeivel és háttérbe szorításának okaival (felelőseivel sajnos csak részben), gondos, Pósa ismerőinek is sok újdonságot tartalmazó pályaképet rajzol a Nemesradnótról a népmesék hőseinek erős elhatározásával Budapestre induló, majd Szegeden leteleplülő, végül ismét a fővárosban, *Az Én Újságom* c. gyermeklap szerkesztőjeként népszerűsége csúcására jutó Pósa bácsiról. Az életmű újrafelfedezésének számbavételével záródó kötet a legendás Pósa-asztal tagjainak meg-idézésével betekintést nyújt a szecessziós századforduló pezsgő irodalmi életébe is.

Ha valamit hiányolhatunk e kitűnő munkából, melynek minden irodalomtörténeti gyűjteményben ott a helye, az a költő és a kisdednevelők kapcsolatának bemutatása. Márpedig ez a szál legalább olyan fontos és értékes – Pósa verseinek utóéletét illetően is – mint életművének nagyobbik fele: *Az Én Újságom*.

A legszeretettebb költővel kapcsolatban általában finnyás „szakma“ megtépzott tekintélyét Praznovszky Mihály most némileg helyrebillentette, bizonyítva, hogy az egyes szegmenseit illetően esztétikai szempontból mégoly megalapozottan kritizálható pósai költészethez lehet jó szándékkal is közelíteni. Az irodalomtörténészek által eddig inkább csak elmarasztalt poéta melletti józan

kiállása lendületet adhat a további, sajtóbibliográfusokat is igénylő Pósa-kutatásoknak és bátorítást: felnőttköltészetének szükségszerű újraértékeléséhez.

Praznovszky könyvét olvasva még inkább szükségesnek tűnik (szóltam már erről korábban is)² az 1990 utáni politikai változások realitásait is tükröző új magyar irodalomtörténet – s végre valahára: a magyar gyermekirodalom történetének megírása. Meggyőződésem, hogy Pósa igazi helyét e két, egymással szerves kapcsolatban álló munka hivatott kijelölni.

Jó lenne, ha gyermekirodalom-gondozóinkhoz és nevelőinkhez is eljutna ez kiváló munka, amely minden bizonnal köreikben is sok új barátot szerezhet a költő – néhány önzetlen kiadó jóvoltából már újra elérhető – java gyermekverseinek. Talán nem hiú ábránd, hogy egy „hivatalos“ irodalomtörténész véleményének ismeretében a jövőben bátrabban fordulnak majd e páratlanul gazdag életműhöz, és gondos szerkesztők munkája nyomán annak legértékesebb darabjait viszontlátjuk majd az óvodai foglalkoztatók anyagában, a kisiskolás-olvasókönyvekben és végre korszerű gyermekvers-antológiákban is.

A kiadó a könyv eladásából származó bevételt a költő síremlékének felújítására fordítja. Aki tehát megvásárolja, nemcsak lelkieken válik gazdagabbá, de föltöbb nemes ügyet is szolgál.

Az Én Újságom első száma

JEGYZETEK ÉS IRODALOM

¹Madácsy László

1957: Pósa Lajos ismeretlen levelei Móra Ferenchez. Szegedi Pedagógia Főiskola Évkönyve.

²Kun Miklós Jenő

2006: Felébredhet-e végre Pósa Lajos? Gömörország, VII. évf. 1. szám

Gerlicétől Kincsvárig

Próbatételek, helyállások, megvalósításaink jelzik Lé-tünk végtelen csillagerdejében, hogy igazándiból mennyire vagyunk értékesek, dicséretesek. Mennyit tudunk adni és az öröm könnyeiben – mikor szeretteinktől kapunk mérhetetlent – megnyugszik-e a parttalan öntengerünk, a hitese szeretet? Az esztendő kérdőjel-erdejében próbálok most a Kedves Olvasó előtt eligazodni, kinyílni. Lesznek megállók. Állandók.

Ez az a pillanat, mikor átölelem az erős fák törzsét és a zöld fűkardok között érintetlen virágokat találok. Mindenemű erőszak és hivatalos rend helyett legyen számukra a fönti pár sor tehát szelíd meghívó egy sétára. Jöjjenek földijeim, kincsváriak, asszonyok, lányok, gyermekek, fiúk és férfiak!

Hogyan és miért surran be az érzélem és az egyszerű értelem helyére a közöny, az udvariatlan és néha arcátlan, személytelen és értelmetlen gyűlölet? Kit emel föl és kit nyugtat meg, hogy vannak, kik már nem köszönnek, akik hideg szemekkel pusztítanak el érző, igaz érzéseket? Ezeket a természettől elrugaszkodott, bántó hajlamaikat mutogató jóembereket jó volna sétára hívni. Megmondani nekik, hogy a világra rács mögül nem illik nézni. Hogy lé-tünk e világban ajándék, és aki ez ellen tesz és bűjtat fel másokat: bűnös.

Nagyon vigyázzunk gyermekeinkre. Most, mikor az iskola már nem nevel, csak informál, legyen a szülő az a drága élő példa, aki mutat és segít. Igen, vannak nehéz, gyötrelmes szociális helyzetek. De nem ez az igazi gond. Hanem az, hogy elfordulnak egymástól az emberek. Művelt emberek egyik napról a másikra köszöntés helyett elfordulnak, és nem tudom, tavasszal nem virágokat fog-e eltaposni, nehogy a természet leggyönyörűbb jeleiben észrevegye: a virág többet ad, mint mi, emberek.

Szülőföldem igaz embereit, a tevékeny és tenni akaró szorgalmas Embert – egyre mélyebben becsülöm. Ezek a sorok, sétánk írott krónikája nem akar kórtünet lenni, de nem akar ítélni sem – szelíden szólni akarok. Hiszem, hogy szülőházam, a virtuális Gömörország, és régi-új lakóhelyem – ahogy én nevezem Kincsvár – népe egyet akar. Békét, szeretetet, köszönetet, hálát és szerelmet. A sorrendet mindenki szabadon igazítja, mint kedvese sálját a nyakában. A lényeg a lélek, a személyiség harmonikus nyugalma. Amiben biztos érték a szabadság, az erkölcs, a becsület, a munka, a hitünk.

A címben jelzett kicsi falu is megálló volt, hisz szülőföldemen jártam fiammal. Voltunk a legdrágább nagymamánál. Földijeimmal, magyar emberekkel békében jártuk a béke és a nyomor völgyét. Mi kicsi léptekkel próbálunk az egyetemes kultúra, a világ apróvirágos mezsgyéjére térni. Harcos, küzdelmes út ez, higgyék el nekem. Elődeink és nagyságaink, mint **Bartók** és **Mátyás** is érezték e völgy, e nemes föld mérhetetlen kisugárzását, erejét. Aztán hosszan álltam az Igazságos bronzszobra előtt és bizony egy kicsit elszorult a torkom, megszedültem. Talán csak **Balázs István** oldott – drága beszéde után lélegez-

tem föl igazán. Köszönet érte.

Így lett, Kedves Olvasóm, a sétánkból országgyűlés, politikamentes embersereglet, madárlelkek halk összebújása. Őszinte vallomások, akaratok és óhajok hangzottak el és a díjazottakat jutalmazó vastaps is megerősítette azt, amit régen tudok: országom fővárosában – Sajógömörben – áldott helyen vagyok.

Hiszem, hogy mikor e sorokat olvassa a Kedves Olvasó, már bőszen lapozza és ismerkedik a karácsonyfa alatti ajándékkönyvek egyikével. Minden könyv séta a tudás rengetegében, útitárs és figyelmes társ. Nem szokásom ígéretet és fogadkozni; „Az igaz kapcsolatban az időnek és a térnek nincs szerepe” – mondja **György T. Péter**, magyarországi létbarátom.

Maradjunk hűségünkben, ragaszkodásunkban, munkánkban, nevelő és igaz tanításunkban, alkotásainkban, igaz magyar emberek. Útjainkon, drága találkozásaink alkalmával, ha megkínálnak tündérkezdek sültötte kalács-csal, kicsi pogácsával – fogadjuk el úgy, mint az Igazságosnál, Sajógömörben.

Tegyük magunkévá az igazságot.

Tisztelettel, hálával, köszönettel, tiszta szívem szelíd dobbanásával:

A. Marton Gyula

A Gerlicére vezető út • Gece Attila felvétele

Gaál Lajos

Gömör természeti öröksége 23. A keleméri Mohos-tavak

Ki ne ismerné Gömörben Kelemért. Már csak abból kifolyólag is, hogy huzamosabb ideig itt lelkeszkedett Rimaszombat nagy szülőtte, **Tompa Mihály**. A költő közismerten nagy csodálója volt a természetnek, a virágoknak. Gyakran járt ki a határba, így nem kerülhette el figyelmét a *Piroska-hegy* északi oldalán meghúzódó *Mohos-tavak* mocsaras, romantikus környezete sem. Olyannyira nem, hogy feljegyezze a róluk szóló regéket is.

Keleméren máig élnek a nép ajkán a Mohoshoz kapcsolódó legkülönbözőbb történetek. Itt gyűjtötték ugyanis az emberek a gyógyításához szükséges gyógynövények nagy részét. A Mohosok varázserejét és misztikumát csak fokozta

A keleméri Mohos-tó egy része. Gaál L. felvétele

az elbomló szerves anyagokból fölszabadult gáz, az ún. mocsárgáz időnkénti fell villanása. Éjszakánként néhol az öreg revesfák is foszforeszkáló fényt bocsájtottak ki magukból. Ehhez már tényleg csak egy kis fantázia kell és megszülethet a lidércekről, tüzes lényről szóló történetek egész sora. A kelemériekből pedig nem hiányzott a fantázia. Nem véletlen az sem, hogy a Mohosokhoz közel levő emelkedő erdei út és a *Szörnyű-völgyön* áthaladó út találkozási helye, a keleméri *Keresztút* a boszorkányok és a Luca-napi népszokások kedvelt helye. Régebben rablók, útonállók is előszeretettel tanyáztak itt. Számos történet kapcsolódik hozzájuk. Továbbiak pedig azokhoz az öreg tölgyekhez, amelyek a Mohosok környezetét tarkítják. **Faggyas István** gyűjtése alapján az egyik kedves rege a Mohosi vár urának szépséges leányáról szól, aki a tölgyfán ülve fonta aranyfonalát és ahhoz ment férjhez, aki feladta neki a leesett orsót. Az idős tölgyet a nép máig *Kisasszony-fájának* hívja. Egy másik, a Mohos-tó partján levő tölgy lombjai között pedig tündérek fontak, akik

leengedett orsójukkal felébresztették a fa alatt alvó juhászt és megmártották őt a tó vizében. Fennmaradt a mocsárba veszett tulkokról szóló rege is, amely szerint a gyerekek apjuk halála után osztozkodtak a vagyonon, de nem tudtak megegyezni, melyikük tulajdonát képezzék a tulkok. Elhatározták, hogy azét, akinek a tulkok az istállójába bemennek. Ezek azonban egyenesen a Mohosokhoz futottak, amelynek ingoványában valamennyiük odaveszett. Fenn is maradt a mondás, hogy „*elmerült az adósságban, mint a mohosi tulkok a mocsárban*”. Ha pedig valaki a pázsitra lehajtva fejét hallja a lép moráját, akkor „*valahol osztozkodnak, mert a Mohos tulkai bömbölnek*”.

Az egyik legérdekesebb rege a tavak keletkezését magyarázza el eredeti módon (Faggyas gyűjtése alapján elmondta özv. **Várad Józsefné**, szül. **Halászi Rási Julesa**): „*Csutor József nagyapám mesélte, hogy valamikor régen két falu vót a Mohosba, de eccer egy éjjel, nagy zúgással megindult a szemközti hegy, oszt maga alá temette mind a két falut, oszt a helyükön két szép tó keletkezett. Ide süjett el a két falunak a temploma is, aminek a harangja csak akkor szólal meg, ha Kelemért valami veszedelem fenyegeti*”.

Hozzá kell tenni, hogy ez a szép rege nem is áll messze az igazságtól. A keleméri Mohos-tavak ugyanis azon kevesek közé tartoznak, amelyek természetes eredetűek és valóban földcsuszamlás által jöttek létre. Csak egy kicsit korábban, az idősebb negyedidőszak, vagyis a pleisztocén végén, mintegy 16 ezer évvel ezelőtt. A suvadást, a „hegy megindulását” az okozta, hogy ebben a térségben az agyagrétegekre harmadidőszaki, pontosabban középső miocénkori folyóvízi homok- és kavicsrétegek rakódtak le. Mivel az agyag nem ereszti át a vizet, így a kavicsrétegen átszivárgó víz megreked rajta. A nedves agyagrétegen pedig a laza kőzet aránylag már enyhe dőlésszögű lejtőn is könnyen megcsúszik. A suvadás klasszikus példájával állunk tehát itt szemben. A csuszamlás során a lesuvadt tömb kissé hanyattdőlt, ezért a szakadás (a helyben maradt felső kőzet meredek része) és a lesuvadt tömb között enyhe süppedés keletkezett, amely kiválóan alkalmas a csapadékvíz felfogására. Ez pedig a feküben levő agyagrétegen meg is marad huzamosabb ideig tavacska formájában. Legalábbis addig, amíg biztosítva van a kipárolgást utánpótló csapadék.

Az így létrejött tavacska üledékeinek elemzésével képet kaphatunk a suvadás után beállt folyamatok jellegéről is. **Sümei Pál** és **Braun Mihály** kutatásai alapján mintegy hatezer évig működött üledékgyűjtőként a medence. Amikor a fiatalabb negyedidőszak, a holocén kezdetén, vagyis mintegy tízezer évvel ezelőtt, hirtelen melegebbre fordult az éghajlat, medencénk kezdett benőni tőzegmohával. Ezek

sárgászöld, pirosuló, vagy száraz állapotban szürkés színű mohafajták. Száruk csúcsán üstökszerű fejcskét találunk. Ezen a részen korlátlanul növekednek, néhány erőteljesebb oldaláguk pedig a gyep összefonódását segíti elő. Így aztán kedvező körülmények között tetemesebb mennyiségben halmozódhatnak fel. Elhullott és oxigénszegény környezetben felgyülemlett tömegüket kiszárítva tüzelőanyagként is hasz-

A keleméri öreg tölgyek egyike. Gaál L. felvétele

nálták régebben, ma inkább növényi táptalajnak. Mivel a tőzegmohák csak ásványi anyagokban szegény, vízzel borított, vagy nedves helyet igényelnek, amely aránylag kevés helyen fellelhető, térségünkben csak szórványosan fordulnak elő. Ezért valamennyi fajuk védett.

A kutatók szerint a tőzegesedés kb. ötezer évig tartott, majd valószínűleg az erdőirtások miatt bekövetkezett eróziós talajbemosódás megszüntette azt. Az utóbbi 2-3 ezer évben azonban a speciálisan hűvös, páratelt mikroklimának köszönhetően újraindult a tőzegmoha szaporodása, ami váltakozó sikerrel máig tart. A tőzegmohaláp szigete a tavacska közepe táján foglal helyet, míg a peremrészeket békalencse borítja. A szigeten hamvas fűz, molyhos nyír és különféle bokrok telepedtek meg. Hozzájuk társulnak még más vízkedvelő növény- és állatfajok is. Ezáltal a tavakban egyedülálló természetes élőhely alakult ki. Ezt a tényt először **Zólyomi Bálint** ismerte fel, aki 1929-ben elkészítette a tavacska első vegetációs térképét. A számbavétel tükrözte az 1922-ben megkezdett lecsapolásokat is, amelyek sajnos egy elnadásodási folyamatot indítottak el. Újabb vegetációs térkép csak jóval később, 1990-ben készült **Less Nándor** jóvoltából. Ez a munka pedig érzékelteti a csapadékszegény évek okozta károkat is. Ennek ellenére jónéhány tőzegmohafaj megtalálható itt, mint a *Sphagnum obtusum*, *Sph. teres*, *Sph. recurvum*, *Sph. squarrosum*, *Sph. fibriatum*, *Sph. nemoreum*, *Sph. palustre*, *Sph. megallanicum*. Más növényfajok közül értékes a szőrmoha, szálkás pajzsika, tarajos pajzsika, kereklevelű harmatfű, vidrafű, tőzegráfrány. Különösen kiemelendő közülük az apró kereklevelű harmat-

fű. Érdekessége, hogy rovarevő növény. A víz, vagy nedves rész fölé emelkedő, néhány centiméter hosszú nyelén kerekded vagy elliptikus levél található, amelynek felszínét pirosuló, ragacos, rovarfogó mirigyszőrök borítják. A rákerülő aprócska rovar a növény étrendjét gazdagítja, mivel testét a mirigyszőrök által kibocsátott átlátszó ragacos váladék teljesen szétbontja. A sások közül is találhatunk itt értékesebb fajt. Ilyen a *hüvelyes gyapjúsás* és a *gyapjasmagvú sás*. Az előbbi a ritkábban előforduló. A 30-70 cm magas szárú növény termőjének tövén lepelsérték található, amelyek éréskor fehér gyapjas üstököt formálnak.

A nyolcvanas és kilencvenes évek száraz, aszályos évei sajnos nemcsak a tavak vizét, de a lápi állatvilágot is kedvezőtlenül érintették. Lassan eltűnőben van a *lápi bagolylepke*, a *zöld béka* vagy a *gőték*. Megmaradt még néhány értékes *futóbogár* és *labdacsbogár* faj, valamint a *kalózpók*.

A tavacska, annak ellenére, hogy vizük egyre csökken, valóban kiemelkedő természeti jelenségek. Természetes eredetű tavakat ugyanis már alig találunk Gömörben.

Jócskán megtizedelték őket az elmúlt időszak aszályos évei. Különösen azok a tavak és mocsarak szenvedtek a legtöbbit, amelyeknek vízkészlete csupán a lehullott vagy felgyülemlett csapadék mennyiségétől függ. Ilyenek a szintén suvadásos eredetű pokorági tavak a *Kőjankó* alatt, vagy a Felsővály felett fekvő mocsarak, de néhány gömöri karsztos tavacska is, amelyek a töbrök vízelvezető csatornáinak eltömődésével jöttek létre (derencsényi karsztos tavak, a Szilice melletti *Gyökerréti-tó*). A domicai *Büdös-tó* már csaknem teljesen eltűnt a föld felszínéről. Igaz, némelyikük degradációját a meg gondolatlan emberi gazdálkodásmód is elősegítette.

A Mohos-tavaknak sem rózsás tehát a helyzetük. Csak remélni tudjuk, hogy aktív természetvédelmi beavatkozással és kellő csapadék mellett újra szebb napok virradnak rájuk. Az elmocsarasodó tavacska vizét a nád zöld állapotban történő levágásával próbálják visszatartani, ami csökkentheti a párolgató felületet. Kiszáradásukkal a természet és az emberiség szegényebb lenne két apró, de ragyogó gyöngyszemmel. Mert létrejöttüket és jellegüket tekintve a keleméri Mohos-tavak Gömör igazi gyöngyszemei.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Horváth R.

1998: A keleméri Mohos-tavak. In (Baross G. edit.): Az Aggteleki Nemzeti Park. Budapest, 442-443.

Faggyas István

1986: Kelemér. Fejezetek a község néprajzához. Gömör néprajza 6. Debrecen, 350 old.

Csáky Károly

Az 1943-as ipolysági Honti Napok és Manga János néprajzi fotói

Bevezetés

A történelmi Hont megye székhelyén, Ipolyságon már igen korán felvetődött egy néprajzi jellegű múzeum létesítésének a gondolata. Nem csoda, hisz a néprajzi tárgygyűjtésnek kiváló terepe volt nem csak a Középső-Ipoly mente, de a megye tágabb területe is. S noha a tekintetben többször is bizonyítottak a buzgó amatőrök meg az innen elszármazott vagy az e vidéken alaposabb kutatásokat is végző szakemberek, a tájegység nagyobb szellemi központjában a mai napig nem létesült néprajzi múzeum, a népművészeti tárgyakat szakszerűen és magas szinten reprezentáló gyűjtemény, kiállítás.

A néprajzi gyűjtéseket már a 19. század végén alakult *Hontvármegyei Múzeum Társulat* is szorgalmazta. Az 1899-ben kiadott Alapszabályzat 2. pontjában többek közt hangsúlyozták, hogy az egyesület célja „*felkutatni és összegyűjteni mindazt, mi történelmi, régészeti, természeti vagy néprajzi tekintetben kiváltképpen Hontvármegyére vonatkozik*“.¹

Tudunk azonban a fenti célkitűzéseket megelőző kezdeményezésekről, népművészeti kiállításokról is, melyek ugyancsak a múzeualapítás gondolatát vetítették előre. 1897-ben rendeztek például egy tárlatot Ipolyságon a vármegye háza kistermében. A kézimunkakiállításokon bemutatták a Bozókvidéki hímezőipar és csipkeverés 107 példányát. Mindennek komoly szakmai visszhangja volt, s amint a vidéki sajtóból tudjuk, még **Ráth Károly** (1838–1902), a budapesti kereskedelmi kamara, illetve az ipar- és kereskedelmi múzeum igazgatója is meglátogatta a kiállítást, s „*előnyös szakvéleményt mondott*“.²

Volt egy kis néprajzi részlege az 1898-as Ipolysági Történelmi Kiállításnak is. A szakemberek közül ezt megleltette **Czobor Béla** „müörténész“ is, aki „*külön felfigyelt a néprajzi anyagra, különösen a szép hímezésekre, s felhívta a figyelmet egy teljes néprajzi kiállítás lehetőségére*“.³

Akad t néhány szép népművészeti tárgy az 1902-ben alakult *Honti Múzeum* gyűjteményében is. Aztán 1910-ben került megrendezésre az a nagyszabású Ipolysági Gárdasági Kiállítás, amelynek szintén volt külön néprajzi részlege. Anyagát nem kisebb szakmai tekintély, mint **Györfly István** etnográfus gyűjtötte. Ezzel szintén meg lehetett volna alapozni egy állandó jellegű néprajzi múzeumot Ipolyságon. Minderről s a Györfly végezte gyűjtésekről külön tanulmányban szoltam részletesebben.⁴

1913-ban még bemutatták Ipolyságon a hódrusbányai csipkeverő asszonyok csodálatos munkáit, ám ezzel mintha véget is ért volna e vidéken a néprajzi muzeológiai próbálkozások első szakasza. Aztán újabb nekifutásként volt még egy kiemelkedő kezdeményezés: az 1943-

as Honti Napok, illetve annak Néprajzi Kiállítás a, de ez sem tudott egy múzeumlétesítés alapjává válni. Ennek ellenére rangos és jelentős szakmai eseménynek számított, melynek értékeit az idő távlatából is érdemes számba vennünk.

Az 1943-as Honti Napok, azok előzményei és sajtóvisszhangja

Az 1938-as visszacsatolás után a Felvidéken is egyre erőteljesebben bontakoztak ki a különböző egyesületek, mint például a *KALOT* és a *KALÁSZ*, a *Széchenyi Magyar Kultúr Egyesület*, a *Levente-mozgalom* stb. Nagy népszerűségük volt továbbá a falunapoknak s a *Gyöngyösbokrétarendezvényeknek* is. A *Bars és Hont Közigazgatásilag Egyelőre Egyesített Vármegyék* 1943-as Évkönyvében olvassuk, hogy mintegy huszonegy községben tartottak falunapot, melyek „*igen alkalmasak voltak nemzeti szépségeink és értékeink megismerésére, ápolására*“. A rendezők látták, hogy „*mennyi sok népi, nemzeti értékünk van, amelyeknek felmutatása és megőrzése elsőrendő nemzeti érdek*“.⁵ Arról is olvashatunk, hogy „*a falunapok legszebb eredményeinek bemutatására*“ megrendezték Ipolyságon a *Honti Napot*, Léván pedig a *Barsi Napot*. S amint az előzőek kapcsán a továbbiakban írják: „*Gyönyörű látvány volt a Honti részek színpompás ősi viseletbe öltözött magyar népe. Ipolyfődmes a honti kopogóst mutatta be dudaszó mellett, Ipolyszakállós a kiszedobást. Ipolynagyfalu a kendőtáncot járta el, Palást, Szalatnya, Ipolyszakállós, Kelenye és Inám lakodalmi szokásokat mutattak be. Perőcsény aratóünnepélllyel szerepelt, Palást dudaszó mellett mártogatást táncolt. Horváti fonójelenetet, Garampáld pedig népi játékokat mutatott be*“.⁶

Foglalkozik az Évkönyv az ipolysági kiállítással is. Így írnak erről: „*A Honti Nap-pal kapcsolatban népművészeti és néprajzi kiállítást is rendeztünk, melyen Hont vármegye területén összegyűjtött anyag került bemutatásra. A magyar népművészet minden ragyogó gyöngyszemét láthattuk a kiállításon egybegyűjtve, amit egy zárt táj meg tudott őrizni a maga ősi szépségében. A magyar ízlést gyönyörű háziszóttések, faragott díszítésű ládák, súlykolók, írásos díszítésű húsvéti tojások, stb. mutatták. Szépen kivert juhászbotok, karikás ostoronyelek, fokosok, a régi honti juhászok és pásztorok fantáziájáról és kézügyességéről adtak az utókornak számadást. A kiállítási anyag összegyűjtését a Néprajzi Múzeum igazgatója, dr. **Domanovszky György** és dr. **Manga János** végezték*“.⁷

A tárlatról a pereszlenyi születésű Manga János a *Néprajzi Múzeum Értesítőjében* számolt be.⁸ Innen tudjuk, hogy a kiállítás anyagát a Néprajzi Múzeum irányítása mellett négy hét alatt gyűjtötték össze. Erre a célra a szakemberek egy Tájékoztatót, afféle gyűjtési útmutatót készítettek, melyet **dr. Pályi Pál** főszolgabíró minden körjegyzőségnek megküldött. Az ipolysági *Népművelési Bizottság* tagjai ezután kiválasztották a kiállításra legalkalmasabb anyagot. „*Ez a kísérlet – írja Manga János – jellemző példája volt annak, hogy jóakarattal és megértéssel milyen értékes munkát végezhetnek a néprajz terén még azok is, akiknek alig vagy*

egyáltalán nincs szaktudásuk. Egy-két község kivételével, ahol a jegyző gondatlansága nyilvánvaló volt, mindenütt előre nem várt gazdag néprajzi anyag került elő. Különösen Palást, Gyerk, Ipolyvisk, Ipolynyék, Drégegyfalánk, Ipoly-pásztó körjegyzőségei érdemelnek említést. Ezekben a községekben valóságos múzeum fogadta az érdeklődőt.⁹

Manga ezután bemutatja a tárlat egyes részlegeit, majd ezt írja: „A néprajzi kiállítást június 20-án délelőtt 10 órakor nyitotta meg dr. Pályi Pál főszolgabíró, aki a kiállítás céljának ismertetése után azt is bejelentette, hogy a kiállítás anyagából vetik majd meg a Honti Múzeum alapjait, amely elsősorban néprajzi, történelmi és régészeti gyűjteményből áll majd.“ Azt is tudjuk, hogy a bemutatott tárgyakat már az első nap mintegy 600 ember tekintette meg, ám az anyagból mégsem létesült múzeum, illetve nem sikerült az 1920-as években megszüntetett Honti Múzeumot újra éleszteni. Kár, mert igen értékes gyűjtemény állt össze, amelynek ismertetéséhez még visszatérünk.

Kritikusabban írt Manga az *ipolyvári szokásés táncbemutatóról*, melynek keretében a már említett falvak csoportjai, együtteseik léptek fel. Szerinte a rendezvény „két kifogástalan műsorszáma a palásti és az ipolyföldemesi táncbemutató volt“. Az előbbieket „mártogatós táncukat“ mutatták be dudával, az utóbbiak pedig a „honti kopogóst“ adták elő. Mint a szakember a továbbiakban megállapítja: „Minden község szereplésének voltak érdekességei, szépségei, de viszont hibái is bőven, különösen módszertani szempontból. A lakodalom eseményei értelmetlenül halmozódtak össze, annyira, hogy még a szakember is alig tudott kiigazodni benne. A néprajzi érdekességek különösen a mozdulatokban és táncokban jutottak kifejezésre, de mindezt csak egy-két szakember vette észre. A nézők szerint az volt a legnagyobb hiba, hogy a lakodalmi bemutató lényegét nem értették, nem kaptak tiszta képet a házasság eseményének népi értelemben vett, különösen ünnepélyes és művészi megnyilatkozásairól, mert ezek lényegére senki sem hívta fel a figyelmet. [...] Célravezetőbb és áttekinthetőbb lett volna a honti lakodalom, ha a teljes lakodalmat egy község, vagy több község a lakodalom egy-egy eltérő változatát, vagy pedig minden község más-más részét a megfelelő és összefüggő sorrendben mutatta volna be.“¹⁰

Úgy gondolom, Manga tanácsait az idő távlatából még inkább érdemes megszívlelni, különösen pedig azoknak, akik folklórműsorok szerkesztésével, együttesek vezetésével foglalkoznak. Annál inkább is, mivel a szokások mára jelentősen megkoptak, kevés az olyan adatközlő, akinek segítségével egy-egy dramatikus játék rekonstruálható, az autentikus zene, tánc megbízhatóan felgyűjthető. Ugyancsak oda kell figyelniük arra a szakmai-módszertani tanácsra, javaslatra, melyre Manga már több mint fél évszázada felhívta a figyelmet: „A néprajznak, mint önismeretnek a nemzetnevelés szolgálatában csak akkor lesz uralkodó szerepe, ha értékeinek, kultúrjainak számbavételét a népnevelés céljainak tekintetbevételével egységes szempontok irányítják. Ezeknek az egységes szempontoknak megvalósítása érdekében az első lépés a vármegyei néprajzi kataszterek elkészítése volna. A néprajztudomány képviselői

készséggel vesznek részt minden olyan munkában, amely végre a dilettantizmus kizárásával a népnevelés gyakorlati szempontjait is érvényre juttatja.“¹¹

Még behatóbban foglalkozik a Honti Napok tanulságaival folklórkutatónk a *Magyar Lélekb*ben. Mint megjegyzi: „egy-egy községben, vagy egy-egy vidék központjában rendezendő népi bemutatóknak, kiállításoknak sosem lehet csak látványosság a célja, hanem a község, illetve a vidék sajátos, a többitől eltérő, illetve azokkal egyező néprajzi vonásoknak megismertetése és értékelése [...] Eredményes kiállításokat és bemutatókat csak úgy rendezhetünk, ha előre számbavehetjük mindazt, amit nyújtani tudunk, és azt kellőképpen értékelni is tudjuk. Ennek a munkának elvégzése szakemberek segítsége nélkül szinte lehetetlen...“¹²

Mindehhez csupán néhány dolgot fűzünk még hozzá. A Honti Napok *n é p i b e m u t á t ó j a* Manga kritikus sorai ellenére is kiválóan sikerült, hisz azt mintegy hétezer ember tekintette meg; az együttesekről megannyi fényképfelvétel készült, melyekről egyébként még mi is teszünk említést. Manga csupán az igényességet kérte számon minden helyen s minden alkalommal. A kiváló népművelő és néprajzi szakember egyszerre ügyelt a folklór tisztaságának megőrzésére s a színpadra vitt szokások hitelességére. S csak sajnálhatjuk, hogy kívánsága, követelménye sokszor bizony mindmáig nem teljesül. Nem készültek el ugyanis a vidék néprajzi kataszterei, hiányzik folklórkincsünk szakszerű dokumentálása, nincs rendezett hang- és fotótárunk – az azóta újraindult Honti Múzeumban sem.

A kiállított tárgyakról, azok eredetéről s a Honti Nap Néprajzi Kiállításának Katalógusáról

A Bars és Hont Közigazgatásilag Egyelőre Egyesített Vármegyék Iskolánkívüli, Népművelési Bizottsága által Ipolyváson 1943. június 20-29. közt rendezett Néprajzi Kiállításnak 24 oldalas nyomtatott katalógusa is volt, amely a helybeli *Tóth és Brza Nyomdában* jelent meg, minden valószínűség szerint Manga János szerkesztésében s az ő bevezetésével (ez azonban a kiadványban nincs feltüntetve).

A kiállított tárgyakról rövid eligazítást olvashatunk. Külön-külön írnak az egyes részlegek anyagáról, kitérve azok néprajzi értékeire is. A *sz ő t t e s e k* kapcsán megjegyzi, hogy „A világháború előtti esztendőkből az asszonyok kenderből, pamutból, vagy vegyesen mindkettőből maguk szőtték a saját használatukra szükséges ágyhatatokat, törülközőket, asztalterítőket, fehérnemőket stb.“¹³ Díszítésük piros pamut, keresztfonál beszövésével történt. A különböző szélességű sávokat és csíkokat mértani elemekkel, csillagokkal, rózsákkal, kakasokkal díszítették. A díszítés módja pedig a lapos hímzés, a keresztöltés és a mesterke volt.

A kiállítás második részlegén a *v i s e l e t* kapott helyet. Ennek darabjai, „mint általában az ország más területein is, inkább az alsóruhák szabásában mutattak itt-ott ősiségeket“. A ruhák egy része már akkor is a „múlt volt“, hisz a kivetkezés több helyen megkezdődött, s csak az idősebb asszonyok őrizték az eredeti viseletet. „A féketők közül a világháború előtti években, különösen az Ipoly mentén a

t ar a j o s f é k e t ő v o l t e l t e r j e d v e.“ A szűr Hontban is kedvelt ruhadarab volt: gyakran még a vőlegény is ebben esküdött. A s u b á t inkább az idősebb emberek viselték.

A f o n á s - s z ö v é s e s z k ö z e i n e k is igen gazdag tárházát sorakoztatták fel Ipolyságon. Nem csoda, hisz a munkafolyamat még javában virágzott a világháború éveiben. A tárgyak közt „a legtöbb változatot a fonál felcsavarására, felvetésére használt eszközök“ mutatták.¹⁴

A b ú t o r g y ű j t e m é n y darabjai közül elsősorban a t u l i p á n o s l á d á k érdemeltek figyelmet. Ezekből akkor még minden faluban lehetett néhány darabot találni. Díszítésmódjaik azt bizonyították, hogy azokat a megye, illetve a távolabbi környék iparosai készítették. Ritkább volt e vidéken a f e s t e t t á g y, s így nem is csoda, hogy a kiállításon csak egy ilyen volt látható, Gyerk községből. Jellegzetes bútordaraboknak számítottak viszont az á c s o l t a s z t a l o k, melyek „az egész palócos nyelvtérületen megtalálhatók“ voltak. Szintén jellegzetes dísz, illetve szakrális tárgya volt a palóc szobáknak a fiókos szekrényeken elhelyezett F á j d a l m a s M á r i a - s z o b o r. Ezeket a Piétákat főleg a sasvári búcsúból hozták a buzgó hívek. A s z u s z é k ugyancsak fontos szerepet töltött be a parasztság életében, de ez már a láda megjelenése előtt kiszorult a kamrába.

Annak ellenére, hogy Hont megye területén számottevő agyagművesség nem volt, igen értékes c s e r é p t á r g y a k a t sorakoztattak fel a kiállításon. S mivel a falvakat a távolabbi vidékek látták el cserépedénnyel, a Honti Napokon azok változatos formáit és díszítésmódjait is be tudták mutatni. Hontban egyébként Bakabányán virágzott egy ismertebb fazekasközpont.¹⁵

A h a s z n á l a t i t á r g y a k 1943-ban az Ipoly mentén még nem számítottak múzeumi érdekességeknek, hisz a legtöbb helyen forgalomban voltak. Díszítésük viszont helyenként változatos volt, különösen a m o s ó s u l y k o k é s a m á n g o r l ó k é. De akadtak szép szalmából font kosarak, szakajtók, fából faragott m é h k ö p ű k is. A g a z d a s á g i e s z k ö z ö k közül figyelmet érdemelt a kiállított f a e k e, akárcsak a két- és háromágú hajlított favillák.

A kiállítás nyolcadik csoportjába a p á s z t o r é l e t tárgyait sorolták. Az igen gazdag gyűjtemény, illetve az itteni pásztorművészet kapcsán az alábbiakat írták a katalógusban: „Hont megye kanásza, juhásza pásztortárgyaikon a díszítőelemek alkalmazásában híresek voltak. Gyönyörű rézvereteivel különös figyelmet érdemel a felsőtúri juhász-kampó és pásztorbot. A régi pásztorok 3-4 mm szélességű réz szalagokat vágta, ezeket különféle alakokba, formákba hajlítva bevették a fába. A karikás ostoronyeleken, mint díszítésmódot az ólmot vagy cinezést találjuk. A leginkább szilvafából készített ostoronyeleket a kívánt díszítésnek megfelelően kivésték, ezután papírral jó erősen becsavarták és a megolvastott ólmot beleöntötték, amely a bevészt területet kitöltötte.“¹⁶

A katalógus számozott sorrendben közli a kiállított tárgyak nevét, feltüntetve a községeket s az adományozókat is. Összesen 572 tételszámot találunk a kiadványban. Ennél természetesen több tárgy is volt a tárlaton, hisz helyenként egy szám alatt több azonos megnevezéssel is találkozhatunk.

Az összegyűjtött anyag negyven községből származott. Ezek közt volt olyan település is, ahonnan csak egy-két tárgyat hoztak (Bernecebaráti, Deménd, Egeg, Gyürki, Ipolyhídvég, Ipolyság, Ipolytölgyes, Kelenye, Kemence, Kistompa, Kőkeszi, Sirak, Szelény, Tesmag, Zalaba), de akadt falu, amely húszon felüli anyaggal is jelen volt (Drégelypalánk, Felsőtúr, Gyerk, Inám, Ipolynyék, Ipolyvisk, Kisgyarmat, Palást).

Az 1. sz. mellékletben a kiállításon jelen volt településeket soroljuk fel, feltüntetve a kölcsönadott tárgyak, ruhák számát is.

A tárgyi gyűjtéssel, illetve a gyűjtött anyaggal kapcsolatban megjegyezhetjük, hogy egyes településeken igen sokan bekapcsolódtak a munkálatokba, azaz többen több tárgyat is kölcsönöztek. Ez pontosan kiderül a katalógusból is, hisz a legtöbb helyen a kölcsönző személy neve is fel van tüntetve. Akad néhány olyan település is, ahol igen szép viseletanyag volt, mégsem találkozzunk a falu nevével a jegyzékben. Ilyen például Kelenye, melynek folklorcsoportja lakodalmi bemutatót tartott igen szép viseletben a Honti Napokon, s erről több fotó is készült. Valószínűleg ők erre az alkalomra tartogatták ruháikat. A katalógusszövegben olvassuk, hogy a népi hangszerek közt akadt egy oda nem illő fulyara is, amely Gyetva környékéről kerülhetett véletlenül a honti anyag közé. Nos, a tárgylistája alapján kiderül, hogy ezt Felsőtúrról hozták a kiállításra. Tulajdonosai pedig a két háború közt valóban Gyetva környékéről települtek a falu Bodor nevű, szlovákok által lakott részébe. A kerámia-tárgyak közt jegyzettek néhány szép darabot **Somogyi Béla** kistúri nemesember gazdag gyűjteményéből is.

Manga János felvételei az 1943-ban kiállított tárgyakról

Manga János, az 1943-as ipolysági néprajzi kiállítás egyik szervezője és szakmai felügyelője szinte valamennyi bemutatott tárgyról készített felvételt. Ezek ma megtalálhatók a Néprajzi Múzeum Fényképtárban, s nagyrészüket digitalizált formában az interneten is megtekinthető. Most az utóbbiakat mutatom be saját feldolgozásomban. Mintegy huszonhárom faluból találunk néprajzi fotót az internetes keresőn.¹⁷ A 2 sz. mellékletben ezeket mutatom be falvak szerint, megnevezésükkel és jelzetükkel együtt.

Ha a jelzeteket és a tárgyak nevét alaposabban megvizsgáljuk, kiderül, hogy egy szám alatt – mint említettük is – helyenként több kiállított tárgy szerepel. S az is előfordul, hogy ugyanaz a jelzetszám több falu tárgyánál is felbukkan, mivel azokat együtt fotózta Manga.

Az 1970-es évek végén kérésre a Néprajzi Múzeum megküldött néhány fotót, melyek Manga 1943-as negatívjairól készültek. A 24x18, illetve 18x13 cm-es képek nagyrésze a fent bemutatottak közt is megtalálható (orsó- és gyertyatartók, hólyaggal bevont falámpa Gyerkről; lopótök-ből készült tárgy Kisgyarmatról; méhköpű Inámból; kistúri korsók), de van egypár olyan felvétel is, amelyről még nem esett szó. Például a honti tárgyakról, illetve a kiállítás részlegeiről készült fotókról. Ezeket mutatom be a 3. sz. táblázatban.

Manga a Néprajzi Értesítőben is közölt néhány képet a kiállításról. Az egyik a nő viseletet, a másikon a fonás-szövés eszközeit mutatja be. A harmadikon egy kanalast, a negyediken pedig egy méhköpüt látni. Az ötödik kép az ipolyszakállosiak lakodalmas táncát, a hatodik pedig a szaltnyai nyoszolyó-asszonyt mutatja be a „morványal”.

A népi bemutatón készült Manga-fotókról, illetve a viseletfelvételekről

A Honti Napok műsorában, a népi bemutatón összesen tizenkét település csoportja lépett fel. Egyes csoportok több műsorblokkban is szerepeltek. Hogy pontosan mivel léptek a közönség elé, az kiderül abból a meghívóból is, amit a szervezők küldtek szét.¹⁸ Innen tudjuk például, hogy a kiszedobást bemutató ipolyszakállosiak a Honti lakodalom című műsorban is szerepeltek, akárcsak a mártótgátó fellépő palástiak, vagy az aratófelvonulásban közreműködő ipolynyékiek.

Manga János a rendezvény eme részét is megörökítette felvételein. A csoportokat általában szereplésük közben fotózta, de nagyon sok képet készített az egyes fellépők viseletéről a műsor előtt vagy a műsor után is. A program szerint az inámiak a Honti lakodalom című műsorban léptek volna fel. Róluk azonban nem találtam fotót a fényképtárban, sem az egyes kiadványokban közölt felvételek közt. Viseletfelvételt sem találtam innen, pedig a Néprajzi Kiállításon a legtöbb tárggyal szerepelt ez a falu. Meglehet, hogy valami miatt nem tudtak megjelenni a fellépésen? Az ipolyfödemesiek a honti kopogóssal szerepeltek. A róluk készült fotók kartonján azonban (az internetes keresőn) csak a falu neve szerepel kérdőjellel, illetve a téma főcíme csupán a férfi viseletre utal. A látottak azonban a színpadon örökítették meg a szereplőket. A kisgyarmatiak népi bemutatóval szerepeltek a műsorban, de erről a fellépésről sem találtam fotókat. Viszont a viseleteket bemutató képek közt vannak kisgyarmatiak is. Az ipolyszakállosiak kiszedobással és lakodalmi jelenettel szerepeltek, de vannak olyan aratóvégző jeleneteket bemutató fotók is, melyek kartonján szintén Szakállost tüntettek fel. Ez valószínűleg tévedés, bizonyára a perőcsényiekről van szó, hisz ők mutattak be az ipolynyékiekkel együtt arató felvonulást, s találunk perőcsényi megjelöléssel ilyen fényképeket más kiadványokban is. A 4. sz. táblázatban a népi bemutatót dokumentáló felvételeket mutatjuk be.

Mint láthatjuk, az egyes településeket bemutató képek nem egyforma arányban és mennyiségben készültek. Van, amelyiket három-négy kép, másokat húsz felvétel is megörökített. Viseletfelvételek csak négy faluról készültek a Honti Napokon. Persze mindezt jól dokumentálják azok a képek is, amelyek az egyes műsorszámokat örökítették meg. Az 5. táblázatban az eddig nem tárgyalt viseletfelvételeket mutatjuk be.

A fent bemutatott képeken kívül természetesen több is készülhetett a Honti Napokon. A Manga-archívumban s a Néprajzi Múzeum Fényképtárában is felbukkanhat még jónéhány az említetteken kívül. Hisz mi is tudunk arról, hogy magáról a nézőközönségről is vannak felvételek. Egy

ilyet az internetes keresőn is találunk (F: 93366). A már említett barsi-honti Évkönyvben szintén közöltek néhány (valószínűleg Manga készítette) fotót. Ilyen például a szaltnyai lakodalmi jelenetét és menyecskétancát, násznagyát és örömkalácsát bemutató négy felvétel; a kelenyeiek örömkalács-jelenetéről és menyecskejéről készült két fotó; a palástiak mártogatótancát és menyecskeit megörökítő két fénykép, valamint a garampáldiak ősi táncát, a perőcsényiek aratási jelenetét s a Néprajzi Kiállítás két részletét dokumentáló egy-egy felvétel.¹⁹

Befejezésül elmondhatjuk, hogy az 1943-as ipolysági Honti Nap a maga korában teljesítette népművelői és szakmai küldetését. Emberek ezreit mozgatta meg az Ipoly mentén, nevelte önbecsülésre, saját értékeinek tiszteletben tartására, a hagyományok megőrzésére. A szakmának pedig felbecsülhetetlen értéket hagyott hátra, különösen az itt tárgyalt fotókat s irodalmi forrásokat illetően.

JEGYZETEK

¹ A Hontvármegyei Múzeum-Társulat...

² Honti Lapok, 1898. I. 18. IV. évf. 3. sz. 3. old.

³ Czobor Béla 1898

⁴ Csáky Károly 2003 (4 kép, 1 dokumentum)

⁵ Dóka Sándor 1943 (19 fotó.)

⁶ Dóka Sándor 1943, 124. old.

⁷ Dóka Sándor 1943, 129. old.

⁸ Manga János 1943a (6 fotó)

⁹ Manga János 1943a, 113. old.

¹⁰ Manga János 1943a, 117. old.

¹¹ Manga János 1943a, 116. old.

¹² Manga János 1943b

¹³ Honti Nap...

¹⁴ Honti Nap... 4. old.

¹⁵ Honti Nap... 5. old.

¹⁶ Honti Nap... 6. old.

¹⁷ Lásd a Néprajzi Múzeum honlapján. Fényképtár.

http://193.225.205.emir.t_talalatok.php.

¹⁸ Bars és Hont K.E.E. Vármegyék...

¹⁹ Dóka Sándor 1943, 122-131. old.

IRODALOM

A Hontvármegyei Múzeum-Társulat Alapszabályai. Ipolyság, 1899. 3. old.

Czobor Béla

1898: A honti történelmi kiállítás. Honti Lapok., X. 11. (IV. évf. 41. sz.) 1-4. old.

Csáky Károly

2003: Néprajzi gyűjtések és a néprajzi muzeológia kezdetei Hont megyében. Gömörország IV. évf. 1. sz. 40-51. old.

Dóka Sándor

1943: Falunapok, járási napok. In: Hetényi Rezső (szerk.): Bars és Hont K.E.E. Vármegyék Évkönyve. h.n., 122-131. old.

Manga János

1943a: Honti nap Ipolyságon. A Néprajzi Múzeum Értesítője. XXXV. évf.. 2. sz. 113-117. old.

1943b: A Honti Nap tanulságai. Magyar Lélek, V. évf. 9. sz. (szept.) 428-432. old.

Gyerk. Véssett láda. Manga János felvétele (1943)

Palásti dudás. Manga János felvétele (1943)

Ipolyvisk. Zsírosbödöny.
Manga János felvétele (1943)

Vizeskorsó. Manga János felvétele (1943)

Ipolynagyfalu. Kendőtánc. Manga János felvétele (1943)

1. sz. melléklet

A település neve	A bemutatott tárgyak száma		Összesen
	Egyéb tárgy	Ruhadarab	
1. Bernecebaráti	2	1	3
2. Deménd	1	1	2
3. Drégelypalánk	0	27	27
4. Egeg	1	3	4
5. Felsőtúr	17	11	28
6. Garampáld	3	0	3
7. Garamsalló	3	6	9
8. Gyerk	30	16	46
9. Gyürki	3	0	3
10. Hont	10	5	15
11. Horváti	7	2	9
12. Inám	40	13	53
13. Ipolybél	12	0	12
14. Ipolyfödémes	1	4	5
15. Ipolyhídvég	1	0	1
16. Ipolynagyfalu	4	12	16
17. Ipolynyék	25	44	69
18. Ipolypásztó	11	6	17
19. Ipolyság	2	0	2
20. Ipolyszakállos	4	0	4
21. Ipolyszécsénke	7	8	15
22. Ipolytölgyes	2	1	3
23. Ipolyvece	2	15	17
24. Ipolyvisk	10	65	75
25. Kelenye	1	0	1
26. Kemence	2	1	3
27. Kisgyarmat	12	22	34
28. Kistompa	0	1	1
29. Kistúr	13	1	14
30. Kőkeszi	0	2	2
31. Középtúr	1	4	5
32. Lontó	4	2	6
33. Palást	7	18	25
34. Pereszlény	8	5	13
35. Sirak	2	0	2
36. Szalatnya	0	8	8
37. Szelény	0	1	1
38. Tesmag	0	1	1
39. Vámosmikola	15	3	18
40. Zalaba	2	1	3
összesen:	265	309	574

2. sz. melléklet

Település	A felvételen látható tárgy neve	Jelzete
1. Felsőtúr	1. Libasütőtál	F 92440
	2. Boroskorsó, köcsög	F 92441
	3. Szalmakas	F 92465
	4. Tojástartó, kisszakajtó	F 92490
2. Garamsalló	1. Festett és vésett láda	F 92412
	2. Rokka	F 92478
	3. Rokka	F 92478
3. Gyerk	1. Festett ágyvég	F 92406
	2. Vésett láda	F 92413
	3. Festett és vésett láda	F 92417
	4. Festett és vésett láda (menyasszonyi)	F 92419
	5. Festett ágyvég	F 92427
	6. Szalmakas	F 92461
	7. Lámpások	F 92474
	8. Madzagszövő	F 92482
	9. Sótartó	F 92494
	10. Fájdalmas Mária	F 92498
	11. Hólyaggal bevont falámpás	F 92511
	12. Gyertytartó	F 92517
	13. Orsótartó	F 92518
4. Gyürki	1. Kishordó	F 92495
5. Horvát	1. Tojásgyűjtő szalmakas	F 92463
	2. Krumplinyomó	F 92475
	3. Fájdalmas Mária	F 92497
6. Inám	1. Festett és vésett láda	F 92415
	2. Vésett láda	F 92416
	3. Kanalas	F 92430
	4. Ételhordó edények	F 92433
	5. „Sirány“, ételhordó	F 92438
	6. Cserépfazekak	F 92444
	7. Ételhordó, cserépfazék	F 92446
	8. Vizeskorsók	F 92447
	9. Szalmakas	F 92462
	10. Tojásgyűjtő szalmakas	F 92466
	11. Kenyérszakajtó	F 92467
	12. Szakajtó	F 92469
	13. Zsírosbödöny	F 92470
	14. Kanalas	F 92477
	15. Héhők	F 92484
	16. Cseréplábas	F 92486
	17. Sótartók	F 92489
	18. Tojástartó, kisszakajtó	F 92491

Település	A felvételen látható tárgy neve	Jelzete
	19. Sótartó	F 92493
	20. Méhköpű	F 92507
7. Ipolybél	1. Festett és vésett ládák	F 92409
	2. „Sirány“ (ételhordó)	F 92443
	3. Gombolyító (kerekes)	F 92480
	4. Gombolyító (leveles)	F 92483
	5. Héhők	F 92484
8. Ipolyfödemes	1. Festett láda	F 92423
9. Ipolynagyfalu	1. Rokka	F 92479
10. Ipolynyék	1. Festett láda	F 92411
	2. Festett láda	F 92420
	3. Kanalas	F 92432
	4. Boroskorsó, köcsög	F 92441
	5. Cseréptál	F 92451
	6. Cserépszűrő	F 92454
	7. Véka	F 92471
	8. Csévelő	F 92485
	9. Kishordó, kancsó	F 92496
	10. Festett láda	F 92418
	11. Festett láda	F 92422
	12. Vizeskorsók	F 92437
	13. Ételhordó cserépfazék	F 92446
	14. Cseréptál	F 92452
	15. Szalmakosár	F 92468
	16. Kanalas	F 92476
	17. Vizescserép, cserépkorsó	F 92487
	18. Ivópohár	F 92499
11. Ipolypásztó	1. Korsók	F 92439
	2. Vaskorsó	F 92472
	3. Ételhordó	F 92488
12. Ipolyszakálles	1. Gombolyító	F 92499
13. Ipolyszécsénke	1. Festett és vésett láda	F 92426
	2. Festett láda	F 92431
	3. Héhők	F 92474
14. Ipolytölgy		F 92407
15. Ipolyszeg		F 92499
16. Ipolyvisk	1. Festett és vésett láda	F 92414
	2. Festett és vésett láda	F 92424
	3. Zsírosbödöny	F 92448
17. Kelenye	1. Festett konyhaszekrény	F 92425

Település	A felvételen látható tárgy neve	Jelzete
18. Kisgyarmat	1. Szövőszék (Szátva)	F 92428
	2. Szövőszék	F 92429
	3. Vizeskorsók	F 92436
	4. Cseréptál	F 92450
	5. Csévelő	F 92481
	6. Kobakok	F 92510
19. Kistúr	1. Korsó (magángyűjtemény)	F 92519
	2. Korsó (magángyűjtemény)	F 92520
	3. Korsó (magángyűjtemény)	F 92521
20. Palást	1. Vizeskorsók	F 92447
	2. Vizeskorsó	F 92449
	3. Kancsó (csábrági üveg), szenteltvíztartó	F 92496
21. Pereszlény	1. Vizeskorsók	F 92447
	2. Vizesfazekak	F 92444
	3. Cseréplábas	F 92453
22. Sirak	1. Ivókanacs	F 92473
23. Vámosmikola	1. Asztal	F 92408
	2. Korsók	F 92439
	3. Tojástartó, kisszakajtó	F 92490

3. sz. melléklet

Hely	A kép tárgya	Jelzet
Hont	1. Csobolyó	F 92516
	2. Kanalas (faragott edénytartó)	F 92515
	3. Tojástartó szalmakas	F 92514
	4. „Vizeskupa“ (fa merőedény)	F 92513
	5. Lámpás	F 92512
	6. Tojástartó szalmakas (fonott tárolókas)	F 92509
	7. Tojástartó szalmakas	F 92508
A kiállítás részlegei	1. Viseletbemutató	F 92503
	2. Viseletbemutató	F 92504
	3. Szóttsek, ládák	F 92502
	4. Kendők, főköttők	F 92528
	5. Viselet	F 92505
	6. Fonás-szövés eszközei	F 92522
	7. Cserépedények	F 92526
	8. Használati tárgyak	F 92501
	9. Használati tárgyak (bútorok)	F 92500
	10. Pásztorszűrők és pásztortárgyak	F 92523

4. sz. melléklet

A település neve	A műsor címe	Az ezt megörökítő fotók	Jelzetük
1. Garampáld	Népi bemutató	1. A garampáldiak táncbemutatója	F 93360
		2. A garampáldiak táncbemutatója	F 93361
		3. A garampáldiak táncbemutatója	F 93362
2. Horváti	Fonójelenet	1. Fonójelenet	F 93386
		2. Fonójelenet	F 93387
		3. Fonójelenet	F 93388
		4. Fonójelenet	F 93389
3. Ipolyfödemes	Honti kopogós (dudával)	1. Honti Nap. Ipolyfödemes?	F 93355
		2. Honti Nap. Ipolyfödemes?	F 93356
		3. Honti Nap. Ipolyfödemes?	F 93357
		4. Honti Nap. Ipolyfödemes?	Ff. Neg.
		5. Honti Nap. Ipolyfödemes?	F 93359
		6. Honti Nap. Ipolyfödemes?	F 93358
4. Ipolynagyfalu	Kendőtánc	1. Honti Nap. Ipolynagyfalu	F 93364
		2. Honti Nap. Ipolynagyfalu	F 93365
		3. Honti Nap. Kendőtánc.	F 93377
		4. Honti Nap. Kendőtánc.	F 93420
		5. Kendőtánc	F 93421
		6. Kendőtánc	F 93426
		7. Honti Nap. Kendőtánc.	F 93427
		8. Honti Nap. Kendőtánc.	F 93428
		9. Honti Nap. Kendőtánc.	F 93429
		10. Kendőtánc jelenet	F 93330

A település neve	A műsor címe	Az ezt megörökítő fotók	Jelzetük
		11. Kendőtánc jelenet 12. Honti Nap. Ipolynagyfalu 13. Honti Nap. Ipolynagyfalu	F 93331 F 93365 F 93366
5. Ipolynyék	Arató felvonulás (Honti lakodalom)	1. Viseleti csoport 2. Aratóvégző jelenet 3. Aratóvégző jelenet 4. Viseleti csoport	F 93371 F 93396 F 93397 F 93398
6. Ipolyszakállos	Kiszedobás (Honti lakodalom)	1. Lakodalmi jelenet 2. Lakodalmi jelenet 3. Lakodalmas jelenet. Menyasszonytánc 4. Lakodalmas jelenet. Menyasszonytánc 5. Ipolyszakállosiak kiszehajtása	F 93412 F 93413 F 93414 F 93415 F 93363
7. Kelenye	Honti lakodalom	1. Kelenyeiek lakodalmas jelenete 2. Kelenyeiek lakodalmas jelenete 3. Lakodalmas jelenet. Kelenye 4. Lakodalmas jelenet. Kelenye 5. Kelenyei lakodalmas jelenet	F 93410 F 93411 F 93403 F 93404 F 93370
8. Palást	Mártogató tánc dudával (Honti lakodalom)	1. A palástiak lakodalmas jelenete (dudás) 2. A palástiak lakodalmas jelenete (dudás) 3. A palástiak lakodalmas jelenete (dudás) 4. A palástiak lakodalmas jelenete (dudás) 5. A palástiak lakodalmas táncjelenete 6. „Mártogató” tánc duda mellett 7. „Mártogató” tánc duda mellett 8. „Mártogató” tánc duda mellett 9. „Mártogató” tánc duda mellett 10. „Mártogató” tánc duda mellett 11. A palástiak lakodalmas táncjelenete	F 93348 F93349 F 93350 F 93351 F 93352 F 93372 F 93373 F 93374 F 93375 F 93376 F 93353
9. Perőcsény	Arató felvonulás	1. Aratóvégző jelenet 2. Aratóvégző jelenet 3. Aratóvégző jelenet 4. Aratóvégző jelenet	F 93399 F 93400 F 93401 F 93402
10. Szalatnya	Honti lakodalom	1. Szalatnya lakodalmas táncjelenete 2. Szalatnya lakodalmas jelenete 3. Morvány (örömkalács) 4. Szalatnya lakodalmas jelenetéből 5. Lakodalmas jelenet. Menyasszonykérés 6. Lakodalmas jelenet. Menyasszonykérés 7. Lakodalmas jelenet. Menyasszonykérés 8. Lakodalmas jelenet. Menyasszonykérés 9. Lakodalmas jelenet. 10. Lakodalmas jelenet.	F 93354 F 93367 F 93368 F 93369 F 93378 F 93379 F 93380 F 93381 F 93382 F 93383

11. Lakodalom. Férfiak viseletben	F 93393
12. Lakodalom. Férfiak viseletben	F 93394
13. „Morvány“. Lakodalmas jelenet	F 93391
14. Örömkalács	F 93392
15. A szalatnyaiak lakodalmas jelenetéből	F 93422
16. A szalatnyaiak lakodalmas jelenetéből	F 93323
17. Násznagy. Szalatnyai lakodalom	F 93324
18. Lakodalmas jelenet. Násznagy	F 93325

5. sz. melléklet

A település neve:	A felvétel címe:	Jelzet:
1. Ipolynyék	1. Leány fehér vállkendőben, tászlis ingvállban	D 739
	2. Leány széles övben, fehér vállkendőben	D 740
2. Kelenye	1. Kelenyei menyecske	F 93385
	2. Kelenyei menyecske	F 93408
	3. Kelenyei menyecske	F 93409
3. Kisgyarmat	1. Lányok rövid bőrszoknyában, hosszúderekú viseletben	D 732
	2. Lányok rövid bőrszoknyában	D 733
	3. Leány piros csizmában	D 735
	4. Leányok ünneplőben	D 737
	5. Leány mellképe oldalról nézve	D 749
4. Palást	1. Palásti menyecske főkötőben	F 93416
	2. Palásti menyecske főkötőben	F 93417
	3. Palásti menyecske főkötőben	F 93418
	4. Nők viseletben	F 93419

Gaucsík István

Ipolyság 1919-ben Források és emlékezés

Ipolyságnak mindmáig hiányzik egy szisztematikus alap kutatásokra támaszkodó, historiográfiai mércével is értékelhető várostörténete. A levéltári iratanyagokban és a korabeli sajtóforrásokban rejlő információkat szinte alig ismerjük, szöveggyűjtemények és ismeretterjesztő jellegű történelmi olvasókönyvek nem készülnek, az igényesebb tematikus résztanulmányokat és helytörténeti monográfiákat nélkülöznünk kell. Ezenkívül jelenkor kutatások sem folynak. Az idősebb generációk tapasztalatának, emlékezetanyagának megőrzésével, ezen szellemi örökség rögzítésével senki sem törődik. A rövid cikk éppen ezért a teljesség igénye nélkül csak szerény feladatot vállalt: a forrásközlés fontosságát szem előtt tartva szeretném bemutatni egy esemény helyi vonatkozásainak – igaz, hogy kiragadott – de érdekes és hiánypótló adatokkal szolgáló levéltári és oral history jellegű forrását.

A felső-magyarországi területek cseh katonai megszállása – szórványos és gyenge magyar ellenállás mellett – 1918 novemberének elejétől gyakorlatilag 1919. január 20-ig zajlott le.¹ A csehszlovák politikai vezetés ezzel a fegyveres aktussal a békekonferenciára minél előnyösebb tárgyalási helyzetet kívánt kialakítani. Az addig nem létező szlovák-magyar határvonalat, hogy saját stratégiai, gazdasági és közlekedési érdekeit elérje, minél délebbre akarta kijelölni. Nem véletlen, hogy az 1918. december 23-i antantjegyzékben kijelölt első demarkációs vonal egy része is az Ipoly mentén húzódott.² Ipolyság városát a cseh egységek 1919. január 7-én foglalták el.³ A városnak fontos hadászati jelentőséget tulajdonítottak, mert az Ipoly-vonal egyik számottevő regionális vasúti csomópontjának számított. A település Homok városrészében található állomás az észak-déli vasúti összeköttetés egyik kulcsponjtja volt. Az ipolysági hídfő jelentősége az új határ védelmének megszilárdítása szempontjából értékelődött fel.⁴

1919. áprilisában és májusában a cseh-magyar katonai konfliktus újabb fejezete nyílt meg. Az április 26. utáni általános cseh támadást egy hónap múlva követte a magyar ellentámadás. Az időközben állományában feltöltött Vörös Hadsereg május 30-án kezdte meg ún. északi hadjáratát a felvidéki területek felszabadítására.⁵ A városban található minden bizonnyal gyenge zászlóalj május 2-án egy 120 fős legionárius alakulat váltotta fel, amely május 29-én további erősítést kapott.⁶ A Fő térre irányuló magyar támadás május 29-én éjjel indult. A cseh katonák a temetődombról indították egy időre sikeresnek tűnő ellentámadásukat. Közben a vöröscapatok a Kálvária magaslatát elfoglalva fontos stratégiai pontot szereztek meg.⁷ A várost a helybeli és környékbeli önkéntesek segítségével 1919. június 1-jén foglalták el a vöröscapatok.⁸ Az ipolysági csata a Hidvég-Balassagyarmat térségében lezajlott áttöréssel függött össze.⁹ A cseh legionáriusok Hontnémeti irányába húzódtak vissza.¹⁰ Június 3-ig Lévát, Érsekújvárt, Korponát, Losoncot

és Rimaszombatot is megszállták a vöröscapatok. A Vörös Hadsereg az antant nyomásgyakorlására június 30-án kezdte meg az elfoglalt területek kiürítését.¹¹ Ipolyság 1919. július 3-ig volt a Vörös Hadsereg birtokában.¹² A csehszlovák zsupán – katonai kísérettel – július 4-én érkezett a városba. A vasútállomás augusztus folyamán került Csehszlovákiához.¹³

*

Az alábbiakban az 1919-es ipolysági halotti anyakönyvre támaszkodva az ipolysági csatában és a Léva előtti harcokban elesett katonák adatait közlöm. A témához kapcsolódóan, a 2002. január 5-én Ipolyságon **Gyurász Lajossal** készült beszélgetés szerkesztett változatát teszem még közzé. Ez az átirat hanganyag ugyan szubjektív erejéből ilyen formában sokat veszít, azonban a katonai események sajátos, egyéni látásmódját adja. A témakörrel kapcsolatban érdemes lenne a közhangulatot, a lakosság helyzetét vagy a közigazgatás működését is megvizsgálni. A csata lefolyása, az egymással szemben álló csapatok állományának rekonstrukciója, valamint a regionális harci események további kutatásokat igényelnek.¹⁴

Gyurász Lajos visszaemlékezése az 1919-es ipolysági csatára¹⁶

– Lajos bácsi, az 1919-es ipolysági csatával kapcsolatban kérdeznék. Jöttek a vöröskatonák, az Ipolyon és Homokon keresztül. A csehek védekeztek.

– Szóval a csehek védekeztek, persze hogy védekeztek. Egy géppuskaállásuk volt itt, a volt Fábián-üzlet, ahol a hentesüzlet van. Ott a kockaköveket felszedték és ott alakították ki a géppuskaállást. Ott védekeztek a csehek.

– Sokan voltak a cseh katonák?

– Nem, nem voltak sokan, kevesen voltak. Számuk nem volt arányban a vöröskatonákéval, úgyhogy kevesebben voltak. Az én becslésem szerint talán 25-30%-kal voltak kevesebben, mint a vöröskatonák. Egy másik dolog, amiről tudok. A Magyar-, a volt Kaszka utca sarkán volt egy **Grünfeld** nevű zsidó kereskedő, akinek a kertje végében szintén volt egy géppuskás tüzelőállás. Volt ott egy gázló, a Paraszt utca végén, ahol ugye a gazdák tudtak közlekedni az Ipoly másik oldalára. Az olyan gázló volt, hogy ha mondjuk kicsi volt az Ipoly, akkor térdig ért a víz. (...)

Kíváncsi voltam. Arra lettem figyelmes, mintegy 6-10 éves kislányokként, mert tudniillik a Gazda utca végén laktunk, [hogy lőnek]. Én kint leskelődtem. Deszkakerítés volt, a réseken kinéztem és láttam, hogy egy asszony megy az Ipolyig, az Ipolyon át. Kinéztem, pontosan nem tudom ugyan, de mindegy, a kép előttem van. Megy, felhúzza a szoknyája, mert nem volt nagy a víz, és megy át az Ipoly másik oldalára, ahol a vöröskatonáknak, mármint a fegyvereseknek volt a tüzfészük. Nem mondom, hogy géppuskások voltak, de fegyveresek, beásták magukat az Ipoly másik oldalán. És ez az asszony kiabálta át az ott lévő katonáknak: „Magyarok, gyertek, elmentek a csehek!”

Mert a csehek elmentek. A hang, a kép bennem van. Ismerem az asszonyt is. És akkor azt is láttam, hogy [lovon] egy legionárius katona jött mondani ezeknek, akiknek itt tűzfészek volt, itt a cseheknek, az Ipolynak ezen az oldalán. Szilvaskert volt [ott], abból főzte a pálinkákat, abból a szilvából az a zsidó ember. [A katona] ott [jelentette nekik], hogy visszavonulás. És láttam, ahogy vágat főtt, a Gazda utcán végig, már be a központba, szóval a főtérré. Hogy az a ló tényleg már szinte meg volt vadulva, félelem, vagy nem tudom is én mi [miatt]. Tényleg vágatott és ezt ugye láttam. Akkor utána arra lettem figyelmes, hogy innen, a Paraszt utcából, a Gazda utca sarkáról, ahol volt ez a [géppuska] fészek, onnan 3 vagy – nem hiszem, nem volt több – 4 katona a fal mellett (...) úgy húztak föl, mondjuk a gyülekező helyre.

– Akkor már támadtak a magyarok?

– Akkor támadtak a magyarok, igen.

– És milyen támadás volt? Csak gyalogosok voltak?

– Csak gyalogosok. Hogy mondjam még, volt ágyújuk is. (...) A templom mellett, ott volt becsapódás, lehetett látni elég sokáig, úgyhogy ágyúztak is. Mindezt megelőzően úgy gondolom, hogy nekünk, ott a Gazda utcában, volt egy kis kert, a mi kertünk. A házunk végé[be]n mintha ott lettünk volna hárman. Édesapám [is], aki közben hazajött 17-be, a fogságból, úgyhogy ő már 19-ben itthon volt. És akkor hallottuk a lövést, szóval a levegőbe, nem tudom, hogy ez álom vagy tényleg valóság. „Nézd meg, ott megy a lövedék!” És akkor a kertből [elmentünk], – már féltünk ott bujkálni – otthagytuk a munkát. Ez előbb tavaszon vagy hogy lehetett?

– Április, május?

– Valahogy úgy lehetett. Szóval, erre még úgy emlékszem. Hogy tényleg [mikor], én már nem tudom. Akkor kezdődött a támadás.

– Hosszú ideig tartott a csata a csehekkel?

– Nem, nem tartott hosszú ideig. A csehek, mint megszállók jöttek. Nem egy olyan fölfegyverzett – nem tudom milyen – hadsereg volt. Megszabták a határt a híd közepén, és itt voltak már ők. És azután már, amikor a kommunisták átvették a hatalmat attól a gróf Károlyitól, akkor szervezték meg ugye az ellenállást Trianon ellen. A románok ellen, meg a másik rész[en] a szlovákok ellen.

– És hogyan viselkedtek a csehek Ságon?

– Jól, nem nem, barátságosan, nem mint ellenség jöttek.

– Fiatalok voltak?

– Fiatalkatonák és idősebbek. Szóval pontosan tudom, hogy mondjam, ahol mi laktunk, az udvarban volt egy istállóféle, a nagy istálló mellett egy kis istálló, amelyekben csehek voltak, cseh katonák lovat tartottak. [Talán egy fiatalember is az istállóban aludt.]

– A ságiak hogyan fogadták a cseheket?

– Hát...

– Biztosan nem örültek nekik.

– Nézze, szóval...

– Félték az embereket?

– Nem. Egyáltalán nem félték.

– Bízta abban, hogy jönnek majd a magyarok?

– (...) Már csehek voltunk. Illegális újságokat

csempészték be és hát [egy] rikkancs kiabálta. De hát le is tartóztatták, úgy emlékszem, a csehek elkapták. Nem tudom. No, szóval. Szegről-végre, szóval, itt a csehek nem úgy jöttek be mint ellenség, mint egy területet majd elfoglalók. Nem, barátságosan jöttek. Arra emlékszem, hogy a vöröskatonák. Nem érdekes, de olyan epizód, hogy mondjuk nem volt nekik utánpótlásuk, tréncocsijuk. Hát ez a hadsereg, az a vörös hadsereg tényleg, azt mondom, szedett-vetett, nem, de mégiscsak hadsereg volt. Szóval önkéntesekből állt és önkéntesekből alakult ki. (...)

– A csehek rekviráltak?

– Nem tudom, de (...) úgy gondolom, hogy nem. No, de ez a rekvirálás nem úgy zajlott le, mint ahogy ők rekviráltak az ellenséges területen. Mondjuk 3 katona állt körül egy széttúrt trágyadombot és ott 3-4 zsákban volt valami. A gazdasszonyka az ott törte, verte a kezét. Mondta-mondta, hogy mit, úgy nem tudom. A katonák így összeszenéztek, mosolyogtak, mit csináljunk... (...) Rekvirálni mindenféleképpen lehet ugye. Kérni, vagy pedig nem beszélünk, mert úgyse érted! Fogom és viszem, ellenkezel, majd lelőlek! Háború van, nem fogok veled vitatkozni. De úgyse értjük egymást. Hát nem érted, fogom a szarvát, vagy nem tudom én mit, a tyúkot, már a hónom alatt van. Azt már nem adom vissza. No szóval, ilyen az a bizonyos rekvirálás. De azt mondhatom, hogy a csehekről nem hallottam én semmit. No aztán persze vissza kellett vonulni. (...)

Még a 30-as évek elején, a 30-as években elég gyakran mentem, utaztam mint sportoló, mondjuk Zólyom[ba], Beszterc[re], Selmechányá[ra]. Zólyom előtt az egyik szlovák származású barátom figyelmeztetett, hogy ne nézz csak jobbra, ott van egy oszlop. Az az oszlop, benne felirat nincs – azt nem mondta –, de valóban láttam, hogy eddig jöttek a vörösök. (...)

És még [egy emlékem] van a vörösökről. Mivelhogy

Az ipolyági hídfő 1920-ban (Palotás Zoltán: A trianoni határok. Budapest 1990. 86.)

semmijük sem volt, a Gazda utca sarkán, ahol az átjáró volt, de már lejjebb volt a partszegély, 1-2 méter magas is a medre az Ipoly-nak, ott a part széléből kivájtak a gyalogsági ásóval egy félkör alakú részt és abba beültettek egy üstöt vagy valamilyen katlant és ott főzték mondjuk a vörösöknek az ebédet. Mi gyerekek ezt körülálltuk, hordtuk nekik a tüzelőt. No, még arra emlékszem, amikor megvolt a visszavonulás, hogy az Ipoly-híd, ill. az Ipoly volt a határ. Az Ipoly[-híd] közepén drótakadály volt, az egyik oldalon a magyarok, a másikon a csehek. De ez a határ nem tartott sokáig, mert a Homok el volt zárva, nem tudtunk érintkezni. Ott volt a kórház és jött valamilyen egyezkedés, határkiigazítás, hogy a határt áthelyezték a magyar oldalra. Ezt sem tudom már olyan pontosan, ahol körülbelül a honti szakadék van, azzal párhuzamosan jelölték ki a csehszlovák-magyar határt. Szóval a mostani Parassapuszta, amit valamikor népies nyelven Szurdoknak hívtak. (...)

Hát ezek az emlékeim vannak a 19-es vörös [támadásról].

JEGYZETEK

¹ Szarka 1995, 227.; Tóth (szerk.) 2000, 111-112. A végleges csehszlovák-magyar határról a párizsi békekonferencia 1919. június 11-én döntött.

² Romsics 2003, 116, 128. A csehszlovák-magyar határvonal kialakulására lásd: Hronský 2002, 190-198.

³ Az egyik korabeli szlovák visszaemlékezés szerint az új ideiglenes csehszlovák közigazgatás 1919. március 22-től kezdett (akadozva) működni. Az egykori csehszlovák főispán, a hontnádasi római katolikus plébános, Vendelín Sahulčík március 26-án vette át a megye irányítását Gustáv Lehotský korponai ügyvéd-től. Sahulčík 1938, 110.; 186.; Památná kniha... 32.

⁴ Palotai 1990, 45-47, 49.; Romsics 2002, 169.; Majdán 2002, 106. Az Ipoly-híd és a vasútállomás a Vörös Hadsereg ellenőrzése alatt állt. Korábban, 1919. január 29-én a magyar csapatok sikertelen támadást intéztek a városbeli cseh helyőrség ellen. Památná kniha... 33-34.

⁵ Král 1954, 165.

⁶ Az erősítés céljából küldött egység azonban alacsony tüzérvél rendelkezett, csak két golyószórója volt. Az egység parancsnoka Novodvorský őrnagy volt. Május 29-én 80 fő érkezett, 3-4 golyószóróval. A védők helyzetén egy időre a megáradt Ipoly is segített. Sahulčík 1938, 186-187. Památná kniha... 35-36. Az Ipoly-vonalat Ipolyságtól a nógrádi Rappig a gyengén felszerelt II. és IV. brigád tartotta. Ipolyságtól nyugatra a II. brigád egységei a 7. divízió egységeivel voltak összekötöttesben. Sahulčík 1938, 294.

⁷ Sahulčík 1938, 187-188. A szerző 47 fogságba került és 27 elesett vöröskatonát említ. Cseh oldalról csak 1 halottat és 3 sebesültet sorol fel. A legionáriusok május 30.(?) éjjeltől június 1-je délután három óráig tartották állásaikat. Uo. 188. Lásd még: Památná kniha... 36-37.

⁸ Vietor, Martin 1955, 171.

⁹ Sahulčík, Vendel 1938, 188.

¹⁰ Uo.

¹¹ Vietor 1955, 122, 131-135, 143-151, 171-179, 183-184.; Romsics 2003, 130-131, 591.; Pölöskei-Gergely-Izsák: é. n., 27-30. Ipolypásztót illetően Zalabai Zsigmond (1985, 24-30) magával ragadó szülőföldvállomásban szentelt teret az eseményeknek.

¹² Vietor 1955, 184.

¹³ Památná kniha... 37-38.

¹⁴ Az elesett cseh katonák emlékére a jelenlegi egyházi gimnázium előtt valószínűleg 1929-ben állítottak fel egy legionárius szobrot, amelyet 1938 után eltávolítottak. Památná kniha... 38. 1929-ben alakították ki az ipolysági római katolikus temetőben az Ipolyságon és környékén elesett legionáriusok sírkertjét is. A sírkő felirata: „*Na pamiatku X. výročia oslobodenej vlasti v bojoch roku 1919 padlým hrdinom.*“ (=A felszabadult haza X. évfordulóján az 1919-es harcokban elesett hősök emlé-

kére – a szerk. megj.) Összesen 8 sír azonosítható, néhol pléhtáblákon megmaradtak a nevek és az elhalálozási adatok. Ezek a következők: Dva neznámí vojín (megh. 1919. január 28.); vojín Hruška Peter (megh. 1919. június 13.); vojín Čejchán František (megh. 1919. május 30.); Névtelen; Sa ... Ladislav (?) (1919. március 10.); desiatnik (?) Oldřich (1919); vojín Šulc Václav (1919. január 26.); kapitán Ján Durda (1891-1919). Közülük háromnak (Hruška, Čejchán, Durda) az adatai bizonyíthatóan szerepelnek a mellékelt anyakönyvi adatok között. A sírkertet, amely hosszú ideig elhanyagolt állapotban volt, szépen rendbetették! A vöröskatonák sírjai a temetőbejárártól balra találhatóak. Érdemes lenne pontosítani és összegezni az elesettek adatait.

¹⁵ Forrás: Ipolysági Városi Hivatal, Halotti anyakönyvek, 1919 – IV. kötet (Mestský úrad v Šahách, Matrika umretých, 1919 – IV. zväzok), 271. A neveken kívül a foglalkozást, az életkort, a rendfokozatot, az alakulatot és az elhalálozás időpontját tüntettem fel. A halálos sebesülések fajtáit tragikusság miatt inkább elhagytam. Feltűnően magas az ipolyságiak és a környék falvaiból származó önkéntesek száma, ill. a fiatal életkoruk. A csehszlovák katonák többsége az olaszországi légió alakulataiból származik. Nevüket a cseh, ill. szlovák írásmód szerint jelöltem. A zárójelben található csehországi településneveket – mivel nem tudtam őket azonosítani – az eredeti írásmód szerint, zárójelben tüntettem fel.

¹⁶ Gyurász Lajos 1912-ben született. Ezúton szeretném neki hálásan megköszönni, hogy az interjúalanyom volt és nemcsak a tárgyalat eseményekről, hanem általában Ipolyság múltjáról is érdekes adalékokkal szolgált. A közölt szövegben kisebb stiláris változtatásokat végeztem. A kiegészítés céljából közbeékeltem kifejezéseket szögletes zárójellel [...] jellel a kihagyott részeket ívelt zárójellel (...) jelöltem.

IRODALOM

Hronský, Marian

2002: A második demarkációs vonal, valamint az 1919. június 12-ei szlovák-magyar végleges határ a cseh-szlovák javaslatok és követelések tükrében. In: Pásztor Cecília 2002.

Král, Václav

1954: *Intervenční válka československé buržoasie proti maďarské sovětské republice v roce 1919.* Praha

Palotai János

1990: A trianoni határok. Budapest

Majdán János

2002: A vasút szerepe a határok kialakulásában. In: Pásztor Cecília 2002.

Památná kniha obce Šahy (a Városi Hivatal tulajdonában)

Pásztor Cecília (szerk.)

2002: „... ahol a határ elválaszt“ Trianon és következményei a Kárpát-medencében. Balassagyarmat-Várpalota

Pölöskei Ferenc-Gergely Jenő-Izsák Lajos

é.n.: Magyarország története 1918-1990. Budapest

Romsics Ignác

2002: Az I. világháború alatti cseh-szlovák határelképzések és a békekonferencia vitái a csehszlovák-magyar határról. In: Pásztor Cecília 2002.

2003: Magyarország története a XX. században. Budapest

Sahulčík, Michal

1938: *Spomienka na prevrat a bolševický vpád.* In: Zimák Jozef (szerk.): *Vpád maďarských boševikov na Slovensko v roku 1919.* Trnava

Sahulčík, Vendel

1938: *Maďarskí bolševici v Honte.* In: Zimák Jozef (szerk.): *Vpád maďarských boševikov na Slovensko v roku 1919.* Trnava

Szarka László

1995: *Szlovák nemzeti fejlődés - magyar nemzetiségi politika 1867-1918.* Pozsony

Tóth László (szerk.)

2000: *A (cseh)szlovákiai magyar művelődés története 1918-1998.* IV. kötet, Budapest

Vietor, Martin

1955: *Slovenská sovietska republika.* Bratislava

Zalabai Zsigmond

1985: *Hazahív a harangszó.* Bratislava

A Ferenczy-kultusz kezdete Rimaszombatban

Wallentínyi Dezső

Elöljáró beszéd

Rimaszombat kultúr-ébredése:

**A Tompa-ünnep. A Tompa-Társaság.
A Ferenczy-ünnep. Ferenczy levelei és
kiadatásuk hiteles története**

Rimaszombat – ez a hosszú századokon át ismeretlen, csendes, iparúzó város – 1902. június hó 4-én eddigelé soha nem látott, nagy napra virradt. A város apraja-nagyja eddigelé soha nem ismert nagy kultúr-ünnepre készült. A házak, tornyok, középületek lobogó és zászlódíszben. A lelkek csodálatos, soha nem érzett lobogó lelkesedésben. A város vendéglői, a magánosok „tisztá szobái” telve az ország irodalmi, tudományos, művészi világának, egyházi életének nagyságaival. Az utcákon a megyebeli notabilitások körül: Hanva, Beje, Kelemér, Lénártfalva, Csíz: az egész Sajó-, Rima- és Balog-völgy ünneplőbe öltözött, nagyrészt kálvinista népe. Iskolás fiúk és fehér ruhás leányok hosszú seregei. Mind koszorúkkal, mind virággal. Valamennyien hódolni jöttek Rimaszombat sok jeles szülötte közül a legnagyobbnak, a legismertebbnek: **Tompa Mihály** emlékének. Mindenki látni óhajtotta testi feltámadását. Szülővárosába való diadalmas bevonulását.

S amint **Bornemisza László, dr. Veress Samu, Lévy József, Hámos László, dr. Négyessy László, dr. Beőthy Zsolt** és a többi helyi, megyei, egyházi és országos küldöttségek képviselőinek, szónoklatainak és koszorúinak erdejéből hatalmas, vállas alakja a nagy költő-papnak megjelent: az ünneplő gyülekezetet szent áhítat szállotta meg. A szívek közös, nagy érzésekben dobbantak össze.

(Annak emlékeztére, hogy 150 éve hunyt el nemzeti szobrászatunk megteremtője, illetve 110 éve foglalta el katedróját a rimaszombati Egyesült Protestáns Gimnáziumban a Ferenczy István kultuszáért oly sokat tevő id. Wallentínyi Dezső)

Valamennyien éreztük a nemzeti irodalom, a nemzeti költészet összekötő varázserejét. Nagyaink megbecsülésének hazafiúi és kulturális kötelességét. S amint Gömör-megye másik nagynevű szülöttének, **Holló Barnabás**nak művészi ihlete és vésője által pompásan megelevenítve, újjáteremtve Tompa Mihály ércalakja az ünneplő sokaság felett – kezében egy csipkerózsával, arcán ennek virágregéjét szövögető költői ihlettel, merengő tekintettel – elnézett favázás szülőháza¹ és a református templom felé: íme! úgy éreztük, hogy egykor rengeteget szenvedő ércszíve velünk összedobbant.

A néma ajkak megszólaltak. És legelső szavukkal figyelmeztettek egy másik rimaszombati nagyságra: a már-már elfelejtett Ferenczy Istvánra, a legelső magyar szobrászművészre.

Szellemi utódai, a b e a v a t o t t a k megértették a néma beszédet.

A legelső magyar tanár: **Beőthy Zsolt**, a *Kisfaludy-Társaság* elnöke látni kívánta a F e r e n c z y s í r j á t. Bizony kevesen tudták volna pontosan megmutatni!

Szerencsére élt még akkor az én áldott emlékü mentorem, a tudós **Fábry János**.² Hozzá fordultam tehát a nagyok kérésével. És szóltanul vonultunk a közeli régi temető – a mai *Mikszáth-liget*³ – felé. Aggódva lépkedtem leghátul. Éreztem, hogy szegyenkeznünk kell! – a kegyeletlenségért. A temető kapujától jobbra, a líceum-sövény mentén, a legszélső, jeltelen sírsoron át gyalog ösvény vezetett. A 20-ik sírhalomnál két akácfa zöldelt. Előtte **Jánosdeák András** vas fejfája sötétlett a második sorban. Rajta muhar. Mögötte dudva. És semmi, semmi jel...

„Ez az!” – szólt búsan Fábry János, levén szép ezüstfehér fejről a kalapot. – Síri csend... Majd Beőthy megemelvén kalapját, így sóhajtott fel: „Nagy szellem! Adjon neked az Ég hálásabb nemzedéket, kegyetesebb utódokat!” – Négyessy észrevétlenül letépett egy muhar-kalászt és tárcájában rejté el.⁴ A többiek: **Alexander, Hegedűs István, Jakab Ödön**: bizony mélységesen elszomorodtak mind.

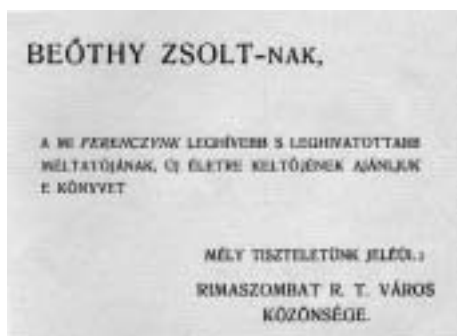
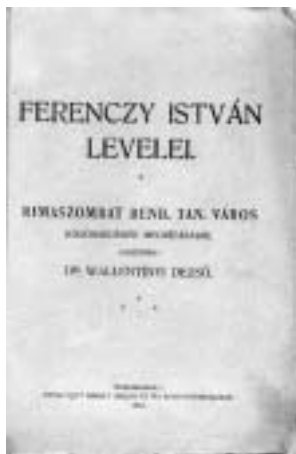
Csak a Fábry szeme villant biztatóan felém.

Csak ő sejtette meg a közeli ébredést...

*

Ez volt a Ferenczy rehabilitációjának kezdete. Ez az előkelő látogatás, ott, a régi rimaszombati temetőben, a behorpadt, jeltelen sírhalomnál. Tompa Mihály szobrának

leleplezése napján. Rimaszombat legelső ilyes kultúr-ünnepén. „Ott fizette meg az én verejtékem az én hazámnak azt a kis földet, ahol az én hamvaim a trombitaszót elvárják, a mely a feltámadást a földnek egyik sarkától a

másikig hirdetni fogja. Azoknak a seregével, akik a haza ügyébe fáradoztak, akarok ismét újra felkelni.“

S úgy lett. Jóslata beteljesült!

Legelőbb Tompa kelt fel – Gömörmegye, Rimaszombat és tisztelőinek áldozatkészségéből. – S amint diadalmasan bevonult szülővárosába, életre hívta nyomban nagy testvérét, fegyvertársát: Ferenczy Istvánt.

E sorok írója nyomban megvitte az eset hírét a *Gömör-Kishont*, a legrégebb vármegyei hírlap szerkesztőségébe. Mely még aznap este – mint minden szerdán – az öreg, érdemes kiadónak: **idb. Rábely Miklósnak** szobájában **Lukács Géza** alispán, akkor még vármegyei főjegyző körül csoportosult. Hogy irányítson. Megbíráljon. Buzdítson és új életre serkentse e város és e megye értelmiségét.

Nyomban megalakult a *Ferenczy-emlékbizottság*.

Dr. Veress Samu vezércikket írt. Alexander (Alfa) a *Budapesti Hírlap*-ban megírta híres *Rimaszombaton* című tárczáját, mellyel nagy lökést adott a készülődő mozgalomnak, sőt az ő hatása alatt nemsokára tényleg megalakult a *Tompa-Társaság* is az ébredező Rimaszombatban; **Zilahi Kiss Béla** (Június) szintén a *Budapesti Hírlap*-ban, Jakab Ödön a *Magyarországban*, **dr. Markó Miklós** földink a *Vasárnapi Ujságban*, **Kiss József** – kit szintén és büszkén a magunkénak, a rimaszombati főgimnázium tanítványának vallunk – a *Hétben*, **dr. Kármán Aladár** a *Pesti Hírlap*-ban, mind szebbnél-szebb terveket vetettek

fel a Tompa-szobor leleplezésével kapcsolatban Ferenczy kultuszának, emlékének felelevenítése érdekében.

A Gömör-Kishont szerkesztősége alúlirottat szólította fel egy felhívás megszerkesztésére. Ez a július 3-iki számban meg is jelent és szólott ekképpen:

*

Emléket Ferenczynek!

Rimaszombatban, a régi temetőben van egy jeltelen sír. „Se kő, se kereszt, semmi!“ Gyom verte fel. Belepte sűrű perje.

„Nagy szellem! Adjon neked az Ég hálásabb nemzedéket, kegyeletesebb utódokat!“ – e szavakra fakadt egyik legnagyobb esztétikusunk a behorpadt sír láttán.

Mert az elfeledett hant alatt a legelső magyar művész-szobrász: Ferenczy István alussza örök álmát.

A magyar művészi képfaragásnak úttörője, mai európai híru művészeinknek első mestere, szellemi apja.

Szegény mesterembernek volt a fia. És ő belső sugallattól ösztönöztetve mégis messze idegenben járt, hogy az olasz **Canova** remek alkotásain fejlessze ízlését, istenadta művészi képességeit a nagy dán mester: **Thorwaldsen** vezetése mellett!

S aztán hazasiertett, telve ihlettel, vággyal, hogy megteremtse forrón szeretett honában azt, ami abban addig még nem létezett: a magyar szobrászatot!

Lázás szorgalommal fogott a munkához. Alkotásaival dicsekszik az ősi debreceni kollégium, a budapesti múzeumkert, az esztergomi bazilika stb. Többi hagyatékát megőrzi majd az *Országos Szépművészeti Múzeum*nak *Ferenczy-szobája*.

Sokat dolgozott. Vésője alól sok remekmű került ki. A holt kőbe életet lehelt. Egy, csak egyetlen egy nagy bűne – nem! – erénye volt: imádatl szerette hazáját! Mindent magyarul a magyarnak! Ne csak a kéz, ne csak a lélek, az eszme: legyen a kő is magyar! Ez a nagy nemzeti érzés szegte szárnyát. Kortársai nem értették meg, félreismerték, sőt teljesen el is felejtették.

Oly korban élt, mely nem ért rá a művészettel törődni; melyet más eszmények lelkesítettek, mint őt. S oly időben – 1856-ban – halt meg, melyben a letiport magyar kebeléből egészen más sóhajtás, más sóvárgás tört elő, mint az ő csalódott, égbeszálló lelkéből.

Azóta hazánk felett ismét kiderült. A tudomány, az irodalom és a művészet mezőin szép virágok nyílnak.

És a Ferenczy sírja ma is jeltelen!

A minap érchen köztünk megjelent nagy szellem.

Tompa figyelmeztetett súlyos mulasztásunkra. Tompa vezetett az elhagyatott sírhoz is, mely vádolólag szól hozzánk mindnyájunkhoz.

E vád és a nagy tudós felkiáltása az egész művelt magyar társadalmat illeti.

Vádol, de buzdít is.

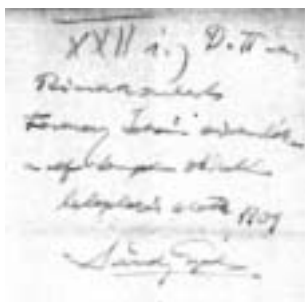
Értsük meg mind a kettőt! Pótoljuk a múltnak mulasztását; legyünk hálásak és kegyeletesekek az első magyar szobrász iránt.

Állítsunk emléket Ferenczynek!

Nagynevű íróink a napi és heti sajtóban szebbnél szebb terveket vetnek fel.

Kiváló szobrász-művészünk: Holló Barnabás hozzánk

Rimaszombat
Ferenczy István
síremléke
a ref. templom oldalában
leleplezése előtt. 1909.
(Sándy Gyula felvétele és
szövege)

intézett szép levélben az emlék mintázását ingyen ajánlja fel.

És 14 lelkes művész-növendék – a nagy Stróbl tanítványai – kész a rendelkezésre adott anyagból az emléket

minden jutalom nélkül kifraggni.

Ily lélekemelő mozzanatok mellett maradhat-e illetlenülül az a művelt magyar társadalom, mely minden szépért és nemesért nemcsak lelkesedni, hanem áldozni is tud?!

Nem!

Mert mi úgy érezzük, hisszük, tudjuk, hogy adakozásra hívó szavunk erdős béreceinken, kalászos rónáinkon mindenütt szíves fogadtatásra és viszhangra talál.

Mi bízva bízunk abban, hogy Ferenczynek emlékszobra nemsokára állani fog, hirdetvén az ő dicsőségét, de még inkább a művelt magyarságnak nagyjai iránti hálas kegyeletét!

Úgy legyen.

*

A gyűjtést maga az ingyért dolgozó szerkesztőség, majd a minden szépért lelkesülő, áldozatkész „hanvai remete”, **Hanvay Zoltán** indította meg.⁶

E látogatás és hírlapi cikkek útján értesült **dr. Kammerer Ernő**, az akkor épülő Országos Szépművészeti Múzeum európai hírű igazgatója közelebbről, pontosabban Ferenczyknak a családnál, s közelebbről özv. **Jánosdeák Andrásné**, e lelkes nagyasszonyunknál kegyelettel őrzött nagy értékű művészi és irodalmi hagyatékáról, melyet **Ferenczy József**, a szobrász öccse 1873-ban bekövetkezett halálakor megőrzés végett reá bízott volt. Meg is őrizte. Kegyelettel. Hűséggel...

A Kammerer finom kezében a mi elfeledett Ferenczynek ügye a legjobb kezekbe került.

1903 tavaszán özv. Jánosdeák Andrásné szül. **Káposztás Zsuzsánna** – Ferenczy István unokahúga⁷ – már a magyar államnak ajándékozta a szobrász egész művészi hagyatékát. Ennek ellenértékeül a vallás- és közoktatásügyi minisztérium immár:

1. berendezte az Országos Szépművészeti Múzeumban a külön Ferenczy-szobát;

2. megalapította a külföldre induló szobrásznövendékek számára a Ferenczy-ösztöndíjat;

3. megíratta **dr. Meller Simon** múzeumőrrel Ferenczynek képes életrajzát, mely egyúttal legjobb művészi és műtörténeti monográfiánk e korról;

4. exhumáltatta hamvait és a **Sándy Gyula** tervei szerint, **Tóth Béla** felügyelete mellett művészi ízlésű és stílszerű mauzóleumban – itt a református templom oldalában – méltó helyen elhelyeztette;

5. mellszobrát karrarai márványból – **Stróbl Alajos**, legnagyobb élő mesterünk – útmutatásai nyomán az ifjú művész: **Vaszary Lászlóval** „remekbe” kifaragtatta, sőt

6. a Kammerer buzgóságából **Hevessy Pál** festővel megcsinálta a lehetetlent: új életre keltette, összeragasztotta, kijavította Ferenczynek legszebb alkotását, a nagy tűzvészkor összeroppanó, a sírgödörben félszázadon át ezer darabra mállott Euridykét.⁸

Így virradt Rimaszombat 1909. szeptember 26-án fejlődése, ébredése, legújabb korszakának má s o d i k nagy kultúr ü n n e p é r e: F e r e n c z y I s t v á n s í r e m l é k é n e k é s s z o b r á n a k leleplezési szép ünnepélyére, melyet a Tompa-ünnep szült s melyet az Országos Szépművészeti Múzeum igazgatója rendezett. Finomult ízléssel. Nagy körültekintéssel. Fényes sikerrel.

Külsőségei ugyanazok, mint a Tompa-ünnepségen. Csak mintha az érdeklődő helybeli polgárok száma megnövekedett volna? Zászlók alatt vonultak ki a *Rimaszombati Polgári Olvasókör*, az iparosok és kereskedők egyesületeinek derék tagjai. Talán a polgári önérzet növekedett meg? Avagy talán valami újabb szellem, újabb nemes érzések ébrednek e hazafias, büszke magyar keblekben. Hazánk szellemi óriásainak – országos magyar íróknak, művészeknek, tudósoknak látogatásai a vidéken – katedráinkról régóta hirdetjük, hogy nem maradhatnak hatás nélkül e minden jóra fogékony, de a múltban elhanyagolt magyar polgárságra, a szűkös és egyoldalú életet élő vidéki értelmiségre.

A Gömör-Kishont ünnepi száma aznap a következő vezércikkben fejezte ki a közhangulatot:

*

Ferenczy

*Édes István bátyám, feléd száll, feléd száll
Hattyú bús énekem,
Nagy szellemed ölén tán pihenést talál
Dalt teremtő lelkem.*

*Óh, hadd borúljak le azon oltár előtt,
Mit te állítottál,
Melyben örök lángot – mit az ég kölcsönzött –
Honomnak szíttottál.*

Így búcsúzott még élő, de már megtört, nagyrotörő terveiben csalódott szobrász bátyjától a szíve szerelmében szintén csalódott, a haza jövője felett kétségbeesett unokahúga. Így borult le a legelső magyar szobrász-művész nagy szelleme előtt az irodalmunkban legelső figyelemreméltó költőnő: az alig huszonhárom éves és máris a halál sötét gondolataival tépelődő **Ferenczy Teréz**. Egy elégikus, megható szép költeménnyel mutatta be utolsó áldozatát a rendületlen, a mindent feláldozó hazaszeretnek azon megszentelt oltárán, melyet a magyar képfaragás úttörője, atyamestere saját erejéből emelt a magyar szobrászművészetnek s ezzel az egyetemes magyar nemzeti művelődésnek.

Így búcsúzott, így áldozott az exaltált lelkű magyar Sappho az élet és a természet tavaszán. A nagyszécsényi várrom százados jegenyéi alatt. A fehér tisztalak lombos lugásában. Három héttel azelőtt, hogy meghasonlott, fájó szívébe gyilkos golyót röpített. Három évvel azelőtt, hogy az egykor ünnepelt Ferenczy István a rimaszombati sírkertben jeltelen sírjába dőlt. Az elemek háborgása közben. Zuhogó záporban. Zúgó viharban. Mintha a nagy természet igyekezett volna egyedül megadni a méltó végtisztességet a haza nagy fiának.

Pedig Ferenczy, az úttörő, az első magyar szobrász-művész másféle temetést, más elismerést érdemelt!

Mert hiszen ő egész életét hazájának, a magyar művelődésnek áldozta fel.

Feláldozta ifjúságának örömeit, a csendes családi boldogságot, melyet otthon a szülői házban látott és megszeretett s melyhez éppen pályájának nehéz küzdelmei miatt soha nem juthatott.

Valóban úgy járt, miként maga írja, mint az, a ki téli reggel útra indul: az éjjeli havat kellett törnie és a fuvatagokkal küzödni. Nem járt senki ez uton még ő előtte. Nem látott senkit maga mellett.

A sötét, mélységes éjből váratlanul előtörő üstökös-csillag volt, mely két évtizeden át szórta művészetének szelíd fényét, hazaszerető szívének forró sugarait az ébredező, a '48 világossága felé rohanó Magyarországra. S a midőn letűnt, annál rémesebb sötétség borult e szegény hazára.

Emelkedése, pályafutása, dicsősége és bukása szoros és elválaszthatatlan kapcsolatban volt a XIX-ik század első felében nemzeti erejének, nagyobb hivatásának öntudatára ébredt magyarságnak emelkedésével, dicsőségével és bukásával.

Az ősi iparúzó, mélyen vallásos, de művészi hagyományok nélkül szűkölködő Rimaszombat, a múlt dicsőségének emlékein álmodozó Buda, a hatalmának tetőpontján álló Bécs, s a klasszikus művészetnek fényében tündöklő Róma; majd ismét a már ébredező magyar főváros és végül megint a világ zajától félreeső, csendes rimaparti város: ezek jelölik sajtóságos pályájának, egyes változásait.

A szűkös rimaszombati lakatosműhely, a budai kezdetleges rajziskola, a bécsi acél- és ércmetsző-gyár, majd egy évig a bécsi művészeti akadémia, a római fényes szobrász-műtermek, a tabáni, Országház-utcai saját háza s legvégül ismét a Temető-patak menti favázas munkaterem: ezek voltak az ő lankadatlan, soha meg nem szűnő és mindenkor a köz javát, a magyar haza dicsőségét célzó heroszi munkásságának színhelyei.

Apja, a magyar vallására és előkelőbb mesterségére büszke rimaszombati polgár, a szegénységgel küzködő hatosztályú magyar kálvinista gimnázium, a budai **Rauschmann**; a hugenotta **Turiet**; majd **Fischer** és **Klieber**, a klasszicizmus elméleti hirdetői; és végül koruknak legünnepeltebb nagymesterei, a dán **Thorvaldsen** s az olasz **Canova**: ezek voltak tanítói.

Művészi alkotásainak stílusát, erejét és gyengeségeit: mind-mind nekik köszönheti. Nem külön-külön, hanem valamennyinek együttesen, amint jóra, szépre fogékony lelkét megragadták, csiszolták és kiművelték.

Nagyszámú műalkotásainak tárgyválasztásában, művészi felfogásában, a stílusban és idealizáló hajlamában: mindenütt korának hű kifejezője és mestereinek hű tanítványa.

Legnagyobb hatással mégis a sima, a puha, a lelkes Canova volt reá. Legsikerültebb női szoborművei: a Pásztorleányka, a *Kulcsár*-, a *Forray*-, a *Brunswick-emlékek* búsongó női alakjai és a legutolsó, a sírjából imént kikerült *Haldokló Eurydiké*: mind a világhírű Canova bájos nőalakjaira emlékeztetnek.

Hogy mestereit utól nem érhetette, ezen sincs mit cso-

dálkozunk. Rajzbeli és minden művészi előtanulmány és művészi hagyomány nélkül, úgyszólván egyszerre és váratlanul toppant be Bécsbe éremmetszőnek és Rómába

A sírból darabokban előkerült Eurydiké

szobrásznak, anélkül, hogy előbb csak egy durva követ is megfaragott volna. S emellett naponként 8-10 órán keresztül, egészen 26 éves koráig a lakatos műhelyekben dolgozott a mindennapi kenyérért!

És hogy fejlődésében alig van emelkedés? Ez is természetes. 32 éves korában tért vissza hazájába, 10 évi távollét után és itt teljesen magára hagyatva állott, mester és vetélytárs nélkül. Leereszkedő maecenasok és laikus tanácsadók között fantáziájának alkotó erejét nagyon bénította az is – miként az Eurydike mintázása közbe maga panasolja – hogy itthon úgyszólván mindent súly és méret szerinti megrendelésre kellett dolgoznia.

Hát még a magyar márvány keresésnek hosszú, keserves évei!

Teljesen önálló alkotásai: a *Pásztorleányka*, a kitűnő érmek és rézmetszetek, *Szent István vértanú* gyönyörű *oltára* az esztergomi bazilikában, a *Csokonay*-, *Kazinczy* stb. *mellszobrok*, a *Mátyás-émlék* tervei és saját életének allegóriája, a gyászos sorsú, de ma már poraiból új életre keltett Eurydike: nem közönséges művészi képességeknek élő tanúbizonyságai.

Szegény hazánknak kicsinyes korlátai között az 1830-as és 40-es években gazdag, ünnepest nagyság. Vaksötét éj után – első hajnalsugár.

Izzó magyarságával meg mindörökre tiszteltreméltó.

Ne feledjük, hogy Ferenczy eszének megszerzette tudásával, kezének öröklött ügyességével, teremtő fantáziájának szertelen lobogásával nagy és túl érzékeny.

Szívének minden dobbanásával magyar volt. És mindhaláláig csak magyar!

Kora mozgó eszméinek hű kifejezője, kőben, érben megörökítője. A korabeli magyarság vágyainak, törekvéseinek és eszményeinek megtestesítője.

Születésénél, neveltetésénél fogva pedig minden érneivel és minden gyengéivel együtt tipikus rimaszombati kálvinista polgár.

E város intelligens és munkás polgárságának véréből való vér, húsából való hús. A mi lelkünkéből kiröppent nagyratörő lélek!

Az ő elismertetése, megtiszteltetése és dicsősége: Rimaszombat egész polgárságára tisztesség és dicsőség. Az ő emlékének szentelt ünnep: az egész város ünnepe. Sőt több: az egész magyarságé!

Ferenczy immár nem csupán egy, az ő emléket kegyelettel őrző családé, s nem is a kiváló hívére méltán büszke egyháze: Ferenczy immár az egész művelt Magyarorszáé!

Azzá tette a hivatása magaslatán álló magyar kultusz-kormány, amikor gazdag művészi hagyatékát a legelső magyar szépművészeti múzeumban helyezte el, ahol a műveinek külön Ferenczy-szobát szentelt. Azzá tette, amidőn emlékere és nevére állandó művészi ösztöndíjat rendelt, azzá tette, amikor megíratta és kiadatta kitűnő monográfiáját.

És amidőn ma jeltelen sírjából immár a magyar állam

A restaurálás után

emelte díszes síremlékben pihenő hamvai előtt megjelenik a magyar kormány nagynevű képviselője, a magyar művész-, tudós-, íróvilágnak, a magyar szellemi arisztokráciának fényes serege; Gömörmegyének és szülővárosa minden kulturális és társadalmi intézetének küldöttségei,

a nagyszámú rokonság, s e város apraja-nagyja, hogy lerója a hála és kegyelet adóját a nagy szellem emléke előtt: íme úgy látjuk, úgy érezzük, hogy az elődök felszázados mulasztása pótolva van. Ferenczy nem halt meg.

Ferenczy újra él! Feltámadott, hogy az ezredéves Magyarország nagyjairól lelkesülő fantáziájának szép alkotásaival; a magyar földért, a magyar műveltségért hevülő szívének forró hazaszeretetével bevilágítson a messze jövőbe. Utat mutasson a követésre.

53 év előtti gyászos temetésén zengett az ég. Zúgott a vihar. Zuhogott a zápor. Mai örömnépén egy egész ország szíve dobban össze. Az egész modern Magyarország gyűjt búcsú áldozati tüzet az első szobrászművész emlékének fenséges imával, fenséges énekkel.

Hálás pályatársai, az apát messze túlszárnyaló fiak: a ma már a külfölddel is versenyző magyar szobrászművészek karrarai márványban örökítették meg nemes arcvonásait.

Ez a ma leleplezendő szobor és a pompásan restaurált Euridyke minden szónál szebben, beszédesebben fogja hirdetni valamennyiünknek és az ide zarándokoló idegeknek a nagy **Berzsenyi** örök ígét:

*„A derék nem fél az idők mohától,
A koporsóból kitör és eget kér,
S érdemét a jók, nemesek s jövőbe
Századok áldják!”*

*

Életre kelt újra, megszólalt ismét az egykor országos diadalokat arató, aztán ismét elnémult *Rimaszombati Dalárda*.

Az emlékbeszédet Beőthy Zsolt tartotta! Hogy milyen külső sikerrel? Elég annyit felemlítenem, hogy minden rimaszombati ember követelte ennek a gyönyörű beszédnek, e hatalmas jellemrajznak e Levelek élén közzétételét. Mindenki óhajtott újra élvezhetését. S hogy milyen e beszéd? Közreadjuk.⁹ Olvassa és élvezze szépségeit mindenki, a ki m a g y a r u l szólni, érezni, tudni és akarni kíván. E nélkül hiányos volna Ferenczy minden levele, minden írása. Olyan ez, annyira hozzátartozik Ferenczy megértéséhez, mint a **Vörösmarty** védelme,¹⁰ mellyel József öccse, a szobrász arcát a diófa és márvány kettős koporsóban 1856. július 4-én betakarta, hogy még ott is könnyebb legyen álma és szebb legyen földi elmúlása, túlvilági ébredése...

Beőthy beszéde után **Molnár Viktor**, akkori közoktatásügyi államtitkár átadta az emléket, a szobrot, az Euridykés koporsót a református egyház képviselőjének, **Czinke István** lelkésznek; s a mi nagy szónokunk méltóképpen felelt a szép beszédekre. Mindnyájunk nevében. Mindannyiunk szívéből!

Aztán a sok virág és a sok koszorú elborított mindent. Szíveinkben pedig még erősebben elmélyült nagyjaink megbecsülésének most már öntudatos szükségérzete...

Ugyanaznap délelőtt Beőthy – a mi Ferenczynek elismertetésének már jóval előbb, az egyetemi katedrán is évtizedeken át buzgó hirdetője, lelkes és hivatott méltója – felkereste városunk polgármesterét: **dr. Kovács Lászlót**, – akinek nevéhez és munkásságához fűződik Rimaszombat legújabb fellendülése – és felhívta figyelmét a **F e r e n c z y – k u l t u s z** méltó befejezésére, h á t r a h a g y o t t l e v e l e i n e k

kiadására. Ugyanekkor felkereste és látogatásával megtisztelte alulírottat, egyik örökre hálás tanítványát is. És lelkemre kötötte nemes eszméje hírlapi előkészítését és kivitelét is.

A város kultúrkötelességei iránt fogékony polgármesterünk készséggel ígérte meg a maga részéről a visszautasíthatatlan kérés és felhívás teljesítését. A kivitel előkészítését ő is reám bízta. Én pedig szíves örömmel vállaltam a megtisztelő feladatot. Ferenczynek iránt még az egyetemen Beőthy által belém oltott mély tiszteletből. Rimaszombat, ez igazi otthonommá vált város iránti erős szeretetből. És nagy mesterem iránti örök hálából.

Megindult a hírlapi előkészítés, sűrű cikkezés. Ebben is legjobb és leghívebb támogatóm: dr. Veress Samu, főgimnáziumunk kiváló igazgatója volt.

1910 tavaszán Tóth Bélával és Győry Lajossal megalapítottuk a *Gömöri Ujságot* a **Lévai Izsó** kiadásában. S megindult a nemes szellemi torna a köz javára a két sajtóorgánium között. Cikk cikket követett; sok a Ferenczy érdekében.

1910. július 6-án már sürgős beadványt nyújthattam be a városi tanácshoz, melyre **dr. Gyürky Pál** pártoló előterjesztése alapján a következő tanácsi határozat hozatott:

2966-1910. sz. határozat

„A tett javaslatokat elvileg magunkévá téve, azoknak a közgyűlés elé való vitele előtt a Ferenczy-leveleknek kiadása végett az Országos Szépművészeti Múzeum Igazgatóságát kérvény útján megkeressük, az összegyűjtésre dr. Wallentínyi Dezső főgimnáziumi tanár urat felkérjük, s a lemásolási költségek fedezésére egyelőre 100 koronát megszavazunk. Miről polgármestert helyettesítő főjegyzőt a dr. Wallentínyi Dezső kiértékelése végett is értesítjük. – Rimaszombat, 1910. július 6-án.

Jegyzette:

Dr. Gyürky Pál, s. k. vsi főjegyző“

Hivatalos megbízatást nyertem tehát a Ferenczy-levelek összegyűjtésére. Másnap már Budapesten jelentkeztem az Országos Szépművészeti Múzeumban dr. Kammerer Ernő igazgatónál, aki lekötelező szívességgel fogadott s nyomban felajánlotta az állam örök tulajdonát tevő 176 darab Ferenczy levélnek gépirásos másolatát. Majd dr. Meller Simon múzeumörhöz vezetett. A Ferenczy-irodalom legbiztosabb kútfejéhez és tudósához. Régi jó barátomhoz, aki a kiadás nehéz munkájában legtöbbet segített s akinek épen azért legnagyobb köszönettel adózom.

Az ő útbaigazításai nyomán 10 napon át átkutattam a budapesti országos közönyvtárakat és levelestárakat. De a

Magyar Tudományos Akadémia könyvtárában, a Magyar Nemzeti Múzeum Széchenyi-könyvtárában, Pestvármegye Levéltárában, a Magyar Királyi Országos Levéltárban, a Helytartósági és Nádori Levéltári Indexekben – sajnos! – mindössze sem sok adatra, még kevesebb eredeti Ferenczy-levelekre és iratra bukkantam. Felkerestem öz. Jánosdeák Andrásné úrnőt is, kérvén a még birtokában levő eredeti leveleket. De bizony – hivatkozással azok bizalmas családi s így magánérdekű tartalmára – csak figyelmes fogadtatásban és udvarias elutasításban volt részem, jóllehet unokája: **Harmatzy Loránd** min. titkár minden befolyását készséggel latba vetette kérésem javára.

Itthon Rimaszombat város levéltárában megtaláltam Ferenczy végrendeletének hivatalos másolatát **Vígh Gábor** városi pénztáros szívességével. Aztán több ízben küldtem felhívást az összes helyi és országos lapokba is a magánosoknál esetleg még rejtőző leveleknek és iratoknak a beküldése, felhasználhatása végett. De ez irányú fáradozásom teljesen meddő maradt. Nem kaptam semmit, semmit... Pedig szent meggyőződésem, hogy az egykor országosan ünnepelt szobrászunk korának valamenynyit nagyjával – megmentett leveleinek tanúsága és a bűvár **id. Farkasfalvi Imre** állítása, feljegyzései szerint is – rokonaival, sőt ismerőseivel is váltogatott egy-két levelet.

Nem Rimaszombat város nemes tanácsán, nem is az összegyűjtőn múlik tehát, hogy e kiadás – fájdalom! – nem számíthat a teljességre. Vártunk, kértünk, cikkeztünk és leveleztünk évekig!

Aztán 1911. október 24-én **Geduly Géza** gyógyszerész, bizalmas baráti kérésemre a városi képviselőtestületi közgyűlésen az ügy iránt meleg szeretettől áthatott beszédben jelentette be, hogy a Ferenczy-levelek összegyűjtése befejezettnek tekintendő s így itt az ideje, hogy a város mielőbb lerója nagy fia iránti kegyeletes háláját és teljesítse a polgármesternek országos embereknek tett ez irányú ígéretét. A képviselőtestületi közgyűlés a polgármesternek a tanács nevében és különösen **Badányi Gyula** rendőrfőkapitány és dr. Gyürky Pál főjegyző készséges támogatásával előterjesztett pártoló javaslatára e gyhan a nagy hata róza tta l, lelkes örömmel szavazta meg a kiadás költségeit.

Végre 1912. július elején megtarthattuk a nyomdai árlejtést, amelyből a régi, tisztos Rábely-cég került ki győztesen. **Id. Rábely Miklós** és fia atyafiságban is állván a művész családjával, csaknem saját árban vállalták a műszedését, nyomását, fűzését és 500 példányban borítását. A sajtó alá rendezésre, jegyzetek, név- és tárgymutató készítésre, a revízió munkájára önként ajánlottam fel kedves városom szintén sok ingyen munkát végző vezetőinek önzetlen szolgálataimat. – Elfogadták.

Íme, így láthattak a sajtó útján napvilágot a mi büszkeségünknek, a rimaszombati „gyöker”-nek ide s tova 100 év óta megírt s kegyelettel megőrzött levelei. Megfakult, de szépen olvasható, férfias kézzvonásokkal rótt s eleven lélekkel beszélő írások.

Magyar lélek szól belőlük magyar lelkekhez. Rendkívül érdekes és színes karkép ez a forrongó, felfelé törekvő nagy nemzeti reformkorból. Rég elnémult és mégis oly nagyon ismerős hangok az ő magyar nemzeti lélekből. Egy bátran, magyar kálvinista elszántsággal előretörő testvérünknek, az egykori rimaszombati diáknak és lakatos legénynek a magyar művészetért rajongva hevülő – s ma már országos emberhez illő országos síremlék alatt porladozó nagy magyar szívéből.

Rimaszombat rendezett tanácsú város közönsége kegyeletes tartozását kívánta leróni kiadatásukkal nagy fia, nagy polgára iránt. Kézirat a s forrásmunkául szánta és ajándékozó szeretettel küldi meg a művészeti, tudományos és irodalmi társulatoknak, közkönyvtáraknak, hazai magyar fő- és középiskoláinknak és szellemi életünk mindazon jeleseinek, akiket érdekel a mi Ferenczyknk sorsa, üstökösszerű pályafutása.

Fogadják oly szívesen valamennyien, amely szívesen a nemes város küldi!

*

Előljáró beszédemnek végére érven, még csupán csak azt kívánom megjegyezni, hogy – mint már említém is – kiadásunk, rajtunk kívül álló okoknál fogva, nem számít a teljességre. Hogy csupán az Országos Szépművészeti Múzeumban őrzött 176 eredeti és másolati levél és a közkönyvtárainkban feltalálható leveleket szedtem kronologikus sorrendbe. Alapul vévén minden korszakos beosztásnál dr. Meller Simon szíves beleegyezésével, kitűnő monográfiáját,¹² ahonnan a Bevezetést és az egyes korszakok művészi és életrajzi összegezését is felhasználtam. Könnyebb megértés és áttekintés végett. A lapalji jegyzetekben, az első leveleket kivéve, csak a legszükségesebb felvilágosításokra és forrásokra szorítkoztam. A könyv végére könnyebb tudományos használhatása kedvéért, tudós érdeklődők számára tájékoztatóul pontos név- és tárgymutatót készítettem. A levelek közül csupán az első 2 levelet szedtem Ferenczy eredeti helyesírásával, mert tudományos szempontból – nincs is következetes helyes írása. Annál érdekesebb és értékesebb stílusa, és a Rimententi ősmagyar barkó dialektusa, melyet mindvégig megőrzött! Végül Tóth Béla szíves közvetítésével néhány oly kép-melléklettel is kiegészítettük a könyvet, a melyeket Meller még nem használhatott fel.

Hogy bevezető beszédem kellenél hosszabbra nyúlt, szolgáljon mentségül nagy szeretetem, a mellyel munkámhoz ragaszkodtam; továbbá azon törekvésem, mellyel az áldozatkész Rimaszombat legújabbkori fejlődését, mai vezetőinek öntudatos kultúrpolitikáját s azon korszakos nagy hatást kívántam festeni, melyet szellemi életünk országos vezetőinek, íróknak, művészeknek és tudósoknak vidéki kirándulásai gyakorolnak egy kisebb vidéki központ, egy magyar végvár szellemi életének fellendülésére!

Szolgáljon mentségemül, hogy a Ferenczy-levelek kiadatásának hiteles és részletes történetét adván, egyúttal rá kívántam világítani legalább egy meleg fény-

sugárral arra az el nem vitatható, de eddig véka alá rejtett házi kincsünkre, büszke öntudatunkra, mely szerint Rimaszombat magyar polgársága és százados magyar protestáns gimnáziuma sok oly kiváló honfit szült és nevelt, akikre az egész ország büszke lehet. Így csak a nagyobbak közül az ötvösművészetnek egy **Szentpétery Józsefet**, a szobrászatnak egy **Ferenczy Istvánt**, a költészetnek egy **Tompa Mihály**, **Berecz (Perecz) Károlyt**, **Pósa Lajost**, **Kiss Józsefet**, az írók közül egy **Mikszáth Kálmánt**, **Bodon Józsefet**, **Törzs (Tirch) Kálmánt**, **Lőrinczy Györgyöt**, a tudományok **Hatvani Istvánt**, a tudós debreceni professort, **Fábry Jánost**, **Baksay Istvánt**, a **Batizfalvyakat**, a hadseregnek egy **Hazai Samut**, **Kálmán Frigyes**t. A publicisták közül **Decsy Sámuel**t, **Jekelfalussy Józsefet**, egy **Bernáth Istvánt**. Nos és itt született a nemzet csalogánya, **Blaha (Kölesi) Lujza** is! Szóval Rimaszombatnak jussa van e nemes dicsekvéshez.

És végül – jól érzett gyengéim és a késés mentségeül – rá kellett mutatnom azon száz és száz akadályra, melyek között a magamfajta vidéki tanártól, – a ki sok „*nobile officium*“-ot is szívesen visel – bizony vakmerőség komolyabb, nagyobb munkába fogni. De ismételtelen is kijelentem, hogy örömmel, lelki gyönyörűséggel dolgoztam. Hogy munkás nagymesteremmel szemben ígéretemet beválthassam. Városom legújabb örvendetes fejlődésének, elismertetésének szép kultúrpalotájához egy-két kavicsot, egy marék homokszemet összehordozhattam!

Igyekezett a legjobbat adni a Rábely-cég is. Igyekeztem én is.

Rimaszombat, 1912. július hó 21-én.

JEGYZETEK

*) Olv. Alfa (Alexander B.) „Rimaszombaton“ (sic!) cikkét a Budapesti Hírlap 1902. jún. 10. sz.-ban és a Gömör-Kishont 1902. 26. számában.

¹ A ma róla nevezett Tompa Mihály-utcában, 26. sz. Azelőtt Málé-utca volt a neve. Szülőházát pompás kivitelben (Molnár Gerő asztalos műve) a Gömörmezei Múzeum Tompa-szobájában helyezte el az akkori igazgató: Fábry János.

² Fábry János, kir. tanácsos, főgimn. tanár és igazgató; szül. 1830. júl. 31-én Losonczon. 1853-ban az osztrák ev. gimnáziummal együtt Rimaszombatba költözött, ahol az akkor létesült egyesült prot. gimnázium évkönyveiben nevének rendkívüli munkásságával halhatatlan emléket

szerezett. A város, a megye s az ország minden kulturális mozgalmában alkotó, tervező, alapító és fejlesztő-részt vett. 1854-ben a bécsi egyetemre járt. Több ízben volt igazgató és 47 évig tanár. Saját felsőbb leányiskolájával alapítóját vette a mai rimaszombati áll. polg. leányiskolának. Megteremtette a Gömörmezei Múzeumot, melynek 1907-ben bekövetkezett haláláig buzgó, lelkes igazgatója volt. 1864-ben megírta legkedvesebb tantárgyának, a növény- és állattannak legelső magyar iskolai kézi könyveit. Irodalmilag is sokoldalúlag működött (Gömörmezei virány 1867. stb.) Egész nemzedékek áldják emlékét. (Szinnyey: M. Írók. III. 51.-52. lap.)

³ Tulajdonképpen ma még névtelen. De már szépen parkírozott sétatér, melyről Mikszáth Kálmán több novellájában kedvesen emlékszik meg, mint ahol rimaszombati diákkorában, a „Nagy-Kereszt“ alatt sokat játszadozott. Az ő nevére leendő elnevezése mellett indítványt nyújtunk be többben a tanácshoz. (W)

⁴ E fűszállal kezében az ünnepi lakomán gyűjtő beszédet tartott Ferenczy kultusza mellett. (W)

⁵ Atyjához 1817. jún. 23. Olv. a 12. levélben.

⁶ Összegyűlt közel 150 K. Ebből 1910-ben Ferenczynek arcképét kívánta a polgármester a városház tanácssterme számára megfestetni H. P. festővel. De a kép egyre késik... (W)

⁷ Ferenczy Istvánnak, a szobrásznak néneje, Zsuzsanna férjhez ment Káposztás Istvánhoz; legidősebb gyermekük, Zsuzsanna, – a Ferenczy dédelgetett „Súskó“-ja – a ma is élő Jánosdeák Andrásné. (W)

⁸ E szobor Ferenczynek legjobb alkotása. Koporsójának fedelén fekszik a kígyómarasztól haldokló nymphea, aki a görög hitrege szerint a regés Orpheusz volt a felesége. Szemet vetett rá egyszer Arisztaios, a szintén mithikus pásztoristen. Előle menekülvén, a bozótban kígyóra lép, midőn már imádott urához közel ér. Megmarja. Meghal. Ő utána megy az alvilágba stb. Olv. Pecz. V. Ókori Lexikon II. 292.

⁹ L. a 31. s. köv. lapokon.

¹⁰ Széchenyi a Kelet Népében hevesen megtámadta Ferenczyt és rengeteg pénzáldozatot kívánó Mátyás-emlék terveit. Vörösmarty az Athenaeum hasábjain (1841. II. 42. sz.) hathatós védelmébe vette művésznünket. (W)

¹¹ Az Országos Szépművészeti Múzeumban eredeti kéziratban.

¹² Meller Simon: Ferenczy István Élete és Művei. Budapest. Athenaeum, 1906.*

***A Ferenczy István levelei c. könyvben megjelent írás szerkesztett változata**

Képviseletestületi határozat

Az 1913. évi május hó 20-án Rimaszombatban tartott képviselőtestületi közgyűlés jegyzőkönyvének hiteles kivonata.

2964. Kgy. sz.
1913

Dr. Wallentényi Dezső helybeli lakosnak a „Ferenczy István levelei“ című mű szétküldésével kapcsolatos intézkedésekre vonatkozó jelentését a vsi. tanács 2476 szám alatt beterjeszti.

VÉGHAJÁROZAT

Tudomásul véve azt, hogy a „Ferenczy István levelei“ című mű, – melyet városunk közönsége e nagy fia emléke iránti kegyeletből a város kötségén kiadni elhatározott, – dr. Wallentényi Dezső helybeli lakos, mint az összegyűjtésre felkért főgimnásiumi tanár által végzett szorgos munka után a sajtó alól kikerült, – a szétküldésre nézve nevezett megbízottunk által tett javaslatot elfogadjuk, s ehhez képest a műnek a jelentésben felsorolt tudományos

irodalmi és művészeti intézetek, társulatok, magánosok és a városi hatóságok részére leendő elküldését elrendeljük s a szétküldés ellenőrzésére dr. Wallentínyi Dezsőt ezennel felkérjük.–

Ugyancsak elfogadjuk azon előterjesztést is, hogy a dr. Beöthy Zsoltnak szánt egy díszkötésű példányt polgármesterünk és dr. Vallentínyi Dezső Budapesten alkalomadtán városunk közönsége nevében adják át,– s hogy a régi temetőből alakított ligetet „Mikszáth liget”-nek nevezzük el.

Végül tekintettel arra, hogy a városunk közönsége által kiadott mű máris irodalmi sikert ért el, melyet a kritika minden fentartás nélkül elismert, mely sikernek legnagyobb része azonban abban rejlik, hogy az összegyűjtésre felkért dr. Wallentínyi Dezső tanár fáradságot nem ismerve, teljes odaadással és lelkes szeretettel buzgólkodott azon, hogy az az emlék, melyet városunk nagy szülöttének állítottunk, egyaránt méltó legyen a Ferenczy István emlékéhez és ahhoz a szeretethez melylyel városunk közönsége Ferenczy István emlékének adózik,– s mert dr. Wallentínyi Dezsőnek köszönhetjük azt, hogy városunk kulturális javát újabban e művel gyarapíthattuk,– dr. Vallentínyi Dezső főgimnásiumi tanár helybeli lakosnak a „Ferenczy István levelei” című s városunk közönsége által kiadott mű összegyűjtése és megírása körül kifejtett kiváló munkásságáért őszinte elismerésünket és hálás köszönetünket nyilvánítjuk.–

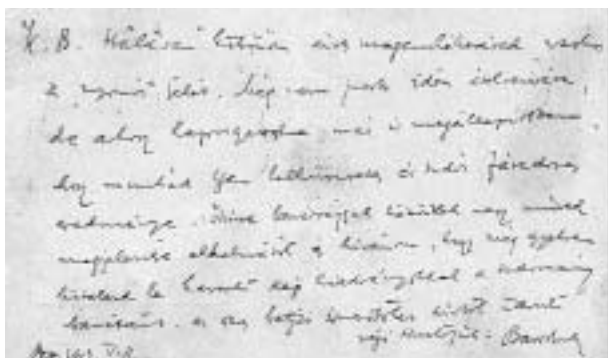
Miről dr. Wallentínyi Dezsőt jegyzőkönyvi kivonaton értesíteni rendeljük.–

Ezen véghatározatunkat közérdekű voltánál fogva közhirdetjük s a vsi tanácsot a hirdetési határidő lejártá után a szükséges intézkedések megtételére utasítjuk.

Jegyzette:
Vsi főjegyző

Visszajelzések a monográfia tiszteletpéldányának címzettjétől

Ngs. Dr. Wallentínyi Dezső
főgymn. tanár úrnak
Rimaszombat
Prot. Főgymn.

K. [edves] B. [arátom] Hálásan köszönöm szives emlékezésed vaskos és nyomós jelét. Még nem jutott időm átolvasására, de ahogy lapozgatom, már is megállapítottam, hogy munkád igen lelkiismeretes és tudós fáradozás eredménye. Őszinte barátsággal köszöntlek nagy műved megjelenése alkalmából és kívánom, hogy még gyakran kötelezd le hasonló szép kiadványokkal a tudomány barátait. Az összes batyui ismerősöket szívből üdvözli

Régi tisztelőjük:
Bar....

Bp. 1913. V. 11.

*

Igen Tisztelt Doctor Úr!
Ferenczy István leveleinek szives megküldéséért fogadjam hálás köszönetemet! Szép könyve nagyon érdekel, remélhetőleg a Budapesti Szemlébe írni fognak róla. A nyár folyamán azt hiszem személyesen is tenni fogom tiszteletemet Rimaszombatban.

Nagyságos
Dr. Wallentínyi Dezső
tanár úrnak
Rimaszombat
Gömör megye

Igen Tisztelt Doctor Úr!

Őszinte híve: Divald Kornél

*

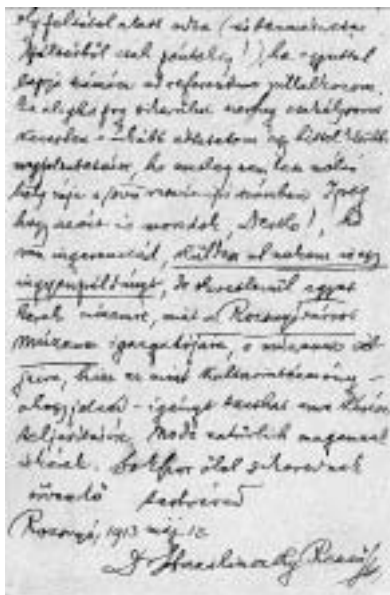

LEVELÉZŐ-LAP
1913. V. 9.
Ferenczy István leveleinek szives megküldéséért fogadjam hálás köszönetemet! Szép könyve nagyon érdekel, remélhetőleg a Budapesti Szemlébe írni fognak róla. A nyár folyamán azt hiszem személyesen is tenni fogom tiszteletemet Rimaszombatban.

1913. V. 9
Nagys.
Dr. Wallentínyi Dezső
Urnak
Rimaszombat

Ferenczy István Lev. szives megküldéséért fogadja a Nyelvtudományi Társaság őszinte köszönetét.
Szily Kálmán

*

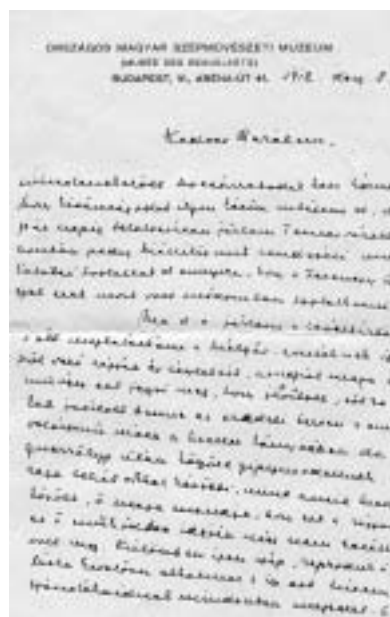
Nagyságos
Dr. Wallentínyi Dezső
főgimn. tanár Úrnak
Rimaszombat
(Gömörvármegye)

Kedves Brúder!

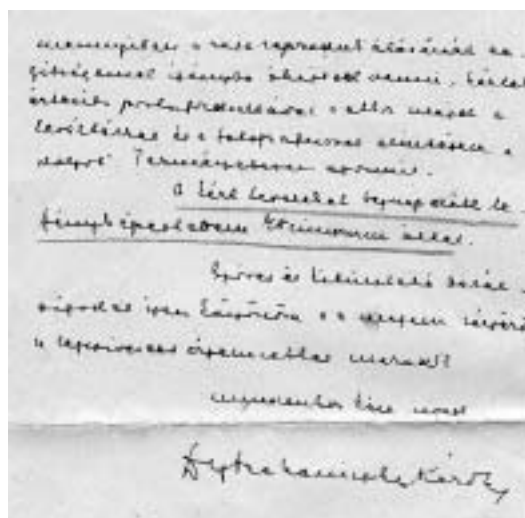
Pro primo fogadd legőszintébb örömömnek kifejezését fáradságos nagy műved: Ferenczy István levelei megjelenések. Studirozom nagy mélyen és szorgalmasan, merthogy kollegám, Pásztor Mihály, a redaktor csak oly feltétel alatt adta (és természetes féltésből csak péntekig), ha egyúttal lapja számára ad referendum vállalkozom. Ez aligha fog sikerülni szerény csekélysoros veretben s inkább áttetetem egy héttel későbbi megjelentetésre, ha esetleg nem lesz méltó hely rája a jövő vasárnapi számban. Ipeg hogy azért is mondok, Desko!, ha van ingerenciád, küldess el nekem is egy ingyenpéldányt, de okvetlenül egyet kérek címemre, mint a Rozsnyóvárosi Múzeum igazgatójára, a múzeum céljaira, hisz ez mint kulturintézmény – ahogy jelzed – igényt tarthat eme kérése teljesítésére. Node natürlich magamnak is kérek. Sokszor ölel sikerednek örvendő testvéred

Rozsnyó, 1913. máj. 12

Dr. Hazslinszky Rezső

Lyka Károly levele Wallentínyi Dezsőhöz

* Az idézett dokumentumok a Református Tudományos Gyűjtemények levéltárából származnak.

Kovács Tibor

„A“ Művész leveleit lapozgatva

Évekkel ezelőtt, az akkori Gömöri Múzeum alkalmazottjaként volt először alkalmam kézbe venni ezt a vaszkó kötetet.

Egyéves muzeológusi – munkásmozgalomtörténeti kutatás volt az akkori hivatalos szakreszortom – ténykedésem alatt (köszönve talán az akkori igazgató belátó? lezser?-liberális hozzáállásának, munkásmozgalom-történeti kutatás helyett a múzeum könyvtárában szöszmötöltem és lapozgattam. Sok hasznos dolgot a múzeum számára nem hajtottam... Utólagosan is: mea culpa... „Munkásmozgalomtörténet, itt, Gömör-Kishontban, óh!“ – gondoltam akkor.

Bár a néhai emlékü, a bársonyos forradalom helyi eszmei vezéréként és a rendszerváltás utáni – színvonalas – *Gemerské zvesti* főszerkesztőjeként is ismertté vált, s ma már egyáltalán nem emlegetett **Peter Lebovič** (ha volt valaha politológus, újságíró-főszerkesztő, helyi politikustratéga a 89 utáni Rimaszombatban, az ő volt: álljon itt a neve legalább azért, mert november 17. évfordulója alkalmából senki sem emlékezett rá) feldolgozta, valószínűleg nem a teljesség igényével, meg némi kommunista párttörténeti ideológiával a környék munkásmozgalom-történetét. Én nem.

Engem jobban vonzottak a könyvtár nagyraktárának poros kötetei, amelyek között ott volt az a Ferenczy István leveleit tartalmazó súlyos könyv, amit egy rimaszombati gimnáziumi tanár – **Dr. Wallentínyi Dezső** – gyűjtött egybe Rimaszombat rendezett tanácsú város közönségének megbízásából, amit egy rimaszombati nyomda – *Rábely Miklós és Fia Könyvnyomdája* – nyomtatott, s amely kötet egy rimaszombati, világiárt egyéniség életpályájának szubjektív tükre, s amiről alkalmam adódik most (talán húsz évvel korábbi gondolataimat is átmentve) a Gömörország főszerkesztőjének jóvoltából írni.

Gondolt vajon valaki akkor Gömörországra? Valaki biztos.

Mégis ágaskodik a kérdés: a gömöri munkásmozgalom-történet eszméje van-e nagyobb súllyal egy elképzelt regionális kultúrtörténetben vagy Ferenczy István életművének közismertsége? Vagy milyen eszme jelenti a hangsúlyt?

Vagy nem is kérdés a kérdés? Megérne egy fórumot a www.rimaszombat.eu weboldalon. Annyi minden kap ott fórumot...

*

Ferenczy István halálának 150. évfordulója volt a nyáron. A nevét viselő alapiskola – lehetőségeihez mérten – és a Csemadok regionális szervezői próbálták „közbeszéd“ tárgyává tenni Ferenczy életművét egy vetélkedő és

egy „minikonferencia“ szintjéig az eseményt. A város, melyre Ferenczy oly büszke volt távol hazájától, a város, aminek a nevét oly sokszor leírta leveleiben – lapozzunk bele a leveleket tartalmazó kötetbe! –, nos, a szülőváros posztmodern kori vezetői és kultúrkorifeusai elfeledkeztek az évfordulóról.

Országos és helyi politikai kampányok „időzónájába“ nem került be a szobrász elhalálozásának időpontja, így nem került életművének eszméje sem politikai szónoklatok – jobbára erőltetett, semmitmondó – „érvrendszerébe“. Talán így a jobb. Mert maga Ferenczy is attól óvott leginkább, hogy „...az utókor egy álorcát ne csudáljon...“

Pedig talán azt teszi.

*

Ferenczy István százada a felvilágosodás százada. A szülőváros „városias“ történelmét megszenvedte.

Szabadon gyakorolhatja hitét kálvinista és katolikus egyaránt.

Építkezés szempontjából azonban csak a főtérnek van „városias“ jellege. Közepén a katolikus templom, tőle délre a copfos-barokkos megyeháza, s a református templom.

A főtéren kívül azonban minden falusias – kis házak sorakoznak. Tompa Mihály szülőházának makettje bizonyítja a múzeumban. Amikor ő született, 1817-et írtak. Ferenczy István, a művész még nem volt húsz éves.

Ferenczyék háza még helyet adott a lakatosmester leányeinek és inasainak is.

Id. Ferenczy István a jobb módúak közé tartozott. Fiait taníttatta. Az idősebbet lakatosnak gondolta – ő is elvégezte a helybéli gimnázium hat osztályát –, s ő rendelkezett is a lakatossághoz szükséges kézügyességgel. A fiatalabb idővel a teológia doktora lett. A nagyobbik kézügyessége a rajzolásra is kiterjedt. Amikor felszabadult, elment Tállyára, Tokajba, Miskolcra, majd Budára. Budán rajzolni is tanult.

Innen már csak kis lökés kellett, hogy Bécs felé induljon. Ekkor huszonkét éves.

Élvezi a bécsi kongresszussal járó ünnepi szervezési-előkészületi mozgásokat.

De neki dolgoznia is kell. A műhelyben, ahol munkát kap, kályhák, lakatok, záruk készülnek. Neki való munka. Részleteiben megismeri Bécsset, felkeresi a városban élő rimaszombati atyafiát, **Decsy Sámuel**t, a bécsi magyar hetilap, a *Magyar Kurir* szerkesztőjét, meg a többi rimaszombati és környéki rokonát, ismerősét. Ez jellemző rá: minden levelében számon tartja „földijeit“.

A kötet első Ferenczy-levele Bécsben íródik 1814. május 13-án, s a fentiekre tájékoztatja szüleit.

Olvasunk bele a szüleinek írt levélbe – nem változtattunk Wallentínyi Dezső kötetének helyesírási elvein –, amely a vándorlás-utazás-érkezés híradása mellett tudatja a szülőkkel, hogy „*Detsi Doktor Urat is 24dik Áprilisbe fel kerestem és velem mint idegennel vagy esmerőssel vagy hogy irjam, emberséggel beszélgetett, tudakozódott azolta*

is voltam már nála egyszer és köszönteti kigyelmeteket általam“. (A név indokolja a zárójelet: Decsy Sámuel halálának is évfordulója volt idén: a 190.)

Ferenczy ezután rátér a közelebbi és távolabbi családtagok részletes üdvözlötetésére, a szülők „kezeinek csókolásával“ zárja levelét, ügyelve apró részletek, családi intimitások megemlítésére is.

Munka mellett Ferenczy rajziskolába is jár. Budán szerzett készségeit fejlesztette. Erről szüleinek nem ír, de a Sárospatakon diákoskodó öccsének – Ferenczy Józsefnek – igen. Majd egy acélmetszőhöz szegődött, s beíratkozott a bécsi Akadémiára, fémmetsző szakra. Az akadémián vasárnapi kurzusok voltak iparosok számára, oda íratkozott 1815. augusztus 16-án, de erről az augusztus 15-én szüleinek írt levélben még szintén nem ír. Öccsének is csak decemberi levelében írja meg az akadémiai tevékenységét, mintegy mellékesen megjegyezve a híradást. Öccsének említi – rokonaival, ismerőseivel ebben a levélben is foglalkozik – a szécsényi **Ferenczy Sámuel**t, **Ferenczy Teréz**, a később öngyilkos költőnő apját, aki csak négy hétig bírta Bécsben. Irja, hogy „Detsy doktor úr igen beteges és hogy jobban legyen, ahhoz semmi reménység nem lehet...“

Vizont szüleinek 1815. december 31-én, Szilveszter éjjelén „három-négy óra között“ fogalmazott levelében arról ír, hogy „... egy különös tűz vagyon még mostan is bennem, a mesterség szeretete és nagyobbra való vitele...“ Ez felfogható egyfajta önvallomásnak is a szülők felé. Többre vágyik a lakatosságánál.

Naponként két óra az akadémián, a nap többi része: munka a műhelyben, **Turiet**-nél, egy francia hugenotta család Bécsben élő leszármazottjánál, aki a Wallfishgasseban arany- és acélműgyárat alapított.

1816 januárjában kötelezi magát, hogy egy éven belül érmet metsz és azzal az akadémiai díjért pályázik. Próbálkozott Pallasz Athéné fejével és – stílszerűen, a békekonzferencia idejét élve – a béke allegóriájának domborművével. 1816 végén a Szolón-éremmel első díjat nyer. 1817. május 26-án datált levelében szüleinek boldogan írja, hogy „az isteni gondviselés után magamat talán eddig példátlan példával kimutattam és e folyó 1817-ik esztendőnek 24-ik áprilisén tartott examenünkbe én valami 8 vagy 10 kemény tallérból álló prémiumot nyertem.“ A díjosztó ünnepségen látja az Akadémia főkurátorát – a békekonzferencia vezető politikusát: **Metternich** herceget, a későbbi gyűlölt ellenforradalmárt. De ki gondolhatott még akkor 1848-ra. Egyetlen dologra gondolhatott a fiatal rimaszombati művészpalánta, arra, hogy a pályanyertes munkák között ott volt az övé is. Öccsének június 23-án írja meg az örömhírt: kiszínezve enyhe nagyképűséggel, humorizálva is az ellenfelek rovására: „... a négy bécsi fiúnak kitörölhettük a szemét...“ – egy cseh fiúval, aki második lett.

Ferenczy ez év május elsejétől rendes tagja lesz az akadémiának. Most figyel fel **Zauner**nek **József császárt** ábrázoló lovasszobrára. (Feltehetőleg olvasta **Ellmaurer**

könyvét.) Tanítói – **Klieber**, Ellmaurer –, de egyre többet figyel fel egy névre: **Antonio Canova**. Megnézi az Ágostonrendi barátok templomában Canovának a Mária Krisztina – Mária Terézia lánya – számára készített síremlékét.

Levelében már arról ábrándozik, hogy az olasz mester közelébe jusson, már a szobrászat érdekli. Mélyebb kutatást igényelne, hogy történt a „művész“ – ahogy ő nevezte magát: „képfaragó“ – lelkiületében ez a „műfajváltás“. Lakatosból acél- és éremmetsző, éremmetszőből szobrász akar lenni.

1818. május 15-én levelet ír szüleinek is, öccsének is. Mindkettőben ott a lényeg: „...én ezen holnapnak 16-án innen Róma felé fogok utazni...“ Öccsének meg is indokolja: „Kiváltképpen a bibliothékában számtalan kupferstichtet összehánytam-vetettem, úgyhogy csaknem egész Olaszország kunsztműveivel ezek által megismékedtem, melyek között legnevezetesebb a **Rafael**, **Titián**, **Anton Allegri** vagy az ő született helyéről **Corregio**, **Guido Rubens Domonichino**, **Michael Angello**, **Julius Romanus** s több mások munkái után metszetek. Ezek szinte felingerlettek, hogy én magamat egy útra bocsássam, melyet csak kevesen hagynak helybe, de én mégis megpróbálom, legalább más nemzeteket, szokásokat fogok látni, máskülönbem engem Bécsbe sem segített senki, az isteni Gondviselés gondot visel.“

Szüleit figyelmezteti, hogy „egy acélból kimetszett darabot – A béke allegóriája című érem – a Csordás Jánosra bízom, amelyet ő haza fog küldeni...“

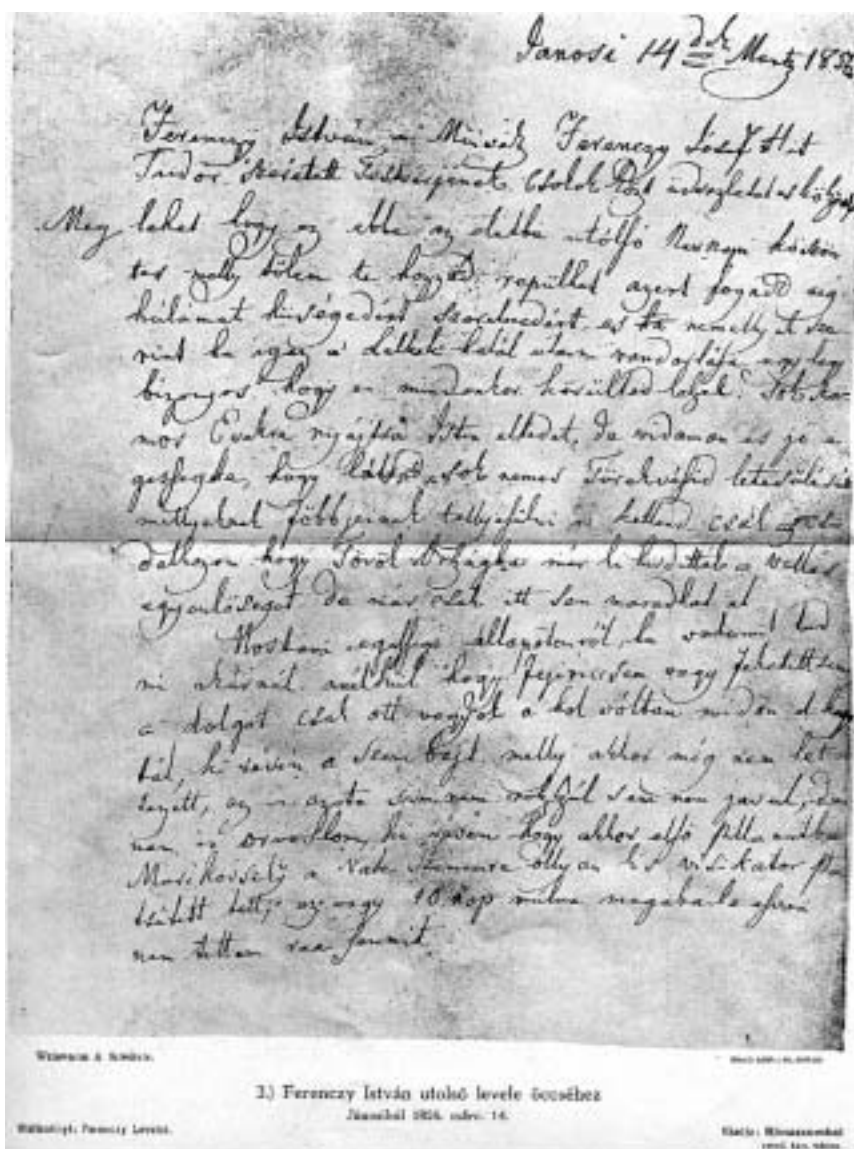
Kéri, hogy különlegesen vigyázzanak az éremre, aminek bronz másolata – Wallentínyi Dezső lábjegyzete szerint – a Gömörmegyei Múzeumban van. Vajon megvan még?

1818. május 17-én – huszonhat éves – elindult a Trieszter Strassén Trieszt felé – kelet felé akár Magyarország felé is mehetett volna –, s csak Laxenburgban pihent meg először. Baden, Müzzzuschlag, Grác után ismét pihent. Laibach, Trieszt – itt öt napot tartózkodott –, Velence, ahol megcsodálta **Verrocio Colleoni** lovasszobrát –, s Padovában pedig a Piazza del Santon **Donatello Gattamelatta** lovasszobra előtt állt.

Bologna, Ferrara, a Pó folyó (ma már ide állítólag halászni is járnak rimaszombatiak) –, Firenze.

Sírt, mikor Firenzét el kellett hagynia – írja egyik levelében. Siena, Orvieto, Viterbo, Campagna, s június 17-én Róma. Egy hónapig gyalogolt, egy hónap múlt el, míg tollat ragadott és megírta mindazt szüleinek, ami az egy hónap alatt történt. 1818. augusztus 18-án datálja első római levelét, de címet még nem írt szüleinek, ahová válaszukat küldhetnek.

Miután megszerezte Canova címét, beállított műtermébe – ezt szinte futólag említi csak november 11-én öccsének írt levelében: „...első próbám volt Canovát megkísérteni...“ Nem részletezi a találkozást, nem ír benyomásokat a találkozás mikéntjéről sem. Ebben a levélben tesz egy önvallomást, ami az olvasót is meglepi: „...én is magamban megesmervén, hogy még márványból nem dolgoztam és dolgozni sem láttam – s van egy zárójeles

betoldás a szövegben: *(bár fogásaimhoz biztam)* –, minő magabiztosság és elhivatottság, egyszersmind szerénység vagy belátás: „...de én őt mégsem biztathattam...“ Eljön Canováától, aki a dán szobrászhoz, **Thorwaldsen**hez küldi. Thorwaldsenhez is beköszönt nagy bátorsággal, ahol kapott – szinte kikönyörgött – „...egy darab márványt s pár vésőt...“ A leírás szerint modell nélkül – nem formázta gipszbe a kifaragni szándékolt alakot, ahogy azt tették a többiek Thorwaldsen műhelyében, hanem szénnel a kapott márványra rajzolta az alakokat – elkezdte azt faragni. Nyolc nap után – a levél szerint – visszhangzott a műhely: „*Evviva Ungarese!*“ Ez lett Ferenczy első szobra: Az égből lehozott Vénusz. Ekkor felfigyel rá a dániai követ, majd az osztrák követ, különösen annak felesége, **Kaunitz hercegasszony – Ungnád von Weissenwolf Franciska** hercegisasszony –, akiről a levél végén elárulja, hogy a Palazzo di Venetia-ban egy szobát „rendelt“ neki. Címet öccsének se ír, azt kéri, hogy „*Stephano Ferenczy Scultore in Roma*“ címmel írja válaszát, s azt ő majd a postán megtalálja.

A „bemutakozás“ után Ferenczy egy magyar költőt – **Csokonai Vitéz Mihályt** – mintáz meg, alabástromból, egy kis verses könyv képe alapján. A levelek olvasójának szöveget üt a fejébe: miért egy költőt, a debreceni kollégiumhoz, a felvilágosodás eszméihez kötődő költőt? Talán mert a család Debrecenből származott?

A könyv Csokonai költeményeinek bécsi magyar kiadása. Ennek első lapján ott a költő réznyomatos képe. Ez a „minta“.

A mellszobor ajándék lett *Debreceni Református Kollégium*nak.

Ismert ma már **Kazinczy** későbbi felkiáltása a szobor láttán: „...nem a Csokonai feje, de gyönyörű fej, s gyönyörűen dolgozva“. Ez a reakció is egy magyarázat lehet – a számtalan közül –, hogy miért Csokonai az első. A szépművészeti irodalmár-fejedeleme és a rimaszombati szobrász számára is Csokonai a költő, a kor költői hangjának megszólaltatója. Ezt alkotja Rómában először, amit már gipszminta után készít. Pedig Ferenczy választhatna Thorwaldsen „mintái“ közül. A római műhelyben magyar költő szobra készül, magyar szobrász vésőjével, amire felfigyelnek Rómában élő, Rómában járó magyar mágnessok is.

A napóleoni háborúk után erőre kap Európában a hazafias nemzeteszme. Nem véletlen Csokonai választása, de természetes – talán – Kazinczy reakciója is.

Wallentínyi Dezső lábjegyzetben utal – a mágnessok egyike – **Széchenyi István** és Ferenczy találkozására Thorwaldsen műhelyében. Széchenyi a találkozásról 1818. augusztus 7-én ír Naplójába: „*Ezen établissement háttérében egy ifjú magyart (Ferenctzi) talállok, ki a Csokonait mintázza: – sajnos semmi tehetsége nincsen. Magunk közt szólva, én nem hiszem, hogy magyar ember szobrásznak való volna*“.

Ferenczy Széchenyit csak 1819. január 23-ai, szüleinek írt levelében említi. Ez a szobrász – már talán mondhatjuk immár így – harmadik levele Rómából a kötet szerint, s Ferenczy aggódik, mert sem szüleitől, sem öccsétől válaszlevelet nem kapott római leveleire, sőt abban sem biztos, hogy Bécsből küldött utolsó levelét megkapták-e, de aggódik *A béke allegóriája* miatt is, de leginkább avégett, „*hogy életben vagynak-e vagy sem*“.

Ő levelében úgy írja, hogy „*mig rajta* (a Csokonain) *dolgoztam, minden látogatónak szemit magára vonta, de kiváltképp a hazafiaknak (sic!), mint ifjú gróf Széchenyi, gróf Pálffy, gróf Festetich...*“

Ferenczy nem sejt, hogy mit gondol róla – és ír róla akkor – a későbbi „legnagyobb magyar”.

Széchenyi mintha szegyezné, hogy magyar ember is művész akar lenni, és azt teszi éppen Rómában, éppen az ő szeme láttára.

József nádor viszont 350 rajnai forinttal támogatja meg további hároméves római tartózkodását. Ferenczy a haza írott levélben azt írja, hogy kis beszéddel köszönte meg a támogatást.

Állítólag Thorwaldsen elmondta Ferenczynek, hogy húsvét hétfőjén Ferenc császár meglátogatta a műtermet, és a rimaszombati szobrász iránt is érdeklődött.

Ferenczy a nádort felkereste a Palazzo Quirinale-ban, a szálláshelyén, audienciára, hogy a támogatás protokolláris formáját is megejtsék: Thorwaldsen később talán hangsúlyozta, hogy a „szponzorálás” addig és úgy működik, amíg Ferenczy Thorwaldsen műhelyében dolgozik. Rómában a Café Greco gyakori vendége. Wallentínyi Dezső még úgy tudta, hogy eredeti állapotában látható, ahol a művészek műveikkel is fizethettek.

Utána kéne nézni, hogy volt-e (van-e) a híres Café Greco falán Ferenczy rajza. Talán nem lenne stílszerű a református templom melletti kávéháznak „Café Greco” nevet adni Rimaszombatban? De ehhez kell egy kis művelődéstörténet, meg a református egyház Ferenczy-vállalása. **Meller Simon** kötetében felhívja a figyelmet Ferenczy reformátusságára Széchenyi katolikussága kapcsán.

Pár hónappal később – 1819-ben a fiatal Széchenyi ismét járt Rómában, s Canova műhelyében is – ahol talán éppen Ferenczy is ott tartózkodott – megállt. Canova kalaznak ajánlotta Ferenczyt Széchenyi számára a római múzeumokba.

A reformkor későbbi vezérpolitikáját, a későbbi közlekedési minisztert, a majdani „Hídember”-t a rimaszombati szobrász tájékoztatja a római múzeumokról két hétig. De Széchenyivel nem alakult ki olyan érdeklődő-segítő kapcsolat, mint a nádorral. Még Ferenc császár is közvetlenebb volt.

Álljunk meg egy pillanatra: Széchenyi..., a nádor..., Ferenc császár...?

Szidjuk őket vagy dicsérik történelemórán? Mindenképpen a magyar történelem formálói voltak.

S Ferenczy?

Őt **Esterházy Miklós** magával vitte Nápolyba. Ekkor látja Ferenczy Pompejit meg a többi Vezuv által elpusztított várost. És magát a Vezuvot.

Csak a „kénköves” füst akadályozta meg, hogy a kráterbe nézzen. Nápolyból levelet ír szüleinek 1820. január 16-án, ami egy művelődéstörténeti tájékoztató és leírása a tájnak. (Felolvasásra ajánlott szöveg hatodik osztályban vagy a középiskola első osztályában, amikor Róma történetének e szakasza a tárgyalta, de másnak is, a „csak úgy” rovatban.)

Levele végén a hangsúlyozott kérés: „...kevés napok múlva én visszamegyek Rómába és ott a kigyelmetek választást elvárom.” S a szokásos köszöntetése mindenkinek a levél végén. Nápolyból öccsének is ír, akinek 1820. decem-

ber 20-án datált levelében ír arról, hogy „én elkezdtem egy márványstátuát a magam számára készíteni azon név alatt: a szép mesterségek kezdete, azon monda szerint, hogy egy pásztorlány, midőn szeretője el akarván utazni, az árnyékát a homokba békarcolta, hogy eszerint a szeretőjének ábrázolja örökös emlékezetben nála maradna...”

A Szép Mesterségek Kezdeté akkor készült, amikor Thorwaldsen hosszabb időre hazájába tért. S a „Kezdet” a Pásztorlánykában öltött márványtestet.

Az ihletője talán az egyik **dAngelis**-lány. Az egyik levélben találunk utalást a családhoz fűződő kapcsolatra. Mindemellert Ferenczy szerelmi életéről nem sokat tudunk meg a levelekből, attól szemérmesebb.

1822 elején írt levelében még azt írja, hogy nincs kész, de augusztus 31-én datált és öccsének küldött levelében megírja a „csomagolást”: „*Én 13. augusztus a Pásztorlányomat (vagy a Művészség Kezdetét) elkészítvén, nem kevés bosszúval (amelyről most hallgatók) 14-dik kora hajnalán, mint minden lelkiismeret-mardosásaitól szabad ember, azon józan iteletű nyugodt lélek – bár megvetett is valakiktől, de mégis győztes vagyok – talán sirva is, csak rosszul öltözött betűkkel talpkövére ezeket iratta velem: AVX. IOS. PALAT. SEM. AVG. INI. PANN. VIND. POST BVDAM RICVP. CXXXVIII. AN. Azomba az asztalos megérkezett, még utolsó kötelességemet megtettem, a legnagyobb vigyázással magam tulajdon kezével farekeszébe békelyeztettem, kívántam szerencsés érkezést és a magyar művészen boldog derülést. Útitársul adám Csokonayt, aki őt Budáig bő fogja kísérteni és onnan Debrecenbe, mint születet földére a kollégiumba fog küldetni ezen előírással: Csokonay, a hátulsó részire FERENTZY SC. TALE. MER.*”

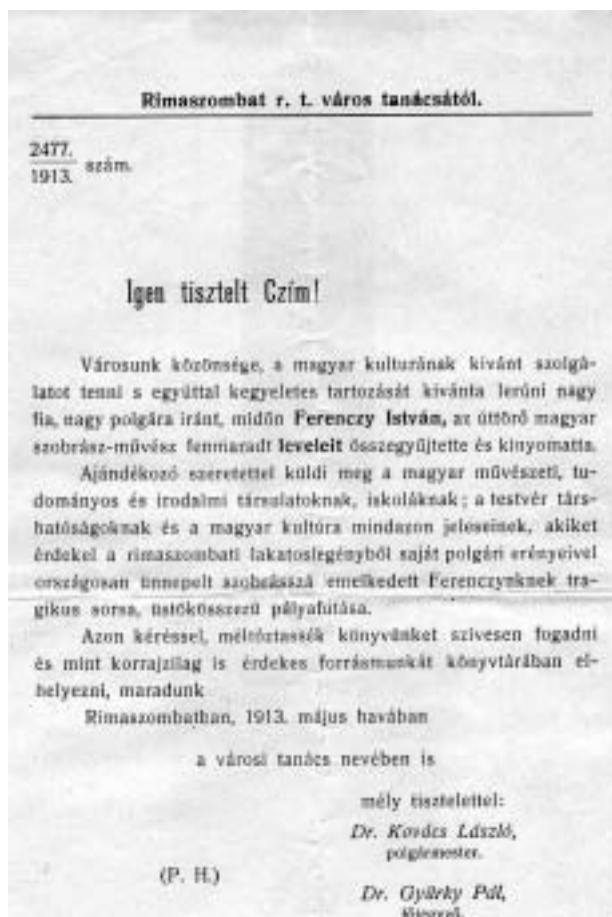
A Csokonai-szobor és a Pásztorlányka 1822. decemberében – 1822. december 20-án tudósít róla **Igaz Sámuel** a Magyar Kurir-ban – magyar földre érkezett. Ismert Kazinczy Ferenc reakciója: epigrammát ír – *Ferenczy Graphidionára* címmel az esemény alkalmából. Ferenczy válaszlevele – Wallentínyi szerint – elkallódott. De kaphatott-e az akkori Magyarországon művész nagyobb elismerést, mint Kazinczy elismerését? S a kapcsolat tartós, Ferenczy egy társaságban mozog római „tanulmányútja” után Budán és Pesten és Pozsonyban (meg Fótton stb. – a *Fóti dal* egyik ihletője lehetett) **Vörösmartyval**, **Fáy András**sal, **Bajza Józseffel**, **Toldi Ferenc**cel, **Döbrentei Gáborral** – bár vele a kapcsolat majd módosul, s talán nem Ferenczy énbeli mivolta miatt – a korabeli magyar irodalmi elittel. Ferenczynek különös vonása az irodalomhoz, az irodalmárokhöz való kötődése. De a korábban **Mátyási Józsefet** olvasgató – Matyási József: *A kis itéletnap* című versének valószínűsített hatására „álmot látó” – szobrász most már író és költőfejedelmekkel „parolázik”. A magyar szó, a magyar irodalom keresése nemcsak Bécsben, hanem Rómában is sajátja volt Ferenczynek.

Deáki Zsigmond – Esterházy káplánja – Rómában megmutatja Ferenczynek **Kisfaludy Károly** almanachját, az *Aurórát*. S Ferenczy szinte falja, szomjúhozza az „új” irodalmat is.

De Deákinak arról is beszél Ferenczy, hogy rövid haza-

látogatás után visszatér Rómába, esetleg Amerikába megy. Úgy gondolja: „*nemo propheta in patria sua...*“ Akkor még nem is sejtheti, hogy valami ez fog történni vele, de ekkor már tudja, hogy a nádor megszüntette a stipendiumot, s azt gondolja, hogy befekítették valakik őt a nádornál. S azt is gondolja, hogy a boldogulását otthon nem találja majd meg.

Erről öccsének is ír utolsó római levelében: „*És most is azt mondom: egy hazában születtem, neki fogadást tettem és fogadását megtartani egy magyartól a világ tanulja (sic!) most csak annyival biztathatlak, hogy én jó móddal még Rómában maradhatok és az Amerikába való szándékom elhalasztom, ahová való menetelemben nem a veszedelem nem tudása csalt volna meg, hanem a szükség. Jól érzettem én 10 esztendei próba után, mely keserves hazájátul, barátitól, kedves szüleitől s testvéritől, azok közt te-tőled is a talán örökös elszakadás, de másrésről egy*

tudományok után eredt embernek szükség, hogy a haza ne szolgáljon koporsóul, kivált, mikor az ő ottvaló elkorhadása nyilvánosságos volna...“.

Ferenczy István nem marad Rómában, s nem is tér vissza soha többé.

A következő életszakasz egy másik történet.

Farkasfalvi Imre

Adatok Ferenczy szobrász életéhez

A tél folyamán elhagyta a sajtót **Meller Simon**nak, az országos képtár segédőrének könyve, *Ferenczy István élete és művei*, melynek megírására azon alkalom adta meg az első impulzust, hogy a megboldogult szobrász unokahúga, özv. **Jánosdeákné** született **Káposztás Zsuzsanna** úrnő, a művész egész hagyatékát a magyar államnak ajándékozta.

Mi ezúttal csupán néhány oly adatnak a felelevenítésére és megmentésére vállalkoztunk, amelyeket az ügy érdekében elmondani szükségesnek tartottunk.

Már **idsb. Ferenczy István**t, a rimaszombati polgárt nem közönséges iparosnak kell tekintenünk, aki a maga mesterségében annyi jártasságot tanúsított, amely őt a hasonszórú lakatosok közül – nem egy emberfejjel – hanem magasabban kiemelte. Nem ártana kissé szétnézni Gömör vármegyében s a lakatos-ipar érdekében szemügyre venni azon tárgyakat, amelyek a szobrász édesatyjának a műhelyéből kerültek ki. Mi különösen két tárgyra kívánjuk felhívni az érdeklődő közönséget, az egyik a rimaszombati lakatos-céh ládája, amelyet sajtószertű zárral **idsb. Ferenczy István** remekben készített, a másik a rimaszombati év. ref. templom ajtóinak vasalása, amint ezt egykorú polgáreberektől az ötvenes években akárhányszor dicsérni hallottuk.

Meller Simon a szülőföld közállapotainak ecseteléséből véli kimagyarázni az okát annak, hogy Ferenczy a gymnasiumi tanulmányait abbahagyta s nem ment el iskoláit folytatni, mint a többi rimaszombati ifjak, Sárospatakra, Debrecenbe és nem lett tudós, nem lett pap, mint az öccse, József, hanem akit mesterségre adtak, az apja egyszerűen ott fogta a kohó és reszelőpad mellett, hogy legyen, aki halála esetére az ő kedves műszereit s ezekkel az ő cégbeli jó hírnevét örökölje.

A pályaválasztásra azon egyszerű ok adott alkalmat, hogy Ferenczy István egyik pajtásával: **Csapó Józseffel** a szérús kertek közt, a saját keze alól kikerült kerekcső ágycsukából-e, vagy kulcspuskából verebekre lövöldözött s a gyerekpajtások nem vették észre, hogy a hitközség tudós papja, **Szeőke Ferenc** tiszteletes útja arra vezet. A lövés nagyot pukkant s mivel ilyesminek aratás és cséplés idején történnie nem volt szabad, a két fiút a tanári kar maga elé idézte s Csapó Józsefet öt botütésre ítélték, Ferenczyt pedig, vagy azért, hogy a bot alá feküdni nem akart, vagy azért, mert a tiszteletes úr az édesatyjának nagy tisztelője, mondhatnók barátja volt, inkább mesterségre adták s annál fogva a humanoriákkal egészen fel kellett hagynia.

Hogy mennyire hiteles ezen adat, elég, ha annyit jegyzünk ide, hogy azt a művész gyermekkori barátja: Csapó József maga beszélte jelen sorok írójának. Kevésbé elfogadható a rimaszombatiak azon hiedelme, hogy a katonaságtól való félelemből lépett Ferenczy a művészi pályára –

bár az igazat megvallva – ebben is van valami kis része.

Mikor a szobrász meghalt, a rimaszombati főgymnasium ifjúsága, állítólag a tanárok ösztönzésére versbe foglalta a művész életpályáját s azon költemény szerint, melyet állítólag **Győry Frigyes** tanuló írt, el van mondva, hogy vándorló legény korában az útját nappal azért nem folytatta,

Mert félt mindig útjában is,
Hogy nappal elfogják:
Azok a ciframentések,
Azok a katonák.

Huszonkét éves volt, midőn 1814-ben Budáról Bécsbe ment, miután rézbe, acélba metszeni szépen megtanult s viaszból mintákat készített; de arra, hogy a császár katonája legyen, magában semmi kedvet sem érzett.

Az az adatot, hogy Ferenczy a negyvenes években az özvegy **Langné** pesti házában mily otthonos volt s az úrnő fiatalabb leányának: **Paulinának** nemcsak udvarolt, hanem azt huszonöt esztendőn keresztül még akkor is ideáljának tekintette, mikor e hölgy egy írónak: **Ábrányi Emilnek** nevére lőn, Meller Simon használta fel először, mi csak annyit tudunk Ferenczy István első szerelméről, hogy Bécsben, 1817-ben, tehát huszonöt éves korában az eszményképe a szép **Turiet Vilma** volt. 1866. október 30-án közölte ezen adatot a megboldogult szobrász testvéröccse néhai **Bodon Ábráhámmal**, Gömör vármegye másodalispánjával, amely nyomtatásban is olvasható a *Budapesti Hírlap* 1888. évi 301. számában a reformáció emlék-ünnepé alkalmából, mivel Ferenczy, hogy magát tovább képezze, a neki felajánlott hölgy kezéről lemondott s mint vőfény s a Turiet család barátja, saját karján vezette Vilmáskát a templomba november 31-én Bécsben s a díszes esküvő után pedig újra kezébe vette a vándorbotot s elutazott Olaszország kék ege alá.

A Budapesti Hírlap f. é. március 7-iki száma némi szemrehányással említi fel, hogy Ferenczy nem fejthet ki a **Canova** és **Thorwaldsen** mesterek ellentétes egyénisége miatt egész pompás talentumát, amiben a hazai állapotok mostohaságának is része volt. Ez tény. Azonban e helyen nem szabad elfelejtenünk, hogy itt annyi adat nyomul előtérbe s a lélektani motívumok gondos mérlegelése nemcsak a kezdő író tollat teszi ki erős megpróbáltatásnak, hanem a legprofesszionatusabb műtörténészet is.

Ferenczy István a Csokonai mellszobrát még 1822-ben készítette s a következő év tavaszán küldte haza, s miután azt **Kemery Mikó Mihály** debreceni Senator a város alkalmatosságán hazaszállította, az ünnepélyes leleplezést Debrecenben 1823. március 11-én tartották meg. Meller Simon ezt a művész budai megtelepülése idejében közli, mikor Ferenczy itthon geológiai tanulmányokkal s kőfaragó, kőfejtő munkálatokkal volt igénybe véve.

Ferenczynek a tiszolci, csetneki, a szászkaizai és ruszka-bányai márványtelepek feltárása sokkal több időbe és fáradságba került, mintsem azt a mai kor embere el tudná képzelni. Pozitív adatunk van reá, hogy még 1892. február

28-án is számon kérte a magyar geológiai intézet a Ferenczy életrajzában ismertetőitől azt az adatot, hogy honnan tudják azt, miszerint a szobrász csakugyan használt volna dognácskai követ, s melyik szobra készült ide való fehér márványból?

Magyarország az ő korában szobrászokban vajmi szegény volt. **Dunaiszky László** volt az egyetlen, akinek hírnevét ismerték s aki **Casagrande** mellett meg tudott élni. A szintén rimaszombati **Halász László** eltűnt a műtörténelem színteréről, anélkül, hogy csak némi dicsőségre is vergődhetett volna, kinek műtermét a hatvanas években a régi Beleznay-kert ősz-utcai oldalán többször felkerestük, ahol barátjával: **Kuglerrel** együtt testvéri egyetértésben megfértek és dolgoztak.

Tanítványai közül **Faragó (Neuschl) Józsefet** és **Hallgass Mátyást**, azért-e, mert nem volt tehetségük, vagy hogy Ferenczynek magának is nehéz volt a sorsa, csakhamar elutasította, az előbbi 1839-ben bizonyos **Birkés Endre** uradalmi gazdatiszt ajánlotta hírlap útján **Simoncsits János** alispánnak, az utóbbit **Farkas Remete Pál** hozta szóba az *Athenaeum* 1840. évi január 30-iki számában. E fiatal emberekről Meller Simon meg nem emlékezett, annál inkább megemlékezett **Izsó Miklósról**, akit, mint okmány által bebizonyított dolog, csakugyan tanított Ferenczy.

Izsó Miklóst e sorok írója azóta ismerte, hogy **Jakovetz Antal** rimaszombati kőfaragótelepén az épületköveket nagyorgolta. Ott állott ez a telep akkor, ahol ma a zsidótemplom épült, az ágost. h. ev. templom szomszédságában, s a pirosarcú, szókefűrtű ifjút, volt guerilla-tisztet, mintha most is látnók, amint a deszkabódé bejárata előtt szeméit törülgetné abban a félelemben, hogy a katonauralom elővezeteti. Ez a kezdő művész lett később a híres **Búsuló juhász** megalkotója. Rövid néhány hónapot töltött Rimaszombatban s elment a városból anélkül, hogy valami sokat emlegették volna.

Ferenczy István budai műtermét **Törs Kálmán** írta le valahol a hatvanas években, de hogy melyik lapban, hamarjában nem tudjuk megmondani.

Hogy a *Szózat* költője a Ferenczy István főthi szölejjében szavalta a híres főthi dalt – köztudomású. **Vörösmartyt** sokat nógatták, hogy írna már egy a „Geselliges Lied“ nevű műfajhoz tartozó verset, s az 1842-ben megszületett, mikor fölötte előbb véleményt mondott **Deák Ferenc** is, s vele október 5-én kedves meglepetést szerzett a költő.

Ferenczy 1847-ben dobta vésőit a Dunába s önmagával teljesen meghasonlott, mikor szülővárosába visszament lakni. **Fáy András** megemlékezik a művész naplójáról is, amelyet magával vitt s midőn a váci Naszál tetején felkapaszkodtak a lovai, ő, vagy azért, hogy elzsibbadt tagjait mozgásba hozza, no meg, hogy a lovak terhet megkönnyítse, a kocsi mellett haladt s nem vette észre, mikor a jegyzetei a kocsi derekából kicsúsztak.

Mily érdekes volna, ha valaki ezeket a naplójegyzeteket az özvegy **Jánosdeák Andrásné** úrnő által ajándékozott gyűjtemény számára valamikor előadná!

A Budapesti Hírlap f. é. március 7-iki száma nem veszi

jó néven, hogy Meller Simon a művészt magát a maga faragatlan, nagyon is közvetlen, nem irodalmi nyelvén egész lapokon keresztül beszélteti. Való igaz, hogy a szobrász hivatásos író nem volt, azonban tessék elolvasni az ő apológiáját. Az Athenaeum 1840. évi november 8-iki 38. számában, amely ezen cím alatt jelent meg: *Tőlem is egy szó a sok szóra*, melylyel támadóinak felelt, ez olyan írói mű, amely akkor bármely neves férfiúnak is díszére vált volna. Úgy hallottuk, hogy az öccsének: Ferenczy Józsefnek a tollából került ki, vagy hogy az is segített neki a védőirat kidolgozása körül.

Ferenczy István, aki egykor igen kedvelt tagja volt a pesti írói körnek, rendes látogatója a Lakatos utcai Csiga vendéglőnek, a **Fáy András** Kalap-utcai házának stb., mikor szülőföldjén meglepedett, szörnyen nélkülözte a művelt emberek őszinte barátságát. Az, úgyszólván egyedül az szerzett neki kellemes szórakozást az érzékeny s finom lelkületű művésznek, hogy kijárogatott a **Szathmáry-Király** családhoz, ahol ref. papok, vidéki földbirtokosok, tanárok fordultak meg.

Gyalogszerrel olykor-olykor kijárt a szabadkai pusztá korcsmájába, ahonnan egy félmesszely bor elfogyasztása után a kőhíd mellett letért a gyalogösvényre s a réten közelítette meg a várost. Egy ilyen alkalommal szólította meg e sorok íróját is, legvalószínűbben az 1856. év tavaszán, midőn a **Pepita d'Oliva** nevű táncosnő a pesti nemzeti színházban spanyol táncokat mutatott be s castagnettekkel verte táncához az ütemeket. Ezek a csattogófácskák az egész országban elterjedtek s e sorok írójától mosolyogva kérdezte, hogy hogyan kell azzal dobolni, hogy kell kiverni a dallamosabb ütemeket s mikor azt saját állítása szerint nem bírta elsajátítani, elkezdte az ő külföldi tapasztalatait mesélni s most az az ősz ember, aki egy félszázad előtt odaadó szeretettel és a legmélyebb tisztelettel emlékezett mindig a hazai szobrászat első úttörőjéről, akkor, mint gyermek, kipirult arccal sietett az édes anyja ölébe s diadallal mesélte el a hallott dolgokat **VII. Pius** római pápa udvaráról, a Szent Péter templomának kincseiről s több efféléket.

A köznép egyszerűen csak „Múza Pestá“-nak csúfolta a szobrászt; de ezt tulajdonképpen nem az szégyenlette, akiről mondván volt, hanem aki a száján kiejtette.

El volt felőle terjedve az a hír, hogy nagyon okos ember, sokat tapasztalt és hogy még az állatok nyelvét is érti, a reformátusok pláne azzal gyanúsították, hogy a pápával való barátsága gyanús; ő neki okvetlen ki kellett térni a pápista vallásra, amit az bizonyított legjobban, hogy 1847 óta, csaknem tíz éven keresztül nem látták, hogy az Úr asztalához járult volna.

Hogy a szabadságharc leveretése után a nép Rimaszombat városa egyik megmentőjének tekintette, igen természetes; mert tagja volt annak a küldöttségnek, amely, **Káposztás József** város bírása, **Dapsy Vilmos**, **Katinzky Gusztáv** tanító s a három hitfelekezet papjaiból állott s a tolmácsnak neki kellett lennie, hogy magát a küldöttség a muszka tábornok előtt megértesse. Ezen szerepet igen szépen és érdekesen megírta **Konyha József** a

Gömör-Kishont című újság 1875. évi március 14-én és következő számaiban.

Ferenczy István halála előtt végrendeletet is készített, amelyet hasonlóképpen Törs Kálmán tett közzé valamely színházi újság tárcájában, bár arra viszont nem emlékezünk, hogy azon adat benne volna, amit Meller Simon állít, hogy az Athenaeum azon számát tegyék a koporsójába, melyben Vörösmarty az ő védelmére kelt.

A jeles ember egy Korompán kapott sérv következtében, Rimaszombatban halt meg 1856-ban, július 4-én. Temetése a reá következő vasárnap délután ment végbe, az eső erősen zuhogott s a koporsóját ugyanabba a sírba bocsátották le, amelyben édes atya hamvai porladoztak. Életrajzát a szintén rimaszombati **Berecz Károly** 1859-ben, a *Vasárnapi Újság*-ban tette közzé, s egyúttal mellékelte a Hertel által fára metszett Latkóczy-féle arcképet, amelyről, úgy látszik, Meller Simon tudomással nem bírt. Berecz adatait otthon, Rimaszombatban szerezte be.

Unokatestvérének: Ferenczy Samunak a szobrászra vonatkozó adatait a hatvanas években Nagyszécsényből a mai nap is élő **Concilia Emil** közölte e sorok írójával; de azok aligha kerülnek elő, mert fájdalom, az 1875-iki budai árvíz alkalmával egészen tönkrementek, vagy talán teljesen elvesztek.

Ferenczy Józsefnek, a kassai ref. lelkésznek Bodon Ábrahámhoz intézett levelét – ha emlékezetünk nem csal, kivonatban közölte a Gömör Kishont című újság.

Ferenczy éppen most ötven esztendeje, hogy a sírban nyugszik – mint Fáy András írja: a „*sírban, hol a szentvedélyek pihennek, hol béke uralkodik.*“

Ferenczy annyi tört reménnyel szállt sírjába, hogy Magyarországból akkor a szobrászat jövője felé egy sugárka sem mosolygott, ha szelleme ma feltámadna, látná a nagy elváltozást, látná a nagy haladást s érezné a jövőt, azon boldogító tudattal lépne az enyészet országába vissza, hogy nem élt hiába.*

***Eredetileg megjelent a Művészet című folyóiratban (1906). Szerkesztett változat.**

A művész idős korában

Szerződés.

mely egyfelől az államkincstár nevében dr. Téry Gábor is, mint az Orsz. Magy. Szépművészeti Múzeum igazgató-helyettese, másfelől pedig örv. Sándy Gyuláné és örv. Harmatzy Béláné úrnő között a mai napon az 1914. évi február hó 21-én kelt 27999 számú, vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszteri leiratban nyert felhatalomzás alapján az alábbi feltételek mellett kötöttek.

1. §.

Örv. Sándy Gyuláné szül. Jánosdeák Paulin és örv. Harmatzy Béláné szül. Jánosdeák Júlia budapesti lakosok, mint eladó, örök áron eladják a Magyar Királyi Államkincstárnak a kiválólagos tulajdonukat képező és az ezen szerződéshez fűzött jegyzékben részletesen, egyenként felsorolt 80, azaz Nyolcvan darabból álló plasztikai gyűjteményt az Orsz. Magy. Szépművészeti Múzeum részére, — a Magyar Királyi Államkincstár, mint vevő képviselőjeként pedig dr. Téry Gábor udv. tanácsos, az Orsz. Magy. Szépművészeti Múzeum k. igazgatója, a fentnevezett eladótól kiválólagos tulajdonjoggal örök áron megveszi az Orsz. Magy. Szépművészeti Múzeum részére a fentebb említett plasztikai gyűjteményt 215,000.-, azaz: Kettőszázötvenötezer korona vételárért a következő feltételek mellett:

*

Kelt Budapesten, 1914. évi márczius hó 29. napján.

Örv. Sándy Gyuláné
és Jánosdeák Paulin
mint eladó.

Örv. Harmatzy Béláné
szül. Jánosdeák Júlia
mint eladó.

Dr. Téry Gábor
mint vevő.

Dr. Téry Gábor
udv. tanácsos
tanul.

II. Gömöri Országnapok

A II. Gömöri Országnapok a Bartók-jubilum jegyében zajlottak.

Az első rendezvényére november 24-én, pénteken ke-

Bartók Béla • A. Tóth Sándor rajza

rült sor. Délután 14.00 órakor nyílt meg Rimaszombatban, a *Tompa Mihály Református Gimnázium* emeleti aulájában a *Bartók Béla nyomában* c. kiállítás. Ezen **Móser Zoltán** fotóművész felvételeit tekinthették meg az érdeklődők. A művész azokat a tájakat, falvakat, közösségeket mutatta be felvételein, ahol nagy zeneszerzőnk is megfordult.

Móser Zoltán kiállításának megnyitása • Gecse Attila felvétele

Az Országnapokkal párhuzamosan zajlott Rimaszombatban az *V. Bartók Béla Zenei Találkozó*. Ennek szervezői a *Csemadok Országos Tanácsa*, a *Szlovákiai Magyar Zenebarátok Társasága* és a *Csemadok Rimaszombati Területi Választmánya* voltak.

A kiállítás megnyitását követően kezdődött meg a *Bartók Béla zenei üzenete* c. szakmai tanácskozás a díszteremben. Ezen **Csehi Ágota** (*Konstantin Filozófus Egyetem, Nyitra*), **Dombi Erzsébet** (*Szegedi Tudományegyetem*), **Csüllög Judit**, **Kis Katalin**, **Várady Krisztina** (*Eszterházy Károly Főiskola, Eger*) valamint **Radics Éva**

(*Gráci Zeneművészeti Egyetem*) elemezte Bartók művészetét. Este a Művelődési Ház színháztermében az ún. „*Fiatal Tehetségek Pódiuma*” keretében Bartók-műveket hallhattunk.

Az avatóünnepély • Gecse Attila felvétele

Másnap, azaz november 25-én, szombaton délután 14.00 órakor került sor a **Bartusz György**, Kassán élő szobrászművész által tervezett és kivitelezett kéknyelvű

A felavatott emléktábla • Gecse Attila felvétele

emléktáblának az ünnepélyes leleplezésére az egykori Három Rózsa, később Tatra szálló főtéri homlokzatán. Az emléktábla arra a koncertre utal, amelyet Bartók 1924. március 29-én tartott a szálló emeleti dísztermében. De

A Háj folklórcsoport tagjai • Gecse Attila felvétele

emlékeztet ez a tábla a rimaszombati születésű **Pásztory Ditta** zongoraművészre, Bartók második feleségére is. Az avatóünnepségen fellépett **Gyürke Etelka** népdalénekes és a *Háj folklórcsoport* tagjai, akik szlovák népdalokat adtak elő.

Gyürke Etelka és fia • Gecse Attila felvétele

Az emléktáblát **Antal Mátyás**, a *Nemzeti Énekkar* karigazgatója leplezte le, akinek az édesanyja kisgyerekként maga is szerepelt ama bizonyos Bartók-koncerten.

Ličková Péter • Gecse Attila felvétele

Este 19.00 órától ünnepi emlékkoncert volt a Művelődési Házban. Elsőnek **Ličková Péter** mutatta be *Hommage a' Bartók-Pásztory* című, erre az alkalomra komponált művét. Utána adták át a díjakat az „*Utam Bartókhoz*” c. középiskolás zenei vetélkedő győzteseinek.

Földvári Gergely • Gecse Attila felvétele

Ezt követően lépett a pódiumra **Földvári Gergely** zongoraművész (Budapest).

A szólóest egyaránt tisztelgett Bartók Béla zeneszerzői, zongoraművészi, zenetudósi és zenepedagógiai munkássága előtt: a Bartók-szerzemények (*Allegro Barbaro, Gyermekeknek, Népdal, Tíz könnyű zongoradarab*), **J. S. Bach** és **W. A. Mozart** közreadások mellett a koncerten felcsendültek egyes Bartók ihlette **Chick Corea**-, **Dave Brubeck**- és **Paul Desmond**-darabok is. A hangverseny ősbemutatóknak is otthont adott: Földvári Gergely népdalrögtönzései (*Rimaszombati rögtönzések Bartók Béla emlékére, Rimaszombati rögtönzések Pásztory Ditta emlékére, Vis Major zongorára*) és *Pillangók* c. zongorapedagógiai sorozatának egyik darabja (*Capriccio spagnolo*) egyaránt szerepeltek a programban. Kedves színfoltja volt az estnek gyermek-művésztsára fellépése.

*

November 26-án, vasárnap 10.00 órakor a helyi köztetetőben gyülekeztek az érdeklődők, ahol megkoszo-

Pásztoryék sírjánál • Gecse Attila felvétele

rúzták Pásztory Ditta szüleinek a sírját.

Ezt követően – Bartók nyomában – autóbusszon és gépkocsikon ellátogattak a híres Gerlice-pusztára (illetve már csak a helyére), hogy találkozhassanak a *Génius loci*-val. Arra a helyre, ahol Bartók Béla először találkozott a magyar és szlovák népdallal. Jó volt megtapasztalni azt, hogy milyen nagyszámban érdeklődtek az esemény iránt.

Gerlice pusztán • Gecse Attila felvétele

Innen – ismét csak Bartók Béla nyomdokain – a ratkói Turóc-völgyön át Sajógömörre folytatták az utat

*

A szeretetlakomát követően került sor tavaly megalakult virtuális országunk, Gömörország-Gemersko-Gömörland emlékművének a felavatására. A tavaly megkezdett gyakorlatnak megfelelően a rendezvény két nyelven zajlott.

Az avatóünnepséget **Bodnár Mónika** vezette, aki köszöntötte a megjelent honpolgárokat, vendégeket. Külön is üdvözölte a II. Gömöri Országnapok eseménysorozatának támogatóit, a *Nemzeti Civil Alapprogram*, a *Szlovák Köztársaság Kulturális Minisztériuma*, a *Gömör-Tornai Alapítvány*, az *Illyés Közalapítvány* és az *Agrárius kft.* képviselőit, továbbá a rendezvényt önzetlenül támogató **ifj. Csobó István** mérnök urat, **id. Csobó István** urat.

Az ország himnuszának elhangzása után **Koncz Károly György**, Radnóti-díjas előadóművész adta elő **Ady Endre Föl-földobott kő** c. versét.

Őt követően **Zsíros Gábor**, Gömörország Ideiglenes Bizottságának tagja, Sajógömör polgármestere köszöntötte a megjelenteket. (Köszöntője az Agóra rovatban olvasható.)

Az emlékművet annak alkotói, a Magyar Örökség-díjas **Ulman István** várhosszúréti fafaragó, **Baffi Lajos** krasznahorkaváraljai fafaragó és **László Ottó**, Hanván élő kovács-iparművész, valamint **B. Kovács István** leplezte le, majd **Rusznay Dezső**, a sajógömöri evangélikus gyülekezet lelkésze áldotta meg.

Ünnepi avatóbeszédet **Balázs István** mondott, aki az alakuló országgyűlésen országunk védnökét, Mátyás királyt jelenítette meg. (Beszéde Vezércikként olvasható.)

Az emlékművet Bodnár Mónika mutatta be:

Az alapját egy lábon kiszáradt kocsányos tölgy képezi, amely egykoron a Gömör-Tornai Karszt éke volt. Az egykori Gömör és Kis-Hont vármegyét jelképezi. A fatörzsre vadszőlő-indák futnak fel, fonják be azt. Ez egyrészt a szőlőművelés helyi hagyományaira, másrészt Mátyás király ezzel kapcsolatos egykori látogatására utal. A fára erősített címerek országunk jelképes fővárosának, Sajógömörnek, az egykori Gömör vármegyének, a Kis-Honti Kerületnek állítanak emléket, s ott látható virtuális országunk jelképe is.

A fából sarjadó hajtás az élet folytonosságát hivatott kifejezni. Azt, hogy Gömör és Kis-Hont mint vármegye ugyan a múlté, de lakói itt vannak. Úgy, ahogy azt a Szózat szavaival Vörösmarty mondja: „*megfogyva bár, de törve nem, él nemzet e hazán!*” Egy tiszolci származású jeles szlovák esszéista egykoron ezt a címet írta egyik esszéje fölé: „*Itt nemzet él!*” Mi, mindkét idézetet szem előtt tartva azt mondjuk, egyben titeket is arra kérünk és intünk, hogy a múlt tanulságaként ezt valljátok: „*Itt nemzetek élnek*”. Élnek és élni akarnak – de nem a másik rovására, hanem a kölcsönösség, a kölcsönös egymásrautaltság jegyében.

Ez az emlékmű anyagaiban is emlékeztessen bennünket hazánkra, Gömörországra. A kő, fa, vas és agyag hazá-

jára. Azokból a nyersanyagokból építették ugyanis alkotói, amelyeknek köszönhetően országunk népe élt és boldogult évszázadokon át. Emlékeztessen ez az emlékmű bennünket a múltra, s adjon reményt a jövőbe!

*

A II. Gömöri Országnapok programja a művelődési házban folytatódott.

A megjelentek megtekinthették **Pécsi L. Dániel** kiállítását, amely (**Móser Zoltán** kiállításával egyezően) a *Bartók Béla nyomában* címet viselte. Azon települések, egyházi intézmények, világi szervezetek (általa tervezett) jel-

Pécsi L. Dániel kiállításának részlete • Gecse Attila felvétele

képeit állította ki, amelyek Bartók életével, tevékenységével kapcsolatban voltak, illetve vannak.

Az országgyűlést **Hizsnyan Géza** vezette.

A résztvevők egyperces néma csennel adóztak az idén elhunyt **Tökölly Gábor** emlékének.

Az I. (alakuló) országgyűlés óta történelekről B. Kovács István számolt be, s egyben felvázolta az előttünk álló feladatokat is. Mátyás király képviselőtében szót kért és

Balázs István felszólalás közben. Mellette Zsíros Gábor és Koncz Károly György • Gecse Attila felvétele

kapott **Balázs István** is, aki rámutatott arra, hogy országunk – amint ezt az induláskor kihangsúlyoztuk – civil kezdeményezés és hangsúlyozottan távol kívánja magát tartani a pártpolitikától. (Ezzel kapcsolatos javaslatai az Agóra rovatban olvashatók.)

Az emlékmű teleplezésén. Balról: Szászi Zoltán, Hizsnyan Géza, Ličková Péter, Koncz Károly György, Pécsi L. Dániel, Zsíros Gábor, Balázs István, Bodnár Mónika, B. Kovács István, Rusznyák Dezső, Ulman István, Baffi Lajos, László Ottó, Badin Ádám

● *Gecse Attila felvétele*

Az emlékmű megkoszorúzása. Balról: Hizsnyan Géza, Zsíros Gábor, Balázs István, B. Kovács István, Bodnár Mónika

● *Gecse Attila felvétele*

Koncz Károly György Ady Endre Föl-földobott kő c. versét adja elő. Mögötte (balról jobbra): Balázs István, Bodnár Mónika, B. Kovács István, Rusznyák Dezső, Ulman István, Baffi Lajos, László Ottó

● *Gecse Attila felvétele*

Az avatóünnepségen megjelentek ● *Gecse Attila felvétele*

Ezt követően vették át a díszpolgárságot tanúsító oklevelet **Pécsi L. Dániel** és **Ličko Péter**, akiket még az alakuló országgyűlés választott díszpolgárrá.

Pécsi L. Dániel átadja az '56-os emlékérmét • Gecse Attila felvétele

A most induló *Új Hegyvidék* c. folyóiratot annak szerkesztői mutatták be.

Korpa Tamás az *Új Hegyvidék* c. folyóirat bemutatásán
• Gecse Attila felvétele

Az ünnepi közgyűlés keretében adták át idén is a *Fábry János-díjakat* a „Gömörország-Gemersko-Gömörland érdekében” végzett tevékenység elismeréseként.

A *Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület* elnöksége 2006-ban három személyt érdemesített a díjra.

Edita Kušnierová művészettörténész „az épített örökség kutatása és megmentése terén végzett sokoldalú tevékenységéért” kapta a díjat. A kitüntetettet B. Kovács István méltatta.

Mács József író „kivált a tájhaza irodalmi feldolgozása terén kifejtett tevékenységéért” részesült a díjban. A laudációt Szászi Zoltán tartotta.

Takács András koreográfusnak „kivált a táncművészet feltárása és bemutatása terén végzett tevékenységéért” adományozták a díjat. Életrajzát Bodnár Mónika értékelte.

A díjátadáson közreműködött **Gyürke Etelka** népdalénekes.

(A laudációk a *Köszöntünk, hű társ* c. rovatban olvashatók.)

Balassa Zoltán

Egy év

a Rákóczi-jubileum jegyében

A kassai Szent Erzsébet székesegyház északi kapujának keleti oldalán 1938. július 24-én leplezték le **II. Rákóczi Ferenc** emlékművét. A fejedelem bronzba öntött domborműve mellett latin nyelvű felirat olvasható: „*Ennek az ősi székesegyháznak a sírboltjában nyugszanak az Urban II. Rákóczi Ferenc fejedelemnek, édesanyjának, Zrínyi Ilonának, fiának, Józsefnek és három hűséges társának a csontjai, akiket, kegyetlen balsors által rájuk mért két évszázados hontalanság után a halás utókor a hosszú száműzetés földjéről kegyeletteljesen visszahozott, és 1906. október 29-én a legfényesebb temetési pompával, szent áhítattal és méltó módon ebben a megszentelt sírboltban helyezett el csendes nyugalomra. Állj meg vándor és tiszteld a nagy hősök tetteit és dicső emléket!*”¹

Ekkor vitték Késmárkra **gr. Thököly Imre** földi maradványait is, akinek sírboltja csak 1909-ben készült el. Őt akkor helyezték örök nyugalomra.²

Az ünnepségsorozat előkészítésére Kassa időben fölkészült, mely Borsiban, a fejedelem szülőhelyén kezdődött idén március 26-án, Rákóczi születésének 330. évfordulója alkalmából.³ Ott a koszorúzás Rákóczi mellszobránál zajlott – **Mayer Ede** hányatott sorsú alkotásánál, melyet 1907-ben eredetileg Zólyom főterén leplezték le és 1969-ben került mai helyére – a kerület és más hivatalosságok jelenlétében.

Csak Kassán nagyjából harminc ünnepi rendezvényt tartottak. Nagyjából tucatnyi kiadvány jelent meg. Még a múlt év végén naptárt adtak ki, mely az újratemetés fényképeivel és emlékeivel volt illusztrálva. Képeslapok, emlékérmék és egyéb emléktárgyak vásárlására nyílt mód. Rákóczi témájú játékfilmeket vetítettek a *Thália Színház Márai Stúdiójában* október 14. és 20. között. Számos alkalommal sor került városnéző sétákra, melyek a kuruc korhoz és Rákóczihoz kötődő épületek és kiállítások bemutatását tekintette fő feladatának. Több alkalommal levetítették a 100 évvel ezelőtt készült filmet is.

Kassán a Rákóczi-szobor leleplezése jelentette az első jelentősebb ünnepélyt. Eredetileg március 5-ére tervezték, szerencsére azonban az időpontot megváltoztatták, hiszen ez a nap „a gyászos emlékezetű kassai kormányprogram” kihirdetésének évfordulója (1945), „mely a *Lebensraum tébolyának klinikai tüneteit mutatja*” (**Illyés Gyula**). Erre április 3-án, hétfőn került sor. A szobrot két nappal korábban állították föl a Hóhér-bástya udvarán, a fejedelem ebédlőháza előtt, melynek berendezését és épületelemeit 1905-ben szállították Kassára és 1939–43 között építették meg. Maga a 235 cm magas bronzszobor egy 6 tonna súlyú szürke braziliai gránitszklán áll. Rajta Európa térképe Rákóczi élete főbb állomásainak feltüntetésével. A szobor alkotója **Györfi Sándor**, karcagi, Munkácsy-díjas szobrászművész. A műalkotást a magyar állam ajándékozta Kassának. Rákóczi rodostói (tekir-dagi) ebédlőházában a fejedelem emlékműzeuma található, melyet csak 1991-ben nyitottak meg. Itt

tekinthető meg a száz évvel készült film is, melyet **Körmeny-Ékes Lajos** (1876–1930 után) városi tanácsnok készített **Zitkovszky Béla** közreműködésével.

II. Rákóczi Ferenc szobra Kassán, a Rodostói-ház mellett
● Mács István felvétele

A Szlovák Műszaki Múzeumban nyitották meg május 3-án a *Rákóczi és a kuruc harcosok nyomában* c. kiállítást, melynek kétnyelvű katalógusát a *Kassai Polgári Klub* adta ki **Csala Kornélia** szerkesztésében. A 62 oldalas, képekkel ellátott kiadvány zömét az események időrendi összefoglalója tölti ki 1517-től 2001-ig.

Július 2-án *Tokaji Fesztivál* zajlott Borsiban, ahová Kaszáról a Tokaj Expressz különvonata indult. A résztvevők ingyen utazhattak. A vasútállomáson ünnepi fogadásban vett részük, majd menet indult a kastélyhoz, ahol megkoszorúzták a fejedelem emlékművét és megnyitották a fesztivált. A kultúrműsorban bemutatkoztak a dél-zempléni folklórcsoportok és meghívott együttesek.⁴ A kísérendezvények keretében a reneszánsz borsi kastély udvarán népi mesterek mutatták be tudásuk legjavát. Tokaji ételkülönlegességek között lehetett válogatni, melyek után jól csúsztak a kiváló tokaji borok. A nagykaposi *Nimród csoport* íjásza is bemutatták tudományukat. A rendezvény védnöke **Zdenko Trebuľa**, a *Kassai Önkormányzati Kerület* elnöke volt, aki az ünnepség keretében méltatta a fejedelem nagyságát.

Az év folyamán három alkalommal Rákóczi „maga” vonult föl a kassai Fő-utcán, hogy azután a Dóm előtt élőképet alkossanak, melyet egykor **Lengyel-Reinfuss Ede** (1873–1942) festett meg. Kuruc és labanc katonák kísérték. A Hóhér-bástya udvarán kuruc kort idéző bemutatót tartottak, vívással, ágyúdörgéssel egybekötve.⁵

Július 15-én a Hóhér-bástya udvarán tartotta a Thália Színház **Szigligeti Ede: II. Rákóczi Ferenc fogságai** c. darabjának bemutatóját, melyet **Kerényi Ferenc** és **Moravetz Levente** dolgozott át.⁶ A darabot, mely nem tartotta magát a

történelmi hűséghez, **Pinczés István** rendezte. A darabot az ünnepségsorozat végén még három alkalommal előadták.⁷

A *Magyar Reformátusok V. Világtalálkozója* keretében augusztus 20-án *Tinódi–Bocskai–Rákóczi-emléknapot* tartott Kassán, mely ünnepi istentisztelettel kezdődött. A város főpolgármestere, **František Knapík** és az Óváros polgármestere, **Lubomír Grega** is köszöntő beszédet mondott. Az ígét **Dr. Erdélyi Géza**, a *Szlovákiai Református Keresztény Egyház* püspöke hirdette. Az ünnepi ebéd után a küldöttségek megkoszorúzták a Rákóczi-szobrot. Koszorú került **Tinódi Lantos Sebestyén** Kovács utcai emléktáblájára is, hiszen idén emlékeztünk meg a költő-tudósító halálának 450. évfordulójáról⁸, majd **Bocskai István** emléktáblájánál állt meg a nagyszámú résztvevő. Az erdélyi fejedelem idejében Kassa volt Erdély politikai fővárosa (1604–06). Négy-száz évvel ezelőtt hunyt el e városban.⁹ Délután történészek előadásokat tartottak, majd **Tőkés László**, a *Királyhágómelléki Református Egyházkerület* püspöke elemezte a magyarság jelenlegi helyzetét, törekvéseit a *Szabadságért, Európáért* című ünnepi műsor keretében. Ezt a Thália Színház művészeinek előadása zárta. Az egész napos rendezvényen **Béke Csaba**, debreceni lantművész működött közre. A résztvevők megtekinthették a színház előcsarnokában a fejedelem újratemetéséről szóló fényképkiallítást, melyet Erdélyi Géza püspök nyitott meg.

Ugyanaznap Nagysároson, a fejedelem egykori megyei székhelyének közösségi házában találkoztak a *Rákóczi útja* nevű civil szervezet tagjai, hogy megtárgyalják programjukat és tevékenységük lehetőségeit. **Martin Sárossy** mérnök, a *Szlovákiai Madárvédők Egyesületének* elnöke kezdeményezésére jött létre e szervezet azzal a céllal, hogy fölújítsák a Rákócziak emlékhelyeit, turistautat alakítsanak ki. Ez összekötné azokat a településeket, amelyekkel kapcsolatban állt e történelmi család. Délután ünnepélyes keretek között leplezték le az egykori kastély parkjában a legöregebb nagysárosi hársfa mellett azt az emléktáblát, amelyen olvashatók a famatuzsálem adatai, mely sokak szerint már 300 esztendőss a fejedelemre is emlékeztethetne. E fa alatt tartották meg kulturális programjukat, amelyre meghívták a kisváros érdeklődő polgárait. Sárossy szervezte meg a vár udvarának és környékének rendbetételét is.¹⁰

Október 15-én, vasárnap a *Szlovák Numizmatikai Társaság Kassai Szervezete* országos gyűjtő találkozót szervezett, melynek a kassai Kohal szálló kongresszusi központja adott otthont. Ez szintén Rákóczi jegyében zajlott.¹¹

Október 19-én a Hóhér-bástya egyik részében megnyílt az *Évszázados történet – Thaly és Rákóczi* c. kiállítás, mely **Thaly Kálmán** (1839–1909) pozsonyi történész és politikus életútját mutatta be. A „vén kuruc” – aki a fejedelem kései írődeákjának tartotta magát – volt az, aki az emigránsok hamvainak hazahozatala érdekében és a kor dokumentumainak feltárásában, azok kiadásában oroszlánrészt vállalt.

Az ünnepségsorozat fénypontját az október 27–29-ére eső napok rendezvényei jelentették. Az Uhorský dvor (Magyarhoni Étterem)¹² már október 23-ától Rákóczi-korabeli étellel várta vendégeit.

Október 27-én kétnapos nemzetközi tudományos konfe-

rencia kezdődött *II. Rákóczi Ferenc Kassán*, 1906–2006 címmel¹³, melyen több mint 30 cseh, lengyel, szlovák, magyar, kárpátaljai és török kutató tartott előadást, melynek védnöke **PhDr. Dušan Čaplovič DrSc** történész, a szlovák kormány miniszterelnök-helyettese volt.¹⁴ A főpolgármester köszöntőjében leszögezte: Rákóczinak történelmi rehabilitációra van szüksége. A fejedelem, mint történelmi személyiség, nem csupán egy nemzet kincse. Mint kutatási téma is érdekfeszítő. A kor keresztény karaktere idején a vallási türelem, a szlovákok és magyarok békés együttélése összefonódott Kassa múltjával. Hiszen a volt jezsuita templom a Rákócziak családi sírhelye. A letűnt időszak szlovák történetírása háttérbe szorította, hamis mítoszokat aggatott rá és félremagyarázta törekvéseit. Gondolom – mondta a főpolgármester – ezek az idők mögöttünk vannak. Ez a konferencia pontot tesz a félremagyarázásokra.

Dušan Čaplovič kifejtette: bár fontos számára, hogy ez alkalommal felszólalhat, de ennél sokkalta lényegesebb, hogy a szlovák-magyar kapcsolatok és együttműködés a kultúra, az iskolaügy és kutatás területén pozitív irányba mozduljanak el. Ez fontos a szlovák kormány számára is. Aki ezt nem érti meg, az csak fecseg. Ezt – minden ellenkező híresztelés ellenére –, a Duna mindkét oldalán vallják. Nincsen kiválasztottak történelme, a történetírás nem lehet vádirat. Rákóczi Ferenc értékelése gyakran függött a vallási és politikai szempontoktól, mely ennek okán ellentmondásos lett. Pedig a harcolókat a vallás és a hazaszeretet kötötte össze. A magyar és szlovák történetírás különbözőképpen értékelte a fejedelmet – a párbeszéd hiánya miatt. Szlovák térfélen aktuálpolitikai szempontok mentén kezelték a kérdést, viszont Rákóczi személyiséggel nem foglalkoztak. Egyfajta „ürelleenes” álláspontot képviseltek. A magyar történetírás idealizálta alakját. A szlovák historiográfia a szabadságharcot rebellióknak tekintette. A szociális, vallási, regionális-teritoriális szempontot részesítette előnyben. A megítélés ellentmondásos volt, mert Szlovákia területének két részén ellentmondásos fejlődés mutatkozott. A felkelés terhei a szlovák nép vállát terhelték. Az irodalomban **Kalinčiak**nál is előfordul labanc és kuruc szemlélet. **Jánošík** – a szlovákok legendás alakja – egy személyben kuruc és labanc is volt. Kétségen kívül, a háborúk nyomán az emberek szenvedtek, hősök és ellenségek éltek egymás mellett. Ellentétek, indulatok feszültek egymásnak. Feladatunk nem az, hogy megsértődjünk, hanem empátiával hallgassunk meg egymást. Ez úgy a kormányokra, mint a népekre egyaránt érvényes.

Az előadások változatos témákkal foglalkoztak: Kassa és Rákócziak kapcsolatával, a 17. század gazdasági, gazdálkodási és társadalmi kérdéseivel; a fejedelem különböző területeket érintő politikai elképzeléseivel, diplomáciai erőfeszítéseivel, nemzetközi kapcsolataival és azok megítélésével; a kuruc és labanc hadsereg szervezésével, hadászattal és összetételével; a vallási türelemmel és az evangélikus egyház helyzetével, valamint a nemzetközi visszhanggal és a korabeli pénzveréssel. Néhány előadás a hazahozatal körülményeit és az akörüli vitákat, valamint a fejedelem életének fontos színhelyeit és emlékhelyeit vette

górcső alá (Kassa, Neuhaus, Rodostó).¹⁵

R. Várkonyi Ágnes előadásából azt a gondolatot emeljük ki, mely szerint, azzal, hogy Rákóczi rendezte a protestánsok és katolikusok viszonyát, vagyis elrendelte, hogy a templomot a vallási többség kapja, ám egyben biztosítani kellett a vallási kisebbség számára is a hitéletet, megalkotta Európa első kisebbségvédelmi törvényét.

Érdekes előadást tartott **Katona Csaba** a Hollandiából hazakerült Rákóczi-iratokról. Amint a sajtóból tudhattuk, **Rákóczi Imre** (nem rokona a fejedelemnek) 1956-ban a családjára vonatkozó iratokat mentett ki, melyek között a fejedelem famíliájára vonatkozó dokumentumok is voltak. Ő úgy rendelkezett, amíg Magyarországon kommunizmus van, addig az anyag maradjon Hágában. Az 1956-os forradalom kerek évfordulója alkalmából a *Holland Nemzeti Levéltár* 2006. október 5-én átadta a *Magyar Országos Levéltárnak* ezeket az iratokat. Ezek másolatát *Kassa Város Levéltára* is meg fogja kapni, melynek igazgatója részt vett az átadáson. Több oklevél is fellelhető a fejedelmi család levelezéséből és egy **I. Károly** által kiadott irat (1322), mely a család birtokait írja le, így *II. Rákóczi Ferenc* szülőhelyét, Borsit is.

Mivel a szlovák-magyar viszony méltó rendezése még mindig várat magára, érdeklődéssel vártuk azokat az előadásokat, melyek a fejedelem szlovák szemszögből való megítéléséről szóltak. Ezek közül a legjelentősebbnek a pozsonyi **Anna Fundárková** előadása bizonyult. A fejedelmet, mint közös kulturális és történelmi örökségünk részét mutatta be. A szemlélet, mely Rákóczit értékelte, korfüggő volt. Az ő korában a felkelést a szlovákok pozitívan ítélték meg, hiszen nagyszámú Rákóczi- és kuruc motívum került a korabeli szlovák irodalmi hagyományba. **Daniel Krman** szlovák evangélikus szuperintendens a fejedelem diplomataja volt, s a zsolnai nyomda is Rákóczit szolgálta. Csehszlovákia azzal, hogy lerombolta a közös múlt szimbólumait, vagyis eltávolította a korábban emelt emlékműveket és szobrokat, a múltat kívánta megsemmisíteni. A mai szlovák publicisztika felemásan közelít személyéhez. Idézte **Edita Tarabčáková** fizikust, aki rebellisnek, lázadónak állítja be, olyan személynek, akinek diktátori hajlamai voltak. Aki hitt saját tévedhetetlenségében és még nagyobb mértékben szegte meg a magyar törvényeket és egyéb jogszabályokat, mint a **Habsburgok**. Más szlovák vélemények is azt súlykolták, hogy a felkelés alatt a szlovák nép különösen nagy áldozatokat szenvedett, mivel a hadműveletek legtöbbje a mai Szlovákia területén zajlott. A bányavárosok elszegényedtek, a lakosság száma csökkent. Kassának sem kellene rá emlékeznie, mert ez különösen negatív fejezet a város történetében. A Magyar Királyság második legjelentősebb városa provinciális perifériára süllyedt.

Ha ezeket az érveket összességében nézzük, láthatjuk, ezek csak gazdasági, anyagi szempontokra korlátozzák figyelmüket (mellőzzük most, hogy nem minden érv helytálló, vagy éppenséggel rosszindulatú; a szlovákok számára szintén fontos vallásszabadságot pl. teljesen mellőzi; Rákóczi személyiségének bemutatása teljesen torz). Az előadó szerint a szlovák bírálókat nem veszik észre, hogy Rákóczi

bukása a többféle nemzetből származó katonák veresége is volt. A „Cum Deo...” jelszó alatt a szlovákok elődei is harcoltak. Az elébb vázolt kritika nem tud válaszolni arra sem, miképpen volt lehetséges, hogy – a csatákban elszenvedett nagy vereségek ellenére – Rákóczi nyolc éven át megőrizte hatalmát Magyarország felett? Pozitív példaként említette **Štefan Markuš**, volt magyarországi szlovák nagykövet véleményét, aki szerint Rákóczi egy mai ombudsman szerepét töltötte be. Küzdelme a 21. században folytatott nemzeti, vallási, polgári vagy politikai függetlenségért folytatott harcokhoz mérhető. Vitan felül áll, hogy ő a később bekövetkezett európai változások előfutára volt. A függetlenségi harcnak vitathatatlanul pozitív üzenete van a jelen számára. A nagy kérdés – mellyel az előadó hozzászólását zárta – beheszesíti-e az Európai Unió a történelmi sebeket?

Október 28-án a Kassai Műszaki Múzeumban kiállítást nyílt *Rákóczi bélyegeken* címmel, mely egyrészt a fejedelemhez és korszakához kapcsolódó bélyegeket tárta a látogatók elé, valamint az e korhoz kapcsolódó képeslapokat. 47 ország nagyjából 500 bélyegét mutatták be, melyek magához a fejedelemhez és családjához kapcsolódtak, beleértve a Zrínyieket is. A tárlat áttekintést nyújtott a kassai postai küldeményekről és nyomtatványokról, bélyegzőkről is. A megnyitót szakmai szeminárium követte. A Múzeum az év folyamán több Rákóczival kapcsolatos tárlatnak adott otthont. Az épület maga a néhai felső-magyarországi főkapitányok háza volt, otthona a fejedelemnek is, aki pont háromszáz évvel ezelőtt, 1706. október 14-én érkezett Kassára és e falak között szállt meg.¹⁶ A kiállítás november 12-én fejeződött be, amikor megjelent a kiállítás alkalmából közreadott kétnyelvű kiadvány, mely az előadások anyagát is tartalmazza.

Este a Márai-házban Csala Kornélia, a Kassai Polgári Klub elnöke mutatta be a szervezet 124 oldalas, *Rákóczi és a kurucok nyomában* c. háromnyelvű (szlovák, magyar, angol) kiadványát, melyet a budapesti Heraldika Kiadó adott ki. A kilenc szerző majd 50 szlovákiai, kárpátaljai és magyarországi vár és város történetét tárgyalja, elsősorban a kuruc korra összpontosítva.

Este a *Kassai Állami Színházban Mozart Varázsfuvola* c. operáját adták elő.

Másnap, október 29-én került sor Kassán a zárőnnepségre a Nosztalgia-vonat érkezése után.

II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai újratemetésnek 100. évfordulóján Magyarországon négy helyszínen tartottak ünnepséget.¹⁸

Október 27-én este 18 órakor Budapesten a *Szent István Bazilikában* II. Rákóczi Ferenc, Zrínyi Ilona és a kuruc bujdosók emlékére tartottak misét. A szertartás kezdetére megtelt a Bazilika. A *Rákóczi Szövetséget Vigh Károly, Martényi Árpád*, a *Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeumát Dr. Tamás Edit* történész, főmuzeológus képviselte.

A szentmise kezdetén **Petraskó Tamás**¹⁹ és a hagyományörzők ünnepélyes keretek között hozták be II. Rákóczi Ferenc és Zrínyi Ilona képét, egy 1906-os Rákóczi-zászlót, nemzeti lobogók és egy gyászzászló kíséretében. Őket követte a Szent Korona másolata három koronaőr kíséretében. A

szentmisét bemutató kanonok megemlékezett II. Rákóczi Ferencről és édesanyjáról, részleteket olvasott fel **Mikes Kelemen** leveleiből, s felidézte a száz évvel ezelőtt történeteket. Ünnepélyesen zajlott a hagyományörzők kivonulása is. Ezt követően a szentmise résztvevői megkoszorúzták II. Rákóczi Ferenc és Bocskai István szobrát.

2006. október 28-án reggel a Nyugati Pályaudvar királyi vágányáról indult útjára a MÁV Nosztalgia Kft. *Rákóczi Emlékvonata*, melyhez egy Rákóczi-emlékkocsit csatoltak. Az utasokat, vendégeket a Királyi váróban korabeli ruhába öltözött vasutasok és kiszolgáló személyzet fogadta és látta el tudnivalókkal. A vonat mellett vasutas díszegyenruhába öltözött fúvószenekar játszott.

Miután 7 órakor kifutott a pályaudvarról, az utasok megismerkedtek a szerelvényvel és Dr. Tamás Edit vezetésével megtekintették a Rákóczi-emlékkocsit.

Az első megálló Hatvanban volt. Itt a vasútállomás utasai, a múzeum munkatársai és vasúti vezetők tekintették meg a Rákóczi Emlékkocsit és a 424-es számú gőzös vontatta 100 esztendő s vagonokat.

A második megállóhely Miskolc volt. Az Emlékvonattal érkezőket a Rákóczi Szövetség helyi vezetője, **Benke István** köszöntötte a vasútállomás előcsarnokában. Ezt követően a vonattal érkezettek buszra szálltak. A helyi Rákóczi-megemlékezést a Rákóczi Szövetség helyi szervezete, Miskolc Város, s Borsod-Abaúj-Zemplén Megye Közgyűlése a Rákóczi-háznál, a Galériánál tartotta. A megye, a város, a Rákóczi Szövetség és a *Miskolci Galéria* képviselői a Rákóczi emléktáblánál koszorúztak. A Galéria kapualjában a **Dr. Gyulai Éva** rendezte emlékkiállítást tekintették meg az érdeklődők a 100 évvel ezelőtti eseményekről. Az udvarban ünnepi műsor elevenítette fel a kuruc időköt. Az irodalmi összeállítás, a diákok tánca és éneke után a felsőzsolcai nyugdíjasok kórusát hallgathatták meg. A szervezők egy emléklapot és egy emlékképeslapot is megjelentettek a rendezvény emlékre.

Innen a gőzös Sárospatakra indult, ahová 14 óra előtt érkezett. A vasútállomáson nagyjából kétezren váraoztak. Megjelent a város képviselőtestülete, a helyi intézmények küldöttségei, a környékbeli települések (Hegyalja, Rákóczi-birtokok) polgármesterei, képviselői és számtalan érdeklődő a városból és környékéről. Az évforduló jelentőségét, s a 100 évvel ezelőtti eseményeket elevenítette fel ünnepi beszédében **Dr. Höresik Richárd**, Sárospatak polgármestere. A városi fúvószenekar emelte az ünnep fényét. A rendezvények mindegyikén részt vett egy 1906-ban készült zászló.²⁰ A város polgármestere, és a MNM Rákóczi Múzeuma igazgatója emlékszalagot kötött a zászlóra. A Vasútállomásról az ünnepi menet a Petraskó Tamás vezette a hagyományörző lovasokkal az élén folytatta útját.

A fellobogózott városban méltóságteljesen vonultak az emlékezők a Rákóczi-szoborhoz. Az ünnepi menet teljes egészében betöltötte a Tánacsics utcát. A szoborhoz közeledve már hallhatták **Nagy Csaba** tárogatójátékát. A kuruc kort idéző dallamok után a polgármester, ezt követően **Szendrey András**, a MÁV Nosztalgia Kft. igazgatója és **Devecz Miklós**, a MÁV Személyszállítási Üzletágának igazgatója, végül a zempléni települések képviselői helyezték el a kegyelet ko-

szorúit.²¹ **Zérczi László**, a Sárospataki Református Kollégium diákja egy idézzel elevenítette fel a kuruc időket.

A történelmi menet végighalad a Rákóczi úton, eközben megszólalt a református, majd a katolikus templom harangja, s tárogató hangjai is kísérték a felvonulást. Az ünnepség a Rákóczi-várban fejeződött be. A várudvarban folytatódott a program: a vendégeket **Jósvainé dr. Dankó Katalin** igazgató köszöntötte. A Művelődési Ház Kamarakórusa és a Református Templom Énekkara közös programmal lépett fel **Csehi Ferenc** vezényletével. Ezt követően a Rákóczi Múzeum Rákócziak dicső kora c. kiállításával ismerkedtek meg az érdeklődők.²² Végül az Árpád Vezér Gimnázium és Kollégium énekkara énekelte a Rákóczi-kesergőt **Baloghné Rozgonyi Antónia** vezényletével.

A Nostalgia vonat 18.10 perckor folytatta útját a Sátoraljaújhelyre. Már messziről feltűntek az örömtűzek a város határában. Fél hét körül – már sötétben – futott be a vasútállomásra, ahol majd kétezer érdeklődő, tisztelgő váraozott. Környékbeli és határon túli magyar települések polgármesterei, képviselői. Közülük többen zászlókat hoztak, itt voltak a szülőfalu, Borsi képviselői is.

Szamosvölgyi Péter, Sátoraljaújhely polgármestere ünnepi köszöntőjével kezdődött a megemlékezés. A polgármester is elhelyezte a város emlékszalagját az 1906-os történelmi zászlón. Emléktáblát avattak II. Rákóczi Ferenc és bujdosótársai újratemetésére emlékezve.

Petraskó Tamás és a hagyományörző lovasok vezetésével fáklyás ünnepi menetben indultak el mindannyian a város központjába. Az ünnepi fények, a harangzúgás, a fáklyák, a Boglyoskán lobogó örömtűzek az egy évszázaddal ezelőtti eseményeket idézték.²³ A program a színházban folytatódott. Előbb az V. István Közgazdasági és Informatikai Szakközépiskola tanulóit, tanárjuk, **Szűcsné Dankó Márta** vezetésével, majd kassai Patria Színtársulat művészei *Hej Rákóczi, Bercsényi!* című ünnepi műsorának tapsolhatott a közönség. A különvonat a történelmi Zemplénből, mely méltón ünnevelt, reggel indult Kassára.

Az utasokat a kassai peronon a Rákóczi-induló fogadta, majd **Eugen Čuňo** alpolgármester köszöntötte az érkezőket: „Megtisztelve érezzük magunkat az önök látogatása által és értékeljük elszántságukat, mellyel városunkban érkeztek kegyelettel emlékezni a száz évvel ezelőtti eseményekre. Azzal az üzenettel érkeznek, melynek lényege a tisztelet az olyan értékek iránt, melyek ellenállnak az időnek. Köszönjük önöknek, hogy nem felejtettek, köszönjük az alkalmat, hogy megismerkedhetünk és mindarról beszélhetünk, ami összeköt bennünket, függetlenül a határoktól vagy egyéb különbségektől, köszönjük azt, hogy ma velünk közösen felidézük egy nagy és értékes ember emlékét, aki a saját hányatott korában képes volt egyesíteni a közös igazságos ügy érdekében számos nemzetet és embert, függetlenül azok kultúrájától, vallási meggyőződésétől, vagy társadalmi rangjától. Üdvözljük önöket Kassán!”

Az egyre duzzadó többbezer tömeg a Városi Park Zene-pavilonjánál meghallgatta az alpolgármester üdvözlő szónoklatát: „Ezt az eseményt, mely jellegzetesen beírta magát városunk történetébe, felvonulással és kegyeletes emlékezéssel kívánjuk felidézni a kassai utcákon, melyek hűség-

sek maradtak a fejedelemhez és felkelőihez az utolsó pillanatig. A mai napon a rendezvénysorozat csúcspontjához ért, mely a fejedelem tevékenységéhez kötődik városunkban és a környező régióban. Nagyon örülök, hogy az ünnepség századik évfordulóján együtt tudunk emlékezni, békében és barátságban, méltósággal és kegyelettel. Úgy ahogy száz évvel ezelőtt. Városunk számára nagy megtiszteltetés, hogy ez a kassai évforduló visszhangra talált számos emberben Szlovákiában és annak határain túl. II. Rákóczi Ferenc földi maradványait 1906. október 29-én hozták Kassára és temették el a Szent Erzsébet-székesegyház altemplomában, az akkori városi képviselők kívánságára. Kassa városa ma is védnökséget vállal ezen emlékünnepe fölött. Rákóczi üzenete számunkra állandóan aktuális és tartósan emlékeztet bennünket, hogy a szabadság nagy ajándék, melyet védenünk kell és ha szükséges, harcolnunk is kell érte.“

A Rákóczi-zászlóra felkerült Kassa szalagja. Ezután a menet elindult az állomásról a Fő-utca felé, hogy ott fölfejlődve végigvonuljon a Szent Erzsébet-székesegyházig.²⁴ A fúvószenekar az elején a *Szentelek bevonulása* c. gopelt játszotta, ami némi ironikus hangulatot okozott. Az emberek csodálkozva nyitották ki házaik ablakait és gyönyörködtek a festői menetben. Hagyományörzők vonultak föl kuruc-kori egyenruhákban, huszárok ügettek lóháton, a környékbeli falvak népviseletben. A kárpátaljaiak népes csapata külön tábla mögött vonult föl. Két zenekar játszotta az indulókat.

A Fő utca összes templomában és a református templom tornyában is megszólaltak a harangok. Három harcikürt jelt adott az indulásra, majd a fúvószenekarok játszani kezdtek. A Fő utcán felsorakozó menetet Petraskó Tamás lovasai vezették. Elöl egy lovas haladt zászlóval, amelyen a Rákóczihoz kötődő összes város emlékszalagja lengett. Gerberákkal és krizantémokkal díszített kocsik követték, melyeken díszvendégek, valamint a meghívott városok polgármesterei foglaltak helyet. Az első kocsin Rákóczi portréját vitte, melyhez egy 25m hosszú piros és egy 25m hosszú fekete tüllszalagot erősítettek, mely a gyászt jelképezte. Ezeknek végét 2-2 hagyományörző személy tartotta. Ezen a kocsin foglalt helyet Nagy Csaba tárogató és társai. Muzsikálásuk végigkísérte a menetet egészen a Dómgig. Ezt követték a lovas zászlóvivők. Itt láthattuk az összes meghívott város és község zászlaját. Ezek után következtek a települések, a ruszinok és szlovákok, a magyarországi testvérvárosok képviselői és az Emlékvonat utasai. A menet végét a csatlakozó vendégek és nézők zárták.²⁵

Az ünnepi menet látványtervezője **Beke Sándor** színházi rendező volt.²⁶ Nagyjából ötezer felvonuló menetelt a járdákon álló kíváncsiskodók sorfala előtt. A Csáky-Desseffy-palota erkélyét teljes szélességben a CUM DEO PRO PATRIA ET LIBERTATE felirat uralta, melyet a Rákóczi- és városcímer fogott közre. Az erkélyt a szlovák, a magyar és az EU-zászló díszítette. A menet az erkély alatt önkéntelenül megállt.²⁷ A magyar államfő a főpolgármester kíséretében az egykori Városháza erkélyéről nézte végig a fölvonulást. Az időjárás ezen a napon nem kedvezett a rendezvénynek, mivel szinte állandóan szemerkélt az eső.²⁸ Délben a Dóm előtt felállított emelvényen **Sólyom László** köztársasági elnök, **Zdenko Trebuľa**, a Kassai Kerület elnöke és **František**

Knapík, a város főpolgármestere tartott ünnepi szónoklatot.

A Magyar Köztársaság elnöke, miután üdvözölte a kassai polgárokat, vendégeket, megemlítette, látja a zászlókat Borsitól Kárpátaljáig.

„Nagyon köszönöm főpolgármester úrnak ezt a kedves meghívást. Ezzel alkalmat adott arra, hogy Kassa példát mutasson az egész országnak, hogyan lehet és hogyan kell

Az ünnepi felvonulás egy részlete • Mács István felvétele

együtt ünnepelni történelmi múltunk közös gyökereit. Örömmel jöttem ide. Tudom, hogy Rákóczi emlékét a szlovákok is szívükben őrzik. Tudom, hogy vannak népdalok és mondák Rákócziról, azt pedig hogy nekünk mit mond a Rákóczi-nóta, mit mond a Rákóczi-induló, azt nem kell mondani. Rákóczi korában nem volt nemzetiségi kérdés. (Taps) Jól tudjuk, hogy amikor Rákóczi kibontotta zászlaját, **I. Lipót** abszolutizmusa ellen, akkor a zászlóknál gyülekeztek szlovákok is. 6.000 szlovák kuruc volt, akikről tudunk a följegyzésekből, akik együtt harcoltak Rákóczi seregében [...] Kassa azok közé a városok közé tartozik, amelyek hűek múltjukhoz, őrzik azokat az értékeket, amelyekhez ragaszkodtunk háromszáz évvel ezelőtt is.

Mindig örömmel jöttem Kassára. Először még 1960-ban. Akkor voltam először Rákóczi sírjánál. Büszkén néztem meg a Rákóczi-palotát. Szívesen mentem el a ferencesekhez, ahol Rákóczi imádkozott. És megtiszteltetésnek érzem, hogy Kassa meghívására most már Magyarország képviselőjében, mint a magyar nép egységének kifejezője vehetek részt azon a szentmisén, amit a nagy fejedelem emlékére tartanak.

Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke (a kép jobbszélén) a vendéglátók társaságában • Mács István felvétele

(Taps)

Ahogy annak idején kiálltunk közös értékeinkért, úgy kell most is az Európai Unión belül hasonló értékeket érvényesítenünk. Itt, amikor fölidézzük azt a múltat, ami összeköt, rá kell mutatni arra a jelenre, ahol szintén együtt vagyunk egy nagy nemzetközi közösségen belül. Az Európai Unió az nemcsak gazdasági közösség, az mindenekelőtt az értékek és jogok közössége. De elsősorban az Európai Unió azért jött létre, hogy az európai népek békében és barátságban éljenek egymással és hogy ezen belül mindenkinek a jogait megvédje. Minden hetedik uniós polgár kisebbségben van a saját államában és az Unió is azt vallja, hogy mindenkinek megvan a joga a saját történelméhez, saját nyelvéhez. (Taps.)

Még egyszer szeretném kifejezni hálámat Kassa városának, hogy lehetővé tette ezt a nagyon szép közös ünnepelést, amit tapasztalunk ez év áprilisától kezdve. Hadd fejezzem ki a reményemet, hogy mindaz ami ma itt történik, valóban példa lesz és tovább fogunk menni ezen az úton. Hogy Kassa megőrzi a maga nyíltságát, nyitottságát. Mi pontosan ilyen nyitott, őszinte szívvel jövünk ide.“

Majd a kerület elnöke lépett a mikrofonhoz:

„Hét hónap alatt számos rendezvénynek köszönhetően mélyebben ismerhettük meg azt a történelmi személyiséget, akiről szenvedélyes viták folynak. [...] Száz évvel ezelőtt az épp érkező 20. század a világnak gyakran kedveztlen arcát mutatta és értetlenségét. Egy dolgot azonban nem tudott meggátolni, bár erre többször, minden eszközzel kísérletet tett. Nem szüntethette meg az egykori Magyarhon nemzetében a közösen megélt történelem tudatát és a közös kultúra érzetét. Rákóczi személye ennek bizonyítéka. [...] ami halála után is túlmutat törekvésein. [...] Kétségen kívül, a fejedelem csodálkozna az egykori Magyarhon más arculatán és még jobban elámulna az egyesült modern Európa láttán. A legbecsebb érték ma azonban, ugyanúgy mit akkor, a megfontolt és önálló döntés önmagunkról és elsősorban a szabadság. [...] Védjük ezt és tiszteljük. Térjünk vissza értékes elődeink gondolataihoz, hogy világosan előrevetítsük elképzelésünket közös európai jövőnkéről. [...] Ápoljuk a toleranciát és az egymás iránti megértést. Ihlessen minket a történelem, hogy korunk a história lapjaira a béke és a haladás koraként írja be magát.“

Végül a főpolgármester következett:

„Ma, e kegyeletteljes alkalommal, úgy mint elődeink száz évvel ezelőtt, mélyen meghatottan, közösen idézzük föl egy ember emlékét, aki számos irányban jelentősen befolyásolta saját korát és maradandóan meghatározta a bekövetkező jövőt. Üzenete, melyet a híres jelszó, »Istennel a hazáért és szabadságért« képviselt, nem ment feledésbe. Nem szürkült el, nem vesztett érvényességéből, az idő nem gyöngítette és Kassa nem feledkezett meg róla. Megbecsüljük a tényt, hogy éppen a mi városunknak jutott a megtiszteltetés védeni II. Rákóczi Ferenc üzenetét és tisztelettel vállaljuk üzenete ápolásának kötelezettségét. Az értékek, melyeket egész életében, a leigázott nemzetek szabadságáért vívott harc alatt, és a számkivetésben is vallott, egyetemesek és örök érvényűek – közös nevezőjük a törhetetlen bátorság, hit az igaz ügyben, a hazaszeretet és a szabadság iránti tisztelet. A

história emlékeztet, hogy Kassa ennek az üzenetnek a gon-
dozója. Annak a személyiségnek az üzenete, aki egy zászló
alatt egyesítette Magyarhon számos elnyomott nemzetét, a
szabadságért vívott küzdelemben. Abban az időben Kassa a
Rákóczi-felkelés erődje volt, ma nyitott város, mely előíté-
letek és ideológiai felhangok nélkül tiszteli múltját és saját
nemes elődeit.

*Hölgyeim és Uraim, lépünk be most közösen a Szent
Erzsébet-székesegyházba, ebbe a méltóságteljes és gyönyörű
kassai szentélybe és száz év után újra tisztelgünk közös
istentisztelettel e személyiség előtt, aki annyira jelentősen
beírta nevét a mi közös történelmünkbe!*²⁸

Legnagyobb örömünkre az elhangzott beszédek, amint
ez a kiragadott részletéből is érezhető, méltók voltak az
ünnepséghez és a fejedelem személyéhez, életművének üze-
netéhez. S ezt elmondhatjuk a rendezvénysorozat alkalmá-
val elhangzott összes beszédre, akár szlovákok, akár ma-
gyarok voltak a szónokok.²⁹

A latin nyelvű ünnepi szentmisét **Pásztor Zoltán** püs-
pöki helynök celebrálta. Magyar- és szlovák nyelvű prédiká-
ciójában a vak Bartimeus példáját véve alapul³⁰ kifejtette,
mennyre fontos a tisztánlátás, mellyel a fejedelem rendel-
kezett. Rámutatott, szükség van a szlovák és a magyar nép
kiegyezésére, melynek egyik hátráltatója, hogy mindkét fél
arra vár, hogy a másik tegye meg az első lépést. A kassai
Csermely Kórus Havasi József karnagy vezényletével³¹ az
ünneplők bevonulásakor **Georg Friedrich Händel** *Ocassi-
onal* c. oratóriumának utolsó tételét adta elő, majd **Wolff-
gang Amadeus Mozart** *Missa brevis D-dúr miséjét* énekel-
ték. A szentmise folyamán elhangzott Händel *Cantata Deo* c.
műve és Rákóczi imája, a *Győzhetetlen kószálam* kezdetű
ének is. A magyar *Himnusz* után, Händel *Messias* c. oratóri-
umának *Hallelujája* csendült föl.³² A templom teljesen meg-
telt. A mise után a magyar államfő megkoszorúzta a kriptá-
ban nyugvó hamvakat³³, majd a koszorúzás a székesegyház
északi falán elhelyezett epitáfiumnál folytatódott.³⁴ **Szvorák
Katalin** népdalénekes énekelt magyarul és szlovákul. Egy
leányka és egy fiúcska szlovák és magyar nyelven fogadal-
mat tett a kassai fiatalság nevében, hogy Rákóczi örökség-
éről nem feledkeznek meg és híven megőrzik azt. Majd
egy-egy sárga gerberát helyeztek el az epitáfium díszrác-
sára. Ám a koszorúzást meg kellett gyorsítani, mert zápor
zúdult az ünneplőkre. A meghívott vendégek számára foga-
dást adtak a Slovan szállóban, ahol Sólyom László ismét
rövid köszöntőt mondott³⁵, majd a Nosztalgia-vonat utasai
délután háromkor tovább utaztak Borsiba, ahol megtekin-
tették a fejedelem szülőházát és azután visszatértek a ma-
gyar fővárosba.

A Hóhér-bástya udvarát a hagyományos mesterségek
uralták. Kovácsok, takácsok, szövők, agyagosok, kardkészi-
tők, játékkészítők, gyöngyfűzők, szücsök, érmeverők, stb. A
színpadon helyi zenekarok és énekesek szórakoztatnák a
nézőket. Az ünneplők ellátogattak a Rodostói-házba, megte-
kintették a kiállításokat, sokan megkoszorúzták a Rákóczi-
szobrot.³⁶

Az Alsó-városkapu alatti területen Tokaj és vidékének
borait mutatták be a termelők borkóstolóval egybekötve. A

helyszínén Rákóczi-emléktárgyakat árusítottak. Az előtérben
zene fogadta a látogatókat. 17 órakor a *Ghymes Együttes* Fő-
utcai koncertje a Városkapu közelében zajlott.

Este 18 órakor ünnepi istentiszteletet tartottak a refor-
mátus templomban. Az igét **Bojtor István**, nyugalmazott
főnyi lelképásztor hirdette. A prédikáció Rákóczi jelszavát, a
„*Cum Deo Pro Patria et Libertate*“-t értelmezte az Örök Ige
fényében.

*

François Lobry a következőképpen búcsúzott a ham-
vaktól 1906-ban: „*Szent Benedek templom, Franciaország
ősi szentélye, régi boltíveid alatt őrizted egy nagylelkű feje-
delem és egy kimagasló hercegnő értékes földi maradványa-
it. Szeretted ezen kincseket, büszke voltál rájuk, mert azok,
akiknek földi maradványait megőrizted, kebeledben meg-
nyugvást találtak. Francia föld, te voltál e tekintetben e
nemes számkivetettek megőrzője, akik nem fordulhattak a
hazai föld felé, feléd fordultak, hogy megnyugvást találja-
nak. [...] Szent Benedek templom, te szeretted ezen kincseidet
mert magába zártad annak földi maradványait, aki a nemes
és szép magyar lélek megtestesülése volt. Zrínyi Ilona, Mun-
kács hőse, leánya, neje és anyja a hősöknek. Tekintetem
megáll a sírkövön, mely nyughelyét jelezte. Csend lesz az öreg
St. Benoit alatt [...] Szent Benedek templom, te most gyá-
szolsz, elvették tőled kincseidet, dicsőségedet... Ragaszkodsz
Rákóczi Ferenc dicsőségéhez, és anyjához, a szép és bátor
Zrínyi Ilonához elhaló hangon mondd: Magyar Haza elvi-
szed dicső kincseimet, de távozva, emlékezel Szent Benedek
szentélyedre francia földön. [...] Az öreg Szent Benedek temp-
lom haldokolva mosolyog a jövőbe és szelíden mormolja,
magyar föld, tudom, majd megmlékezel a francia földről.*“³⁷

Hankó Ildikó szerint: „*Azóta Kassán nyugszik a Nagy-
ságos Fejedelem, és ma ismét várja a hazatérést, mivel idő-
közben Kassát elveszítette a magyar haza.*“³⁸ Megítélésünk
szerint, inkább egy új feladatot kapott, mely a mi vállunkon
nyugszik. Erről **Hanák Péter** történész beszélt **Benda Kál-
mánnak**: „*...nagy jelentőségű volt, hogy Rákóczi Ferenc
hazatért, hogy itt nyugszik és amint Rodostó egykoron a
török-magyar közeledésnek és barátságának lett a szim-
bóluma, reméljük, hogy Kassa is, a kassai dóm is és Rákóczi
hamvai egy jobb szlovák-magyar megértésnek lesz majd a
jelképe.*“³⁹ Úgy tűnik, ennek az óhajnak most megnyílt a
lehetősége.

November elején Kassán ülésezett a *Szlovák-Magyar
Történelmi Vegyesbizottság*. Remélhetőleg munkálkodásuk
eredménye belátható időn belül érvényesülni fog társadal-
mi méretekben is.

De söpörjünk egy kicsit a saját portánk előtt is. Megüt-
közéssel kellett tudomásul vennünk, hogy a *Magyar Nemzet*
és a *Népszabadság* pozsonyi tudósítóival íratta meg cikkeit a
rendezvényről⁴⁰ – akik nem utaztak ki a helyszínre – és e
lapok képviselői nem tartották fontosnak, hogy jelenlé-
tükkel tiszteljenek a fejedelem emléke előtt.

Elmondhatjuk, hogy a fél éven át tartó rendezvényso-
rozat méltó módon zajlott le.⁴¹ Ez pedig elsősorban Kassa

önkormányzatának és a Kassai Önkormányzati Kerületnek köszönhető. Egyben annak a reményünknek is hangot adunk, hogy száz év múlva a hivatalos Magyarország méltóbban fog emlékezni erre az eseményre.

JEGYZETEK

¹Az altemplomban a következő személyiségek hamvai nyugszanak: II. Rákóczi Ferenc (1676–1735), Rákóczi József (1700–1738), Zrínyi Ilona (1643–1703; a Zrínyi-család nevét Zerin váráról vette, ezért korábban Zerinyinek írták), gr. Bercsényi Miklós (1664–1722) főgenerális és második felesége, gr. Csáky Krisztina (1654–1723), gr. Esterházy Antal (1676–1722) tábornok és Sibrik Miklós (1673–1735) ezredes.

²1909. október 30.

³1676. március 27.

⁴Borsi (Napsugár), Pálháza (Huták Virága), Szőlőske, Kisgéres (Csergő), Királyhelme (Árvalányhaj), Rozsnyó, Legenyemihályi, Bári (Szellő), Ungvár, Tarcal (Tarcali Hagyományörzők), Tarnów (Swierczkowiacy), Sepsiszentgyörgy (Fenyőcske), Eperjes (Šarišan), Poprád (Fortis) művészeti csoportjai.

⁵A Kassához közeli Budaméren (május 13-án), majd Kassán (június 8., július 21., augusztus 18.). A Rákóczit alakító szlovák Anton Gáborra, aki a városhoz közeli Lemesen lakik, azért esett a választás, mivel lóval rendelkezik és tud lovagolni.

⁶1906. október 27-én Kassán már előadták a színház Rákóczi-ciklusának keretén belül.

⁷Még egyszer a Hóhér-bástya udvarán és kétszer a Thália Színházban (október 27. és 28.). A díszletet Bényei Miklós, a jelmezeket Molnár Gabriella tervezte. Koreográfusa Richtaresík Mihály volt.

⁸1556. január 29.

⁹1606. december 29.

¹⁰Kiss Gy. Csaba: Sáros – a Rákócziak nyomában. Magyar Nemzet, 2006. augusztus 30., 14. old. Sajnos erről az eseményről a szlovákiai magyar sajtó nem tudósított.

¹¹Ez a társaság adta ki szlovák a „Numizmatiké a heraldické artefakty na Františka Rákócziho“ (II. Rákóczi Ferencre vonatkozó numizmatikai és címertani műtárgyak) c. kiadványt. A szerzők összefoglalják a Habsburg-ellenes felkelés történetét, bemutatják a Rákócziak címerét, az általa kiadott pénzeket (1703–07) és érméket, a hamvak hazahozatala alkalmából vert emlékérmét – röviden összefoglalva a hazahozatal történetét –, a „Pro Libertate“ cserkész jelvényt (1938), valamint az 1938-as felszabadulás alkalmából kiadott emlékérmét, melyet kitüntetésként adományoztak. A 45 oldalas kiadványt magyar és angol nyelvű összefoglaló zárja. – Kiadtak még néhány postai emléklapot és -borítékot is.

¹²A Malina Hedvig-botrány kirobbanása után, az étterem ablakait ismeretlen tettesek kövel verték be. A nyitrai diáklányt 2006. augusztus 25-én két bőrfejű állítólag azért verte meg, mert magyarul adott útmutatást magyarországi autós turistáknak. A rendőrség tagadja, hogy az eset megtörtént volna. A szlovák sajtó nem osztja a rendőrség és ügyészség álláspontját.

¹³A konferencia kiadott meghívója, sajnos, következetlen írásmódot követett. L. „Jöjjön Rakocihoz Košicéba“. Új Szó, 2006. október.28., 2. old.

¹⁴Ő szívesen részt vett volna a 29-évi felvonuláson és az ünnepi misén is, ám Robert Fico kormányfőtől erre nem kapott meghatalmazást.

¹⁵A konferencia előadásai: R. Várkonyi Ágnes (ELTE, Bp.) A Rákóczi-család és Kassa; Kónya Péter (Eperjesi Egyetem): A szabad királyi városok a Rákóczi-szabadságharc idején; Marečková, Marie: (Palacký Egyetem, Olmüc): A felső-magyarországi szabad királyi városok gazdálkodása a 17. sz.-ban; Németh István (Magyar Országos Levéltár, Bp.): II. Rákóczi Ferenc államának várospolitikai kérdéseiről; Tóth Péter (Miskolci Egyetem): II. Rákóczi Ferenc Bél Mátyás szemével; Dangl, Vojtech (SZTA Történettudományi Intézete, Pozsony): A kuruc hadsereg taktikája és stratégiája; Czigan István (Hadtörténeti Intézet, Bp.): Hadsereg és társadalom a Rákóczi-szabadságharc idején; Segeš, Vladimír (Hadtörténeti Intézet, Pozsony): Katonai szabályzatok a Rákóczi-szabadságharc idején; Bagi Zoltán Péter (Debreceni Egyetem): A császári-királyi hadsereg összetétele; Uhlíř, Dušan (Sziléziai Egyetem, Opava): A huszárezredek kialakulása a francia hadseregben; Mrva, Ivan (Szent Círil és Metód Egyetem, Nagyszombat): A nagyszombati béketárgyalások – II. Rákóczi Ferenc arcéle a francia diplomácia szemszögéből; Bottlik

József (Pázmány Péter Katolikus Egyetem, Bp.): II. Rákóczi Ferenc és a gens fidelissima; Feduszka, Jacek (Múzeum Zamojskie, Zamoszcz): II. Rákóczi Ferenc lengyelországi kapcsolata; Etényi Nóra (ELTE, Bp.): Kassa a nemzetközi sajtóban; Farkas Andrea (Budapest. Főváros Levéltára): II. Rákóczi Ferenc levéltára; Misóczki Lajos (Esterházi Károly Főiskola, Eger): Vallási türelem az észak-magyarországi vármegyék példáján; Bodnárová, Miloslava (Állami Levéltár, Eperjes): Az evangélikus egyház II. Rákóczi Ferenc idejében és a rákövetkező időszakban; Tajták, Ladislav (Eperjes): II. Rákóczi Ferenc a szlovák történetírásban 1900-1945; Fundárková, Anna (Történettudományi Intézet, Pozsony): II. Rákóczi Ferenc közös történelmi és kulturális örökségünk része; ifj. Bertényi Iván (PPKE, Bp.): II. Rákóczi Ferenc újratemetése és Bécs; Csatáry György (II. Rákóczi Ferenc Főiskola, Beregszász): Vita II. Rákóczi Ferenc és társai újratemetésének helyéről; Kirst József (Kassa Város Levéltára): Kassa város részvétele II. Rákóczi Ferencnek és társainak újratemetésénél; Halász Hajnal (MOL, Bp.): II. Rákóczi Ferenc és társai hamvainak hazahozatala és újratemetése; Gyulai Éva (Miskolci Egyetem): Miskolc és Borsod vármegye részvétele II. Rákóczi Ferencnek és társainak újratemetésén; Duchoň, Jozef (Kelet-szlovákiai Múzeum, Kassa): II. Rákóczi Ferenc emigrációs házának mása Kassán; Kabul Ali (II. Rákóczi Ferenc Emlékháza, Tekirdag): II. Rákóczi Ferenc Emlékháza Rodostóban; Nováková, Stanislava (Állami Területi Levéltár, Jindřichův Hradec): II. Rákóczi Ferenc és Neuhaus; Szabó Mihály (Borsi) és Wittinger Mihály (Országos Műemlékvédelmi Hivatal, Bp.): A borsi kastély, II. Rákóczi Ferenc szülőhelye; Katona Csaba (MOL, Bp.): Rákóczi iratok Hollandiából; Orgona Angelika (Magyar Nemzeti Múzeum, Bp.): Rákóczi pecsétjei; Balázs Péter (Szlovák Numizmatikai Társaság, Kassa): Emlékveretek II. Rákóczi Ferenc hamvainak hazahozatala alkalmából; Nováková, Veronika (Állami Levéltár Vágsellye): Károsseírás Nyitra és Bars megyékben a Rákóczi-szabadságharc idején; Adam, Ján (Eperjesi Egyetem): II. Rákóczi Ferenc makovícai uradalma a 17. sz.-ban.

¹⁶Felső-Magyarország alatt még a XIX. században is a Magyar Királyság északkeleti részét értették. Alsó-Magyarország alatt annak északnyugati részét.

¹⁷Az 1906-os újratemetés idején a ház kaszárnyaként szolgált. A hadseregnek viszont megtiltották a részvételt, a kaszárnyában az ünnepi felvonulás alatt katonai gyakorlatot tartottak.

¹⁸Ezek felidézésénél Dr. Tamás Edit nyújtott segítséget, amit hálás köszönettel nyugtázok.

¹⁹Neki köszönhető, hogy Budapesten legalább erre a szentmisére sor került!

²⁰Szajkó Gábor, a Rákóczi Szövetség Sátoraljaújhelyi Helyi Szervezetének tulajdona.

²¹A Rákóczi Szövetség Sárospataki Szervezete nevében Dr. Tamás Edit elnök, Kozsnyánszky János a Ruszin Kisebbségi Önkormányzat elnöke, Tóth Tamás az Árpád Vezér Gimnázium igazgatója és környékbeli iskolák képviselői.

²²Ezt 2003. október 25-én nyitották meg.

²³1906-ban éjszaka haladt át Zemplénen a hamvakat szállító szerelvény, s hasonlóképpen tisztelegtek elődeink.

²⁴Az útvonal részben eltért az 1906-tól és a most tervezettől is.

²⁵A felvonuló szervezetek képviselői: Bodrogközi Régi Magyar Kultúra, Észak-magyarországi Várak Egyesülete (Füzér), Sátoraljaújhely, Kuruc Hagyományörző Egyesület (Rákócifalva), KMKSz – Ifjúsági Szekció (Beregszász), Nagy Csaba és Társai (Nyíregyháza), Szvorák Katalin népdalénekes, Kodurka fúvószenekar (Kassa) és a tiszaujvárosi fúvósok, Kassa és vidéke (Buzita, Nagyida, Szepsi, Péder, Jánok, Csécs, Szeszta), a szlovákiai magyar cserkészek, Rákóczi Szövetség, a Fidesz küldöttsége (Pelczné Dr. Gál Ildikó alelnök, Pelcz Gábor, ügyvezető igazgató, Dr. Kiss Ákosné Gonda Erika, Csermely Kórus (Kassa) és mások.

²⁶Annakidején a látványtervező Nemes Mihály (1866–1945) festőművész volt, a régi magyar viseletek kutatója. Ő tervezte a magyar nemzeti hadsereg és a rendőrség díszegyenruháját.

²⁷A száz évvel ezelőtti menet hossza 2km volt és a felvonulás valamivel több időt vett igénybe, mint fél órát.

²⁸Annakidején reggel borongós idő volt, de a délelőtti folyamán kisütött a nap.

²⁹A beszédeket a város külön kétnyelvű kiadványban kívánja közreadni.

³⁰Márk Evangéliuma 10:46-52.

³¹Ez a kórus 1976-ban, a fejedelem születésének 300. évfordulóján tartott ünnepségen is szerepelt. Igaz, akkor a pártállam satuba szorított

keretei között lehetett csak megtartani a nagyon szegényes megemlékezést.

³² A felvonulóról a Szlovák Távirati Iroda (TASR) fényképése olyan felvételt készített, melyen a lovaskocsin vitt Rákóczi-portré mögött Hemerka Ulrik (1862–1946) emléktáblája látható a Vitéz-ház falán (L. Új Szó, 2006. október 30., 1.). Akaratlanul is emlékeztetett ezzel arra, hogy a dóm karnagya vezényelte az újratemetés alkalmával Cherubini rekviemjét és ő komponálta 1908-ban a Kuruc fantázia c. művet.

³³ Vele koszorúzott a Kerületi Önkormányzat elnöke és a város főpolgármestere.

³⁴ Löffler Béla szobrász és Sipos Béla építész alkotását 1938-ban lepleztek le. 1945-ben Ladislav Krčmery ügyvéd leverte, majd a két alkotó 1967-ben visszahelyezte eredeti helyére. – A koszorúzóknévsora: Dr. Lomnici Zoltán, a Legfelsőbb Bíróság elnöke, Arató Gergely államtitkár a Magyar Köztársaság kormánya nevében, Hárs Gábor országgyűlési képviselő, az Interparlamentáris Unió Magyar Nemzeti Csoportjának elnöke a Magyar Országgyűlés nevében, Radnainé Dr. Fogarasi Katalin titkár és Dr. Gedai István a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság nevében, Dr. Kovács Árpád, az Állami Számvevőszék elnöke, Holló József Ferenc ny. altábornagy, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum főigazgatója, Szickné Tóth Kornélia, a Rodostó Alapítvány elnöke, Jósvainé dr. Dankó Katalin, a sárospataki Magyar Nemzeti Múzeum Rákóczi Múzeuma igazgatója, Gyárfás Ildikó, Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Önkormányzat elnöke, Fülöp István, a Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzat elnöke, Dr. Ódor Ferenc, országgyűlési és Borsod-Abaúj-Zemplén megyei önkormányzati képviselő, Kozma Péter, Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Önkormányzatának alelnöke, Göncz László a szlovéniai magyarok nevében, Pelzné dr. Gál Ildikó országgyűlési képviselő, a FIDESZ-MPSZ alelnöke, a Kassai Önkormányzati Kerület (Zdenko Trebuľa elnök, Szöllős János mérnök, alelnök, Emil Ďurovčík mérnök, alelnök, Múdra Rozália mérnök, a KÖK Hivatalának elnöke), František Knapík, a város főpolgármestere és két alelnöke, Eugen Čuňo és Mikuláš Čečko, a Csemadok Kassa Városi Szervezete és a Thália Színház nevében Kolár Péter színgazdát és Reiter Krisztina alelnök, a Magyar Koalíció Pártja nevében Duray Miklós alelnök, Bárdos Gyula frakcióvezető, Bíró Ágnes, Szögedy Anna és Köteles László parlamenti képviselők, az MKP városi szervezete nevében Filipko József elnök és Major György, óvárosi önkormányzati képviselő, az MKP Óvárosi Szervezetének elnöke, a Kuruc Hagományörző Egyesület (Rákócifalva), Reznicek László a Vezérlő Fejedelem Asztaltársaság Egyesület nevében, a Rákóczi Szövetség és tagszervezetei (Szolnok, Székesfehérvár), a budapesti Szent Margit Gimnázium nevében Futó Ádám és Kmel Zsófia,

az ózdi József Attila Gimnázium növendékei és további iskolák, szervezetek, valamint magánszemélyek.

³⁵ Rossz nyelvek szerint azokat hívták meg, akik semmit sem tettek e rendezvénysorozat sikeréért.

³⁶ E koszorúzások alkalmával is beszédek hangzottak el. Az egyikben elhangzott, hogy Kassa kitett magáért, de Budapest szégyellheti magát. – Tegyük hozzá, hogy Demszky Gábor főpolgármester nagyszülei a kassai temetőben porladnak.

³⁷ Lobry, Francois: II. Rákóczi fejedelem hamvainak hazaszállítása, ford.: Nagy Gyuláné, Magyar-turán-szumir Szemle, Bruxelles 1974., 55.- az eredeti munka Konstantinápolyban jelent meg 1906-ban.

³⁸ Hankó Ildikó: Szép férfi volt. Demokrata, 2006. április 13., 39. old.

³⁹ Ha még nem tudná. Októberi tudományos mozaik. Műsorvezető: Benda Kálmán, szerkesztő: Kerekes István; Kossuth Rádió 1981. október 11.

⁴⁰ Neszméri Sándor: A fejedelem öröksége. Magyar Nemzet, 2006. október 30., 10. old., Szilvássy József: Népszabadság, 2006. október 30.

⁴¹ Nem hagyhatunk figyelmen kívül néhány sajnálatos ügyet sem. Nem értjük, hogy a Rákóczi Szövetség elnöke egyetlen egy rendezvényen sem vett részt. – Amikor a nagyságos fejedelem szobrának felállítására került sor, két férfi beszélgetve megjegyezte: nem baj, majd a cigányok el fogják szállítani a fémgyűjtőbe. A Szlovák Nemzeti Párt meg tiltakozott a szoborállítás ellen, mivel Rákócziban a szlovák nép gyilkosát látja és a szoborban a magyar irredentizmus trójai falovát. Lelkük rajta! – A szakmai konferencián fiatalok jópofáskodtak, azonban Dušan Čaplovič korrekt elemzése egy kis időre lehűtötte őket. Később azonban szemtelen megjegyzéseket tettek R. Várkonyi Ágnes nemzetközi hírű kutatóra. – Október 20-án annak az iskolának a falán, ahol Márai Sándor is tanult, a Matica slovenská annak az Emanuel Böhmnek leplezte le az emléktábláját, aki a második világháború után felháborító tervet dolgozott ki a magyarok kitelepítésére. – A Rákóczi Szövetség szervezésében Kassára látogató fiatalok öt autóbuszát a magyar ipari kollégiuma előtti parkolóban október 27-ről 28-ára virradó éjszaka feltörték és műszaki cikkeket tulajdonítottak el az ismeretlen tettesek. – Amikor az ünnepi menet vonult a Fő utcán, ketten arról beszélgettek a hátam mögött, hogy az egész menetet a Dunába kellene hajtani. – Október 29-én délután, két randalírozó fiatal kibontott szlovák zászló alatt ordította kétszer is: „Rákóczi je vrah!“ (azaz: Rákóczi gyilkos!) A rendőrség azonban rögtön letartóztatta őket. Másnap egyikük a TV Našában bocsánatot kért a történetekért. Ezeket a néha jelentéktelen jelzéseket csupán azért említjük, mert van még bőven tennivaló a két nép közötti viszony javítása érdekében.

Sólyom László, a Magyar Köztársaság elnöke (a kép jobbszélén) Zdenko Trebuľa és František Knapík társaságában a Szent Erzsébet székesegyház melletti emelvényen • Mács István felvétele

Ferenczy Istvánra emlékezve

2006. szeptember 26-án a rimaszombati *Ferenczy István Magyar Tanítási Nyelvű Alapiskolában* került sor híres szobrászunk, **Ferenczy István** halálának 150. évfordulója alkalmából egy nagyszabású emlékműsor megrendezésére, melyet **Sebők Valéria**, a *Csemadok Területi Választmánya* elnöke és e szervezet titkára, **Povinszky Elvira** rendezett meg.

A szervezők és a hallgatóság • Gecse Attila felvétele

Az iskola könyvtárában **Kovács Tibor** – aki egyben ötletadója is volt e rendezvénynek – fogadta a vendégeket, majd Sebők Valéria üdvözlő szavai után a rimaszécsiek versenés megnyitója következett. Ezután a járás magyar tan nyelvű iskoláinak diákjai mutatták be Ferenczy István élet-útját dramatizált formában.

E „versenyt” a *Bátikai Alapiskola* 4. évfolyamos nebulói indították el, akik korabeli ruhákban adták elő jelenetüket. Ezt a Ferenczy István Alapiskola diákjainak előadása követ-

A rimaszécsiek • Gecse Attila felvétele

A Tompa Mihály Alapiskola diákjai • Gecse Attila felvétele

te, akiktől megtudhattuk, hogy hogyan és mily nagy mestereknél tanult Rómában híres szobrászunk.

Ezek után a *Tompa Mihály Alapiskola* tanulói léptek fel,

A bátikiak • Gecse Attila felvétele

akik Ferenczy István családi körébe kalauzoltak el bennünket. Ezek a gyerekek külön dicséretet kaptak, mert a szerepeket kilencedikes nagyfiúk játszották. A *Gesztetei Alapiskola* irodalmi színpad formájában mutatta be tudását. Ezt a feledi *Szombathy Viktor Alapiskola* tanuló lányainak monológjai követték.

A művész életének utolsó éveit játékos könnyedséggel adták elő a *Tompa Mihály Református Gimnázium* diáklányai, akik iskolai környezetbe helyezték mondanivalójukat.

A tanulók izgalmas és jól kidolgozott műsorát a zsűri tagjai (**Ádám Zita**, a pedagógusszövetség alelnöke, **Kovács Katalin** rimaszécsi tanár, Sebők Valéria, a Csemadok TV elnöke) nagy lelkesedéssel fogadták és pozitívan értékelték.

A tartalmas délelőtti programot délután két előadás követte. Elsőként **Szabó Kinga** losonci művészettörténész ismertette a szobrász életének jelentősebb állomásait, majd Kovács Tibor tanár előadása következett, aki felhívta a figyelmünket a régió múltbeli egyéniségeire.

Befejezőképpen Sebők Valéria megköszönte a jelenlévőknek, hogy megemlékeztünk városunk szülöttének 150. évfordulójára.

Dohnányi Éva

Terebélyesedik a Petőfi-kultusz Gömörben

Ennek csallahatlan jele, hogy immár a Medesalján, Vecseklőn is szobor őrzi legnagyobb költőnk emlékét. Abban a faluban, ahol Petőfi személyesen is megfordult, s azt „barkó” faluként örökíti meg uti jegyzeteiben.

Az önkormányzat kezdeményezésére és anyagi támogatásával (rajta kívül a Képző- és Iparművészeti Lektorátus és mások is támogaták) november 25-én avatták fel **Mag Gyula** szobrászművész alkotását. A művész egyébként a falu szülötte.

Az avatóbeszéd megírására **Tózsér Árpád**ot kérték fel. Jeles költőnk személyesen ugyan nem tudott megjelenni, írását azonban tolmácsolták. Ime:

Vecseklőn megháltunk...

Tisztelt Ünneplők, Kedves Vecseklőiek, Barátaim!

Közhely, hogy Petőfi Sándor neve immár több, mint másfél százada a Költő, sőt a Költészet szinonímája. Ha ő azt írta Shakespeare-ről, hogy a világirodalomnak ez a kitűnősége a teremtés fele, akkor a magyar olvasó méltán mondhatja, hogy számára Petőfi Sándor maga a Költői Teremtés: nincs az emberi léleknek olyan regisztere, amelyen ő ne játszott volna mesterien, nincs a Teremtésnek olyan érzelmi szférája, amely az ő verskozmoszában ne muzsikálna.

S ennek következtében nincs ma magyar ember, aki ne ismerné Petőfi nevét és verseit, s meglehetősen nagy a magyar nyelvterület Petőfi-emléktábláinak, – szobrainak a száma.

S mától kezdve a költői órásnak itt, a Medvesalján, Vecseklőn, vagy ahogy maga a költő írta az emlékezetes Úti rajzokjában, ebben a „barkó faluban” is lesz emlékhelye. Köztudott, hogy a költő 1845 májusának végén, illetve júniusának elején, felvidéki utazása során néhány napot itt, Vecseklőn is időzött. Várgedén, illetve Gortvakisfaludon volt a főhadiszállása, amott **Kubinyi Rudolf**, emitt **Adorján Boldizsár** (maga is költő, Petőfi verses levelet is intézett hozzá) látta vendégül. Nem tudni, a „füstös szobájú Adorján Bódi” vagy a „lángszakállú Kubinyi Rudi” igazítja-e aztán Vecseklőre, tény, hogy itt is megszállnak, s innen kirándulnak Somoskőre és Salgó várához.

Az eseményről maga a költő így számol be: „Várge-

déről – az eső miatt néhány napi várakozás után – a második kirándulást tettük többen Vecseklőre (egy barkó faluba). Útba esik Hajnácskő..., most már nem is rom, mert tulajdonosa ledöntötte végképp. Innen egy negyednyire van fürdő és savanyúvíz, mely egészen olyan, mint a paradí, csak gyöngébb egy kissé. Míg itt uzsonnáztunk: Csomai Jóska cigánybandája gyönyörű nótákat húzott Lavotta, Csermák s másoktól; s különösen megragadott – melyet most először hallottam – a karancsaljai nóta. Hógyne!, az ég is derült-borult hallatára... egyfelől nap süttött, másfelől eső esett... szóval a magyar nóta, magyar vigalom megtestesülése volt. – Vecseklőn megháltunk s másnap korán reggel indultunk Somoskőre, a Mátra egyik ágán – a Medvesen – keresztül.”

Érdekes kérdés, s megválaszolása az irodalomtörténet-szekre vár, hogy kinél „háltak meg” itt, Vecseklőn a jeles kirándulók, ki volt név szerint a vendéglátó.

A kérdés megmozgathatja az ilyesmire érzékenyek fantáziáját, de most minket mégis jobban érdekel az az esemény, hogy százhatvanegy év elteltével, íme, már az egész község vendéglátója a költőnek. Akkor valószínűleg csak kevesen figyeltek föl a vendégekre, mostantól fogva az egész irodalomkedvelő magyarság tudni fogja, hogy a Petőfi-irodalomban Vecseklőnek feledhetetlen helye van: önzetlen adakozóknak és Mag Gyula szobrászművésznek köszönhetően mától emlékmű, Petőfi-mellszobor hirdeti,

hogy a nagy költő annak idején itt járt, és napokig jól érezte magát itt.

Tisztelt Jelenlevők, Kedves Vecseklőiek!

Engedjék meg, hogy a szlovákiai magyar íróközösség tagjaként s olyan alkotóként, aki maga is e vidék, a Barkóságnak nevezett táj szülötte, tiszteletemet és hálámat fejezzem ki mindazoknak, akik az emlékmű megszületésében bármiképpen is résztvettek. Köszönjük az anyagi és erkölcsi támogatóknak a támo-

gatást, köszönjük Mag Gyulának az ihletett, művészi alkotást, s köszönjük a vecseklőieknek a falujukban és a szívükben Petőfinek szentelt helyet.

Köszönet mindekinek, akit illet, s tisztelet a nagy költőnek, Petőfi Sándornak!*

* Elhangzott Vecseklőn, 2006. november 25-én.

Mag Gyula szobrászművész és Hulitka Sándor polgármester felavatják a szobrot • Farkas Ottó felvétele

Kedvtelés, közösségi tevékenység, varázslat Gondolatok a VIII. Egressy Béni színházi találkozón

Talán így lehetne jellemezni az ideit, immár a VIII. Egressy Béni Országos Színházi Találkozón bemutatkozó csoportok

Pillanatkép a királyhalmeciek előadásából • Gece Attila felvétele

tok produkcióit. Vannak amatőr színházi csoportok, akik komolyabb szereplési tapasztalatok és képzett csoportvezető nélkül, csupán a társaságban kellemesen eltöltött estékért vállalnak szerepet a társasági életet betöltő falusi amatőr színházi csoportokban. Másokat az egyre növekvő nyelvi asszimiláció feltartóztatásának illúziója készít ilyen munkára. Az idei színházi fesztivál azonban felvonultatott néhány olyan amatőr színházi együttest is, kiknél a világot jelentő deszkákön való szereplés túlmutat a kosztümös alkalmi kedélyeskedésen, s valójában a színházi avatott dramaturgiája, kimunkált színészi játéka, ötletes rendezői akcióteremtése, frappáns díszletei és jelmezei már szakmai szempontból is megfelelnek a színházcsinálás komolyabb kritériumainak.

A már hagyományosan Szepsiben és Buzitán megrendezésre kerülő fesztivál sajátosan bensőséges hangulata elfeledteteti a játékokkal és nézőkkel egyaránt, hogy valójában egyik hely sem alkalmas egy ilyen rendezvény megszervezésére.

A szépi kultúrház színházterme az elmúlt rendszer jegyeit és sajátosságait viseli magán, a kultúrházak sorában ugyan újnak számító, de alaposan túlméretezett buzitai színházterem építói viszont megfelledekeztek a korszerű színháztechnikáról.

A felvidéki magyarságnak talán már erényné emelkedett tulajdonsága a szolgálattelkü alkalmazkodni tudás, a mostoha

körülmények és komisz feltételek mellett alkotni tudás.

Úgy tűnik, s ezt teljességgel bizonyították az idén bemutatkozó csoportok, hogy amatőr színházi mozgalmunk fejlődését nem tudják követni a fesztiválokhoz otthont adók az alkalmasabb feltételek biztosításával. Itt elsősorban a variabilis színházi térre, a nélkülözhetetlen világítóparkra és a szükséges hangosító eszközökre gondolok.

Nyilván egy ilyen amatőr színházi fesztivál szervezői nem felelhetnek meg a legkorszerűbb és legigényesebb elvárásoknak, s különösképpen, ha nemzetiségi fesztiválról van szó, ahol többségében falusi színházi csoportok szerepelnek.

A kezdetben falusi színházi fesztiválnak induló rendezvény versenyszabálya és értékelési kritériumai évente apró változásokon mentek keresztül, és sajnos máig sem tisztázottak a fesztiválra való benevezés feltételei, a versenykategóriák szabályai, és azok pontosan meghatározott kritériumai. Jó volna ebben is végérvényesen rendet teremteni, de ehhez értő szakemberekkel működő módszertani intézmény kellene. Valaha ilyenek voltak a Pozsonyi Népművelési Intézet Nemzetiségi Osztályának színházi szakreferensei, s emlékezetemben él, hogy az egykori Csemadok Központi Bizottsága népes apparátusának a színházi mozgalmat felügyelő módszertani dolgozója is volt.

Amatőr művészeti mozgalmunk szeletenként, akár az előadóművészet, akár a folklór, de a kórusmozgalom vagy hagyományörzők területén is, szaktanácsadás, módszertani segédanyagok hiányában, csupán autódidakta módon viszik vásárra a bőrüket a minisztériumi támogatásból vagy egyéb alapítványi pénzekből rendezett seregszemléken. Háttér munkára, felkészítésre egyáltalán nem vagy csak nagyon kevés pénz jut. Igaz, az idén először valószínűtlennek meg a fesztiválra jelentkező csoportok válogatását a szervezők. **Boda Ferencnek**, a fesztivál igazgatójának ígérete szerint ez már ezentúl mindig így lesz. Erre óhatatlanul nagy szükség van, hisz több csoportnál a válogatás során nyújtott tanácsadás

A fődíjat a királyhalmeciek Bodroghalmi Színházi Csoport képviselője vehette át • Gece Attila felvétele

hasznosnak és eredményesnek bizonyult. Ez a megállapítás egyaránt vonatkozik a nemesócsai NEFISZ-re, a galántai gimnazistákra, a csécsi hagyományörzőkre, de az idei verseny fődíjasára, a királyhalmeciek Bodroghalmi Színházi

Csoportra is.

Amatőr színjátszó mozgalmunkban nevelkedett zsüritagként elmondhatom, öröm volt látni, hogy a csoport tagok érdeklődéssel nézték meg egymás produkcióit, s biztató jel az is, hogy az előadásokat követő szakmai értékelések iránt is évről-évre élénkebb érdeklődés mutatkozik, s nem csupán a csoport vezetők, de az együttesek szereplői részéről is.

Az egyes előadások részletes értékelésére ebben az írásban nem bocsátkozom, hisz a résztvevő csoportok száma miatt, mely a vendégegyüttesekkel együtt 16 volt, csak távirati stílusban tehetném.

A legjobb produkciók azonban említést érdemelnek, s el kell azt is mondani, hogy ezek rendezői színházi alapismeretekkel felvértezett, szakmailag képzett emberek, s szinte kivétel nélkül érvényes, hogy a siker több éves folyamatos munka eredménye. A jó darabválasztással, a játsszók képességeinek ismeretével, s az ebből következő legtalálóbb szereposztással, érett színészi teljesítményeket produkálva jutottak el munkájuk kiérdemelt elismeréséhez.

S hogy az idén kik voltak ezek? A királyhelmeci *Bodrogközi Színjátszó Csoport*, akik **Schwajda György** *Csoda* című tragikomédiáját adták elő **Illésné Popália Irén** rendezésében. S hogy valóban kiemelkedő teljesítményt nyújtottak, azt mi sem bizonyítja jobban, minthogy ennek a csoportnak a tagjai, **Eperjessy Mária** a legjobb női alakítás, **Papp Ferdinánd** pedig a legjobb férfi alakítás díját kapta. Valódi színházi élményben volt részük azoknak is, akik a *Nánai Színjátszó Csoport* által feledésbe merült színpadi szerző, **Herczeg Ferenc** *Majomszínház* című komédiájának ma is aktuális gondolatait fedezték fel mindnyájunk számára. A csoport nívódíját, **Juhász Mária** a legjobb rendezésért járó díját, az együttes fiatal tagja, **Kontra Mónika** pedig a legígéretesebb tehetség díját kapta. Élményszámba ment az órszűfalusi *ÉS?! Színház* ismeretlen francia szerzők pajzán boházatai, **Szabó Csilla** rendezésében. Bizakodásra ad okot, hogy felmenőben van középiskoláink diákszínjátszása is, s ugyancsak öröm volt látni a nemesócsai fiatalokat, akik **Illyés Gyula** *Tűvétevek* komédiájával remekeltek. **Csorba István** rendező tudatos műhelymunkája magabiztosságot ad ifjú amatőr színészeinek.

Az idei fesztivál színvonalát emelte a füleki *Apropó Kis-színpad* vendégszereplése, akik a *Jókai Napok* nívódíjaként kaptak meghívást Szepsibe. A fesztiválon két szlovák együttes is bemutatkozott. A helyi *Š. Moyses Gimnázium DS23* színjátszó csoportja *Kolombusz parthoz csapódik* című előadásával, valamint a selmebányai *Stromáčík Művészeti Csoport* a *Cirkusz* című produkciójával, **Soňa Lužinová** rendezésében. A lengyelországi Pulawy városából érkezett *Grupa Teatrálna* mozgásszínházi produkcióval mutatkozott be, s ugyancsak emlékezetes színházi élményt nyújtott a budapesti *Wataridori Színkör* **Jean Cocteau** *Rettenetes szülők* c. színpadi regényének adaptációja, a felvidéki származású **Nagy Anikó** színházi megfogalmazásában.

Hlavasi Péter

Könyvről – könyvre

legsúlyosabb kötete.“ (Varga Lajos Márton)

Tózsér Árpád: Légyökerek. Új versek. (Helikon Kiadó, 2006. 59 számozott oldal.) A Kossuth-díjas jeles poétánk legújabb verseit tartalmazza. „Régen olvastam ennyi újat, ugyanakkor volt időket, tereket tematikailag, retorikailag, stilsztikailag, poétikailag összefoglaló könyve. De hát ilyen most már Tózsér költészete, akiknek alighanem ez eddig a legteljesebb,

munkra számontartandó tény: Tomasz Jenő gömori származású, Csetneken született és Rozsnyón, a premonstreiek gimnáziumában érettségizett 1915-ben.

A háború sújtotta Eötvös Collegium. Tomasz Jenő emlékére. (Kiadta az Eötvös József Collegium. Szerkesztette Dörnyei Sándor. É.n., 141. oldal.)

Az Eötvös Műhely sorozatban megjelent füzet a neves kollégium egykori aligazgatójának emlékét idézi, aki az 1944/1945-ös nehéz években állt a neves intézmény élén. Számunkra számontartandó tény: Tomasz Jenő gömori származású, Csetneken született és Rozsnyón, a premonstreiek gimnáziumában érettségizett 1915-ben.

A kiadvány tisztelgés a 80 éves szerző előtt. A monográfiából kibontakozik a kutató, a művész, a közéleti szereplő... kivált pedig az Ember, akit talán a fejezetcímek jellemeznek leginkább: *A bázisteremtő*, *A „kovász-ember”*, *A csonka-Gömör prófétája*, *Jó gazdára bízták...* Tartalmazza a könyv a Róla és műveiről szóló értékeléseket és bibliográfiáját is.

Cselényi László: Égtájakat keresve. (Lilium Aurum, 2006. 297 oldal.)

A könyv szerves folytatása a szerző korábban megjelent hasonló tárgyú könyveinek. Három részre tagolódik: *Kimeríthetetlen tenger* (*Barangolás a keleti irodalmakban*), *Sokágú síp* (*A volt Szovjetunió nem orosz irodalmi*), *Száz év talány* (*A 20. század*). A könyv jóvoltából mi is beülhetünk az egyetemi padosorokba – szerzőnk ugyanis évek óta oktatott a nyitrai egyetemen világirodalmat.

Filep Tamás Gusztáv: A hagyomány felemelt tőre. (Ister Kiadó, Budapest, 2003. 443 oldal.)

A kötet alcíme: *Válogatott és új esszék, tanulmányok az 1918–1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról.* Mint a hátlapon olvashatjuk: „az ismert magyar(országi) kisebbségkutató, művelődéstörténész, új kötetben a csehszlovákiai magyar kisebbség eszme-, mentalitás- és művelődéstörténeti örökségének átértékelésére vállalkozik. Ez a folyamat 1989 után viszonylag gyorsan megindult, majd ugyanilyen hirtelen félbe is szakadt. A korábbi korszakok értékeit reprezentáló szövegkiadásokra az utóbbi féltizedben már nem került sor, nem született meg a kisebbségi eszmetörténet jelentős gondolkodóinak pályaképe, nem készült összegzés a korszak tudományos, tudományos ismeretterjesztő, illetve politikai-közírói eredményeiről sem. Hiányos a kép mind a tudományterületek összességének terén, mint területi vonatkozásban. Jelen kötetünk a szőzök az utóbbi tíz esztendőben e témakörben született írásait tartalmazza.”

A kötet alcíme: *Válogatott és új esszék, tanulmányok az 1918–1945 közötti (cseh)szlovákiai magyar kultúráról.* Mint a hátlapon olvashatjuk: „az ismert magyar(országi) kisebbségkutató, művelődéstörténész, új kötetben a csehszlovákiai magyar kisebbség eszme-, mentalitás- és művelődéstörténeti örökségének átértékelésére vállalkozik. Ez a folyamat 1989 után viszonylag gyorsan megindult, majd ugyanilyen hirtelen félbe is szakadt. A korábbi korszakok értékeit reprezentáló szövegkiadásokra az utóbbi féltizedben már nem került sor, nem született meg a kisebbségi eszmetörténet jelentős gondolkodóinak pályaképe, nem készült összegzés a korszak tudományos, tudományos ismeretterjesztő, illetve politikai-közírói eredményeiről sem. Hiányos a kép mind a tudományterületek összességének terén, mint területi vonatkozásban. Jelen kötetünk a szőzök az utóbbi tíz esztendőben e témakörben született írásait tartalmazza.”

Jászok és kunok a magyarok között. Ünnepi kötet Bánkiné Molnár Erzsébet tiszteletére. (Jászsági Könyvtár 6. A Jász Múzeumért Alapítvány kiadványa. Jászberény, 2006. 499 oldal, színes és fekete-fehér mellékletek.)

A jász öntudat és összefogás szép példája a vaskos kötet. A Jászkunság volt az a terület, amely, kivált a török

kiűzését követően, otthont biztosított a gömői menekülteknek. A kötetben olvasható tanulmányok közül kivált számot tarthat az érdeklődésünkre **Paládi-Kovács Attila** *Kun nyomok északon* (49-59) c. tanulmánya, amely nem csupán településtörténeti adalék, de fontos szempontot jelent a palócok kutatása szempontjából is. Más miatt érdekes **Szabó László** *Az egyes – különös – általános, illetve az egyedi és átlagos a történeti kutatásban* (235-241) c. írása. A szerző, a Jászkunság példáját alapul véve, voltaképpen a „helytörténet” kérdéskörét, mibenlétét, az „általános” vagy egyetemes történelemhez való illeszkedésének módozatait boncolgatja.

Herman Ottó öröksége. (Szerkesztette **Hevesi Attila** és **Viga Gyula**. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 2006. 151 oldal, fekete-fehér szövegek közötti képek.)

A 205. november 8-9-én tartott konferencia előadásait tartalmazza. A 17 előadás sokoldalú megvilágítást adja az „utolsó magyar polihisztor”-ként ismert tudósnak, közéleti embernek. Több, gömői vonatkozású adalék is található benne.

Több, gömői vonatkozású adalék is található benne.

Bányásztörténeti Közlemények I-II. (Rudabánya, 2006. Közreadja az Érc- és Ásványbányászati Múzeum Alapítvány. Szerkesztő: **Hadobás Sándor**. 106, illetve 107 oldal, fekete-fehér szövegek közötti képekkel.)

A közölt írások közül kettőre hívjuk fel külön a figyelmet. Az első kötetben **Kovács Ágnes** *120 éve hunyt el Mikulik József* címmel (77-81) a dobsinai születésű, fiatalon elhunyt, kiváló történészről emlékezik meg. A II. kötetben ugyanő *185 éve született gróf Andrássy Manó* (59-64) címen arról a „vasgróf”-ról ír, akiről **Jókai Mór** nem egy regényalakját mintázta, köztük Berend Iván alakját is.

Erdélyi Géza: Gömör vármegye klasszicista építészete. (Madách-Posonium, 2006. 158 oldal, 43 színes oldal, 2 térkép, a települések jegyzéke, név- és tárgymutató, szlovák és angol összefoglalás.)

A munka első ízben 1996-ban látott napvilágot Magyarországon, az **É. Kovács László** és **Nagy Károly** által szerkesztett *Gömöri Műhely* c.

sorozatban. Az első kiadáshoz **Koncsol László** írt előszót. Mint a fülszövegben olvassuk: „A 19. században a magyarországi klasszicista építészet virágkorának idején a történelmi Gömör vármegye az ország egyik legiparosodottabb vidéke. A terület »ország az országban« (a szintén gömői Vladimír Mináč állítja ezt egyik írásában), vasbányák, vasgyárak, kohók, papír- és üvegyárak, s a céhek százai jelzik gazdagságát. Csoda-e, ha ez a gazdagság az építészetben, a vidék architektúrájában is megmutatkozik. A könyv [...] mintegy 200 gömői klasszicista építészeti objektum, egyházi és világi épület (templomok, parókiák és iskolák, kúriák, kastélyok, polgárházak, köz- és gazdasági épületek) létéről ad tudományos és élményelevevőségű tanúbizonyosságot, s így lesz mintegy »Gömörország« sajátos nézőpontú régiótörténete s egyben színes útikönyve.”

Mázik István köszöntése

Tisztelettel köszöntök mindenkit a *Mics Károly Életműdíj* átadásán. A díjat két évvel ezelőtt alapítottuk azzal a céllal, hogy így is köszöntsük azokat az embereket, akik az elmúlt évtizedekben nagyon sokat tettek azért, hogy a szlovákiai magyarság fennmaradjon. Tudom, hogy nagy szavak ezek,

de ha végignéznünk az elmúlt évtizedek kisebbségi történésein, láthatjuk, hogy mennyire nélkülözhetetlen volt egy-egy népdalkör vagy színjátszókör működése, amely ezeket mozgató meg, s tartotta bennük a lelket s a meggyőződést, hogy kisebbségnek lenni sokszor nem hálás dolog, de mégiscsak érdemes.

Nagyon nehéz, mégis nagyon könnyű köszönteni a Mics Károly Életműdíj ez évi kitüntetettjét. Nehéz, hiszen szinte teljesen alkalmatlannak tartom magam arra, hogy ezt a hatalmas életművet néhány mondatban felvázoljam, de ugyanakkor nagyon könnyű is, hiszen közel húsz esztendeje magam is figyelemmel kísérhetem a mai díjazott legfontosabb lépéseit.

Ő az, aki profi színészként kezdte a pályáját a kassai *Thália Színház*ban, de betegsége miatt kénytelen volt ideiglenesen feladni a pályát. Mondom, csak ideiglenesen, mert néhány évvel később már létrehozta a saját társulatát, amely immár 27 éve töretlenül működik, és nem volt olyan év, hogy ne jelentkezett volna előadással. A bemutatókat fesztiválfellépések, turnék és számtalan díj követte, többek között 4 fődíj, számos alakítási és egyéb díj. A társulat olyan régióban működik, ahová két profi társulatunk egyre ritkábban jut el, így hiánypótló szerepet is betöltenek. Az eltelt közel három évtizedben nemcsak a környék kultúrházait keresték fel, de járt országos fesztiválokon is, például Turócszentmártonban, a *Scénická žatvám*, s Erdélyben, ahol életképes kapcsolatot alakítottak ki a sepsiszentgyörgyi *Visky Árpád Színjátszó Csoport*tal, akik viszonzották is a csapat

erdélyi vendégjátékát. Volt szó arról is az évek folyamán, főleg, amikor az MKP kormányra került, hogy a társulat profizálódhat, hiszen nagy szükség lenne egy harmadik profi társulatra, amelyik a közép-szlovákiai régiót látná el nívós előadásokkal, de erre a mai napig nem akadt politikai akarat. Holott az előadásaik közül jó néhány magasan megütötte azt a mércét, amelyet két profi társulatunk állított fel.

Az összes előadás felsorolása helyett hadd említsek meg néhányat, amelyek mérföldkönek számítanak a társulat életében. Első bemutatójuk, a *Roky Matyi* talán a teljes magyar nyelvterület első rockoperája volt, melyhez az élő zenét a *Hurock együttes* szolgáltatta. Az előadást még a *Szabad Európa Rádió* is hosszasan méltatta, ami nem kis kellemetlenséget okozott a társulatnak. Ezt követte egy teljesen másfajta vállalkozás, a *K. Z. oratórium* Pilinszky János művéből. Jómagam 1985-ben, gimnazistaként találkoztam először a csoporttal, amikor a *Hókirálynőt* vitték színpadra. Később két olyan szerző is megjelent a társulat repertoárjában, mint Schwajda György és Spiró György, s így összegezve ma már elmondhatjuk, hogy a társulat leginkább az ő nyelvükön tudott megszólalni. A *Csoda*, *A szent család* vagy a számomra legkedvesebb, a *Csirkefej*. Ezek az előadások nemcsak odahaza, hanem a különböző fesztiválokon is hatalmas sikert arattak. Néhány éves szünet után pedig egy még fiatalabb kortárs szerző, Egressy Zoltán *Portugália*. De komolyan vették az ún. könnyű műfajt is, a *Fekete Péter*, a *Charley nénye*, a *Hiszi, nem hiszi*, a *Hyppolit*, a *lakáj*, a *Kényszerleszállás*, a *Kisasszonyok a magasban*, a az idén bemutatott *A régi nyár* vagy a *Pajzán palóc kabaré* is számtalan környékbéli színházi élményeit gazdagította.

A társulatnak vannak állandó tagjai, akik az elmúlt évtizedekben számtalan sikeres előadást abszolváltak, hogy csak Gulyás Lászlót, Kerekesné Csaba Blankát, Rózenfeld Ilonát, Gecso Istvánt, Ottmár Józsefet, Kovács Elzát, Ziliz Erzsébetet vagy a pár évvel ezelőtt elhunyt zseniális Mede Gabi nénit hadd említsem. De ne feledkezzünk el azokról sem, akik ma már profi társulatoknál dolgoznak, mint tette teszi azt Danyi Irén, Kovács Ildikó, Kovács Attila, Nagy András, Mokány Csaba és mások. S ha már Szepsiben vagyunk, ki ne felejtjük, hogy tavaly a füleki *Zsákszínház* – gondolom, hogy erre úgyis rájöttek már – nyerte el az Egressy Fesztivál fődíját is Julian Garner *Ébredés* c. tragédiájával.

S aki ezt a csoportot megteremtette, előadásait rendezte, számtalan főszerepét eljátszotta, hosszú évek óta vezeti a városi művelődési központot és a helyi politikából is kiveszi a részét, messzemenően megérdemli, hogy a névadó Mics Károly és Kiss Péntek József után megkapja ezt az elismerést. Fogadja nagy taps **Mázik Istvánt**, akinek kívánjuk, hogy sok-sok kiváló előadásnak legyen még a részese a füleki Zsákszínház élén, s váljon valóra nagy álma, egy harmadik felvidéki profi társulat megteremtése!

Juhász Dósa János

Fábry János-díjasok

Műemlékeink gondnoka

Edita Kušnierová

A díjazott 1948. október 26-án született Rozsnyón. A pozsonyi *Komenský Egyetemen* szerzett diplomát művészet-történet-esztétika szakon. Rozsnyón és Betlérben él és dolgozik.

A *Rozsnyói Járási Műemléki Igazgatóságon* kezdte a pályáját. Néhány éven át a *Rozsnyói Bányászati Múzeum*, majd a *Rozsnyói Galéria* munkatársa lett. Az utóbbi minő-

ségében számos képzőművészeti kiállítást készített a rozsnyói nagyközönség és az ide látogatók számára. Köztük volt a Tichy testvérek, Kálmán és Gyula művészete is.

1991-től a *Rozsnyói Műemléki Hivatalban* dolgozik.

Pályája során fáradhatatlanul törekszik a régió legértékesebb műemlékeinek megmentésére. Személyes érdemként is értékelhető olyan jelentős rozsnyói műemlékek tervbe vett lebontásának megakadályozása, mint az egykori bőripari manufaktúra (ma a Bányászati Múzeum székhelye), a Fekete Sas szálló, a Tűztorony alatt található középkori üzletsor – de melléjük sorolható a csetneki római katolikus templom is. Már a kommunista időkben kezdeményezte Andrassy Franciska annak idején erőszakkal eltávolított emlékművének a visszahelyezését. Nem mindennapi erőfeszítéseinek köszönhetően a műemléket restaurálták és mára visszakerült eredeti helyére, Rozsnyó Főterére.

Folyamatos és kiemelt figyelmet szentelt és szentel – szabadideje rovására is – a fiatalabb nemzedéknek. Állandó konzultációkat folytat a közép- és főiskolásokkal, egyetemi hallgatókkal, előadásokat tart az iskolákban, bemutatja nekik a történeti városmagot. Ezirányú elkötelezettségének köszönhetően kiérdemelte kollégáitól a „*Diákok anyja*” elismerő jelzőt.

Állandó szakmai kísérője a Rozsnyó és általában Gömör műemlékei iránt érdeklődőknek. Külön kiemelendő az ún. „*Gótikus út*”, amelyen immár csaknem három évtizede állandó és hivatott vezetője szakmabelieknek és érdeklődőknek egyaránt. Második évtizede ügyködik annak érdekében,

hogy a gömori középkori falfestmények együttese a Világörökség része legyen. Társszerzője annak a rendkívüli sikerű vándorkiállításnak, amely ezt a páratlan emléksanyagot mutatja be. A budapesti *Országos Műemléki Hivatallal* közösen készített kiállítást először a 2000. évben, Strassburgban mutatták be először az Európa Tanács épületében, majd öt év alatt Európa szinte minden részébe eljutott.

A díjazott számos fontos gömori műemlék kutatását végezte el. Példaként említhető Hízsnóvíz, Krasznahorkaváralja, Hárskút, Rákos, Süvete.

A 20. század 70-es éveitől jelennek meg írásai szakmai és más, tudomány-népszerűsítő periodikumokban, évkönyvekben (*Pamiatky a múzeá, Obzor Gemera, Muzejné noviny, Zora Gemera* stb.). Ezek állandó témája Gömör és Kis-Hont kulturális örökségének kutatása, védelme és népszerűsítése.

Több, a gömori műemléket bemutató televíziós forgatókönyvnek is szerzője.

Az utóbbi években igen jó kapcsolatokat alakított ki a pozsonyi *Képzőművészeti Főiskolával*. Ennek köszönhető néhány értékes reneszánsz és barokk kegytárgynak a restaurálása.

Köszönjük eddigi munkáját, s kívánunk Neki további sikereket épített örökségünk feltárása, megmentése és bemutatása terén.

B. Kovács István

Rámutatni az egyszerű dolgok szépségére – Mács József köszöntése

Mert a világ oly bonyolult, s benne elvesznek az egyszerű dolgok. Eltűnik lassan maga az ember, elkopik a táj, elhal-

ványul az emlékezet, szétfoszlik a múlt, köd hullik a személy, a kisközösség, a nemzet történelmére.

Ha nem lennének krónikások, ha nem lennének az új kor regősei, az írók és a költők, minden bizonnyal az emberi emlékezet másképpen alakulna, másképpen alakult volna.

Olyan történelmi és politikai törésvonalak mentén, melyek az elmúlt századra jellemzőek, talán elvesztek volna azok az apró és egyszerű, de mégis hallatalanul fontos dolgok, melyek megörökítésére Mács József vállalkozott íróként, újságíróként, közéleti emberként. Aki gömöriként, a Balog völgye szívéből, Bátkából indulva, de ide mindig vissza-visszatérve írta és írja népe egyszerű, de megmaradáshoz mégis nagyon fontos apró dolgait.

Egy írói életművet, egy még mindig, és remélhetőleg még sokáig épülő életművet tett le, tesz le az asztalra, benne magát, tiszta emberi lényét adva, belefonva a gömöriség kultikus szeretetét, eredendő humanizmusát. Sokszor fájdalmasan sötét színek keverednek ezekbe a történetekbe, miként magát az ihlető történelmet is sokszor sötét színek hangsúlyozzák.

Ebben a szellemi és fizikai megtöretésben kellett íróként, emberként megmaradnia Mács Józsefnek, hitelesként, jövőbe kiáltóként, múltnak hírhozójaként, afféle összekötő kapocsként sok évtizedekkel ezelőtti és mostani nemzedékek között.

Talán Ő tudná a legjobban elmondani, mennyi fájdalmas de mégis szép élmény van könyveiben a sorok mögött, hiszen mindent megírni lehetetlen, néha csak utalás, pillanatfelvételi kitekintés, másodpercnyi időutazás lehetséges. Óriási teher a felelős írónak megfelnia a múlt kérdéseit úgy, hogy azok tanulsága a jövőben is mindig támasz, kapaszkodó, forrás, élmény lehetősége legyen.

Mács Józsefnek elég volt szülőföldje, nem volt szüksége idegen anyagra, amiből táplálkozni mások oly szívesen szoktak. Mács József bárhol is járt, létezett, élt a világban, mindig, minden írásában arra törekedett, a számára lehetőségként kapott tudást és tapasztalást tisztán, emberi hangon, gömöriként, tehetsége és tudása legjavát megmutatva adja tovább az utókornak.

Az író mikor ír, nem gondol arra, kik olvassák majd a sorait. Közölnivalója van, mert lát, hall és gondolkodik, felelősségérzete van, hiteles krónikásként kíván megmaradni. Egyetlen sor hazugság életműveket tett már semmissé. Ez nem fenyegeti Mács Józsefet. Igaz szavú író, mert olyan táj szülötte, amely a hamisságot nem tűri el. Hol halkabban, hol hangosabban szólhatott, ezt mindig a fentről fújó szelek határozták meg. Fújtak a szelek sokféle-képpen, de őt meghajlítani nem tudták.

Azt kívánom, egyenes gerinccel álljon mindig is az idők zivatarában.

Szülőföldje, Gömörország, az egyszerű dolgok tiszta szép hazája, most azzal tiszteleg fia előtt, hogy a Fábry János-díjat neki adományozza. Tiszta szavakkal, köszönve a munkát, a megmaradást, a kötődést. Isten éltesse sokáig Mács Józsefet, hogy sokak örömeire alkotóként továbbír-hassa az egyszerű dolgok szívhez szóló történeteit.

Szászi Zoltán

Takács András köszöntése

Takács András néptánckutató, folklorista olyan ember, akiről joggal mondható: Istenadta tehetsége van, amit jól kamatoztat az általa szolgáltni kívánt közösség érdekében.

1931. január 8-án született a Gömör megyei Sajótiiba községben. Két bátyja és ő korán elveszítették édesanyjukat, ő, a legifjabb gyermek még a negyedik évét sem töltötte be akkor. Ezért édesapjuk gyakorlatilag egyedül

nevelte fel a három fiút. Az édesapja a jobb gazdák közé tartozott Tibában, sok-sok nehéz munka árán megengedhette magának, hogy fiait taníttassa. András is a 6 elemi elvégzését követően a rozsnyói polgári iskolában folytatta tanulmányait. Magyar nyelven, hiszen akkor, az 1940-es évek elején ez a vidék Magyarországhoz tartozott. Másodikos polgárista volt, amikor 1944. december közepe táján a háborús események következtében hazaküldték őket az iskolából, azzal, hogy majd karácsony után értesítik őket, mikor indul újra a tanítás. Ám erre nem került sor. 1945 januárjában végigvonult a vidéken a front, eltelt a február, március is, mikor március végén, április elején arra lettek figyelmesek, hogy a rozsnyói polgári tanárai és más felvidéki értelmiségiek is megpakolt szekerekkel vonulnak a határ felé. Hisz a térség újra csehszlovák fennhatóság alá került, az 1938 után Putnokról, Miskolcra és az anyaország egyéb településeiről ideérkező magyar értelmiségnek mennie kellett. A beneši dekrétumok következtében a felvidéki magyarokat megfosztották állampolgárságuktól, anyanyelvi iskoláiktól, még az Isten házában sem hangozhatott magyar nyelven az ima. Az akkori tanulóifjúság előtt három út állott: vagy folytatták tanulmányaikat a számukra teljesen idegen szlovák nyelven, vagy átszöktek a zöldhatáron az anyaországba, s ott magyar nyelven tanultak tovább. Akinek egyikhez sem volt bátorsága, az lemondott az iskoláról, munkába állott. A tanköteles kort akkorra túllépő Takács András is jó két évig, 1947 februárjáig édesapja gazdaságában segédkezett, mígnem arra az elhatározásra jutott, hogy a már

Miskolcon tanuló bátyját követve ő is Miskolcra megy. A Jósfafő-Aggtelek közötti részen lépte át a zöldhatárt illegálisan, útlevél nélkül, hogy ismét tanulhasson. Nem volt ez akkor egyedi, mintegy ezerötszáz felvidéki magyar diák folytatta így tanulmányait. Ám nem volt veszélytelen sem, hiszen a diákok élelmezése és anyagi támogatása megoldatlan volt, azt a szülők csak szintén illegálisan, a zöldhatáron keresztül segíthették. Andrásához és bátyjához is sok-sok féldisznó vándorolt ki Tibából Miskolcra, hátizsákban. Ha elkapták őket a határőrök, ami azért olykor-olykor előfordult, bizony nem bántak velük kesztyűs kézzel.

Négy évet töltött ott, elvégezte a polgári harmadik és negyedik, majd a gimnázium első két évfolyamát. 1950-re valamelyest rendeződtek a viszonyok, a Magyarországon tanuló fiatalok kollektív útlevéllel térhettek haza szülőföldjükre a nyári vakáció eltöltésére. Ám ősszel a középiskolások részére a hivatal már nem engedélyezte a kiutazást, mivel időközben Csehszlovákiában újraindult a magyar nyelvű oktatás, három magyar nyelvű középiskola is megnyílt: a kassai ipari iskola, a pozsonyi pedagógiai és a komáromi általános gimnázium. Takács András 1950 őszétől a komáromi gimnáziumban folytatta tanulmányait.

A színpadi néptáncsal már miskolci diák korában is kapcsolata volt, táncolt a *Miskolci Városi Központi Együttesben*. Komáromba kerülve mindjárt az első hetekben létrehozott egy gimnáziumi néptáncsoportot, mellyel

számos fellépésük volt a környék magyar falvaiban. Máiig meghatottan emlékszik azokra az örömkönyves szemekre és köszönő szavakra, melyekkel a hálás közönség kifejezte túláradó érzését feléjük. Takács András kimagasló táncos volta végett tanárai arra biztatták, hogy jelentkezzen a *Szlovák Állami Népi*

Együttesbe. Ő ezt meg is tette, egy évig ott táncolt, ezért tanulmányait magántanulóként folytatta. Közben 1951 őszén, még érettségi előtt jelentkezett a pozsonyi egyetemre, ahová eredetileg fel is vették, ám a dékán döntése értelmében mégsem kezdhetette meg tanulmányait. Ezért jelentkezett a pozsonyi CSEMADOK szervezetnél, ahol akkoriban szervezték a *Magyar Népművészeti Együttest*, közismert nevén a *Népest*. 1952. januárjától ennek koreográfusaként járta a magyar vidéket Ág Tiborral közösen, hogy eredeti gyűjtéseket végezzenek a zenekarból, énekből és tánckarból álló együttes részére. Első útjuk a Nyitra környéki magyarok közé, Zoboraljára vezetett, de gyűjtöttek még Komárom környékén, a Nógrád és Gömör határán fekvő Medvesalján, a Rozsnyó melletti Szilicén és

környékén, a keleti részeken: Bodrogközben és Ung vidéken. Ezek az utakon népzene és néptánc mellett népviseletet és népköltészetet is gyűjtöttek. Munkájuk során több alkalommal velük tartott Bočekné Gesztes Zsuzsa, Dobos László és Langlerné Hemerka Olga is.

A nagy lelkesedéssel indult Népest ugyan rövid időn belül, 1955 tavaszán felszámolták, ám akkorra Takács András már örökre eljegyezte magát a néptáncsal. A katonaevek után a pozsonyi főiskola tánckarának, az *Ifjú Szíveknek* lett koreográfusa. 1992. január 8-i nyugdíjazásáig ő szervezte a felvidéki magyarság (népi) kultúrájának két nagy seregszemléjét, a zselízi és gombaszögi fesztiválokat.

Időközben – a kor és beosztása kívánalmai szerint – belépett a pártba, ahonnét az 1968-as eseményeket követően kizárták, s igyekeztek szakmai karrierjét is derékba törni. Ez ugyan nem sikerült, de sok akadály kellett leküzdenie, hogy ne hallgathassák el, hogy dolgozhasson, publikálhasson. Még az 1950-60-as években mintegy húsz füzetet adott közre a *Táncolj velünk* és az *Eredeti magyar népi táncok* sorozatban. Szakmai szempontból fordulatot jelentett az 1981-es esztendő, amikor megjelent a Martin Györggyel közösen elkészített *Mátyusföldi népi táncok* című könyv a Madách Kiadó gondozásában. Ez a könyv azért olyan nagy jelentőségű, mert ez volt az első olyan publikáció, mely tartalmazza a táncok szóbeli és táncjeles leírását is. A kézirat még 1971-ben elkészült, le is adták a nyomdának, de politikai büntetésként az akkori hatalom tíz évre megvonta tőle a közlési jogot. A tíz év letelte után sorra jelentek meg egyes vidékek néptánc leírásai. Napvilágot látottak a gömöri, a csallóközi, valamint Jóka falu hagyományos táncait bemutató könyvek. Legutóbb a szebb reményekre jogosító, kérés életű Népes történetét dolgozta fel és publikálta.

Takács András ugyan 1992-től nyugdíjas, de ma sem szakadt el a néptánc mozgalomtól és a közélettől. Az 1992-ben megalakult *Csehszlovákiai* (azóta *Szlovákiai*) *Magyar Folklor Szövetség* elnökévé választotta. Ugyancsak elnöke a *Posonium Polgári Társulásnak* és feladatokat vállal a *Magyar Koalíció Pártjában* is. Életművét, munkásságát ma már sokan, sokféle elismerik. 2006-ban megkapta a *Pro Probitate – Helytállásért* kitüntető díjat.

Mi jellemzi Takács András? Egyik pedagógus, táncos ismerőse szerint szerénység, kitartás és egészséges büszkeség. Amit ő a legfontosabbnak tart, hogy legyen egészség és meglegyen az a támogató családi háttér, amit egész életén át maga mögött tudhatott, hogy még sokáig szolgálhasson a felvidéki magyarságnak, ezen keresztül az egyetemes magyar kultúrának.

Ezt kívánjuk mi is, és ennek reményében köszöntjük őt a Fábry János-díjjal.

Bodnár Mónika

Itthon Gömörben

Itthon vagyunk. Ez a szülőföldünk. Számtalan szépsége és fájó szomorúsága mind a miénk. Kő, vas, fa országa Gömör, kő, vas és fa az ország emlékműve is. Szimbólumok, amelyek az itteni élet teljességét kívánják a világnak megmutatni. Azt szeretném, ha gömörországi polgárként egy reményes jelent szép jövővé tudnánk együtt megalkotni. Ahol a szavaknak súlya van, a tetteknek pedig száma. Ahol érték az ember, a gondolat, az öszszetartozás élménye. Ennek az emlékműnek másfajta küldetése is van, mint csupán díszítőelemként állni az idő viszontagságait. Ez a fa, kő és vas kompozíció mint egy gömöri istenhármas, arról is beszél: emberek, polgárok, nemzethez tartozók vagyunk. S mindenekelőtt gömöreik, akik szeretik ezt a tájat, itt élnek, itt halnak, itt képzelik utódaik reményét. Száma legyen a tetteknek, súlya legyen a szavaknak. Életet, erőt, megmaradást adó segedelmet kérve az égietől álljon békében ez az alkotás itt a mi és a jövő generációk örömére. Úgy legyen!

Zsros Gábor

Vérveres kardvirág (Mátyás király mesés levele Gömörország honpolgáraihoz, választott rendjeihez)

Az örömhír, hogy megszületett, átjárja testem, lelkem. Minden tisztelem az alkotó közösségé és a jelenlévő egyéneké. Igen bánom, hogy nem voltam jelen – vagy ha jelen voltam, nem fedtem fel kiléteimet, mert néhány esetben kapáltatásra lett volna szükség.

A szer, ceremónia megrendezésében felettébb ügyeskedtetek. A rend tekintetében kicsit vissza kellene nyúljatok az emlékezetetekben.

Saját hibám, hogy nem voltam jelen, fogadom többet nem fordul elő. „Ha nincs ott a király, ott van a király”-

alapon mindig jelen leszek. A királyi jelképek: kapa és korona pedig a maguk természetességében is előfordulnak, az utóbbi akár virágból is fonható, az előbbi pedig a szertartás idejére a munkából is elkérhető.

Kívánom, hogy:

– az országgyűlésen ezek után mindig legyen élő virág, lehetőség szerint kardvirág, s minden esetben vérvörös – s ha valaki vést orront, körbehordozhassa azt, jelzésként. Amennyiben a Király a jelzésre nem reagál, az érzékeny lélek terjessze elő meglátását.

– a Király végrehajtó hatalmát két tízéves forma kisleány-alabárdos hajtassa végre ezután, jelképezve országunk erőszakmentességét. Országunk célja a gyógyítás nem pedig a hódítás!

– az országnagyok készítsenek egy kútat! A kút az országgyűlésre menet essen útba, 's a benne lévő vízfelszín ragyogó tükör legyen! Az országgyűlésre igyekvők pedig ebbe a kútba ordítsák bele bajukat – főleg az egymással szembenit. Ebben a víztükörben nézzék meg

ünnepi arcukat, ünnepi ruházatukat, 's ellenőrizhessék, saját szemükbe nézve: lelkiüket megfelelően ünneplőbe öltöztették-e?!

– egy szépen faragott szuszék készíttessék, mivel szószéket nem adhatunk senki alá. Ez a szuszék az országgyűlés ünnepi részétől fallal legyen elválasztva, vagy szabad térben tartott szer esetén legalább 100 méterre legyen. Aki világnézetét, vagy termékének reklámját akarja hirdetni, legyen rá lehetősége. Illetve: ha a közösség bármely része közönségélményre vágyik, tehesse.

– az országgyűlést vezénylő Király a kapáláson – mint figyelemfelhívó és rendteremtő utaláson kívül – alkalmazza az alábbi intő törvényi eszközöket:

a) Kiáltsd bele a kútba! Nézd meg előbb saját szemedet!

b) Szuszékolásra ítélek!

tolmácsolja: Balázs István

Egy nem mindennapi ünnepi alkalom

Távolról érkezett becses vendégeket köszöntöttek Felsőrásban. A **Nagy Ákos**, hanvai lelkipásztor közreműködésével, 2002-ben született testvérgyülekezeti kapcsolat a felsőrási református gyülekezet és az erdélyi, barcasági, négyfalusi református gyülekezet között. A gömöriek első ízben 2005. július 15-18. között látogatták meg a Barcaságot. Most, a *Magyar Reformátusok V. Világ-*

Az emlékmű a református templom mellett

találkozója keretében a négyfalusi testvérgyülekezet viszonzta a látogatást a Turóc mentén. A 15 főt számláló küldöttséget **Juhász Péter** lelkipásztor és **Gyenge András** főgondnok vezette, rajtuk kívül **Pető Sándor** gondnok, **Juhász Judit**, **Ádám Edit**, **Pető Anna**, **Kristály László**, **Kristály Edit**, ifj. **Kristály László**, **Kristály István**, **Bálint János**, **Bálint Magda**, **Moldovan György**, **Moldovan Erzsébet** és **Szén János** voltak a tagjai.

Augusztus 17-én közös vacsorán a felsőrási kulturóththonban, ahol találkoztak a presbitérium tagjaival, és a település önkormányzati képviselőivel. A vendégeket **Miklós Aladár** gondnok köszöntötte. Másnap ismerkedtek a vendégek Gömör nevezetességeivel. Ellátogattak Krasznahorka várába és a betléri kastélyba, majd megtekintették Rozsnyó városát. Az ebédet a Három Rózsa vendéglőben fogyasztották el. Az estét az alsófalusi presbiterek körében töltötték, **Klobusicky György** magánvállalkozó támogatásával. A 18-i falunap ünnepi isten-

A koszorúzásra készülve

Nt. Tóth László és Felsőrás polgármestere

tisztelettel kezdődött. Itt emlékeztek meg a településről szóló első írásos feljegyzés 740. évfordulójáról, valamint a templom építésének 700. évfordulójáról. **Nt. Miklós István** esperes, **Nt. Nagy Ákos** runyai lelkipásztor (mindketten köszöntötték az ünnepi gyülekezetet) és a felsőrási gyülekezetben szolgáló **Nt. Tóth László** jelenlétében **Nt.**

Miklós Aladár polgármester (középüti) és a vendégek

Juhász Péter, négyfalusi lelkipásztor hirdette az Úr ígését. Miklós Aladár, ezúttal gondnoki minőségében a hitreményszeretet jegyében köszöntötte a jelenlévőket.

Gömör, s azon belül Felsőrás múltját B. Kovács István mutatta be. A vendégek részéről egy ifjú **Tompa Mihály** versét szavalta. Az ünnepség nemzeti himnuszunk eléneklésével zárult. Ezt követte a koszorúzás **Igo Aladár** fafaragó alkotásánál a templomkertben. A falunap fehér asztalnál folytatódott, amit népmulatság követett, ahol együtt szórakozott községünk apraja-nagyja. Augusztus 20-án új kenyérre és új borra úrvacsorát vett a gyülekezet, **Nt. Juhász Péter** közreműködésével.

(szerk.)

Balassa Zoltán, publicista (Kassa)
Balázs István, (Miskolc)
Bodnár Mónika, muzeológus (Putnok)
Csáky Károly, néprajzkutató-pedagógus (Ipolyság)
Csobó Tünde, pedagógus (Harmac)
Dohnányi Éva, pedagógus (Rimaszombat)
Eszrényi Éva, pedagógus
Farkasfalvi Imre, történész (1844–1930)
Gaál Lajos, geológus (Rimaszombat)
Gaucsík István, történész, (Vágsellye)
Sz. Haltenberger Kinga, művészettörténész (Losonc)
Havasi Péter, publicista (Kassa)

Juhász-Dósa János, publicista (Balogfalva)
B. Kovács István, gömörológus (Rimaszombat)
Kovács Tibor, tanár (Rimaszombat)
Kun Miklós Jenő, publicista (Budapest)
A. Marton Gyula, publicista (Komárom)
Reményik Sándor, költő (1890–1941)
Szászi Zoltán, publicista (Rimaszombat)
Id. Szilágyi László, honismereti kutató (Szepsi)
Tichy Kálmán, grafikus, író (1888–1968)
Tözsér Árpád, költő (Pozsony)
Wallentínyi Dezső, tanár (1873–1924)
Zsíros Gábor, polgármester (Sajógömör)

Előzetes az 1. számból

A 2007. évi első számunk tervezett témája a néhány magyar falu.

*

„Visszaálmódni egy falu régi képét, különösen, ha erre a térképre nézünk, már csak nekünk, a korábban születetteknek adatik meg. És talán nekünk sem teljesen úgy, ahogy az valóban volt, 1915-ben. Mi nem csak az utcákat, a házak elrendezését, a patakok kanyarulatát látjuk, hanem az utcán – nálunk az úton – ballagó, szénával vagy trágyával megrakott ökrösszekeret, a házak előtti kiskerteket és a Bódvában fürdő gyerekeket is. Az alatt a 60-70 év alatt, amire még némelyikünk visszaemlékezik, vagy az öregektől hallott, falunk annyit változott, hogy a mai falu képéhez hasonlítani csak nagyjából lehet. Utak, hidak, templomok, temetők ugyanazon a helyen vannak, a folyók még abban a mederben folynak – inkább már csak csörgedeznek a falun belül. De sok minden már elmúlt. Nincs már meg a malom és a zúgó alatti fürdőhelyünk, nincs meg a régi iskolánk,

nincs meg a faluvégi kocsmá, nincsen akácfával és hársfával szegélyezett utca, és a temetőben sem lehet már a gyerekeknek bújócskát játszani, mint a mi gyerekkorunkban. Nincs már egy szalmával fedett ház sem kicsi ablakkal, vagy vaspalettával ellátva a tehetősebb gazdák házában. Nincsenek már nagytestű, vastag falú kémények, hatalmas gólyafésszekkel, vagy a minden udvarban fellelhető, főleg az istálló eresze alatt sűrűn egymás mellé, sőt egymásra épített fecskéfészkek. Nekünk ez volt a szép – és még sok minden –, ami már nincs, már csak a múlté.

(**Szilágyi László**: *A visszaálmódtott falu*)

*

Perjése a Balog és Rima folyók vízválasztójánál, a Palaszka és Közép hegy között eredő Bikk patak völgyében található. A dombos tájon a tölgy, cser, gyertyán az uralkodó, itt-ott fenyves erdők is megtalálhatók. [...] A kemencét több célra is kihasználták. A kenyérsütésen kívül ebben sütötték a kelt kalácsot a lakodalmakra, a pecsenyét, hurkát, kolbászt a disznótorok alkalmával, ebben aszalták a szilvát, körtét, a tetején szárították a gyógyfüveket (hársfalevelet, bojtorjánt, kakukkfüvet stb.), a tetején altatták a tejet, de ezen szárították a gyerekek átázott cipőjét is.“

(**Hank József**: *Mozzanatok Perjése népéletéből*)

*

Hőrészes beköszönő a vőlegényes házhoz:

Kedves újdoni atyafiak!

Íme, mint új, de szerető atyafiak jöttünk el hozzájuk, hogy velük szorosabb ismeretségbe eredjünk, eljöttünk meglátogatni azt, kit szívünk szeret, kivel e hajlékot gazdagítottuk, hogy vele és velük víg mulatás és szép beszélgetések között töltsük az ünnepélyes órát. Mi tehát hív barátságukba ajánljuk magunkat, hogy jó szívvel vesznek társaságukba minket.

(*Egy bátkai vőfélykönyvből*)